

T.C.
AĞRI İBRAHİM ÇEÇEN ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
İKTİSAT ANABİLİM DALI
İKTİSAT TEORİSİ BİLİM DALI

GÖÇMENLİĞİN VE MÜLTECİLİĞİN SOSYO-EKONOMİK ETKİLERİ

HAZIRLAYAN
MEHMET BABACAN

TEZ DANIŞMANI
Dr. Öğretim Üyesi MURAT BEŞER

AĞRI-2019

TEZ ETİK VE BİLDİRİM SAYFASI

SOSYAL BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜNE

Ağrı İbrahim Çeçen Üniversitesi Lisansüstü Eğitim-Öğretim ve Sınav Yönetmeliğine göre hazırlamış olduğum... Adlı tezin tamamen kendi çalışmam olduğunu ve her alıntıya kaynak gösterdiğimi taahhüt eder, tezimin kâğıt ve elektronik kopyalarının Ağrı İbrahim Çeçen Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü arşivlerinde aşağıda belirttiğim koşullarda saklanmasına izin verdiğimi onaylıyorum.

Lisansüstü Eğitim- Öğretim yönetmeliğinin ilgili maddeleri uyarınca gereğinin yapılmasını arz ederim.

Tarih ve İmza

06.05.2019

Mehmet BABACAN

GÖÇMENLİĞİN VE MÜLTECİLİĞİN SOSYO-EKONOMİK ETKİLERİ

ÖZET

Bu çalışmada göç olgusu ve göçün tarihsel süreçte geçirmiş olduğu evrim incelenerek günümüze kadar ulaşan toplumların göç kavramından etkilenme biçimleri ve bu konuda diğer bilimlerin bakış açıları ele alınmıştır. Türkiye'nin göç hareketleri açısından transit bir ülke olması, uluslararası göçün ve Avrupa odaklı geçişlerde insani yaşam şartlarının kendi ülkelerine göre daha iyi olmasından dolayı ülkemizin tercih edilmesinde önemli faktörlerin başında gelmektedir.

Türkiye, yoğun muhacir kitlelerinin hedef ülkesi olmuştur. Muhacir kitlelerinin Türkiye'ye girişinin çoğu zaman isteklerinin dışında istek harici olduğu belirtilmiştir. Göç kararı alan bireylerin yaş ve cinsiyet bileşimi ile iktisattaki rollerinin önemi üzerinde durulmuş ve bu olgular belirleyici olarak kabul edilmiştir. Gelen göçmenlerin toplumsal-iktisadi etkilerinin araştırması bu etmenlerle belirlenmeye çalışılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Göç, Uluslararası Göç, Dış ve İç Göç, Sosyo-Ekonomik Etki
Düzensiz Göç,

ABSTRACT

In this study, the phenomenon of immigration and the evolution of migration in the historical process and the ways in which societies have been affected by the concept of migration and the perspectives of other sciences are examined. Turkey is transit country in terms of migration movements and has better human living conditions than Europe at the point of international migration and these are important factors in the choice of our country as a transition point. Turkey has been the target country of intense refugees audience. Apart from the request of Immigrants, they often enter Turkey by wishes of the external masses. Emphasis was placed on the importance of age and gender composition of people who decided to migrate and their role in economics and those cases were considered as determinants. The study of the social-economic impacts of the incoming migrants has been tried to be determined by these factors.

Key Words: Migration, International Migration, External and Internal Migration, Socio-Economic Impact, Irregular Migration

İÇİNDEKİLER

GİRİŞ	1
-------------	---

BİRİNCİ BÖLÜM

1. GÖÇE BAKIŞ

1.1.GÖÇ KAVRAMININ OLUŞUMU VE TARİHTEKİ YERİ.....	5
1.2. GÖÇ VE GÖÇMENLİK.....	13
1.2.1. Uluslararası Göç.....	14
1.2.2. “Ulus-Aşırı Göçmenlik” (Transnational).....	19
1.2.3. Göçün Nedenleri.....	21
1.2.4. Sosyo-Ekonomik İlişkiler Teorisi.....	26
2.2.4.1. Mikro Bazdaki Teoriler.....	27
2.2.4.2 Makro Bazda Teoriler.....	27
2.2.5. Uluslararası Göç Teorileri.....	29
2.2.5.1 Merkez Çevre Kuramı.....	29
2.2.5.2 Neo-Klasik Ekonomi.....	35
2.2.5.3 Makro Göç Kuramı.....	36
2.2.5.4 Mikro Göç Kuramı.....	38
1.3. ULUSLARARASI GÖÇÜN ÜLKELERE ETKİLERİ.....	40
1.3.1. Uluslararası Göçün Olumlu Etkileri	47
1.3.2. Uluslararası Göçün Olumsuz Etkileri.....	48
1.3.3. Uluslararası Göçün Sürekliliği Teorisi	50
1.3.3.1. Ağ (Network) Teorisi	50
1.3.3.2. Kurumsal Kuram	54

İKİNCİ BÖLÜM

2. ZORUNLU GÖÇÜN BİR TÜRÜ OLARAK SİĞİNMACILIĞIN:TARİHSEL VE EKONOMİK SÜREÇTE HAREKETLERİNİN DEGERLENDİRİLMESİ.....	57
--	----

2.1. MÜLTECİLİĞE/SİĞİNMACILIĞA İLİSKİN KAVRAMSAL ÇERÇEVE	63
--	----

2.1.1. 1951 Tarihli Cenevre Sözleşmesi'ndeki Mülteciler	64
---	----

2.1.2. 1967 Tarihli Cenevre Sözleşmesine Ek Protokol	64
--	----

2.1.3. 1967 Tarihli Birleşmiş Milletler Kapsamında Mülteciler	65
---	----

2.1.4. BMMYK Tüzüğünde Mülteciler	66
---	----

2.1.5. Bölgesel Anlamda 1969 Afrika Birliği Örgütü Sözleşmesi'nde Mülteciler.....	66
---	----

2.1.6. 1984 Cartagena Bildirisi'nde Mülteciler	67
--	----

2.2.TARİHSEL SÜREÇTE MÜLTECİ HAREKETLERİNİN DEGERLENDİRİLMESİ	70
---	----

2.3. MÜLTECİLİK STATÜSÜNÜN VERİLMESİ	80
--	----

2.4. MÜLTECİLİK STATÜSÜNÜN KAYBEDİLMESİ VEYA REDDEDİLMESİ	82
---	----

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

3. TÜRKİYE’DE MÜLTECİLİĞE İLİŞKİN TARİHSEL, KAVRAMSAL ÇERÇEVE... 84

3.1. II.Dünya Savaşı Öncesinde Türkiye Göç Ve İltica Politikaları 84

3.2. II. Dünya Savaşı Sonrası Türkiye Göç Ve İltica Politikaları 86

3.1.TÜRKİYE VE AB ARASINDA MÜLTECİLİK VE SIĞINMA ÜZERİNDEN KURULAN İLİŞKİ 99

3.2. GÖÇMEN, MÜLTECİ VEYA SIĞINMACININ HEDEFİ KONUMUNDAKİ AVRUPA’NIN YABANCIYA OLAN ALGISI 107

3.3. GÖÇ ENTEGRASYONUNDA RAKAMLARLA TÜRKİYE’NİN SON DURUMU.....113

3.4. MÜLTECİLERİN VE SIĞINMACILARIN TÜRKİYE’NİN SOSYO-EKONOMİK YAPISINA ETKİLERİ 119

3.4.1 Mülteciliğin ve Sığınmacılığın Sosyal Etkileri 119

3.4.1.1. Mülteciliğin ve Sığınmacılığın Ülke Nüfus (Demografik) Yapısına Etkisi 123

3.4.1.2. Mülteciliğin ve Sığınmacılığın Toplumsal Etkileri 123

3.4.1.3. Mülteciliğin ve Sığınmacılığın Siyasi ve Güvenlik Etkileri 125

3.4.1.4. Mülteciliğin ve Sığınmacılığın Temel Hizmetler Üzerindeki Etkileri 126

3.4.2 Mülteciliğin ve Sığınmacının Ekonomik Etkileri	127
3.4.2.1. Mülteciliğin ve Sığınmacılığın İş Kayıpları ve Ücret Düzeyinde Etkileri	128
3.4.2.2. Mülteciliğin ve Sığınmacılığın Gıda Enflasyonunda Etkisi	129
3.4.2.3. Mülteciliğin ve Sığınmacılığın Konut ve Kira Fiyatlarında Artış Etkisi	129
3.4.2.4. Mülteciliğin ve Sığınmacılığın Dış Ticaret Üzerine Etkileri	130
DEĞERLENDİRME ve SONUÇ	133
KAYNAKÇA	138

GİRİŞ

Dinsel, sosyal, ekonomik, politik iktisadi ve benzer başka nedenlerden dolayı bir insanın veya bir insan grubunun hayatının ister bir bölümünü ister tamamını geçirmek üzere bir iskân biriminden, başka bir iskân birimine yerleşmek amacıyla yaptıkları yer değiştirme hareketine göç denilmektedir. Bu yer değiştirme bir ülkenin sınırları içinde gerçekleşiyor ise iç göç, sınırların dışına gerçekleşiyorsa dış göç olarak adlandırılır. Göç, devletlerin ekonomik yapısını ve ülke içinde yaşayanların toplumsal ilişkilerini, davranışlarını derinden etkileyen önemli unsurlardan biri olduğu için bu araştırmanın temel konusu olarak tespit edilmiştir. Bir toplum içinde yaşama ihtiyacı duyan insan daha iyi beslenme ortamına, daha güvenilir ve rahat barınma şartlarına ulaşabilmek, bazen de sadece hayatta kalabilmek için doğup büyüdüğü coğrafyayı bırakıp başka yerlere gitmiştir. Kişilerin özgür seçimlerine ve koşulların getirdiği zorunluluklara bağlı olarak yaşadığımız çağda da göç olgusu varlığını devam ettirmektedir. İltica, şahısların bir yerde kalmak emeliyle herhangi bir noktadan başka bir noktaya varma hareketini belirlemektedir.

Çağımızda yaşamını sürdüren bu göç süreci şahısların seçimlerine, yaşadıkları mekânların zorunluluklarına ve zamana göre evrimleşerek şekillenmektedir. Bu hareket ulusal olursa dâhili göç, uluslararası olursa harici göç veya uluslararası göç olarak adlandırılır. Refah düzeyi, yaşam standartları, kolay yaşam arayışı, cazibesi olan eğitim imkânları, siyasi ve toplumsal etkiler ve tabiat faaliyetleri göçün en önemli belirleyicileridir. Bireyler öğrenim olanakları, toplumsal baskılar, gelirini artırma arayışları, doğal ve siyasi şartların getirdiği mecburiyetler ve en önemlisi yaşam standartlarını daha yüksek bir düzeye getirmek için yeni yer arayışına girmişlerdir. Bu arayışın devam etmesi, dünya sahnesinde birçok büyük değişikliğin de meydana gelmesine sebep olmuştur. Tarihte pek çok örneği olduğu gibi tarih boyunca devam eden göç hareketleri dünyanın düzenini değiştirmiş; çağ kapatıp çağ açılmasına neden olmuştur. Her devrin kendine özgü şartları vardır. Bu da hiç kuşku yok ki göçün yapısını ve bileşenlerini de etkilemiştir. Araştırmada göç olgusunun kavramsal ve tarihsel inkişaf periyodu ve ülkelerin bu etkilenme biçimleri ile uluslararası göçün Türkiye'ye etkileri teorik olarak araştırılmıştır. Bundan dolayı göç oluşumunun tarih içinde ortaya çıkması ve bu çıkışın ülkeler üzerinde bıraktığı etki incelenmeye çalışılmıştır.

İrk, din, milliyet, belirli bir sosyal gruba veya bir politik görüşe mensup olduğu için zulme uğrama korkusu olan ve kendi ülkesinin dışında yaşamak zorunda kaldığından vatani

olmayan ve eskiden ikamet ettiği ülkenin dışında bir ülkeye sığınmak anlamında kullanılan iltica kavramı sosyal bilimler için göç kavramından daha başka bir anlam taşımaktadır. Beşeri coğrafya alanında çalışan bilim adamları göç kavramını, insan gruplarının bir mekândan başka bir mekâna geçiş olarak değerlendirirken, ekonomistler; bu tahlile dünya ülkeleri arasında işgücünün ve emeğin yer değiştirmesini katmaktadırlar. Ekonomik olarak savaş harici durumlarda emek ve işgücü göçünün yaşanmasının en büyük nedeni ülkeler arasında var olan ücret farklılıklarından ve devamında emek ve işgücü transferlerinde rahatlığın ölçek olarak vurgulanmasıdır. Ülkeler arasındaki ekonomik ve toplumsal farklar, yaşam koşulları arasındaki uçurum devam ettiği müddetçe göç hareketlerinin de süreceği öngörülmektedir.

Ülkeler arasındaki göçün sebebi olarak öncelikle zorunlu göç incelenerek kavramsal zamanı ile hukuki süreçleri anlatılmaya çalışılacaktır. Sonraki bölümde Türkiye'nin I. Dünya Savaşı öncesi ve sonrası dönemde minimum düzeyde bulunan zorunlu göç hareketleri incelenecektir. Daha sonraki bölümde ise II. Dünya Savaşı'ndan sonra dünyada yaşanan olaylara bakılacaktır. Sanayileşmiş devletlerin ihtiyacı olan işgücü girdisini, başka devletlerden talep ettikleri bilinen bir gerçektir. Bahsedilen devrin koşullarına ve ihtiyacına göre ortaya çıkan vasıfsız işçi talebi, Bilgi Çağı olarak adlandırılan günümüzde yerini teknolojik gelişmeleri takip eden, çevre ve toplum ile bütünleşen, sosyal etkileşimleri dikkate alan, yarının ihtiyaçlarını bugünden tespit eden, bilgiye erişimde becerikli vasıflı elemanlara bırakmaktadır. Her ne sebeple meydana gelmiş olursa olsun uluslararası göç, netice itibarıyla emeğin yer değiştirmesi hareketidir. Yakın zamanda İran ve Afganistan uyruklu göçmenlerin Türkiye'ye bu şekilde bir işgücü akımı gerçekleştirdikleri görülmüştür.

Dış göçle bir ülkeye gelenlerin geldikleri ülkenin ekonomik yapısını değiştirecek bir etkiye sahip olmaları, ele alınması ve irdelenmesi gereken bir sorundur. Türkiye'de işgücü ihtiyacı olması ve emek endüstrisine olan bağıllığı sebebiyle uluslararası göç geçmişte ve günümüzde hep gündemde olmuştur.

Uluslararası göç ve göçe mevzu olan kaynak, transit ve hedef ülke olan bölgelerin göçten etkilenme şekilleri açıklamaya yöneliktir. Burada hem transit ülke hem de hedef ülke konumunda bulunan Türkiye'nin uluslararası göçte yer alması esnasında yapmış olduğu politikalar ve hukuki mevzuat düzenlemeleri ve bunların yer alış biçimi ve oluşumları incelenmeye çalışılmıştır. Diğer ülkelerden Türkiye'ye göç eden veya Türkiye'den başka ülkelere gidenlerin emek endüstrisine, demografik, güvenlik ve sosyo-ekonomik yapısı dolayısıyla Türkiye ekonomisine etkileri incelenmektedir. Bu araştırma yapılırken dış göç ve

dış göçün ekonomik sisteme etkileri hakkında yazılmış kitap, makale ve süreli yayınlar değerlendirilmiş, göçün sosyal ve toplumsal etkileriyle yapılan işlerin bütününe etkileri mevzusunda kitap ve makaleler incelenmiş, farklı alanlarda yayımlanmış dergilerden, gazetelerden ve internet üzerindeki yayınlardan yararlanılmıştır.

Uluslararası göçte Avrupa'nın hedef olarak seçilmiş olması Türkiye'nin Avrupa Birliğiyle olan ilişkilerini etkilemiştir. Çünkü Avrupa'ya geçişlerin çoğunun Türkiye üzerinden yapılması göç üzerine yeni politikalar geliştirilmesi sonucunu doğurmuştur. Özellikle 2011 yılında başlayan Suriye savaşıyla beraber illegal geçişlerin artması nedeniyle Türkiye ile Avrupa Birliği arasında geri kabul antlaşmasının imzalanması sürecine varılmasına neden olmuştur. Geri kabul antlaşmamasının imzalanması başta Suriye, Afgan, İran uyruklu yabancıların geçişlerinin artmasına neden olmuştur. Bu artış 2015 yılında en yüksek seviyesine ulaşmıştır. Bu çalışmada uluslararası göçte Avrupa ile yaşanan gelişmeler, Türkiye'nin uluslararası göç alanında Avrupa ile olan ilişkilerinin nasıl geliştiği açıklanmaya çalışılmıştır.

Mülteciler kaynak ülkeden hareketle hedef ülkeye doğru geçerken geçiş bölgelerinde etkiler bırakmışlardır. Bu etkiler olumlu ve olumsuz olmaktadır. Göçmenlerin transit veya kalıcı olarak kaldıkları yerlere olumlu etkileri döviz girişi, ucuz işgücü, emek piyasasının gelişmesi veya beyin göçündeki kalitenin artması olarak sayılabilmektedir. Pozitif olmayan etkileri ise güvenlik, asayiş, gayrimenkul fiyatlarının artması ve yurt içi işsizliğin artması olarak sıralanabilir. Özellikle Suriyeliler başta olmak üzere Afganistan, İran, Irak ve Pakistan'dan gelenlerin sayılarının artış göstermesi ev fiyat ve kiralarının artmasına neden olmakla ve beraberinde suç oranında artmasına yol açmıştır. Sığınmacıların ülkeye etkileri daha ayrıntılı olarak incelenmiştir.

Bu kapsamda meydana getirilen çalışmada en başta göç kavramı ana hatlarıyla ele alınmış; daha sonra dış göç ve iç göçün hangi şartlarda oluştuğunu değerlendiren teoriler ve konuyla ilgili mevzuat ele alınmıştır. Diğer ülkelerden Türkiye'ye göç eden ve Türkiye'den sınırları dışındaki bir yere göç edenlerin ülkeye ekonomik ve sosyal anlamda yaptıkları etki çözümlenmeye çalışılmıştır.

Göç kavramının kapsamının genişliğinden dolayı konu daraltılarak ele alınmıştır. Yapılan bu çalışmada iç göç yukarıda değinilen sebeplerden dolayı dışarıda bırakılarak yalnızca dış göç konusu ele alınmıştır. Dış göçle ilgili olarak da kaçak yollarla Türkiye'ye

gelip illegal olarak çalışanlar, konuyla ilgili istatistikler ve çalışmalar güvenilirlik bakımından zayıf olduğu için bu araştırmanın dışında bırakılmıştır.

Bu çalışma ana hatlarıyla göç kavramını açıklayan birinci bölümle başlamıştır. İkinci bölümde ise 1923'ten günümüze Türkiye'nin yaşadığı dış göçler ile Suriye, Irak, İran, Afganistan ve Pakistan'tan Türkiye'ye göç edenlerin ülke ekonomisine, kültürüne ve sosyal yapısına etkileri incelenmiştir. Üçüncü ve son bölüm sonuç ve öneriler bölümüdür.

Araştırmamızın ilk bölümünde; ele alınan konunun önemi, amacı, araştırma yöntemi, teorisi, kapsam ve sınırları tanıtılmış; sonraki bölümde de dış göçün sebepleri ve buna maruz kalan devletlerde meydana gelen etkileri hakkında ayrıntılı bir değerlendirme yapılmıştır.

İkinci bölümünde; mecbur göç ve mültecilik üzerinde durularak, tarih boyunca yapılan hukuki çalışmalar ve bildirgeler üzerinde durulmuş ve mülteciliğin kazanılması ve kaybedilmesi açıklanmış ayrıca konuyla ilgili değerlendirmelerde bulunulmuştur.

Üçüncü bölümde; Türkiye'nin göç ve sığınma politikaları ile beraber Avrupa donanması ile olan göç ilişkisiyle yapılan antlaşmalar üzerinde durulmuştur. Devamında ise göçün Avrupa'ya yansımaları incelenerek geçiş olan Türkiye'ye etkileri tespit edilmeye çalışılmıştır. Kaynak ülke olan Suriye, Irak, İran ve Afganistan'dan yoğun göç alınan ülkelerin Türkiye'ye sosyo-ekonomik açıdan yapmış oldukları olumlu ve olumsuz etkiler incelenmeye çalışılmıştır.

Sonuç bölümünde; çalışmanın neticeleri açıklanarak çalışmayla ilgili değerlendirme yapılacaktır.

BİRİNCİ BÖLÜM

1.GÖÇE BAKIŞ

1.1.GÖÇ KAVRAMININ OLUŞUMU VE TARİHTEKİ YERİ

Göç, tarih boyunca insanlığın güçlükleri aşma isteğinin cesaret ve azim örneği olmuştur. Günümüzde iletişim, ekonomi, teknoloji ve ulaşım alanındaki gelişmelerle birlikte ilerleyen uluslararası ulaşım ağlarının gelişiminin de etkisiyle, bulunduğu alanlar dışındaki dünyayı anlama isteğinde olan insan sayısı da eski tarihlerden günümüze kadar oldukça artmıştır.

En eski devirlerden beri temel ihtiyacını karşılamak için yiyeceklerin peşinden gitmek ve onlara ulaşmak için dolaşmak mecburiyetinde olan insan için göç, insanın yaradılışına kadar götürülebilecek bir kavramdır. Bu da insanoğlunun, ilk çağlardan beri sürekli olarak bir yer değiştirme eylemi içinde bulunduğunu göstermektedir (Zülal, 2002).

Göç, insanın yeryüzünde görüldüğü günden beri varlığını sürdüren bir realitedir. Çok çeşitli tanımları olan göç kavramı: meydana geldiği devirde iktisadi, sosyal, kültürel ve politik etkileriyle toplumsal yapıyı büyük ölçüde etkileyen nüfus hareketi; coğrafi yer değiştirmedir. (Özer, 2004:11).

İnsanlık tarihi kadar eski olan göç kavramından bahsedildiğinde ilk akla gelen, bireylerin ya da toplumsal kümelerin coğrafi anlamda geçici ya da kalıcı olarak yer değiştirmeleridir. Ancak çeşitli disiplinlerden gelen bilim insanlarının, farklı bilimsel yaklaşımları sebebiyle göçü farklı şekillerde tanımladıkları görülmektedir. Örneğin; coğrafyacılar göçün zaman ve mekân açısından önemi üzerinde dururken, sosyologlar göç hareketliliğinin sonuçlarına önem vermekte, ekonomistler ise göçün ekonomik etkileri üzerinde durmaktadırlar (Sinha ve Ataullah, 1987: 5). Bilimler arasında göçün nedenlerine ve sonuçlarını farklı yorumlamalarından dolayı zaman içerisinde birden fazla tanımın ortaya çıkmasına neden olmuştur. Göç, siyasal ya da yönetsel anlamda sınırları olan bir birimin sınırlarını temelli ya da geçici bir süre kalmak amacıyla geçmek olarak tanımlanabilir(Wood,1994:607).

Parasız ve Bildirici'ye göre (2002: 139), “Göç; belirli bir coğrafyada hayatını sürdüren insanların, işsizlik, daha iyi yaşam umudu, doğal afetler, savaş, terör gibi bazı nedenlerle kalıcı ya da kısa süreli olmak üzere yerleşik olduğu yerden başka bir yerleşim alanına

gitmeleridir. ” Gökdere, göçün tanımını verirken bahsedilen mekân değişimi ifadesini kâfi bulmayarak iki yer arasındaki mesafeyi de göç tanımına eklemiştir. “Göç, genel anlamıyla bakıldığında bireylerin yerleşik oldukları yerleri kayda değer uzaklıklar içinde ve görece kalıcı olarak değiştirmeleridir” (Gökdere, 1978: 10). İçduygu ve Sirkeci (1999) ise göçü; bulunduğu yerden ayrılma kararı almış bireylerin belirli bir süreçte yaşadığı yerleşim merkezinden bir başka yerleşim alanına geçişidir.

Lee, Göç Teorisi (A Theory of Migration) isimli makalesinde göçü; “genel olarak yaşanan yerin kalıcı ya da yarı kalıcı olarak değiştirilmesi” şeklinde tanımlamıştır (Lee, 1969: 285).Göçe ilişkin sınıflandırmaların büyük çoğunluğu, hareketin gerçekleştiği alan birimleri arasındaki uzaklık kıstasını temel almaktadır. Uzaklık kıstasına dayanarak yapılan ayırım doğrultusunda temel olarak iç göçten bahsedildiğinde bir ülkenin ulusal sınırları içinde meydana gelen göç hareketliliği anlaşılmaktadır. Buradan hareketle dış göç ise, bir ülkenin siyasi sınırlarını aşarak başka bir ülkeye doğru olan göç hareketliliğini tanımlamak için kullanılan bir kavramdır (Lewis, 1982: 15).

İçduygu ve Sirkeci’ye göre (1999) ise göç olgusu, toplumsal ve iktisadi değişimlere sebep olmakla beraber “...iş imkânları, nüfus artışı büyümesi, kaynaklar, insan ve emniyet hakları yönünden devletler arasındaki değişikliklere karşı tabii bir reaksiyon [...]” (Zülal, 2002: 63), sözün özü bir neticedir.

Göç, öncelikli olarak mekân değiştirme durumudur. Yabancı uyruklu şahısların yaşadıkları yerden çeşitli nedenlerle başka bir bölgeye gitme halidir. Eğitim almak ve bir süre çalışmak için yapılan kısa süren ve bu sürecin bitiminde tekrar dönülebilen mekân değişikliğinin de göç kabul edilebileceği ifade edilmektedir Bu yer değiştirme kalıcı olabileceği gibi kısa süreli, yani geçici bir özellikte olabilir. (Sağlam, 2006:34). Göç eden birey eğer yabancı uyruklu ise göçmen ya da mülteci olarak adlandırılmaktadır.

Göç genellikle ekonomik ve sosyal gelişmenin bir sonucu olarak düşünüldüğü gibi aynı zamanda ekonomik ve sosyal durumların iyileştirilmesinin bir aracı, ya da tam tersi kalıcı bir durgunluk ve eşitsizliğin de kaynağı olabilmektedir. Buna karar verecek olan genelde göçün karakteri ve devletlerin bu konuda izledikleri politikalarıdır(Castles, 2000:269).Bazı göç bilimcilere göre iç göç ve dış göç aynı sürecin parçalarıdır ve birlikte analiz edilmeleri gerekmektedir (Castles,2000:269). Vurgulanmak istenen mevzuya nazaran

göç kavramı, genel olarak göçün zamanı, göç edilen yer ve göçmenin motivasyonu veya göç ediş sebebi esas alınarak çeşitli sınıflandırmalara tabi tutulmaktadır (Skeldon, 1997:57).

Uluslararası göçün “modern” tarihini kabaca 16.yy’dan başlatmak mümkündür. 16.yy ve 19.yy arasında, merkantilist(mercantile) dönem boyunca Avrupa göç akınlarına hâkim olmuş ve bu hâkimiyet merkantilist kapitalizm altında ekonomik büyümeden ve sömürgeleşme süreçlerinden kaynaklanmıştır (Massey, 1999:34). Özellikle Batı Avrupa’da 1650’den başlayarak göç, sosyal hayatın ve politik ekonominin önemli bir yüzünü oluşturmuş, modernleşme ve sanayileşmede hayati bir rol oynamıştır (Castles ve Miller, 1998:54). 300 yıl boyunca Avrupalılar Amerika, Afrika, Asya ve Okyanusya’nın büyük bir kısmına yerleşmişler ve dönemin göç hareketlerine yön vermişlerdir (Weiner, 1995:21). Bu süreçte yaklaşık on milyon Afrikalı Amerika’ya “ithal edilmiş” ve Avrupa kolonileriyle birlikte Amerika’nın sosyal ve demografik oluşumunda yer almışlardır (Massey, 1999:34).

17.yy sonu ve 18.yy boyunca hâkim olan kölelik 19.yy’a gelindiğinde farklı bir karakterle karşımıza çıkmaktadır. Pre-kapitalist toplumların kölelik sistemi, sömürgeci sistemle birleşerek küresel bir yapı haline gelme eğilimindedir. Bu yapının ortaya çıkışındaki temel neden ticari sermayenin hâkim olduğu bir dünya pazarı kurmaya başlayan küresel imparatorlukların ortaya çıkışıdır. Artık uzman ticaretçiler vardır ve dünyanın bir ucundan getirilen kölelerin alınıp satıldığı veya kullanıldığı küresel bir pazar oluşmaktadır (Castles ve Miller, 1998:64).

Avrupa’da kölelik özellikle 18.yy’ın ekonomik ve siyasi bakımdan hâkim ülkeleri olan İngiltere ve Fransa tarafından yaygın biçimde kullanılmış, seker, tütün, kahve, pamuk gibi malların üretiminde bu sisteme başvurulmuştur. Kölelerden ve sömürgelerden toplanan işçilerden sağlanan üretimle Avrupa’da kısa zamanda servet birikimi sağlanmıştır. Böyle bir zenginlik birikimi 18. ve 19.yy’a endüstri devrimiyle damgasını vuracaktır. Özellikle İngiltere sömürgelerinden sağlanan karlar, imalat için yatırıma dönüşecek, ticari tarımın yapılmasını körükleyecektir (Castles ve Miller, 1998:55).

Transatlantik olarak adlandırılan ilk dönem göç hareketlerini yaklaşık 1800 ve 1925 yılları arasında “Büyük Göç (Great Migration)” dönemi takip etmiştir. Elli iki milyondan fazla sayıda insan Amerika ve aynı zamanda Avustralya’da yeni yaşam arayışıyla Avrupa’nın sanayileşmekte olan ülkelerini terk etmişlerdir (Skeldon, 1997:65). Bu göçmenlerin % 85’i sadece beş ülkeye gitmeyi tercih etmişlerdir. % 60’lık kısmı Amerika’ya gitmekle birlikte

tercih edilen diğer ülkeler, Arjantin, Avustralya, Kanada ve Yeni Zelanda'dır. Göç veren başlıca uluslar ise Britanya, İtalya, Norveç, Portekiz, İspanya ve İsveç'tir. Tüm uluslararası göçmenler Avrupalı değildirler ancak bu kıta çoğunluğa (yaklaşık %88) sahiptir (Massey, 1999:34).

19.yy'ın ortaları itibariyle transatlantik göçünde görülen hızlı artış ulaşım olanaklarındaki gelişmelerle yakından bağlantılıdır. Endüstri öncesi Avrupa'da da oldukça yüksek nüfus hareketleri yaşanmış olmasına rağmen, ekonomik ve teknolojik gelişme göçün hem ölçeğini hem de türlerini arttırmıştır. Özellikle Atlantik'in iki yakasında demir yollarının inşa edilmesi ve daha gelişmiş deniz ulaşım araçlarının yapılması, göç süreçlerini oldukça hızlandırmıştır (Skeldon, 1997:67). Savaş öncesi Avrupa'da göç hareketleri, neredeyse gelmişken I. Dünya Savaşı'nın başlamasıyla beraber aşağı yukarı kırk sene devam edecek mahdut bir göç dönemi başlatmıştır. Bu süreçte özellikle Kuzey Amerika ve Avrupa'da vatandaş olmayanlara "yabancılar" karşı düşmanlık gözlemlenmiştir. Bu dönem, daha önce göç veren ve göç alan devletler dış göçe karşı birtakım tedbirler almaya başlamışlardır. Üstelik ilk kez bu dönemde göçmenler arasında geniş çapta ve resmi olarak farklılıklar vurgulanmış, "mültecilerin" özel bir göçmen kategorisi olarak tanımlanması gereği duyulmuştur (Marfleet, 2006:71-72).

Birinci Dünya Savaşı başladığında Avrupalı göçmenlerin çoğu orduya katılmak için evlerine geri dönmüşlerdir. Ancak çok geçmeden savaşan ülkelerde işgücü açığı hissedilmeye başlamıştır. Her devlet buna ilişkin önlemler almaya girişmiştir. Almanlar yabancı Polonyalıların ülkeyi terk etmelerini önlemişler ve işgücünü zorla çalıştırmışlardır. Fransız hükümeti, Kuzey Afrika ve Hindistan sömürgelerinden ve Çin'den işçi alımını öngören bir sistem kurmuştur. Bunlar "barakalara" yerleştirilmiş ve en düşük ücretlerle sömürge yöneticileri tarafından kontrol altında tutulmuşlardır. İşçiler ayrıca, Fransız fabrikaları ve tarımı için Portekiz, İspanya, İtalya ve Yunanistan'da çalıştırılmışlardır. İngiltere Fransa'dan daha az oranda da olsa sömürge işçilerine yönelmiştir. Bunun yanında tüm savaşan ülkeler savaş mahkumlarını da zorunlu işgücü olarak kullanmışlardır (Castles ve Miller, 1998:62-64). Özellikle İngiltere, Fransa ve Almanya'nın işgücünde kullanmanın yanı sıra savaşa da soktuğu sömürgelerden gelen göçmenler, 1917 Rus Devrimi ve savaşın bitimini takiben Avrupa'da, Asya'da ve Ortadoğu'da ortaya çıkan siyasi karmaşa sonucu göçmen karşıtı radikal söylemlerle karşı karşıya kalmışlardır (Marfleet, 2006:130).

1914'ten İkinci Dünya Savaşı'nın bitimine kadar geçen süreç yalnızca ekonomik durgunluğun yaşandığı ve nüfusların kaynaştığı bir süreç değildir. Hobsbawm'ın belirttiği gibi bu süreç aynı zamanda “felaket çağı” olarak adlandırılan bir dönemdir. Bu dönem sadece küreselleşme ve bir önceki yüzyılda Avrupa nüfusunun deniz aşırı genişlemesinin ters teptiği bir dönem değil, fakat aynı zamanda Avrupa'da, Kuzey Amerika ve Avustralya'da liberal demokratik kurumların ve liberal kapitalizmin tek bir evrensel dünya yaratma girişiminin de ters teptiği, faşizm ve onun uydusu olan otoriter hareketlerin ve rejimlerin de geliştiği bir dönemdir (Hobsbawm, 1996:19).

Bu sürecin sonrasında Büyük Bunalımla birlikte de 1929'da tüm göç hareketleri durmuştur. Az miktarda geri dönen göçmen dışında, 1930'lar boyunca oldukça sınırlı miktarda göç hareketi gözlemlenmiştir. 1940'lara gelindiğinde ise uluslararası göç hareketleri İkinci Dünya Savaşıyla yavaşlamıştır. Bu dönemin göçmen kitlesi, ekonomik büyüme ya da kalkınma ritimlerine bağlı olmayan mülteci ya da yerinden edilmiş insanlardan oluşmaktadır (Massey, 1999:34). Birçok ülke göçmenlerin ülkelere giriş yollarını kapatmış ve engellemiştir. Bu dönemde klasik bir göç ülkesi olan Amerika'da, Doğu ve Güney Avrupa'dan gelenlerin asimile edilemez oldukları ve kamu düzenine ve Amerikan değerlerine tehdit oluşturdukları gerekçesiyle 1920'lerde bir grup yasa çıkarılmış; Batı ve Kuzey Avrupa hariç göçmen alımına sınırlamalar getirilmiştir. Bu yolla Amerika'ya yapılan geniş ölçekli göç, 1960'lara kadar durdurulmuştur (Skeldon, 1997:72).

Bu dönemde Amerika'da artan işgücü talebini karşılamak üzere iç göç politikası uygulanmış, büyük oranda güneyden gelen siyah işçiler sanayi kentlerine yönlendirilmiştir. Aynı dönem içerisinde Fordizm gibi yeni kitlesel üretim tekniklerinin ortaya çıkışı ve beraberinde getirdiği işgücünün Fordist üretime göre yeniden düzenlenmesi('scientific' regulation of labour) anlayışı verimliliği arttırmış ve ithal işgücüne duyulacak olan talebi azaltmıştır. Dolayısıyla özellikle Amerika için bu dönem göç karşıtı önlemlerin alındığı bir dönem haline gelmiştir (Marfleet, 2006:73).

Ulusların kapılarını kapatmaları, ekonomik durgunluk ve artan milliyetçilik akımları, yabancı işgücünü azaltma girişimleri ve dolayısıyla ortaya çıkan zorunlu göç, köle işgücü ve mülteciler Avrupa tarihinde bu dönemin temel karakteristiği haline gelmişlerdir (Skeldon, 1997:72).

1929 Büyük Bunalımının ardından yabancı düşmanlığı artmaya başlamıştır. Loescher'e göre Büyük Bunalım yıllarında hemen hemen her sanayileşmiş ülkede ulusal çıkarlara en iyi hizmet etmenin yolunun göçü sert çizgilerle sınırlamaktan geçtiği konusunda bir uzlaşma bulunmaktadır. Buna göre mültecilere yapılacak insani yardımlar mali anlamda zorlamalarla karşılaşacak, uluslar öncelikli olarak kendi vatandaşlarını çalıştıracaklardır (Loescher, 1993:41). Cross bu durumu şöyle özetlemektedir: “1920’lerde yabancı işçiler ucuz ve esnek işgücüydüler, bunlar sermaye birikimi ve ekonomik büyüme için gerekliydi, ancak 1930’lara gelindiğinde aynı göçmenler ekonomik krizin günah keçisi oldular” (aktaran Castles ve Miller, 1998:64).

İkinci Dünya Savaşı sonrası göç hareketleri, dönemin kalkınma iktisadı politikalarının ve Bretton Woods sistemi ilkelerinin izlerini taşımaktadır. Bu dönemde büyüyen ekonomi nedeniyle çevre ülkeler sanayileşmiş-gelişmiş ülkelere büyük oranda göç vermişlerdir (Sallan-Gül, 2002:82).

Bu süreç aynı zamanda göçmen kabul eden ülkeler işgücünde bir tabakalaşmaya da neden olmuştur. Çünkü ülkeye gelen göçmenler kısa süreli sözleşmelerle ülkeye alınmakta ve devletlerin “ellerinden geldiğince” sömürülmektedirler. Örneğin Almanya’da 1961 ve 1968 arasında yaklaşık 1 milyon yerli işçinin el emeğine dayalı “beyaz yakalıların işleri” olarak tabir edilen işlerden ayrıldığı ve bu işlerin de göçmenler tarafından doldurulduğu gözlemlenmiştir (Marfleet, 2006:77). Bu anlamda dış göç servet birikimi sürecinin temel öğelerinden biri haline gelirken dünya çapında eşitsizlik koşullarını da güçlendirmektedir (Unat ve Kemiksiz’den aktaran Sallan-Gül, 2002:82).

Uluslararası göç hareketlerinde çağdaş dönem kabaca 1960’ların başında belirginleşmiş ve geçmişten oldukça farkı özellikler sergilemiştir. Bu dönem hem gönderen hem de alan ülkelerin sayısının ve çeşitliliğinin arttığı ve göç arzının Avrupa’dan gelişmekte olan dünyaya kaydığı; göçün [her anlamda] küresel bir görünüm sergilediği bir dönemin habercisidir (Massey, 1999:35). İşçi göçmenler ve artan mülteci akınları ekonomik olarak daha az gelişmiş olan ülkelere daha gelişmiş olana doğru hareket etmeye başlamışlardır (Faist, 2003:52).

20.yy’ın son çeyreğinde ise gerek Avrupa gerekse dünyada göçün yeni yapısı belirginleşmeye başlamıştır. 1940’lardan itibaren 30 yıl boyunca kesintisiz devam eden göç hareketleri hem göç alan hem de göç veren uluslarda milyonlarca insanın yaşamının

değişmesine neden olmuştur. Ancak 1970'lerin ortasından itibaren göç hareketlerinin durması Batı ekonomileri için işgücünün kesilmesi anlamına gelse de bu dönemin en ciddi etkileri Üçüncü Dünya ülkelerinde gözlemlenmiştir (Marfleet, 2006:88). 1973 petrol krizi ve arkasından gelen durgunluk göç hareketlerini şekillendiren olayların başında yer almaktadır. OPEC (Organization of Petroleum Exporting Countries) tarafından petrol fiyatlarının ani yükseltilmesi olmuştur. Bu durum birçok ekonomiyi zor durumda bırakmış, özellikle Avrupa'da işgücü piyasaları daha sıkı hale gelmiş, genel olarak Batı Avrupa'da yabancı işçilere karşı yapılan ayırım giderek sertleşmiştir(Petersen,1978:545). İşgücüne duyulan gereksinimin sanayileşmiş ülkelerde ortadan kalktığı ve artık işsizliğin artan şekilde yüzünü göstermeye başladığı bu dönem hem göçmenler hem de gelişmiş ülkeler yeni yollar ve politikalar arayışına girmişlerdir. Özellikle yasal olmayan göç bu arayışların bir sonucu olarak yükselişe geçecektir (Ghosh, 2000:21).

1980'li yıllarda Asya'da artık büyük bir ekonomik güç haline gelmiş Japonya'yla beraber "Asya Kaplanları" da göç alan ülkelere dahil olmuşlardır. 1970'in başından itibaren ekonomik bir atılım yapan Singapur, Tayvan, Güney Kore, Malezya, Tayland ve Hong Kong 1980'lerde dünyanın sermaye merkezlerinden olan fakat işgücü sıkıntısı yaşayan devletlere dönüşmüşlerdir. 1980'lerden sonra Asya'daki adı geçen devletler de 1970'lerin Batı Avrupa'sı ile benzer biçimde işgücü ihraç eden ülke konumundan işgücü ithal edecek ülke konumuna gelmiştir. Asya ve Pasifik'te de Avrupa ve körfez ülkelerinde olduğu şeklinde iş enerjisinin geçiciliğini sağlamak ve göçmenlerin yerleşik hayata geçmelerinden kaynaklanacak ırksal ve etnik fark yüzünden ortaya çıkabilecek gerilimlerin önüne geçmek için çaba sarf edilmiştir (Massey ve diğerleri, 1998:5).

Göç hacmindeki artış Birleşmiş Milletler Nüfus Departmanı verilerinde de göze çarpmaktadır. Bu verilere göre dünya göçmen stoku(doğdukları yerlerin dışında yaşayan nüfus) 1990'ta yaklaşık 155 milyonken 2010'da 213 milyona yükselmiştir. Dünya'da mülteci olarak yaşayan insan sayısı 1990'da 18 milyon iken bu sayı 2010 yılında 16 milyona düşmüştür. Erkek göçmen rakamları 79 milyon iken 2010 yılında bu rakam 109 milyon olmuştur. Kadın göçmen rakamları 1990 da 76 milyon iken 2010 yılında ise 104 milyon olmuştur.

Uluslararası göçün, 20.yy'ın sonundan itibaren göçün bilindik yapısının dışında yeni formlar aldığı ve giderek arttığı gözlemlenmektedir. Özellikle küresel ilişkilerin belirleyici olduğu bir dünyada nüfus hareketlerinin de bundan nasibini alması kaçınılmazdır. Dolayısıyla

uluslararası göç mahalli toplumların ve milli ekonomilerin küresel ilişkilere bütünleşmiş olmalarının bir sonucu olarak da yorumlanabilmektedir. Aynı zamanda bu uyum, göç alan ve göç veren ülkelerdeki sosyal yapıları da dönüştürmektedir (Castles, 2000:269).

Bugüne bakıldığında göç göze çarpan birtakım özellikler sergilemektedir. Bunlardan biri kişi başına gelirden ve yaşam kalitesinde oldukça yüksek ve hala büyümeye devam eden uluslararası farklılıklardır. Bu farklılıklar geçmişe oranla daha geniştir ve artık herkesçe bilinir hale gelmişlerdir. Kitle iletişimi, öncü göçmenlerin ve mevsimlik göç gibi döngüsel göçlerin de etkisiyle uluslararası göçün nispi hacmi daha önce erişilmeyen boyutlara ulaşmaktadır. Diğer bir özellik; güneydeki nüfus büyüme oranlarının, kuzeydeki emek piyasasının emme potansiyelinden daha yüksek olmasıdır (Castles and Miller,1993:4; Faist, 2003:53). Faist'in "beyaz göçmen kolonilerine Atlantik ötesi göç" olarak tanımladığı dönem genel bir nüfus azlığının olduğu ve endüstri sürecinin emek-yoğun yaşandığı bir dönemdir ki dolayısıyla göçmenler endüstriyel süreçlere üretken bir şekilde dâhil edilebilmişlerdir. Feodal kalıntıların parçalanması ve tarımın kapitaliz asıl tarafı, emeği kentsel alanlara sürmüş ve iktisadi büyümeyi sağlamıştır. Ancak sermaye-yoğun endüstriyel ilerlemenin gelişmeye başlaması ve ortaya bir nüfus fazlası çıkmasıyla Avrupalı endüstriyel güçler hem fazla emeği hem de başıboş sermayelerini değerlendirmek için Afrika ve Asya'daki kolonilere yönelmişlerdir. Sanayileşmiş ülkelerin emeğe duydukları talep, büyüme ve tam istihdam için önemliyken, azgelişmiş ülkeler nüfus fazlasının ülkede meydana getirdiği baskıdan kurtulabildikleri ölçüde gelişebileceklerdir (Lewis'ten aktaran Faist, 2003:54). Bugüne gelindiğinde Avrupa'da yaşanmış olan gelişme deneyiminin özellikle güney ulus-devletlerinde görülmediği dikkat edilmesi gereken bir noktadır. Düşük iş gücü talebi karşısında yüksek iş gücü arzı yer almaktadır. Avrupa bu fazlayı koloniler sayesinde atlatabilmiştir. Ancak bugünkü devletler böyle bir şansa sahip değillerdir. Özellikle güneydeki göç, hızlı nüfus artışı, zirai azgelişmişlik, kökleri koloniyle siyasalara kadar uzanan elverişsiz sosyo-ekonomik yapıların oluşturduğu koşullar altında devam etmektedir (Amin'den aktaran Faist, 2003:55).

Kimi göç türlerinin son zamanlarda giderek gündemde yer alması, bu konuda deneyimi olmayan ülkeleri de yeni yasal düzenlemeler oluşturma yükü altına sokmuştur. Özellikle mülteci/sığınmacı gibi siyasi göçmenler ve ölçümü yapılamayan yasa dışı göç ülkeleri göçmen alımlarında daha sıkı ve seçici politikalar üretmeye itmiştir. Bununla birlikte devletlerin göçmen alımlarında getirdikleri niteliksel ve niceliksel sınırlamalar göçmenleri kategorileştirmekte, her göçmene ülkenin sosyo-ekonomik yapısında bir yer biçmektedir.

“Mülteciler/sığınmacılar, öğrenciler, yasal ve yasal olmayan göçmenler, iş adamları, geçici işçiler” gibi göçmen türleri bu kategorileştirmenin bir örneğidir. Ancak kimi ülkeler bu çeşitliliği sınırlandırmak adına göç politikalarında değişikliğe giderken, göçmenler de kendilerini bu politikalara göre konumlandırmakta, yeni yasa ve düzenlemelere uyacak şekilde kendilerini tanımlamaktadırlar. 20.yy’ın son çeyreğinden itibaren uluslararası göç yapılarının karmaşıklığının farkına varılmış ve göçmenlerin farklı ülkelerdeki ücret ve iş olanaklarına otomatik tepkiler vermedikleri anlaşılmıştır. Kimi göçmenler tepki verseler de motive oldukları olaylar ve aldıkları kararların içerikleri birbirinden farklıdır. Göçün bu spesifik ve sosyal boyutu daha derin araştırmalar yapmanın da gerekliliğini ortaya koymuştur. Son zamanlarda ailelerin ya da tek bir bireyin hayat hikâyesi üzerine yapılan derinlemesine araştırmalar bu gerekliliğin bir sonucu olarak görülebilir. Özellikle 1980 sonrasında siyasi nedenli göçlerin sayısındaki artış ve bunların geleneksel ekonomik yaklaşımlarla açıklanamaması, bunun yanı sıra özellikle sığınmacı grupların trajik göç öyküleri, bire bir görüşülerek elde edilen veriler üzerinde çalışmanın yolunu açmıştır. (Massey ve diğerleri, 1998:15)

Günümüz uluslararası göç düzeninde belirgin olan diğer özellik de göç gönderen ve göç alan toplumlar arasındaki refah, gelir, güç, kültür ve büyüme düzeyi arasındaki keskin eşitsizliklerdir. Göç veren ülkeler genellikle güneyde ve görece fakir bölgelerde toplanmışlardır. Var olan göç hareketlerinin yanı sıra bu bölgelerdeki “potansiyel” göçmenlerde gözlenmesi gereken önemli verilerdendir. Göç yapılarının giderek karmaşık hale gelmesi her yapıda olduğu gibi nüfus hareketlerini de zincirleme olarak etkilemektedir. Birçok akademisyen ve sosyal bilimci tarafından (göç çağı) olarak adlandırılan 21.yy bu karmaşık yapının yansımalarını ortaya koymaya başlamıştır.

1.2. GÖÇ VE GÖÇMENLİK

Göç olgusu ile ilgili yapılacak en temel sınıflandırma “iç göç” ve “dış göç” tür. Bu tasnif göç veren ve göç alan mekânları birbirlerine uzaklıklarına göre tanımlar; millî sınırlar içindeki göç, iç göç (internal migration); uluslararası topraklarda ve milli sınırlar dışına gerçekleşen göç ise dış göç (international migration) olarak tanımlanır (Göktürk, 2006). “Göç, bir ülkenin sınırları arasında yerleşim birimleri arasındaki beş ve daha yukarı yaştaki nüfusun, iki genel nüfus rakam mı günü arasındaki daimi ikametgâh değişikliği olup ayrıca sürekli ikametgâhı yurt dışında olanları da kapsamamaktadır. Dış göç ise bir ülkenin sınırları dışına ulasan, ülke içindeki bir yerleşim biriminden, başka bir ülke sınırları içindeki yerleşim

birimine yapılan göçtür. Başka bir ifade ile bu göç ile göçmen yerleştiği mekânın yanı sıra yaşadığı ülkeyi de değiştirmektedir”. (Göktürk, 2006)Üstelik dış göçle birlikte şahısların uluslararası alandaki var olan hukuki ve yasal statüsü de değişmektedir Toksöz,2006:109). Bazı göç bilimcilere göre iç göç ve dış göç aynı sürecin parçalarıdır ve birlikte analiz edilmeleri gerekmektedir (Castles, 2000:269).

1.2.1 Uluslararası Göç

Uluslararası göç kavramının en temel ifadeyle tanımlamak gerekirse; belli bir ülkeden başka bir ülkeye gerçekleşen nüfus hareketine uluslararası göç adı verilmektedir (Petersen, 1958:256). Faist’in tanımıyla uluslararası göç, çok sayıda bağ ile çok sayıda millet-devlet içerisindeki iki veya daha fazla konumu ile ekonomik, demografik, siyasi ve kültürel boyutluları olan; yer değiştiren ile kalanlar arasındaki kimi bağları özetleyen, bir süreç olmakla birlikte özellikle 20.yy’ın ikinci yarısından ve devamından itibaren dünyanın tüm bölgelerinde sosyal dönüşüm ve ekonomik kalkınmanın temel faktörlerinden biri olarak ortaya çıkmıştır. Geleneksel toplumlarda insanlar yaşamlarının tümünü kendi mahalle, köye de semtlerinde geçirmişlerdir. Ancak bugün köylerden kentlere, ülke içinde bir bölgeden diğer bir bölgeye, ülkeler ya da kıtalar arasında daha iyi yaşam standartları, ekonomik özgürlük hedefi ve güvenli bir yaşam sürebilmek için göç etmek insanlar için artık genel bir durum haline gelmiştir. Göç etmeyenler de akrabaları, arkadaşları, göçmen nesilleri yoluyla ya da kendi ülkelerinden gidenler ve ülkeye gelen yeniler yoluyla toplumdaki değişimden etkilenmektedir. (Castles, 2000:269)

Farklı göç tanımlarıyla birlikte, kimi yazarlar tarihsel olaylardan yola çıkarak çeşitli göç tipolojilerini geliştirmişlerdir. Bunlardan Petersen göçü kategoriye ayırmaktadır. İlk kategoride “ilkel göç(primitive migration)”olarak adlandırdığı çevrebilim ile ilgili faktörlerin itme etkisi sonrasında oluşan göç hareketleri yer almaktadır. Göçün bu türü göçmenlerin iradeleri çerçevesinde gerçekleşmekle birlikte doğa olayları insanları göçe sevk etmektedir. Petersen ’in tipolojisindeki ikinci ve üçüncü kategori zorunlu(forced) ve zorla(impelled) göçtür. Zorla göçte göç etmeye neden olan itici güçlerin varlığına rağmen, karar yine göçmene aittir. Göçmen göç etmese de hayatta kalacağını ve yaşantısına devam edeceğini bilmektedir. Ancak zorunlu göçte göçmenin böyle bir karar hakkı yoktur. Göç etmemesi hayatının akışını olumsuz yönde değiştirecektir. Bir diğer kategori göçmenin keyfi karar vererek göç ettiği serbest göç(free migration) tür. Avrupa’dan Amerika’ya 18.yy boyunca gerçekleşen göç hareketleri bu grubun içinde yer almaktadır. Petersen’in son göç kategorisi,

özellikle ulaşım olanaklarının gelişmesiyle birlikte daha sık hale gelen ve toplu olarak göç etmeyi tanımlayan kitlesel göç (mass migration)tür (Petersen, 1958:259-263).

Weiner, uluslararası göç hareketlerini ülkeye giriş ve ülkeden çıkış çerçevesinden tanımlamıştır. Buna göre göçmenler arasındaki farklılık devletlerin ülkeye giriş çıkışlarda gözettikleri politikalara göre şekillenmektedir. Weiner ülkeye girişte ve çıkışta uygulanmakta olan 5 temel politikadan söz etmekte ve bunların göç hareketlerini şekillendirdiklerini ileri sürmektedir. Bir ülkeye giriş kuralları şöyledir:

- 1- **Kısıtsız giriş kuralı:** Hiçbir ülke tüm göçmenlerin ülkeye serbestçe girişine izin vermemekle birlikte, kimi ülkeler komşu ülkelerinin vatandaşlarına bu hakkı sağlamaktadırlar.
- 2- **Destekleyici giriş kuralı:** Ülkeler genellikle nüfuslarını ya da ülke içindeki işgücünü arttırmak istediklerinde göçmenlerin ülkeye girişini desteklemektedirler.
- 3- **Seçici giriş kuralı:** Ülkeye girmek isteyen göçmenlerin belli koşullar dâhilinde seçilerek ülkeye alınmasını öngörmektedir.
- 4- **İstenmeyen giriş kuralı:** Ülkeler çoğu zaman yasal olmayan göçmenlerin ülkeye girişlerini engelleyememekte ya da böyle bir durumla karşılaştıklarında hareketsiz kalmaktadırlar.
- 5- **Yasaklayıcı giriş kuralı:** Çoğu ülke kısıtlayıcı göç politikaları uygulayabilmekte ancak nadir sayıda ülke yabancıların vatandaşlığa girişine tamamen engel olabilmektedir (Weiner, 1985:444).

Başka bir göç tipolojisi de Moch tarafından 1914'e kadar Avrupa'da hâkim olan gönüllü göç hareketlerini tanımlamak üzere geliştirilmiştir. Benzer tipolojiler güncel olarak da kurgulanmaktadır. Moch, uzaklık boyutunu ve göçmenin yurттаşı bulunduğu ülkedeki bağları göz önüne alarak göçü dört kategoriye ayırmıştır. İlk kategoride yerel göç(local migration) yer almaktadır; göçmenler evlilik ya da iş dolayısıyla kendi ülkeleri içinde hareket ederler. İkincisi dönemsel(circular) göçtür yakın ülkelere sezonluk olarak yapılan göçleri kapsamaktadır (Skeldon, 1997:62). Bu ayrıma Faist tarafından da başvurulmuştur. Faist'in tanımına göre, iki ya da daha çok mekân arasında sıklıkla gerçekleşen göç hareketi yineleyen veya döngüsel göçtür. Ancak Faist bu tanıma insanların göç ettikleri ülkeden de başka bir ülkeye yöneldikleri göç türü olan sıçramalı ya da sürekli göçü de eklemiştir (Faist,2003:43). Moch'un üçüncü kategorisinde zincir(chain) göç yer almaktadır. Buna göre göçmenler genellikle kent merkezleri basta olmak üzere belli bir hedef ülkeye ya da bölgeye kanalize

olmaktadırlar. Son kategoride ise kariyer(career) göçü yer almaktadır. Bu tür göç hareketleri geçmişte aile bağlarından çok kilise tarafından kontrol edilirken zamanlar bürokratlar ve güncel olarak da birtakım kuruluşlar tarafından kontrol edilmektedir (aktaran Skeldon, 1997:62)

21.yy'ın başlangıcı itibariyle, dünyada yaklaşık 2060 devletin sınırlarını arasında dolaşan ya da doğdukları yer dışında yaşamakta olan 213milyon birey bulunmaktadır [Source: United Nations, Department of Economic and Social Affairs, Population Division (2009). Trends in International Migrant Stock: The 2008 Revision (United Nations database, POP/DB/MIG/Stock/Rev.2008)]. Ancak bu bireylerin hepsini göçmen olarak nitelemek mümkün değildir. Seyahat edenlerin çoğu, uzun süre kalmak niyetinde olmayan turistler ya da iş adamlarıdır. Göç etmek dendiği zaman, ülkelere göre değişen en az 6 ay ya da 1 yıllık gidilen ülkede kalış süresini göz önünde bulundurmak gerekmektedir. Çoğu ülke göç politikasını belirlerken bunları göz önünde bulundurmakta, kalıcı(permanent) göçmenlerle, geçici(temporary)ziyaretçileri (ki bunların içinde en az 1 yıllık uzun dönemli veya kısa dönemli, is veya eğitim için gelen ziyaretçiler yer almaktadır) birbirinden ayrı kategoriler de değerlendirilmektedir. Bu ayrımı genellikle klasik göç ülkeleri olarak adlandırılan ve göçmenleri ulusun bir parçası olarak kabul eden ülkeler uygulamakta, kalıcılar ve geçiciler olarak bir göçmen kategorileştirmesine gidilmektedir. Göçmen nüfus ulus inşasının geleneksel bir parçası haline geldiği için kalıcı olan göçmenler de kabullenilmektedir. Klasik göç ülkelerinin yanı sıra göç ülkesi olmayan veya olmadıklarını iddia eden ülkelerde göçmenlere tamamen geçici gözüyle bakılmaktadır. Ancak Almanya'nın konuk işçi uygulamasının da göstermiş olduğu gibi göçmenlerin geçiciliği bir temenni olmaktan öte geçememiş, birkaç aylığına ya da en fazla 1 yıllığına düşünülen göçmenler önce 2 yıl, sonra 5 yıl için kalma izni almış, nihayetinde de bu izin süresiz hale gelmiştir(Castles,2000:270).Göçün ülkelerde bu şekilde farklılaşıyor olması göç için tek bir tanımın yapılamadığını da kanıtlamış olmaktadır. Göçün istatistiksel olarak farklı kategorilerde değerlendirilmesi aynı zamanda her kategorinin kendi içinde farklı bir sosyal anlam ve içeriğe sahip olduğu anlamına gelmektedir. Bu yüzden göç politikalarında kontrolün daha etkin olması amacıyla göçmenlerin kategorileştirilmesi yoluna gidilmektedir. Toplumsal içeriklerine nazaran bir de oldukça farklı göçmen tanımlaması yapılmaktadır. Bunlardan bir tanesi geçici emek göçmenleri olup (ki bunlar aynı zamanda deniz aşırı sözleşmeli işçi veya misafir işçi olarak da tanımlanmaktadır.) bu terimle, bir işte çalışmak ve elde ettiği kazancını kendi ülkesine göndermek amacıyla mahdut bir süreç için yer değiştirenler ifade edilmektedir.

Yüksek nitelik isteyen birtakım becerilere sahip ve eğitimle elde edilebilecek kimi vasıflara sahip (high skilled) göçmenler ise bir başka gruptur. Mühendis, doktor, yönetici, tekniker gibi profesyoneller bu gruba dâhildir. Bu grupta yer alan profesyoneller, kendi ülkelerinin sınırları içindeki işgücü piyasasında bulunmakla birlikte az rastlanan becerilerini uluslararası iş gücü pazarında daha fazla kazanç sağlamak için değerlendirmek amacındadırlar. Bu grupta yer alanlar, birçok ülkenin talep ettiği ve yeteneklerine göre istihdam ettiği muhacir türüdür (Castles, 2000:270).

Göçe ilişkin diğer bir kategorileştirme **gönüllü (voluntary)** ve Petersen ‘ingöç tipolojisinde de rastladığımız **zorunlu (forced)** göç arasında yapılmaktadır. Gönüllü göç, göçmenlerin ekonomik ya da ailevi faktörler nedeniyle isteğe bağlı hareketlerini içermektedir. Zorunlu göç ise doğal felaketler, savaş vb. gibi insan eliyle yapılmış yıkımlar ya da “kalkınma projeleri” sonucu göçmenlerin ülkelerini mecburen terk etmek zorunda kaldıkları nüfus hareketlerini kapsamaktadır. Gönüllü ve zorunlu göç ayrımının yapılması son yıllarda özellikle mülteci ve sığınmacılar gibi siyasi içerikli göçmenlere verilen önemin artmasıyla birlikte önem kazanmıştır. Gönüllü ve zorunlu göçmenlere ilişkin ulusal ve uluslararası kurumların göstermiş oldukları yasal uygulama ve korumanın farklılaşması bu ayrımı gerekli kılmıştır (Cornelius ve Rosenblum, 2004:102). Özellikle mülteciler üzerine yapılmış olan çalışmalarda zorunlu göç de kendi içinde birtakım kategorilere ayrılmaktadır. Mültecilerin dünyanın farklı bölgelerinde farklı nedenlerden dolayı yerinden edilmiş olmaları konunun farklı açılardan ele alınmasının gerekliliğini ortaya koymuştur. Zorunlu göç kategorileştirmelerinden biri Wood tarafından yapılmıştır. Ulus içinde kalmayı tercih eden zorunlu göçmenlerle uluslararası göçü tercih eden göçmenler ve göç ediş nedenleri arasında çok da keskin olmasa da ayrım yapılmaktadır. Buna göre yerinden edilmiş ve ülkesini terk etmek istemeyen göçmen grubunun yaşamını devam ettirebilmesi, ülke içindeki istikrarsızlık, etnik ayrım, ekonomik ve çevreyle ilgili yıkımlarla basa çıkabilmesine bağlıdır. Bu göçmenlerin ülke içindeki hareketleri **ulus-altı (subnational) zorunlu göç** olarak adlandırılmaktadır. Bununla birlikte ülkeyi terk eden mülteciler ya da bu kategoriye girmeyen illegal göçmenlerin yaşamlarını devam ettirmeleri gittikleri ülkenin tutumuna ve uluslararası yardım kuruluşlarına bağlıdır. Bu grup da **uluslararası zorunlu göç** kategorisinde değerlendirilmektedir (Wood, 1994:615).

Bir başka göç türü **düzensiz/belgesiz/kayıt dışı** olarak adlandırılan göçmenlerdir. Bunlar transit olarak ülkeden geçebilecekleri gibi hedefledikleri ülkeye yasadışı yollardan

giriş yapan ya da vizesi bittikten sonra yasadışı yollardan ülkede kalmaya devam eden kimseleri kapsamaktadır.

Diğer bir grup göçmen ise siyasi önemi ağır basan mültecilerdir. Burada dikkat edilmesi gereken ileriki bölümlerinde mültecilere ilişkin daha detaylı tanımlara yer vermekle birlikte önemli bir husus olan mültecilerle ilgili bilinmesi gerekenler ileri ki bölümlerde verilmiştir. Genel olarak 1951 tarihli Mültecilerin Hukuki Statüsüne ilişkin Cenevre Sözleşmesi'ne göre mülteci: *“İrk, din, sosyal konum, siyasal düşünce ya da ulusal kimliği nedeniyle kendisini baskı altında hissederek kendi devletine olan güvenini kaybeden, kendi devletinin ona tarafsız davranmayacağını düşüncesi ile ülkesini terk edip oraya dönemeyen ya da dönmek istemeyen, başka bir ülkeye sığınma talebinde bulunan ve bu talebi o ülke tarafından kabul edilen kişi ”*dir (<http://www.unhcr.org.tr/multecikimdir.asp>). Bu sözleşmeye imza atan devletler mültecilerin ülkeye girmelerine izin vermek ve geçici veya kalıcı olarak ülkede yasamalarını garanti etmek suretiyle mültecileri koruyacaklarını taahhüt etmektedirler. Mülteciler için oluşturulan organizasyonlar, özellikle BMMYK(Birleşmiş milletler Mülteciler Yüksek Komiserliği) mülteciler ve diğer göçmen kategorileri arasındaki ayrımın yapılması arayışındadırlar. BMMYK'nin mülteci tanımı Afrika Birliği Teşkilatı (The Organization for African Unity-OAU) tarafından genişletilmiştir. Buna nazaran mülteci; diğer ülkelerden yapılan saldırılar, işgaller, ülkeleri içinde kamu düzeni büyük ölçüde bozan olaylar ile yabancı egemenliği sebebiyle yaşadığı yerden ayrılarak başka bir ülkeye gitmeye ”zorunlu kılınmış” kimselerdir (Wood, 1994:622). Latin Amerika hükümetleri; dışarıdan gelen saldırı, bir ülkeye yayılmış şiddet, iç çatışma, kamu düzenini sarsan ve insan haklarını ihlal eden olayların artması nedeniyle ülkesinden kaçmak zorunda olanları da 1984'te Cartagena Deklarasyonu'nu karar veren sığınmacı olarak vasıflandırmışlardır.

Güncel siyasi anlamda önem taşıyan bir göçmen grubu sığınmacılardır. Sığınmacılar koruma istemek amacıyla bir başka ülkeye giden ancak 1951 sözleşmesindeki tüm kriterlere uymayan göçmenler olarak tanımlanabilir. Çoğunluk tarafından kabul edilen görüşe göre sığınmacı, kendisine henüz mülteci statüsü verilmemiş olan, hakkındaki yasal ve hukuki prosedürler devam etmekte olan kimsedir. Mülteci ve sığınmacılar kimi yazarlar tarafından aynı anlamda kullanılmaktadır. Özellikle bugün az gelişmiş ülkelerden sığınmacı gruplar çeşitli ülkelerden sığınma talebinde bulunmaktadır. Bunlar kişisel olarak yaşadıkları eziyetten kaçmanın yanı sıra hayatta kalmak için ihtiyaç duydukları ekonomik ve sosyal yapıların yıkılmış olmasından kaynaklanan yaşam mücadelesinden de kurtulmak amacıyla

sığınma talebinde bulunmaktadırlar. Bugünkü sığınma ihtiyacının kaynağı, şartlarını gelişmiş ülkelerin belirlediği sömürsüzleştirme ve küreselleşme süreçleridir(Castles, 2000:271) .

Aile birleşmeleri (family reunion) yoluyla/nedeniyle göç etme de uluslararası nüfus hareketlerinin bir türüdür. Daha önceden göç etmiş bulunan aile bireylerine katılım yoluyla gerçekleşmektedir. Çoğu ülke aile birleşimlerini yasal göçmenler için bir hak olarak kabul etmektedir. Kabul edilmeyen ülkelerde de göçmenler illegal yollardan aile bireylerinin yanına taşınmaktadırlar. Başka bir grupta da geri dönen göçmenler(return migrants) yer almaktadır. Bu göçmenler bir süre dışarıda yaşadıktan sonra kendi ülkelerine geri dönen göçmenlerdir. Bu tür göçmenlerin önemi, ekonomik kalkınma için yararlı olabilecek sermaye, beceri ve deneyimleri beraberinde getirmeleridir. Bu kalkınma potansiyeli kimi ülkeler tarafından sıcak karşılanırken, kimi ülkeler de geri dönenleri şüpheyile karşılamakta kültürel ve siyasal değişimin ajanları olarak görmektedirler (Castles, 2000:271) .

Göç türlerinin bu çeşitliliği ve ülkelerin kozmopolit hale gelen göçmen profilleri, bir göç rejiminin kendiliğinden şekillenmesine neden olmuştur. “Göç rejimi” olarak adlandırılan kavram, ulusal ve uluslararası hukuku, düzenlemeleri, kurumları ve nüfus hareketlerine ilişkin politikaları kapsamaktadır. Vatandaşların başka bir ülkeye gitmesiyle ilgili kurallar, yeni gelen yabancıların ülkeye girişi, entegrasyonu ya da asimilasyonu gibi politikalar, uluslararası kurum ve kuruluşların göçü yönetme ve göçe bir yön verme çabalarının tümü göç rejimi başlığı altında düzenlenmekte ve özellikle belli bir devlet ya da bölge hakkında veri seti elde edilmesine yardımcı olmaktadır (Hear, 1998:16).

Tüm bu gelişmelerin karşı tarafında da göç alan ülkeler yer almaktadır. Göçmenler tarafından takip edilen sürece karşı, göç alan ülkeler de sınırlarını yükseltmeye başlamıştır. Sayıları giderek artmaya devam eden göçmenlerin karşılarında çok fazla seçenekleri de kalmamaktadır. Geçmişte göçmen işçileri kendileri davet eden ülkeler, artık göçmen alımı konusunda isteksiz davranmaktadırlar. Çünkü başta teknolojik nedenler dolayısıyla olmak üzere ülkelerin işgücünü emme kapasitesi her geçen gün azalmaktadır(Hear, 1998:4).

1.2.2. Ulus-Aşırı Göçmenlik” (Transnationals)

20.yy’ın sonlarına gelindiğinde, neo-liberal gündem ve beraberinde gelen sermaye birikim süreçlerinin yeniden yapılanması devlet ve giderek küreselleşen ekonomik süreçler arasındaki ilişkiyi değiştirmeye başlamıştır. Dolayısıyla bu süreçlere dâhil olan ulus-ötesi göçmenlerin faaliyetleri önem kazanmaya başlamış hem siyasi hem de ekonomik anlamda

politikacıların ve bilim adamlarının ilgisini üzerine çeken bir konu haline gelmiştir (Schiller, 1999:95).

Göç ve uluslararası ilişkiler üzerinden yapılan göçmen tanımlamalarında, Glick Schiller, 20.yy'ın sonlarından itibaren daha çok ilgi görmeye başlayan “ulus ötesi göçmenler” (“transnational migrants” ya da “transmigrants”) kavramına dikkat çekmiştir (Schiller,1999:94). Göçün belli bir başlangıç ve bitiş noktası olan bir süreç olduğuna ilişkin yapılan klasik tanımlardan farklı olarak, ulus ötesi göç, göçmen ağlarının(networklerinin) ve ilişkilerinin uluslararası sınırlar arasında sürdürüldüğü bir süreci belirtmektedir(Basch'dan aktaran Nagel ve Staeheli,2002). Ulus-ötesi göçmenler, klasik göçmenler benzer biçimde içinde bulundukları yeni topluma toplumsal, ekonomik ve siyasi anlamda yatırım yapmakta ancak onlardan farklı olarak köken ülkelerindeki toplumun meşru yaşantısı yer almakta, orayı terk etmemektedirler (Schiller, 1999:94).

Ulus-ötesi göçmenliğin gelişmesinde en önemli etkenlerden biri kitle taşımacılığındaki yeni gelişmeler olarak görülmektedir. Turizm ve öğrenim gayeli gezi eden, sürekli hareketli bir nüfus ortaya çıkmıştır. Hava taşımacılığının giderek yaygınlaşması bu sürece hız kazandırmış, özellikle paket tatil programları üzerine bir ticaret alanı kurulmuş, bu gelişmelerin bir göstergesi olarak 1950 ve 1990 arasında uluslararası turizm 17 kat artmıştır. İletişim alanındaki gelişmeler de bu süreçle paralel işlemektedir. Telekomünikasyon alanındaki iletişim yeni teknolojilerle hız kazanarak gelişmeye devam etmiş ve bugün internet üzerinden herkesin erişebildiği bir iletişim ortamını hazırlamıştır. Dolayısıyla artık geçmişten farklı bir görünüm sergileyen ilişkiler klasik itici-çekici güçler modeli ya da bireylerin kendileri için aldıkları rasyonel kararlar üzerinden açıklanamamakta, 1980'lerden itibaren alternatif yaklaşımlar kabul görür hale gelmektedir. Bu vakitçe özellikle Massey ve Schiller, artık ulus-devlet çerçevesinde fiziksel sınırlarla bağlı olmayan bir topluluğun oluştuğu ve bu camianın küresel yapı içerisinde kendi ağlarını oluşturarak göçmen sirkülasyonunu çeşitli formlarda devam ettirdiği mevzusunda çalışmalarda bulunmuşlardır (Marfleet, 2006:218).

Ulus-ötesi göçmenlerle ülkede geride bıraktıkları arasındaki ilişki göç ağları sayesinde kurulmaktadır. Göç sistemleri teorisinde de kabul gördüğü gibi herhangi bir resmi tanımlamaya sahip olmayan ancak onlarla yerleşik nüfusu birbirine bağlayan birtakım karşılıklı ilişkiler ve sosyal roller bulunmaktadır. Gayri resmî olarak varlığını sürdüren bu bağlar göçmenleri kendi vatanlarına bağlarken, onlarla kabul eden “alıcı” ülkeyle “kaynak” ülke arasında da ticarete, çatışmaya, yarışmaya neden olan karmaşık ilişkiler ortaya

koymaktadır. Bu ağlar özellikle etnik grupların dönüşümünü sağlayan, ayrıca uluslar üstü düzeyde diğer aile bireyleri ya da kendi gruplarının üyeleriyle bağlarını korumaya imkân veren çeşitli dinamik tepkiler olarak da tanımlanabilmektedir (Castles ve Miller, 1998:25).

Göçmenlerin sürdüğü çifte yaşam “transnationalism” olarak kavramlaştırılmakta ve Basch, Schiller ve Blanc tarafından şöyle tanımlanmaktadır: “*Biz ulus-öteciliği göçmenlerin oluşturduğu ve sürdürdüğü, hem köken hem de göç edilen ülkeyle sosyal ilişkiler kurma olanağı veren bir süreç olarak tanımlamaktayız. Bu süreçlere de ulus ötesi diyoruz, çünkü burada vurgulamak istediğimiz şey Bir oldukça göçmenin bugün coğrafi, kültürel ve siyasi sınırları geçen toplumsal alanlar inşa etmekte olduğudur. Bu alanların temel noktası ise gidilen ve gelinen ülkelerle sürdürülen ilişkilerin çeşitliliğidir. Hala bu sosyal alanları tanımlayacak bir dil aramaktayız*” (Basch ve diğerleri, 1994:7).

Konunun güncelliğine ilişkin bir açıklama Nagel ve Staeheli tarafından da yapılmıştır. Buna göre ulus-ötesi hareketler 20.yy’ın sonu ve 21.yy başı itibariyle göç hareketlerinin yaşandığı diğer dönemlerden oldukça farklı özellikler taşımaktadırlar. Çünkü bugün karşı karşıya kalınan göç olgusu küreselleşmeyle şekillenmiş radikal anlamda farklı bir sosyal alan içerisinde gerçekleşmekte ve ulus-devlet eliyle şekillenen asimilasyon, etmişte gibi kavramlar yaşanan bu yeni sürece açıklık getirmede yetersiz kalmaktadır. (Nagel ve Staeheli, 2002)

1.2.3. Göçün Nedenleri

Göç, kısaca, ekonomik, sosyal ya da politik sebeplerle bireylerin tek başlarına veya topluca olarak yer değiştirmeleri olarak ifade edilmektedir. (Şahin, 2001: 59). Göç olgusunu yalnızca bir mekân değiştirme hareketi olarak kabul etmemek gerekmektedir. Daha kapsayıcı bir tanımlama yapmak gerekirse; göç, insanların daha iyi bir yaşam düzeyine ulaşmak ve bir iş bulmak veya yeteneklerine uygun bir işte çalışmak isteğiyle umuduyla ikamet ettikleri coğrafyayı terk edip kalıcı veya kısa süreli olarak başka yere gitmesi ve oraya yerleşmesidir. Göç kavramını, bireylerin kalan ömürlerinin tamamını ya da bir kısmını geçirmek amacıyla başka bir yerleşim alanına yaptıkları yer değiştirme hareketi olarak tanımlamak da mümkündür (Akkayan 1979: 21). Bireyin farklı coğrafyalar arasındaki hareketi tek başına yahut minik topluluklar halinde olabilir; ancak bazı bölgelerde özellikle afet ve savaş gibi durumlarda kitlesel göçler de görülmektedir. Göç hareketlerini genelleme yapılırsa siyasal, ekonomik, sosyal, insan hakkı ihlalleri, uluslararası krizler ve güvenlik sorunları şeklinde unsurların tetiklediği düşünülmektedir.

Göç hareketlerinin meydana gelmesinde gönüllü yer değiştirme isteği ağırlıklı olmakla beraber mecburî göçler de olmaktadır. Özellikle kitlesel göç hareketlerinin genellikle toplulukları derinden etkileyen bir mecburiyetle ortaya çıktığı tarihteki olaylara bakıldığında kolayca anlaşılabacaktır. IV. asrın ortalarında Çin hâkimiyetinden kurtulmak isteyen Hunların Orta Asya'dan çıkıp Batıya doğru göç edip Karadeniz'in kuzeyine yerleşmesiyle sonuçlanan büyük hareket, tarihte bilinen kitlesel düzeydeki ilk büyük göçtür. Hazar Denizi ile Aral Gölü arasındaki bölgeye yerleşen Hunlar, bölgede hâkim olan Alanlar'ın topraklarını ele geçirince Alanlar zaman içinde bölgeyi terk ederek Avrupa içlerine kadar ilerlemek mecburiyetinde kalmışlardır. Onların İç Avrupa'ya ilerlemesiyle Doğu Avrupa'da yaşayan Vvizigotlar, Ostrogotlar, Vandallar ve Gepitler rahatsız olmuşlardır. Hunların Volga Nehri'nin batısına geçerek Karadeniz'in kuzeyine doğru ilerlemeleriyle bölgede yaşayan birçok kavim topraklarında tutunamayıp Batıya göç etmişlerdir. Batıya göç etmeye mecbur kalan kavimler, yolları üzerindeki diğer kavimleri de etkileyerek onların yerlerinden ayrılmasına sebep olmuştur. Kavimler Göçü denilen ve kavimlerin yıllarca süren ve tarihin gördüğü en büyük kitlesel göçlerde olan bu hareketler, bugünkü Avrupa'nın temelini de atmıştır (Kınık, 2010). Bu türden kitlesel göçler yeni şehirlerin ve devletlerin kurulmasını da sağlamıştır. Amerika kıtasının keşfi ile beraber göç kavramı, deniz aşırı bir boyut kazanmış, kıtalararası göç başlamıştır. Avrupa'nın birçok ülkesinden büyük kitleler 16. asırdan başlayarak keşfedilen Amerika kıtasına doğru yeni bir hayat umuduyla kıtalararası göç ederek oraya yerleşmişlerdir. Yeni kıtadaki geniş arazilerde ziraat yapma imkânı, deniz aşırı ticaretin cezbedici fırsatları ve ekonomik etkenler, bu büyük göç hareketinin başlatan itici güç olarak öne çıkmış ve kitlelerin yeni kıtaya yerleşmelerini sağlamıştır. 15. ve 18. asırlar arasındaki uzun süreçte 15 milyondan fazla Afrikalı insan, köleleştirilerek Amerika kıtasına taşınmıştır. Çin ve Hindistan'dan milyonlarca insan 19. asrın başından itibaren Amerika ve Avrupa'ya işçi olmak üzere gitmiştir. 20. yüzyılda yaşanan ve insanlık tarihinin en kanlı savaşları olan iki büyük dünya savaşından sonra da milyonlarca insan, yurdunu terk ederek göçmek zorunda kalmıştır (Giddens, 2010: 522).

Göç üzerine yapılan incelemeleri incelerken göç etme güdüsü ile hareket eden göçmelerinin kendi içerisinde barındırılan birçok nedenortaya çıkabilmektedir. Bu nedenleri kesin sınırlar içinde saymak ve belli rakamlarla sınırlamak mümkün görülmemektedir. Birçok sosyal bilimci göç çalışmalarında yirminci yüzyıl boyunca kullanılan bilimsel paradigmlar üzerine çalışmış ve değerlendirmede bulunmuştur. Bunlardan biri olan Thomas Faist bilimsel paradigmların özet bir değerlendirmesini uluslararası göçle ilgili olarak çekici ve itici

faktörler paradigması ile yapmaktadır. Bu paradigma, göç edilen ülkenin ekonomik, politik, kültürel ve toplumsal alanlardaki talepleri karşılamak bakımından çekici bir nitelik arz ederken terk edilen anavatanın bu taleplere cevap vermekten uzak olduğunu ifade etmektedir. Göç edilen ülkenin çekiciliği ve geride bırakılan ülkenin iticiliği, uluslararası göçün arka planındaki temel olarak görülmektedir (Faist, 2003:14). Ya da başka bir şekilde gerçekleşen transit ülke konumundan hedef ülke geçiş yapılamamaktadır. Bunun nedeni beklentilerinin bir kısmının karşılanmasındadır. Ulus aşırı toplumsal alanlar paradigması, Faist'in özellikle üzerinde durduğu konuların başında gelmektedir. Bu anlayış göç olgusuyla beraber meydana çıkan politik, sosyal, politik, iktisadi ve kültürel ilişkilerin ülkelerin hudutları ötesinde/arasında ulus aşırı bir canlı platformun doğduğunu iddia eder. Bu, göçü yalnızca yapısal bir kavram olarak değil, aynı zamanda bu olgunun temel unsurlarından olan muhacirlerin kendi akılcı seçimleriyle biçim alan olgu olarak değerlendiren bir yaklaşımdır. Bu yaklaşım; muhacirlerin sömürgecilğin, endüstrileşmenin veya kapitalizmin pasif ezilenleri olarak değil, göç kavramı içinde karar verici unsurlardan biri olarak değerlendirilmesi gerektiğini müdafaa etmektedir (Faist, 2003:14-15).

Petersen, “göç etme nedeni” bağlamında dört fark tipte göç olduğunu ifade etmektedir. Bunlar: ilkel, zoraki, zorlayıcı ve serbest göçlerdir (Kaygalak, 2009:11-12). Petersen'e göre yazılan bu nedenler göçün tabiatında bulunan kendi içerisinde bulunan farklılıkları göz önüne sermektedir. Mekânsal ilişki, göç kavramının en dikkat çekici yönlerinden biri olarak karşımıza çıkmaktadır. Göç, gönüllü veya mecburi, kısa veyahut uzun dönemli olsun, fertlerin yaşamını toplumsal, siyasal, ekonomik ve kültürel olarak etkileyen temel unsur, yaşanılan mekânın değiştirilmesidir. Mekânın değiştirilmesi bazen yakın, bazen uzak mesafeler arasında meydana gelebilmekte; aradaki bu mesafe; siyasi sınırlar ve idare yapısıyla beraber göç olgusuna değişik anlamlar katabilmektedir (Mutluer, 2003: 10). Bundan da şu ortaya çıkıyor hayatsal ve ekonomik farklılıklar göç etme nedenlerini değiştiriyor. Globalleşme olgusu, uluslararası göçün hem az gelişmiş ve gelişmekte olan ülkeler hem de gelişmiş ülkeler açısından artan oranda ehemmiyete sahip olması, göçün dünyada büyümesi, göçün kendi içinde emek göçü kalıcı yerleşimci gibi bir tip olmaması gibi farklılıklara sebep olmaktadır. Bunun farklılıkların başlıca nedeni uluslararası göçün büyük bölümünü işgücü akışının oluşturmasıdır. Ülkeler arasındaki gerek iş ilişkileri gerekse ekonomik farklılıklar işgücünün legal ya da yasadışı hareketini artırmaktadır.

İnsanoğlunun daha iyi şartlarda yaşamak ve daha iyi kazanç sağlamak için az gelişmiş veya geri kalmış bir ülkeden gelişmiş ülkelere ekonomik ve sosyal gelişmişliği yüksek olan

ülkelere doğru bir hareket olduğu, uluslararası göç kavramının temel sebebi olarak kabul gören görüştür (İçduygu, 2009: 2).

Gelişmiş ülkelerin ekonomik faaliyetlerini dünyanın farklı bölgelerinde yaygınlaştırmaları ile birlikte bu ülkelerden az gelişmiş ya da gelişmekte olan ülkelere doğru bir göç hareketinden de bahsetmek mümkündür.

Göçü tetikleyen unsurlardan birçoğu, aynı zamanda göçün ortaya çıkardığı temel meseleler olarak da çıkabilmektedir. Göçün sebeplerinden biri olan ekonomik eşitsizliktir; öte yandan göç alan ülkelerde de göçten dolayı yeni ekonomik ve sosyal eşitsizlikler ortaya çıkmaktadır. Kendi yaşadığı devletinde düşük gelir seviyesinde yaşarken bu durumdan duyduğu rahatsızlık sebebiyle gelir seviyesi yüksek bir ülkeye göç eden muhacir, genel olarak yerleşik halkın çalışmak istemediği zor işlerde ve emsallerinden daha düşük bir ücret karşılığı çalışmayı kabul etmektedirler. Kanun dışı birtakım yollarla ülkeye girmiş muhacirleri işe yerleştiren bazı işverenler, onların bu hallerinden faydalanarak hem düşük ücretle çalıştırmak hem de sosyal güvenliğin dışında tutmakla haksız kazanç sağlamaktadırlar. Genel milli gelir içinde kayda girmeyen, dolayısıyla vergilendirilmeyen ekonomik faaliyetlerin milli gelire verdiği zararlar düşünüldüğünde bu durumun ülkeye her şekilde zarar verdiği söylemek yanlış olmayacaktır. Aynı zamanda muhacirlere ayrılan kaynaklar, milli gelirden pay alan ülke halkının hissesinin azalmasına, dolayısıyla ülkede milli gelirden fert başına düşen payın düzeyi mutlaka düşmektedir. Üstelik muhacirler sadece ekonomi piyasasında değil, hizmet sektöründe de çözülmesi zor problemler yaratmaktadırlar. (Macisco, 1992:240).

Göç gönderen ülke açısından göçün farklı neticeleri ve etkileri bulunmaktadır. Öncelikli olarak Göç veren ülkelerde iş gücü ve beyin gücü göçünden dolayı bir insan kaynağının yer değiştirdiği düşünüldüğünde dışarıya göç veren ülkede bir emek açığı oluşmasına sebep olmak gibi olumsuz neticeleri ve ülke için yıpratıcı etkileri söz konusu olmaktadır. İş gücü gönderen ülke ile göç alan ülke arasındaki ekonomik eşitsizlik, kişi başına düşen gelir düzeyi arasındaki fark iyice artmaktadır. Son yıllarda Avrupa ülkelerinin uyguladığı nitelikli işgücü talebine dayalı göç politikasından dolayı beyin göçü denen olguda da hızlı bir artış vardır. Örneğin, öğrencilerin önceden geçici olarak gitmeyi planladıkları eğitim amaçlı göçün niteliği değişmiş; çoğu öğrenci gittiği ülkelerde kalmayı tercih etmeye başlamıştır. Bu durum göç veren devletlerde yüksek eğitime bağlı kimi iş alanlarında personel açığı oluşmasına neden olmaktadır (Boehning, 1984).

Gönüllü göç, hedef-köken ülkelerini etkilerken; zorunlu göç köken ülke ile beraber birden fazla ülkeyi etkileme gücüne sahip olmakla beraber etki alanı uluslararasıdır. Bu kategoride yer alan göçmenler birincil hedef olarak Abraham Maslow'un ihtiyaçlar hiyerarşisi teorisinde temel alt basamakta yer alan 'fizyolojik ve güvenlik ihtiyaçlarının' karşılanabileceği 'kanaatine' vardıkları ülkelere doğru hareket etmektedirler. Aynı göçmenlerin ikincil hedefi ise can güvenliği endişelerinin giderilmesi ekonomik faaliyetlerle yaşamlarını daha iyi bir ortamda sürdürebilmeleridir. Gönüllü veya zorunlu göç türünden birisine insan kaynağı sunmakta olan ülkelere beyin göçü ve vasıflı işçi göçleriyle kalifiye işgücü kaybı aynı anda yaşanmaktadır. Bu ülkelerin, gelecekte gelişmiş teknoloji ithalatçısı olacağı ancak teknoloji transferi yapamayacakları ve ücret düzeyi yüksek vasıflı işgücüne ihtiyaç duyacağı ve ülke gelişiminin azalacağı hatta geri doğru gideceği akademik çevrelerce anlatılmaktadır. Göç; sadece hedef ülkeyi etkilemekle kalmamakta, transit geçiş yapılan ülkeyi güvenlik, sağlık açısından da etkilemekle beraber, köken ülkelerin de ekonomik geleceklerini ve sosyal beklentilerini belirsizliklere itmektedir.

Küreselleşme ile birlikte sermayenin serbest dolaşımı insanoğlunun zorla yerinden edilme gerçeğini değiştirmemektedir. Liberal Ekonominin neo-liberal politikalarla güncellenmesi, bireylerin kayıt dışı ve düşük ücretlerle istihdam edilmelerini hızlandırmıştır. Bu durum merkez ülkeleri ile çevre ülkelerin ilişkileri neticesinde ekonomik, sosyal, eğitim, sağlık ve güvenlik alanlarındaki farkın açık ara devam etmesini sağlamaktadır. Bu diyalektikte çevre ülke vatandaşları daha iyi bir yaşamın kapısını aralamak için göç sürecine dahil olmakta hatta onları mültecilikle yüzleştirmeye kadar götürmektedir. Güllüpınar'a göre (2012); etnik ve siyasi çatışmalar, kitle olarak kaçışlara da zemin hazırlamakla beraber yeni ticari bölgelerin meydana gelmesi işgücünün göçmesine sebep olmaktadır. Bu nedenle bu tür göç hareketlerine gönüllü göç denilmektedir. Bu göç türü çoğunlukla legal yollarla yapılmaktadır (Yılmaz, 2014).

Ortaya çıktığı devrin politik, iktisadi ve kültürel belirleyicileri etkisi, göç olgusuna doğrudan şekil vermiştir. Göç ve göç akımlarıyla ilgili kuramsal teorik izahların, tarihi sürecine bakıldığında dönemsel olarak dünya çapında ekonomik ve siyasi gelişmelerden; bunların yansımalarından etkilendiğini söylemek mümkündür. Buradan hareketle, 1960'lı senelerde ileri sürülen neo-klasik göç teorisyenleri zemin aldıkları ekonomik model ve günün koşullarına uygun olarak "bireysel faktörleri" göçle ilgili değerlendirmelerin içine katmışlardır. Göç olgusunu bireysel girişimin bir yansıması parçası olarak açıklayan bu kuram, bölgelerin arasındaki eşitsizlikleri; işgücü arz ve talep yöntemiyle yok edebilecek

kalıcı olmayan bir uyumsuzluk süreci olarak değerlendirmiştir. Ancak, bilhassa 1970’li senelerin ekonomik krizleri ve emeğin sömürülmesine karşı ortaya çıkan olumsuz ortam, eşitlikten uzak yapının sorgulanmasını da sağlamıştır. Buradan hareketle, merkez-etraf münasebetleri içinde devletlerarası göçün merkez devletlerce kendi menfaatlerine göre şekillendirildiğini iddia eden dünya sistemi kuramı, dikkat çekici hâle gelmiştir. Aynı devirde, ikili işgücü piyasası teorisi ise merkez-etraf olgusunu emek pazarının yapısına uyarlayarak zengin ülkelerdeki birincil (nitelikli) ve ikincil (niteliksiz) işgücü ayırımına dayalı olarak sektörel belirsizlik, garantisi olamayan ve ucuz emekten kaynaklı olarak yüksek düzeyde muhacir işgücüne gereksinim duyduğunu iddia etmektedir. 1990’lı yıllardan sonra ise, dünya çapında ekonominin baskın hâle gelmesi ile uluslararası iletişim ve erişim araçlarının gelişiminin devletlerarası göç sürecinde yarattığı karışıklık ile beraber yapısal etkenler, kültür, aile yapısı, köken bağlantıları ve ilişkiler ağı da göç tahliline dâhil edilmesi gereken konulardır (Güllüpinar, 2012).

Son zamanlarda iletişim ve globalleşme ağlarının teknolojik düzeyinin artmasıyla uluslararası göç hareketlerini hızlandırdığı bilinmektedir. Ekonomik, sosyal ve siyasal olarak özelleştirilen göç nedenleri, az gelişmiş toplumların üye fertlerinin gelişmiş refah ülkelerine doğru olan göç hareketlerinde doğal olarak daha fazla tesir etmektedir. Ancak 20. asrın sonlarına gelindiğinde sınırların eskiye kıyasla daha ivedi geçilmesi ve bununla birlikte ülkeler arasındaki iktisadi, sosyal ve siyasal ilişkilerin gelişmesi, değişik sosyal yapı ve kültürlerin kanaat ve beklentilerinin daha iyi anlaşılması pek çok alanda daha fazla hissedilmiştir. İletişim, erişim ve teknoloji ağları ile insanlar daha fazla hareketlilik ortamı hazırlamıştır. Bu vaziyet gelişmiş ülkelerde yaşayan fertlerin de farklı etmenlerle göç etmelerine ve onların kültürlerle sahip ülkelere yerleşmelerine olanak sağlamaktadır. İnsanların ülkeler arasındaki yerleşme emelli hareketi dünyanın pek çok ülkesinde olduğu gibi Türkiye’nin gündeminde de her zaman yerini korumuştur. Önceleri daha çok doğudan batıya doğru hareket eden göçler günümüzde çok değişik farklı istikametlerde görülmektedir. Bu bağlamda, göç olgusunun nedenlerinden tek bir tip olarak söz etmek doğru bir yaklaşım değildir.

Sonuç olarak göçün kaynağı olan ülkedeki işsizlik, yoksulluk, baskı, zulüm gibi sosyal, ekonomik ve politik unsurlar; iten faktörleri, göçün hedefi olan ülkedeki refah düzeyi, hayatın her türlü özgürlüğü, iş ve sosyal yaşamı kolaylaştıran imkânlar ise çeken faktörleri oluşturmaktadır (Kirişçi, 2005:45).

1.2.4. Sosyo-Ekonomik İlişkiler Teorisi

“Sosyolojik bir olgu olduğu artık herkes tarafından kabul edilmiş olan göçü, bireysel ve sosyal yönleriyle, farklı bir söyleyişle ölçeklerine göre ele alan, bireylerin ve buradan hareket ederek sosyal grupların davranış ve tutumlarının arka planında yer alan temel ögeyi, ekonomik sebepler yorumlayan farklı teoriler söz konusudur. Bu teorilerin büyük bir kısmı, sosyo-ekonomik yapılardaki değişimler ile göç arasındaki bağlantıları açıklamayı amaçlayan teorilerdir.” (Kılıçaslan, 2006: 17).

1.2.4.1. Mikro Bazdaki Teoriler

Güven’in çalışmasına göre (1992: 10), göç kavramına mikro sosyolojik yaklaşım (bireysel boyutuyla yaklaşan) mikro bazdaki kimi kuramlarda göç kararı, bireyin çevre şartlarını ve onun sağladığı olanakları hesap ederek göç etmenin kendisine sağlayacağı maddi yarar ve zararı değerlendirmesi sonucunda vardığı rasyonel bir karar olarak belirlenmiştir. Göç ve geriye dönüş göçü kavramları, ise yine ferdin iradesine dayalı, gönüllü bir yer değiştirme olarak görülmekte ve nitelenmektedir.

Mikro sosyolojik teorilerde kitle psikolojisinin göçe etkisi, göz ardı edilmiştir. Bu teorilerde; bireylerin yer değiştirme ve dönüşlerinde etkili olan motivasyon, bireysel planlama, karar verme süreci, göç ettikleri yerdeki uyumla ilgili tutumları; döndükleri zaman dahil oldukları topluluklar ve küçük çevreleri hangi düzeyde etkiledikleri ile ilgili değerlendirmeler yapılmaktadır (Güven, 1992: 10).

1.2.4.2. Makro Bazda Teoriler

Abadan Unat (2002:6)’a göre uluslararası göç ile onun zıttı olan iç göçün sebebi, işgücüyle ilgili arz ve talep dengesinde meydana gelen coğrafi farklılıklardır. Berk (2003) de, işgücü pazarındaki arz ile talep arasındaki dengesizliğin göç olgusunun asıl sebebi olduğunu onaylamaktadır. Bir ülke ekonomisinin sahibi bulunduğu işgücü ve sermayenin kapasitesi o ülkedeki fiyatların seviyesine etki etmektedir. işgücü fazlalığı; onun karşılığı olan ücretin düşük seviyede olmasına neden olacağı anlamına geldiğini ekonomik yaklaşımla bakıldığında gözden kaçırılmayacak bir gerek olduğunu herkes bilir. Bunun tam zıttı olan bir durumda ise; yani işgücünün az olması halinde ise ücretler yüksek olur. Ücretlerin ülkeler arasında birbirinden çok farklı olmasının göçün esas sebebi olduğunun Neoklasikler iddia etmiştir. İşgücü, ücretlerin diğerlerine göre daha iyi olduğu pazarlara yöneldiği zaman devletlerin emeğe ödediği ücretler arasındaki fark daralacak bir süre sonra bu fark tamamen kapanarak

tüm ülkelerde bir ücret uyumu temin edilecektir. Sözün özü bahsedilen modeller, dışarıya göç veren ülkeler için dış göçü, göç alan ülkeler bir toplumsal ve iktisadi refah desteği hatta yardımı olarak kabul etmektedirler. Geri kalmış veya gelişmekte olan ülkelere ekonomik zenginliğe ulaşmış ülkelere kayan emek akımı, göç alan ve göç veren devletlerin arasındaki ekonomik düzeydeki makası daraltacak mahiyettedir (Güven, 1992). Güven’e göre (1997: 15–16) makro sosyolojik kuramın iki genel modeli vardır. “Bu modellerden ilki liberal ekonomi anlayışının kuramı kabul edilen “uygarlaşma” tutumuyla sosyal zemin bulan, “balanslı büyüme modeli” dir; ekonomik güce erişmiş devletlerle, yeterli gelişime erişememiş diğer modeller arasındaki düzensiz ilişkiler neticesinde meydana gelen, eşitlikçi olmayan bir ilerlemenin analiz ettiği “merkez-etraf modeli” ise ikinci modeldir. Makro sosyolojik yaklaşımlar kullanarak nüfus hareketlerini yorumlamaya çalışan teorisyenlere göre, balanslı kalkınma modellerine uygun olarak ülkeler arasında meydana gelen göçün arka planında iktisadi sebepler vardır. Bu kuram emeğe az ücret ödeyen ülkeden çok daha yüksek ücret ödeyen ülkeye kanallı olan göç, bir süre sonra iş gücü alışverişinden bulunma iki ülkenin emeğe verdiği ücrette bir denge tutturacağını öngörmektedir (Dişbudak, 2004: 86).

Dişbudak (2004) ve Güven (1992)’in ortaya koyduğu ikinci bakış açısına göre dengesiz büyüme modeli üzerine inşa edilen merkez-çevre modeli, ülkeler arasındaki ücret eşitsizliğine sebep olmaktadır.

Dişbudak’a göre (2004), ekonomi dünyasının gerçekleriyle asla bağdaşmayan Neo klasik ekonominin balanslı kalkınma modeliyle reel olarak dışarıya işçi gönderen ülkede iddia edilenlerin tamamen tersi neticeler ortaya çıkmaktadır. Göç alan gelişmiş merkez ülkeler zenginleştikçe etraftaki ülkelerin onların gücüyle rekabete girme ihtimallerin neredeyse tamamen yok olacak ve ülkelerin merkezdeki devletlerin eksenine girip onlara bağımlı olma ihtimalleri yükselecektir. Göçten sonra ülke ekonomilerinde gerçekleşen fiyatlar ve gelirler arasındaki fark kesinlikle azalmaz, aksine artar. Öte yandan bu zaman diliminde geri kalmış veya gelişmekte olan ülkelerin kayıpları zengin ülkelerin kazandığından çok daha yüksek gerçekleşecektir (Güven, 1992).

Eşitsizliklere içinde balanslı bir gelişme olamayacağını vurgulayan modele göre “Ülkeler arası işgücü göçü, aslında dışarıya işgücü potansiyelini kaptıran gelir düzeyi düşük ülkelere gelişmiş ülkelere doğru kayan bir kaynak aktarımıdır; bu durum iddia edildiği gibi göç yoluyla işgücü alan ülkelerin göç veren ülkelere sağladığı destek veyahut bir kalkınma yardımı değildir (Güven, 1992: 17).

1.2.5. Uluslararası Göç Teorileri

Sosyal bilimlerin birçoğu uluslararası göçü oluşturan sebepleri açıklamak amacıyla kuramlar geliştirmiştir. Bahsedilen kuramların bir kısmı ana hatlarıyla aşağıdaki bölümlerde açıklanmaya çalışılmıştır.

1.2.5.1. Merkez Çevre Kuramı

Dünya sistem teorisi ve dünya toplumu yaklaşımı, küresel düzeyde faaliyet gösteren faktörlere odaklanmaktadır. Dünya sistem teorisi, göçü ekonomik küreselleşmenin doğal sonucu olarak görmektedir. Bu takdirde, artık şirketler ulusal sınırlar dışında işletmektedir (Wallerstein, 1974).

1970’lerde Wallerstein, Âmin, Galtung, Castle ve Kosack gibi isimler tarafından ileri sürülen bu görüş, 1980’den sonraki senelerde Portes, Sassen ve Castles gibi akademik kariyeri olan insanlar tarafından ele alınarak daha iyi seviyelere getirilmiştir. Alternatif bir yaklaşım, farklı bir bakış açısı getirdiği iddia edilen bu kuram, merkez ile etraf veya gelişmiş ülke ile az gelişmiş ülke münasebetleri ile ülkelerin çıkarları ve sömürü sistemini zemin alan ilişkileri vurgular. Bu teorinin yaklaşımına göre göç, dışarıya göç yoluyla işçi gönderen ülkelerdeki işgücü potansiyelinin sanayileşmiş devletlerin işine yaradığını ve gelişmekte veya gelişmekte olan ülke ekonomilerine olumsuz bir etki yapmıştır.

Kapitalizm ve kapitalizmle ortaya çıkan kimi etkiler, Wallerstein’in teorik bakış açısına göre yaşadığımız devrin ekonomik yapısını ve bununla ilintili olarak göç olgusunun ana hatlarını ortaya koyan esas ögedir. (Wallerstein, 1995: 134). “Bugünkü vaziyette tarihsel sistem, evirilen tek tarihsel varlık olarak kapitalist dünya ekonomisidir” (Wallerstein, 2000, 134).

Wallerstein’a göre uluslararası göçün kaynağı, milli ekonomik sistemde oluşan ikili piyasa yapısı değil, XVI. asırdan itibaren sürekli büyüyen dünya piyasasıdır. Bu teorinin ortaya koyduğu şablona bakılırsa, piyasanın odağında bulunan kapitalist ağ, bu sistemin dışında yer alan sosyal çevrenin ana hatlarına sızarak oradaki nüfusu göç etme istikametinde hareketlenmesine neden olmaktadır. Bu teorinin bakış açısına göre, büyük dünya sistemi çerçevesinde diğer devletlerin elinde bulunan işgücü ve hammadde kapitalist dağılmanın neticesinde piyasanın odağında bulunan kapitalist ülkelerin eline geçmektedir. Kapitalizm ve sömürgecilik olgusuyla çok yakından ilgili bir başka evre de gelişmiş merkez ülkelerde ortaya

ıkan işgücü eksiği, evre ülkelerden gelişmiş ülkelere doğru yönelen işçi göçüne sebep olmaktadır.

Dünya Sistemi G Kuramının varsayımları şu şekilde sıralanabilir:

1. Dünya sistem teorisi çekirdek, evre ve yarı-evre alanlarında oluşan üç seviyeli hiyerarşi üzerine kurulmuştur.
2. Merkez lkeler, emek ve hammadde için evre ülkeleri smrp hükmetmektedir.
3. evre lkeler sermaye için merkez ülkelere bağlıdır.
4. Bu teori, küresel eşitsizliğinin toplumsal yapısını vurgulamaktadır(Wallerstein, 2000).

Düşünce sisteminin esasını Marksist politik ve ekonomik yapıya yaslayan dünya sistemi kuramı, dünya yeryüzündeki iktisadi yapıda görülen eşitliğe dayanmayan siyasi ekonomik yapının çarpıklığına dikkat çekmektedir(Castles, 2009). Marksistler, sermaye açısından bakıldığında g olgusu, ucuz işgücü sağladığı için cazip görüldüğünü ifade ederler. Öte yandan g, kapitalistlerin düzenine hizmet ettikçe yoksul devletlerin öz kaynaklarının sömürülmesi, zenginlerin ise zenginlik düzeyini arttıran eşit olmayan sistemin devamını sağlayan önemli etmenlerden biridir (Castles ve Kosack, 1985; Cohen 1987).

Marksist bakış açısına göre güç, için özünde kapitalist düşünce sisteminin sömürgeci ve yayılmacı yapısından kaynaklanan ucuz işgücünü, sermayenin çıkarlarına hizmet için kullanma isteğinin bir sonucudur (Toksöz, 2006: 19). Kapitalist dünya görüşü, gelişmekte olan ve geri kalmış ülkelerde kendi ticari yapısına uygun bir kitle oluşturur; böylece bu ülkeler, bahsedilen sistemle her zaman bir uyum içine girerler. Bu görüşü benimseyenler, batıdaki ilerlemiş ülkelerin yayılmacı doğasından dolayı kapitalist süreçten etkilenen diğer dünya nüfusundan da bahsetmektedirler (Dişbudak, 2003:35).

Dünya sistem kuramı, dünyayı merkez ve etraf olmak üzere ikiye ayırmaktadır. Wallerstein'ın bu bakış açısına göre, odakta bulunan devletler, toplumsal ve iktisadi bakımından ilerlemiş; sistem bakımından da genellikle kapitalizmin ilkelerini benimseyen ülkelerdir. evre lkeler diye adlandırılanlarsa, merkez ülkelere bağımlı hale gelmiş; kapitalizmin değerleri ve ağları ile abluka altına alınmış ülkelerdir. Merkez lkeler sürdürülebilir bir kapitalist sistem için etraf ülkelere mutlak bir gereksinim duymaktadırlar.

Bağımlılık yapısı içinde merkez ülkelerin hammadde ihtiyacı, ucuz emek ve mamullerin satılabilmesi için çevre ülkelere gereksinimleri vardır. Etraf ülkelerden alınan hammadde, yine oradan göç eden ucuz emekle işlenen ürünlerin fiyatı da düşük olmaktadır; bu fiyatlı düşük ürünler, ya ülkenin sınırları dâhilinde sarf edilir ya da etraf ülke piyasalarına satılarak tüketilmektedir. Kapitalist sistem ve ekonomik zorunluluklar sistemi içinde zengin merkez ülkeler ve onlara bağlı etraf ülkeler kaçınılmaz olarak karşılıklı bağımlılık münasebeti içindedirler(Wallerstein, 1995: 134-135).

Ülkeler arasında gerçekleşen göç, globalleşmenin ve kuvvetli kapitalist ekonomilerin ekonomik gücü olamayanları etkileyerek meydana getirmek istediği dünyadaki yeni sistemin doğal bir sonucu olduğu düşünülmektedir. Bu etki ile kaynakları azaltılan, hammaddeleri satın alınan fakir ülkelerin ekonomik bakımdan iyice gerilemeleriyle yaşam şartlarını daha iyi bir seviyeye taşımak isteyen göç etmeye hazır bir işgücü ortaya çıkmaktadır. Gelişmekte olan ülkelere yapılan yabancı yatırımların artması, çok uluslu şirketlerin etkisiyle bu süreç hız kazanmaktadır; tarımsal üretimin düşmesi ve tarımda modernleşmeyle beraber şehir ve kırsal arasındaki fark da hızla artmaktadır. Bu koşullardan dolayı ülkesini terk eden muhacir işçiler, ekonomik bakımdan kalkınmış ülkelerin niteliksiz işgücü ihtiyacını karşılamaktadırlar. Böylece göç akımlarıyla ortaya çıkan arz-talep dengesine dayalı küresel bir işgücü sistemi meydana gelmektedir. Etraf ülkeler özellikle beyin göçü yoluyla yer değiştiren kalifiye işgücünü ve vasıfsız işgücünü gelişmiş merkez ülkeler sömürmektedir; böylece eşitliğe dayanmayan bir bağımlılık münasebeti meydana gelmektedir (Vural, 2007: 15-17).

Öte yandan etraf ülkeleri yurtdışına başka bir deyişle özellikle endüstrileşmiş ülkelere gönderecekleri emek sayesinde kısa zamanda çağdaş, modern ve gelişmiş ülke olma hedeflerine ulaşacaklarını düşünseler dahi kesinlikle böyle bir sonuca varılamayacaktır (Yalçın, 2004).

Dünyada merkezleri olan Kuzey Amerika, Batı Avrupa ve Japonya'dan bütün dünyaya yayılan; karşı konulamaz kapitalist ekonomi, dünya nüfusunun büyük bir oranını küresel pazar ekonomisinin içine katmaktadır. Göç hareketlerinin artması ve bunlardan önemli bir kısmının dış ülkelere doğru olması; etraf bölgelerdeki hammadde, toprak ve işgücünün küresel piyasaların denetimi altına girmesinin doğal bir sonucudur. Aslında uluslararası göç, kapitalist sistemin sebep olduğu yer değiştirme ve yaşadığı yerden ayrılmanın beklenen neticesidir.

Merkez ülkeler süregelen kapitalist varlıklarını büyütmek ve daha iyi hale getirmek için çevre ülkelere muhtaçtırlar. Çevre ülkeler olarak adlandırılanlar, kapitalist süreci tamamlama ve ekonomik gelişmişlik düzeylerini iyileştirmek için merkez ülkelerle kuracakları bu tip bir ilişki merkez etraf kuramının esasına uygun olarak bu sisteme katılmaktadırlar. Çevre adı verilen ülkelerin konumu, gelişmiş merkez ülkeler için göz ardı edemeyecekleri ve merkez ülkelerin kalıcı kapitalist büyümeleri çerçevesinde gereksinim duydukları bir yerdedir. Bu, esasında bağımlılık silsilesini meydana getiren iktidar sisteminin asıl ihtiyacıdır. Bu mekanizmada gelişmiş merkez ülkelerin; hammadde, ucuz emek ve işlenerek ortaya çıkarılan ürünün sunulacağı bir piyasa için çevre ülkelere ihtiyaçları vardır. Etraf ülkelerden alınan hammadde, yine oradan göç eden ucuz emekle yapılan ürünlerin fiyatı da düşük olmaktadır; bu fiyatlı düşük ürünler, ya ülkenin sınırları dâhilinde sarf edilir ya da etraf ülke piyasalarına satılarak tüketilmektedir.

Gelişmişlik ve azgelişmişlikle ilgili tüm kıstaslar bağımlılığın sadece bir tarafı olmadığı görülmektedir. Zira gelişmişlik düzeyi bakımından merkez olarak değerlendirilen ve çevre olduğu ifade edilen ülkelerin farklı sistemler içinde ve farklı sebeplerle birbirlerine gereksinim duydukları ortadadır (Çağlayan, 2006).

Merkez-çevre ilişkilerine dayalı olarak, kapitalist sistemden etkilenen tarım üreticileri küresel piyasa ekonomisinin getirdiği zorluklarla baş etmek, diğer aktörlerle rekabete girebilmek için çevre bölgelerde yaptıkları imalata bir standart getirmeye çalışmışlar; verim ve üretimi arttırmak için endüstriyel gübre ve tohum kullanır hâle gelmişlerdir. Geçime dayalı, dolayısıyla sınırlı üretime miktarıyla yetinen tarım, kapitalist sistemin etkisiyle makineleşerek yerini piyasadaki rekabet ortamına direnebilen, para mukabilinde satılan ürüne bıraktığından tarım işçisi olarak istihdam edilen birçok kişinin kısa zaman diliminde işsiz kaldığı görülmektedir. Böylelikle, çevredeki tarım faaliyetleri giderek azalmasıyla ortaya çıkan işsizlik, göçü doğal bir sonuç haline getirmektedir (Abadan-Unat, 2006).

Kapitalist etkilerin sebep olduğu işleyiş sistemi, teorinin genel şemasında çok önemli bir yere sahiptir. Çok da planlanmamış bir küresel sistem içinde meydana gelen merkez etraf münasebetinde kapitalist çekiciliğin tesiriyle etraf denilen bölgelerde merkeze göç olarak gözlenen bir nüfus hareketliği ortaya çıkmaktadır. Zolberg, bu hareketi tarihteki ve yaşadığımız dönemdeki göçleri tarihi bir çerçevede yorumlayarak bilhassa de günümüzdeki emek göçünün etraf ülkelerden gelişmiş merkez ülkelere doğru kanalize olduğunu ifade etmektedir (Zolberg, 1983,9). Abadan-Unat da göçün, Zolberg gibi etraftan merkeze doğru

yöneldiğini dile getirmekle beraber, ortaya çıkan bu durumun kapitalist sistemin getirdiği beklenen bir sonuç olduğunu dile getirir: “Dünya sistemleri teorisine göre kapitalist ekonomik sistemin yükselmesinin getirdiği beklenen durum; yaşadığı yerden ayrılma ve uluslararası göçtür. Dünyadaki merkezleri olan Kuzey Amerika, Batı Avrupa ve Japonya’dan bütün dünyaya yayılan; karşı konulamaz kapitalist ekonomi, dünya nüfusunun büyük bir oranını küresel pazar ekonomisinin içine katmaktadır. Göç hareketlerinin artması ve bunlardan önemli bir kısmının dış ülkelere doğru olması; etraf bölgelerdeki hammadde, toprak ve işgücünün küresel piyasaların denetimi altına girmesinin doğal bir sonucudur. Aslında uluslararası göç, kapitalist sistemin sebep olduğu yer değiştirme ve yaşadığı yerden ayrılmanın beklenen neticesidir”(Abadan-Unat, 2002, 15).

Kapitalizmin merkezinde bulunan ülkelerden etraf ülkelere kanalize olan bu bilgi birikimi ve sermayeyle beraber çevre ülkelerde temel olarak kapitalizmin ana unsurlarının kök salarak yerleşmesine sebep olmaktadır. Bahsedilen bu ilişki, merkez ve etraf ülkeler arasındaki bağımlılık münasebetini daha da yoğunlaştırarak etraf ülkelerde bazı dönüşümlere sebep olmaktadır. Kapitalist merkez devletlerin kimi firmaları, etraf ülkelere çeşitli iş alanlarında fabrikalar kurarak oralarda çalışanların emeğinin değerini düşürürken etraf ülkedeki yıllardır devam eden üretim sistemini çökerterek işlemez hâle getirmektedir. Geleneksel üretim faaliyetlerinden kopan işçiler ve durma noktasına gelen üretim mekanizmalarıyla beraber ucuzlayan emek, piyasanın diri kalmasını sağlamaktadır. Bu gelişmelerle beraber ucuz emeğe artan talep, kadın işçiye ve çocuk yaşlarındaki çalışanlara ilgiyi de arttırmaktadır. Ucuz işgücüne olan ihtiyaçla beraber kadınların iş yaşamına dâhil olması, ataerkil aile yapısının temelleriyle beraber sosyal düzende de epeyce yeniliğe ve farklılaşmaya kapı aralamaktadır. Kapitalizmin bahsedilen işleyişi, etraf ülkelerin dahilinde de bir göç hareketine sebep olmaktadır. Yıllarca devam etmiş üretim sisteminden kopan işçiler, endüstriyel bakımdan ilerlemiş bölgelere göç ederek ülke içinde de bir hareketliliğe sebep olmaktadırlar: “Endüstrinin her alana nüfuzuyla birlikte köyde yerleşik olan nüfus, endüstrinin temel unsurlarından emeğin kaynağı olduğu gibi sanayileşmiş sosyal yapıyı de beslemeyi üstlenmiştir”(Oktik, 1997, 81). Sözün özü, kapitalizmin ortaya sistem, merkez ülkelere etraf ülkelerden yönelen göçün, hem de etraf ülke sınırları içinde süregelen göçün asıl sebebi olarak öne çıkmaktadır. Toksöz’ün de belirttiği gibi: “göç musluğu bir sefer açılırsa sonradan kapatmak artık pek mümkün görünmemektedir.” (Toksöz, 2006, 20).

Dünya sistemleri teorisinin dayandığı ilkeleri özetleyecek olursak:

1. Globalleşen ekonomi dâhilinde etraf ülkelere hammadde ve yeni pazar bulmak; ucuz işgücü beklentisi ile sızan kapitalizm, girdiği ülkedeki hazır yapıyı, büyük sermaye oluşturma mantığıyla dünya pazarlarına uyumlu hale getirmesi, etraf ülkelerin toplumsal ve iktisadi düzenini bozarak geleneksel üretim faaliyetlerinden de mahrum ettiği bireyleri göç etmeye mecbur bırakmaktadır (Amin, 2003).

2. Etraf ülkeleri etkisi altına alan kapitalizm, kırsal kesimde rekabet edebilecek kapasitedeki işletmelerin ayakta kalmasına ve daha da büyümesine zemin hazırlarken çapı nispeten orta ve küçük ölçekte olan işletmelerin rekabet ortamında yok olmasına sebep olmuştur; böylece geçim kaynaklarını yitiren ve işsiz kalan köylüler, ülke sınırlarında kırdan kente veya ülke sınırlarının ötesine göç etmek zorunda kalır.

3. Uluslararası göç akımını başlatan temel süreç, gelişmiş ülkelerin öncüsü olduğu kapitalist ekonomik yapının etraf ülkelere girişiyle başlar. Kapitalizmin çevre ülkelere daha ucuz işgücü beklentisiyle girişi ile ekonomik ve finansal piyasalara nüfuz etmesiyle uluslararası göç artmıştır.

4. Uluslararası işgücü akımı, uluslararası mallarla anaparanın akımını ters yönde izlemektedir. Etraf ülkelere sızarak orada köklerinden kopmuş, göçe hazır bir nüfus yaratan kapitalist yatırım; sınır ötesi göç hareketlerinin doğmasına sebep olmuştur.

5. Piyasa ekonomisinin küresel hâle gelmesinden kaynaklan uluslararası göçe engel olmanın yöntemlerinden birisi de ülkelerin deniz aşırı yatırım alanlarını ve çok uluslu şirketlerin finans hareketlerini denetim altında tutmalarıdır.

6. Kendi hudutları dışındaki yatırımlarını korumak isteyen Kapitalist ekonominin önemli aktörleri, gerektiğinde o ülkeler siyasi ve askeri müdahalede bulunmaktadırlar. Bu aktörler başarısızlıkla karşılaştıklarında çevre ülkelerden merkez ülkelere doğru artan mülteci akını uluslararası göçü ateşleyen etkenlerden biridir.

7. Kapitalist dünya sistemi, bölgesel olarak ve ülkeler arasında derin eşitsizlikler yaratır; göç veren ülke ile göç alan ülkelerin yoksulluk ve refah düzeyleri aralarında nedensellik ilişkisi bulunan, birbirleriyle bağlantılı olgulardır. Göç alan ülkenin göç veren ülkelerin ekonomilerine ve siyasetlerine yaptığı müdahaleler, onların fakirliğinin temel sebebidir (Bonacich, 1993: 687; Purkis, 2005 47).

Merkez etraf teorisi belirli aralıklarla bir takım tenkitler almaktadır. Dünya sistemleri kuramı; anaparanın çıkarlarını her şeyin belirleyicisi olarak görmesinin yanı sıra uluslararası göçü şekillendiren globalleşmenin yapısal öğelerine fazla ehemmiyet vermesi, fertlerin ve insana bağlı bir süreç olarak göç kararının verilmesinde grupların motivasyon ve eylemlerine ise şart olan ehemmiyeti vermemesi nedeniyle tenkit edilmiştir (Toksöz, 2006: 20, Sert, 2016: 37). Merkez etraf yaklaşımı günümüzde yaşanan göçlerin oldukça karışık olan yapısını tatmin edici biçimde çözümleyemeyecek gibi öznel görünmektedir. Sermayenin menfaatini temel belirleyici olarak gören dünya sistemi yaklaşımı ise fertlerin veyahut grupların eylem ve isteklerini yeterince çözümlememektedir. Şayet, Batılı devletlerin sermaye ve çıkar mantıkları dünya sistemi teorisinin öne sürdüğü kadar egemense nasıl oluyor da göç siyasetleri evvelce tasarımlanmadığı halde, bu kadar sıklıkla değişebilmektedir.

1.2.5.2 Neo-Klasik Ekonomi

Lewis, Ranis ve Fei'ye göre uluslararası göç konusunda en eski ve en bilinen teorilerden biri olan neo-klasik ekonomi modeli, kaynağını ekonomik kalkınma sürecinde ülke içindeki emek göçünü açıklamak için geliştirilmiş modellerden almaktadır (aktaran Massey ve diğerleri, 1998:18) Neo-klasik ekonomi üzerine ilk çalışmalardan biri Arthur Lewis tarafından 1954'te "emeğin sınırsız arzı ile ekonomik kalkınma" başlıklı modelde yapılmıştır. Bu model 'ikili ekonomiler 'deki kalkınma süreçlerinde göçmenlerin oldukça önemli rol oynadığına dikkat çekmektedir. Burada ikili ekonomiyle kastedilen, özellikle sömürge sonrasın dönemde kalkınma sürecine girmiş olan, dış dünya ile ilişki kurmaya çalışırken aynı zamanda geçimini sağlamak için tarımsal geleneklerini de devam ettiren ekonomilerdir (Arango, 2000:284).

Lewis'e göre göç, doğal bir süreç olarak tanımlanmaktadır. Lewis çalışmaları sonucu işgücünün fazlalık olduğu kırsal alandan işgücüne ihtiyaç duyulan kentsel alana yapılan göçün, tüm ekonomik kalkınma sürecinin temel bileşeni olduğu yargısına ulaşmıştır. Ancak sanayi sektörünün kırsal alandan gelen işgücünü emecek kapasitede is imkânları sunamadığını yaşanan deneyimler kanıtlamıştır. (Skeldon,1997:20-21) Lewis'e benzer çalışmalarda bulunan Todaro da kentteki işsizlik oranlarına rağmen kırdan kente yüksek oranlı göçün nedenleri üzerinde durmuştur. Buna göre kırdan kente göç gerçek gelir farklılıklarından çok "beklenen" gelire bağlıdır (Skeldon, 1997:20-21).

Todaro ve Maruszko'nun belirttiği gibi uluslararası göç, iç göç gibi emeğin arz ve talebindeki coğrafi farklılıklardan kaynaklanmaktadır (aktaran Massey ve diğerleri, 1998:18). Buna göre, emeğin sermayeye göre daha fazla olduğu bir ülkede düşük denge ücretleri geçerli olacak; sermayeye göre daha sınırlı emek gücüne sahip bir ülkede de yüksek ücretler geçerli olacaktır. Bu farklılığın bir sonucu olarak, düşük ücretli ya da emeği fazla olan ülkedeki işçiler, yüksek ücretli ve emeğin kıt olduğu ülkelere hareket edeceklerdir. Bu hareketin bir sonucu olarak sermaye yönünden fakir olan ülkede işgücü arzı azalıp ücretler artacak, sermaye yönünden zengin olan ülkede de işgücü arzı artarken ücretler düşmeye başlayacaktır. Dolayısıyla bir denge noktasında uluslararası ücret belli olacak ve bu nokta aynı zamanda uluslararası hareketin hem maddi hem de manevi maliyetini yansıtacaktır (Arango, 2000:285).

Bu makroekonomik teori bireysel tercihleri de göz önüne alan mikro ekonomik modellerle birlikte yürümektedir. Mikro düzeyde Todaro ve Borjas'ın çalışmalarında bireylerin ülkeler arasındaki farklılıklara göç ederek tepki göstermelerinin nedenleri incelenmiştir. Birey göçün yarar ve maliyetlerini karşılaştırarak göç kararını gönüllü olarak almaktadır (Toksöz, 2006:17). Todaro ve Maruszko'ya göre bu çerçevede rasyonel düşünen bireyler fayda-maliyet hesabı yaparak göç etmenin, özellikle parasal anlamda, kendilerine olumlu net getirileri olacağını umdukları noktada göç kararı vermekte (aktaran Massey, 1999:35-36) gidilecek ülkelerin içinden en fazla beklenen net getirisi olan ülkeye yönelmektedirler (Arango, 2000:285).

1.2.5.3 Makro Göç Kuramı

Lewis (1966) uluslararası göçün, İktisadi kalkınmasını tamamlamış olan ve tamamlamakta olan ülkelerdeki emek piyasasının düzensizliğinin ve ücret farkının yüksek olmasının bir neticesi olduğunu ileri sürmektedir. Bu anlayışın iddia ettiği aşama, piyasadaki emek işgücü potansiyeli ve buna olan ihtiyaçtan kaynaklanan ücret dengesinin bozukluğu, gelişmiş ülkeler ile yoksul ülkeler arasındaki işgücü ve sermaye kapasitelerinde ortaya çıkan etmen sistem farklılıklarıdır. Bu farklılıklar, gelişmemiş ve gelişmekte olan ülkelere gelişmiş ülkelere göçün temel sebebidir. Geri kalmış bir ülkede, düşük sermayeye rağmen işgücü fazlası varken gelişmiş ülkelerde işgücü kısıtlı, sermaye fazladır. Bu durum, emeğin gelişmiş ülkede geri kalmış ülkeye oranla daha değerli ve ücretinin yüksek olmasına sebep olmaktadır. Bu da gelişmemiş ve gelişmekte olan ülkelere gelişmiş ülkelere kanalizasyon olan göçü arttırmaktadır. Göçle birlikte gelişmemiş ve gelişmekte olan ülkelere azalan gelişmiş

lkelerde artan emek arzı, ücret dengesini de bozar; böylece fakir ülkelerde ücret oranları yükselirken gelişmiş ülkelerde ücret oranları düşer. Uzun zaman diliminde g alıp g verme yöntemiyle işgücüne verilecek ücretin kendiliğinden düzenlenir hâle gelmesi bu teorinin en önemli varsayımıdır. Sözün z, küresel anlamda ücret dengesini temin eden birçok ülkeden oluşmuş bir cretlendirme dinamiğİ olduğu ortadadır. Gn yoğunlaştığı ynn değişmesiyle birlikte uluslararası dengeye erişilmektedir (Robinson, 2005: 4 5). Bu teoriye göre, g olgusunun bizatihi kendisi, işgücü piyasasını dengeleyici unsurudur. Lewis'in neo-klasik makroekonomik kuramı, tersine g kavramını yeterince izah etmekten uzaktır. G veren ve g alan ülkelerde ücretlerin uzun bir süre eşit bir düzeyde seyretmesiyle uluslararası göçün durması veya minimum düzeye inmesi kuramsal olarak öngörülmektedir (Bozdağ ve Atan, 2009: 164).

Buna çıkarımdan hareketle büyük çapta glerin esas sebebi, eşit dağıtılmamış sermaye ve işgücü olduğunu ifade etmek doğru olacaktır. Bu eşitsizlik, hayat seviyesindeki farkta ve ücretlerin dengesizliğinde kendisini göstermektedir. G, arzın itmesi, talebin çekmesine bağlı olarak ortaya çıkan bir olgudur(Toksöz, 2006: 16). Burada, tarım sektörünün baskın olduğu kırsal bölgelerde ortaya çıkan işgücü fazlasının endüstri sektörü gelişmiş şehre yönelmesiyle işgücü kayması kavramı ortaya çıkmaktadır. Kırsaldan şehre yönelen akış, bu modelde pozitif olarak algılanmaktadır. Arz fazlası işgücünün teknolojik gelişmeler ve güçlü sermaye sayesinde şehirde hızla gelişen, üretken endüstri sektöründe kullanıldığı ifade edilmektedir (Ersoy ve şengül, 2002: 30).

Bu teorinin uluslararası göçle alakalı teorilerini özetlemek gerekirse;

1. lkeler arasındaki ücret farklılığı, uluslararası işgücü hareketinin asıl sebebidir.
2. lkeler arasındaki ücret dengesizliklerinin yok edilmesi, işgücü göçünü sona erdirecek, bu farklılıkların ortadan kalktığı yerlerde göç hareketleri bitecektir.
3. İnsan sermayesi de denilen yüksek nitelikli işçilerin göç hareketleri, niteliksiz işçilerin yer değiştirmesinden daha farklı özellikler göstermektedir.
4. İşgücü piyasaları, diğer piyasaların çok üstünde bir önemle uluslararası göç hareketinin asıl aktörüdür.

5. Dışarıya emek ihraç eden ve dışarıdan emek alan devletlerin işgücü piyasalarını denetlemek ve etkilemek hükümetlere düşen bir görevdir (Abadan-Unat, 2006: 22; Massey vd. 1993: 433-434).

1.2.5.4 Mikro Göç Kuramı

Göçün sebepleri ile ilgili makroekonomik teoriye paralel sayılabilecek düşünceler ortaya koyan bir kuramdır. Ne var ki bu teorinin bakış açısına göre bireyin bizatihi kendisi, iş dünyasındaki makro olgularla beraber göçe neden olan bir etkidir. Sjaastad, Borjas ve Todaro'nun temelini attığı bu modele göre fertler; akılcı düşünerek fiyat/kar hesabından sonra daha iyi bir gelir elde edebilecekleri kanaatiyle göç etme kararı vermektedirler. Bu, kararın insan sermayesine yapılan bir çeşit yatırım olduğunu ifade etmek de yanlış olmayacaktır (Abadan-Unat, 2006: 23).

Neo-klasik mikro kuramı fertlerin yararı maksimize ettiğini düşünmektedir: Kendi refah seviyesini en iyi şartlarda gerçekleştirecek bir ülke arayan bireyin finans gücü, göç edeceği ülkenin göç uygulamaları, hedef ülkenin sınırları içindeki göç hareketleri bu araştırmayı sınırlandırır. Bireyler, göç etme cazibesi bakımından birbiriyle yarışan ülkeleri karşılaştırır ve bunlardan birini tercih ederler. Bu değerlendirmeler, konuyla ilgili araştırma yapan kişilerin çoğu, yaşadığı ülkeden ayrılmamanın daha “akılcı” ve “kazançlı” olduğu kanısına varır. Bununla beraber bazı bireyler de başka bir ülkeye gitmenin daha “akılcı” ve “kazançlı” olabileceği iyi olacağı neticenin varabilir (Borjas, 1989: 461).

1960 ve 1970'lerde Todaro ve Borjas tarafından ana hatlarıyla geliştirilen neo-klasik göç kuramı, fertlerin bölgeler arasındaki gelişmişlik farklılıklarına göç ederek reaksiyon göstermesinin sebeplerini araştırmaktadırlar. Bu teoriyi kabul edenlere göre göç, hayat koşullarını daha iyi hâle getirmek isteyen bireylerin daha iyi ücret sunan yerlere gitmek aldıkları rasyonel kararların neticenin de oluşmaktadır (Toksöz, 2006: 17). Todaro, göç etme kararının, ekonomik olduğu kadar psikolojik yönleri de bulunan gelir ve maliyetlerin akılcı iktisadi değerlendirmelerle ortaya çıktığını ifade etmektedir (Kaygalak, 1999: 15). Yer değiştirmenin sağlayacağı fayda ve fiyatlarının karşılaştırmalı değerlendirmesi yapıldıktan sonra, göç kararına birey tarafından gönüllü olarak varılmıştır (Toksöz, 2006: 17).

Neo-klasik kuramın mikro düzeydeki bakışı, bireylerin göç kararına rasyonel olarak, kendi toplumsal sermayelerine en yüksek düzeyde faydalı olacak biçimde vardıkları istikametindedir. Kurama göre, fertler sağlıklı bir bilinçle ile göç etmenin getireceği yarar ve

maliyetin hesabını yaptıktan sonra kendi özgür iradeleriyle göç etmektedirler (Todaro,1969: 138-148; Vural, 2007: 14).

Piyasaların denge sorununun göçü teşvik ettiğini düşünen makro-ekonomik modelden değişik olarak, mikroekonomi teorisinin düşünce yapısı, beşeri sermaye teorisi temelinde ferdi seçimlere dikkat çekmekte ve milletlerarası göçü birincil olarak zengin devletler istikametinden ele almaktadır. Bu teorinin ortaya koyduğu “İnsani Sermaye Modeli”, göç kavramını, insan sermayesine yapılan bir yatırım biçimi olarak tarif etmektedir. Bu görüş açısından bakıldığında milletlerarası manada göç kararına, göçün olumsuz yönlerini ortadan kaldırmaya muvaffak olabilen fertler varabilmektedir. İnsani Sermaye Model’inin mikroekonomi bakışı fertleri akılcı ve aktif unsur olarak görmektedir. Fertler, bilgi ve beceriden oluşan sosyal sermayelerini en randımanlı biçimde değerlendirebilecekleri ülkeleri tercih etmektedirler. Göçü bir tercih unsuru olarak ele almadan insan sermayesinin kendi ülkelerinde ortaya koyacağı üretimin günümüzde net rakamsal katkısıyla, gideceği coğrafyada ortaya koyacağı verimin günümüzde net rakamsal katkısını karşılaştıracaklardır (Robinson 2005: 5-6; Bozdağ ve Atan, 2009: 165).

Bu teorinin açıklamalarını özetleyecek olursak;

1. Devletler arasında gerçekleşen göç hareketleri, ferdi fiyat/kar (cost/benefit) hesaplarına dayalı olarak ortaya çıkmaktadır.

2. Devletlerarası göç akımları, hem gelir düzeyi hem de işe yerleştirme bakımından farklılıkların karşılaştırılmasına bağlı olarak gerçekleşmektedir.

3. Öteki etkenlerin eşit kalması halinde insan sermayesinin temel hususları olan bilgi birikimi, eğitim, tecrübe, işbaşı eğitimi, yabancı dil bilgisi gibi yetenekler göç edilecek ülkede bireyin istihdam edilme kolaylaştıran öğelerdir.

4. Göç giderlerini aşağıya çeken kişisel özellikler, sosyal şartlar ve teknolojik gelişmeler göç neticesi ele geçirilecek olan menfaatleri yükseltecek özelliktedir, dolayısıyla bunlar uluslararası göçün hızlanmasına sebep olacaktır.

5. Devletler arasındaki gelir ve/veya işe yerleştirme oranlarındaki büyük farklar, uluslararası göç hareketlerinin temel sebebidir.

6. Emek piyasalarındaki dengesiz ücretlendirmenin sonunda göç hareketleri ortaya çıkmaktadır.

7. Hükümetler, göç alan ve göç veren ülkelerdeki kazanç ve uygulamaları etkili tedbirlerle kontrol etmektedir. Mesela, yasadışı istihdam yapıldığı tespit edildiğinde işverene ağır para cezası vermek ya da göç veren ülkelerin gelişmelerine katkıda bulunmak amacıyla onlara uzun vadeli ve düşük faizli çeşitli krediler vermek bu tedbirlerdendir (Abadan-Unat, 2006: 24)

1.3. ULUSLARARASI GÖÇÜN ÜLKELERE ETKİLERİ

“Uluslararası göç önemli bir konudur ve bu konu son yıllardaki küreselleşme ve ekonomik yeniden yapılandırma nedeniyle daha da önemli hale gelmiştir” (Dişbudak,2004: 84).

Göç neticesinde ülkeler hem avantajları hem de zorlukları yaşamaktadır. Tarih boyunca belirli zamanlarda büyük nüfus kesintilerini oluşturan büyük miktarlarda göçler yer almıştır. Yüksek nüfus sayıları, ev sahibi ülkenin içindeki altyapı ve hizmetlerini baskı altına almıştır. Göçmenler yeni bir ülkeye taşıdığına, yeni bir dil, istihdam ve kalacak yer bulma, sosyal ve kültürel normlara uyum sağlama gibi bilinmeyen sorunlar ile karşılaşmaktadır. Bu nedenle göç alan ülkeler, göçmenlere gerekli ve ihtiyaç duyulan desteği sağlamakta zorluk çekebilmektedir (Boundless, 2016).

Bu itibarla“göçler, kültürde ve sosyal yapıda oluşturduğu değişimlerin yanı sıra göç alan ve göç veren toplumlarda muhtelif türden yeni ilişkiler ortaya çıkardığı gibi her iki taraftaki bireylerin tutumlarında hayat algılarında ve psikolojilerinde de derin değişikliklere kapı aralamaktadır” (Karpat, 2003: 8).

İnsanlar, yaşadıkları ortamla uyumlu bir birliktelik oluşturamadıklarında, amaçlarına ulaşmakta zorlanırlar (Sargut, 2001: 91). Uluslararası göç hareketleri bu yönüyle bireylerin önemli sıkıntılarla karşılaşmasına sebep olmaktadır. Bu sıkıntıların ilki ise “kültür şoku ”dur. Ana hatlarıyla kültür şoku, kültürel bir ortamdan başka bir kültürel ortama geçiş yapan kişilerin farklı kültüre uyum sağlama sürecinde karşı karşıya kaldıkları zorluk, sıkıntı ve yaşadıkları buhranlar ile bunlara verdikleri tepkilerdir (Güvenç, 2010: 121).

Uluslararası göç, değişik kültürlerin parçası olan fertlerin, grupların, örgütlerin ekonomik, siyasal, sosyal ve kültürel manada hızlı ve yoğun bir etkileşim içinde

bulunmalarına kapı aralamaktadır. İnsanların birbirinden daha çok haberdar olduğu ve daha fazla etkileşim içinde bulunduğu bir dünya düzenine eşit düşen globalleşme olgusu kültürlerin bir yandan benzeşmesine, diğeryandan toplumsal refleksler ile özgün değerylerin savunması, aktarılması ve öney çıkarılması anlamında ayrışmasına sebep olmaktadır. Son yıllarda dünya çapında dünyanın en önemli aktörlerinden biri vaziyetine gelen çok uluslu şirketler, turistik faaliyetler, çevre ve sosyal konularla ilgili toplumsal eylemcileri kapsayan içeryen sanal gruplar değışik kültür türlerini aynı yerde birleştiren ve onları beraber hareket etmek mecburiyetinde bırakan konuların öney gelenlerinden biridir. Değışik kültürel çevrelerde yetişmiş fertler bir araya geldikleri zaman ekseriyetle öncelikle bir refleks olarak kendi alışık olduğu tutumların doğru ve uygun olduğu fikriyle davranış gösterdikleri içeryin; her zamanki tutumların dışıynda tutum ve tavırları hatalı, tamamlanmamış, ilkel veya ahlak dışı olarak idrak edebilmektedir (Ügeöz, 2003: 36).

Uluslararası göç, çeşitli şekillerde göç veren ölkeleri etkilemektedir. Bilhassa, göç süreçleri konusunda şoklar işgücü arzı ve verimliliğiny değışiklikleri içermektedir. Göç veren ölkeler devam eden şoklara uyum sağlamak suretiyle göç süreçleri de endojen davranışsal ve siyaset reaksiyonlarına neden olmaktadır. Her iki şok ve cevap, işgücü kaynak kullanılabilirliğini ve verimliliğini etkilemektedir (Katselivd, 2006).

Göç veren ölkelerde, uluslararası göç büyümeye iki ehemmiyetli etki yaratmaktadır. Birincisi, göçün büyüme üzerindeki parasal tesiri, göçmenlerin havalelerinin, göç veren ölkelerin büyümesinde ehemmiyetli bir rol oynamaktadır çünkü bu parayla birçok yenilik yapılabilmektedir. İkincisi, göçün ve geri dönüş aracıyla beklenen büyümenin yalnızca finansal olmadığı tartışmalar bulunmaktadır. Mevcut olan delillere göre, göç veren ölkelerdeki bulunan havalelerin tesiri göç türü (geçici/kalıcı veyahut nitelikli/niteliksiz) veya geri dönüş göçünün ihtimali ile değışebilmektedir (Léon-Ledesma ve Piracha, 2004).

Muhacirler göç sürecinde de göç edilen ölkede de yeni davranışlar, tutumlar elde etmekte ve de karşı karşıya kaldığı kültürel ortamın etkisinde kalarak kimi yeni alışkanlıklar ve farklı tutumlar göstermektedirler. Bu türden farklı kültürel değerylerin (social remittances) memlekete nakledilmesinin toplumsal varlığa güç katıp toplumsal gruplara ve sosyal faaliyetlere dahlini temin ettiğini ifade etmektedirler. Bunun yanında muhacirlerin kazandığı yeni beceriler ve mesleki deneyimleri ile emek sermayesinin güçlenmesinin ve bilhassa kız çocuklarıyla ilgili onlara bakış, eğitim, sosyal hayata katılım gibi davranış değışikliği ortaya

çıkması gibi tüm kültürel yapıda olumlu değişiklikler sağladığı dile getirilmektedir (Chimhowu, Piesse ve Pinder 2005:95-96).

1960'ların başında başlayan ve birtakım aşamalardan geçen Türk işçilerinin Türkiye'den Almanya'ya göçü, göç olgusunun göç veren ülkedeki tesirleri ile ilgili çok güzel bir örnek olarak karşımızda durmaktadır. İlk olarak 1961'de kurulan Devlet Planlama Teşkilatı'nın Türkiye'de emek fazlası bir potansiyel olduğunu saptamasıyla beraber bu işçilerin ülke dışına ihracı düşünüldü. İşçi ihracında iki amaçla planlandı: bunlardan ilki işgücü fazlasını mümkün olabildiği kadar azaltmak, ikincisi ise işçilerin yurda dönüşleriyle beraber ülkeye katacakları ümit edilen ve Osmanlı Devleti'nin son dönemlerinden beri ulaşılmak istenen, çağdaşlaşma hedefine uygun olarak katkısı olacağı varsayılan toplumsal ve iktisadi kazanımlardır (social and economic remmitances). Yurtdışında çalışan işçilerin bahsedilen, 1964 senesinde 45 milyon ABD doları seviyesindeyken 1980'de bu miktar 2 milyar ABD doları seviyelerine yükselmiş ve bu kapasitesi ile dış ticaretle ilgili açıkların kapatılması noktasında önemli bir girdi olmuştur (Abadan, 1995:282).

Göç hareketlerinin dışarıya göç veren ülkenin nüfusunun düşmesine sebep olan bir etkiye sahip olduğu dile getirilmişti. Bu biçimde bir etkinin ilk bakışta, bir yönüyle göç veren ülke için olumlu sayılabilecek bir durum olduğu düşünülebilir. Ne var ki ülkeden ayrılan bireylerin niteliklerine bakıldığında bu durumun esasında en yüksek düzeyde bir “beyin göçü”, daha geniş bakıldığında “kaliteli ve/veya eğitilmiş insan göçü” özelliğinde olduğu anlaşılmaktadır. Devlet Planlama Teşkilatı'nın 1971'de ortaya koyduğu değerlendirmelere göre Almanya'ya göç eden Türk işçilerinin % 47'si, göç etmeden önce ülkede nitelik isteyen iş kollarında istihdam edilmiş bireylerdi (Abadan, 1995:283).

Göç alan ülkelerin ekonomileri üzerindeki göçün oluşturmuş olduğu yaptırımlar ile ilgili görüş farklılıkları vardır. Göç karşıtları, muhacirlerin göç alan ülkedeki iş piyasasında mahalli çalışanların yerini ikame ederek işgücü fiyatlarının daha düşük düzeylere gelmesine kapı araladığı istikametinde piyasada algı oluşmaktadır. Göç karşıtlarının etkilendiği başka bir nokta olan göçün, etnik gruplar arasındaki çatışmalarına neden olma potansiyeline sahip olduğu istikametindedir. Zira düşük gelirli yerli işçiler, işler ve kaynaklar ile ilgili muhacirleri rekabetçi olarak görmektedir. Son olarak, göç karşıtları, muhacirlerin sayısındaki artışla beraber mahalli toplumun kimliğinin ve kurumlarının bozulabildiklerini müdafaa etmektedir. Diğer yandan göç taraftarları ise, mahalli nüfusunun iş kaybının, muhacirlerden kaynaklamadığı savını ortaya atmaktadırlar. Zira çoğunlukla hane sahibi işçilerin bayağı ve

ehemmiyetsiz olarak görüldüğü işlerin çoğunu muhacirler yapmaktadır. Muhacirler, göç alan ülkelere katma değeri oluşturmaktadır. Zira tüketicilerdir ve ekonomiyi canlandırarak yeni istihdam imkânları yaratılmaktadır.

Muhacirliğin belirli bir süreç olduğu düşünürsek kaynak ülkeden hareketle yola çıkan sığınmacının hedef ülkeye varmasına kadar geçmiş olduğu bütün ülkeler muhacirler için transit ülke konumundadır. Burada transit ülke konumunda bulunan ülkelerin ne gibi etkilere maruz kalındığı anlatılmalıdır.

IOM (International Organization Migration-Uluslararası Göç Örgütü) tarafından yayınlanan 2013 raporuna göre dünyada en fazla göç veren ve alan ülkelerin başında Amerika Birleşik Devletleri, Rusya Federasyonu, Ukrayna ve Hindistan yer almaktadır. Avrupa Birliği'ne aza devletler içerisinde ise Almanya İtalya, Polonya ve İngiltere gibi ülkeler Kuzey-Kuzey bağlamında göç alan ve veren en belli başlı ülkeler arasındadır. Kuzey-kuzey koridorları bağlamında ise Rusya Federasyonu'ndan Ukrayna ve Kazakistan ya da tam tersine hareket etmektedir. Diğer ehemmiyetli koridorlar arasında ise Bangladeş'ten Hindistan'a; Afganistan'dan Pakistan'a ve Hindistan'dan Pakistan'a ya da zıddı ve Endonezya'dan Malezya'ya veya Afganistan'dan İran'a doğru göç hareketi alana gelmektedir (IOM, 2013).

Transit muhacirler ne fakir ne de zayıf insanlardır. Genelde uzun, masraflı ve fiziksel olarak acı yolculuk finanse edebilen oranla genç ve fiziksel olarak acı veren bir yolculuğu finanse edebilen insanlardır. Transit göçmenler adlandıran insanlar nispeten iyi eğitimlidir. Sadece bir azınlık okuma yazma bilmemektedir. Afrika bölgesinden giden muhacirlerin çoğu transit göç yoluyla göç etmektedir. Çoğu muhacir karayolu ile göç ederken, bazıları fiyat etkinliği açısından düşünerek deniz yoluyla göç etmeyi seçenek etmekte (OECD, 2005).

Transit ülkeler de göç karşısında ehemmiyetli kararlar almak zorundadırlar. Özellikle çok sayıda insan ülkelerine girdiğinde kimi transit ülkeler kendi hudutlarını kapatmak gerektiğine inanmaktadır. Transit sığınmacıları barındıran ülkelerin kaynaklarında (gıda, su ve benzeri) büyük bir azalma olmaktadır. Aynı anda, sığınmacılar ve mahalli halk arasında bir hayli çatışmalar ortaya çıkmaktadır. Transit ülkelerin hükümeti bu arada, sığınmacıları kovan silahlı gruplar tarafından yapılan saldırı ile uğraşmak zorunda kalmaktadır. Birtakım sığınmacılar bu hane sahibi ülkelerde kalıcı oturma desturuna sahibi olmaktadır ancak birçoğu kalıcı bir yerleşim sağlamak için ülkeye transit sürecinde bulunmaktadır. Ülkelerin tümü sığınmacılara hudutlarını kapatmamaktadır. Birçok ülkede karşılama yapılmaktadır ve sığınmacıların yiyecek ve su sıkıntısıyla karşı karşıya kalmamaları için yardım edilmektedir.

Başka koşullar altında, gelen ziyaretçilerin harcadığı parayı almak için transit ülkeler onlara çok iyi davranmaktadır zira harcanan paranın büyük çoğunluğu kendi ekonomilerinin canlandırmasına yardımcı olmaktadır.

Türkiye örneğinden hareketle transit göç ve transit göçün sonuçlarını anlamak için öncelikle bilinmesi gereken özellikler; transit göçün kimler üzerinde, hangi düzeyde etkili olduğu; kim tarafından nasıl algılandığı, bu süreçte göç edenlerin kimlerle etkileşim halinde olduğudur. Transit göçmenlerle Türkiye’de etkileşim içinde bulunan üç grup olduğunu ifade etmek mümkündür.

Bunlar:

1. Kamu/Güvenlik Güçleri: Kara Kuvvetleri Komutanlığı (hudutta), Jandarma Genel Komutanlığı, Sahil Güvenlik Komutanlığı ve Emniyet Genel Müdürlüğü. Bu önemli meseleyi çözebilme zemininde hizmet eden güvenlik güçlerinin transit göçmenlerle temasları ve bu konuda yaptıkları işlemler, devletin bu konudaki etkileşim düzeyinin görüntüsünü de ortaya koyuyor. Resmi Gazete’de 11 Nisan 2013 tarihinde yayımlanarak kanunlaşan 6458 sayılı “Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanunu”na dayanılarak oluşturulan Göç İdaresi Genel Müdürlüğü, 2014’ten sonra göçle ilgili bütün konularda en aktif kurum haline geleceğini ifade edebiliriz.

2. İnsan Kaçakçıları: Hudut bölgeleri ve sahillerin yanı sıra İstanbul’da, gerek bireysel gerekse bir örgüte katılarak görev alan, bundan para kazanarak geçimini sağlayan illegal gruplar vardır. Bunlar, göçmenleri muazzam bir para kaynağı olarak yorumlarken, göçmenler ise onların itimat edilmesi zor insanlar olmalarına karşın güvenmek mecburiyetinde kaldıkları kesim olduklarını dile getiriyorlar. Farklı bir ifadeyle söylemek gerekirse göçmenlerin gözüyle insan kaçakçıları, “kötü fakat ihtiyaç duyulan (necessary evil)” şeklinde nitelendirilmektedirler (Andreas, 2001:118).

3. İş Ortamından Ortaya Çıkan İlişkiler: Bu ilişki biçimini iki farklı sınıflandırmayla ifade etmeliyiz: Birincisi iş ortamındaki çalışan arkadaşlarla ya da işverenle ortaya çıkan ilişkiler, ikincisi satıcı ile müşteri ilişkileri. Muhacirlerden bir kısmı işverence kandırıldığını, emeğinin karşılığında hak ettiği paranın kendisine verilmediğini veya çalışma ücretinin çok alt seviyede kaldığını ifade ederlerken, birtakım muhacirler işverenden ya da iş arkadaşlarının kendilerine yardımcı olduğunu dile getiriyor. Buradan hareketle, işçi-işveren münasebetinin, illegal olmasından dolayı işçinin haksızlığa uğramasının işverenin hümanistliğiyle belirlendiği bir

zeminde bulunduğunu tespit etmek yanlış olmayacaktır. Satıcı ile müşteri münasebeti ise öncelikle, kısa müddetli ve devamlılığı olmadığı için mahdut bir özelliğe sahip olduğu fark edilse de bu tür ilişkilerin giderek evliliğe kadar gidebildiği ve bundan dolayı bu olgunun daha kapsamlı yönlerinin varlığı da ortadadır. Öte yandan bu biçimde davranışın yaygın olduğuyla ilgili bir şey söylemek de doğru olmayacaktır (Yılmaz, 2003:110-111).

Transit göç, bu tarz göçün en çok görüldüğü güzergâhlardan olan Türkiye’de bile toplum tarafından bu göçün sınırlı ve kısa sürelerle ancak fark edildiği görülmektedir. Toplumsal dünya algısının bir karşılığı olan politik partiler ve politikacıların bu meseleyle alakalı ortaya herhangi bir çözüm önerisi koymaması ya da bir siyasi düşünce geliştirmeye gereksinim duymamaları, transit göçün Türkiye’deki toplumsal seviyede idrak edilmesini ortaya koyması bakımından yeterince ilgi çekicidir. Türkiye ile gelişmiş Batı Avrupa ülkeleri arasındaki algılayış farkı bu konuda çok açık bir biçimde ortaya çıkmaktadır: Almanya, Fransa ve İngiltere gibi ülkelerde Politik önderlerin göç sorunuyla ilgili değerlendirmeleri seçimlerin kaderini belirlerken bir yandan da dış siyasetlerine da istikamet vermektedir. Sözelimi Türkiye’nin Avrupa Birliği üyeliği konusunda 2002’nin Aralık ayında varılan kararda, Fransa ile Almanya’nın “iç siyasi kaygılarının” süreci belirleyen temel etken olduğunu devrin Başbakanı Abdullah Gül ifade etmişti (NTV, 14 Aralık 2002). Bahsedilen söylemle “iç siyasi kaygılar” diye tanımlanan ama özünde Batı toplumların kendisinden olmayan milletlerle bir arada olmak istememeleri ve buna mani olmak için öne çıkan politikaları destekleyecekleri gerçeği açıkça ortaya konulmaktadır. Türkiye’nin bu istikamette yürüttüğü siyasetlerin ise AB’ye uyum süreci içerisinde ele alındığı ve yapılan farklılıkların Avrupa’nın belirlediği ve uyguladığı standartlara uymak gayreti içerisinde yürütüldüğü görülmektedir. Farklı bir söylemle transit göçün tesirinin uzun sürmeyen bir zaman dilimini kapsayan, kısa zamanlı ve dar kapsamından dolayı Türkiye’nin transit göçle siyasi yaklaşımlarının özünü sosyal etkileşimden ziyade Avrupa ile olan politik ilişkiler yönlendirilmektedir.

Ülkeler arası göçün dinamiklerine yönelik bariz düşünce, bireylerin daha iyi bir kazanca kavuşmak ve daha yüksek bir hayat standardına kavuşmak için geri kalmış ya da az gelişmiş devletlerden kalkınmış devletlere doğru bir göç hareketi olduğunu ortaya koymaktadır (İçduygu, 2009: 2). Uluslararası göç olayları bugüne kadar çoğunlukla, az gelişmiş ülkelerden gelişmiş ülkelere olan hareketler bağlamında incelenmektedir. Ancak bu gerçeklik son zamanlarda değişime uğramış vaziyettedir. Gelişmiş ülkelerin ekonomik

faaliyetlerini dünyanın değişik bölgelerinde yaygınlaştırmaları ile beraber bu ülkelerden az gelişmiş veya gelişmekte olan bölgelerde doğru da göç mevzubahis olmaktadır.

Millî devletlerin denetim ve hakimiyetinin eskisi kadar etkili olmaması, sermayenin artık sınır tanımadan kısa sürede yer değıştirmesi, her geçen gün hızlı gelişmeler kaydeden teknik imkanlarla beraber iletişimin hızlanması ve yeni erişim olanaklarının ortaya çıkması ya da Apadurai'nin (1997:33) ileri sürdüğü gibi global kültür akımlarının beş farklı yönü olan insani (ethnoscape), medya (mediascape), teknoloji (technoscape), finans (financescape) ve fikir (ideoscape) akışkanlarının (scapes) birbirleriyle münasebetleri sonucunda küçülen dünya, göç edenlerin anayurtlarıyla münasebetlerini de değıştirdi. Göçerek yerleştikleri yerlerde asimilasyona uğrayacakları ve anavatanla bağlantılarını yavaş yavaş koparacakları tahmin edilen göçmenler, küreselleşmeyle ortaya çıkan olanaklardan da yararlanarak anavatanlarıyla ilişkilerini daha sağlam temellere oturtup ve orada meydana gelen olaylarla daha çok ilgilenme imkânı buldular. Göçmenlerin bu ilgisi ve anavatanlarının politik sahnelerinde olma istekleri, Portes ve Haller'e göre (2003:1229), eğitim seviyeleri arttıkça yükselmektedir. Göç veren ve göç alan ülkeler arasında süren etkinliklerle birlikte devletlerarası alanda da etkili hâle gelen bu etkileşimle birlikte "ulusötecilik" veya da "ötede ulusçuluk" (transnationalism) kavramlarından söz edilir oldu.

Aynı anda hem göç veren hem de göç alan ülkeyi ilgilendirmesi, diğeri bir söylemle bu etkileşimle ortaya çıkan ortamda yaşama şansı bulması; Ulusöteciliği göçü diğeri etkilerinden farklı kılan şüphesiz en önemli özelliğidir. Göçmenlerin anavatanlarıyla olan ilişki ve iletişimleri ile anavatanı algılama biçimlerini bir sonucu olan diaspora kavramı da tıpkı ulusötecilik gibi varlığı kürselleşme öncesine dayansa da kürselleşme ile beraber yeni bir yapı kazanarak çağdaş ve klasik olarak iki ayrı bölümde değeriendirilmeye başlanmıştır. Yaşadığımız çağda kendi ülke sınırlarının dışında olan Rum, Filistinli, Yahudi ve Ermeniler klasik diasporalar olarak tarif edilirken muhacirlik, konuk işçilik, sürgünde yaşayan toplumlar, etniklik ve ekonomik göç gibi sebeplerle bir başka ülkede olanlar modern diaspora olarak adlandırılmaktadır (Kaya, 2001:73).

Safran (1991:83-84) aktaran Kaya, 2001:74) Diaspora kavramını "sürgüne gönderilmiş azınlık toplumları" diye tanımlar. Bir insan grubuna diaspora diyebilmek için onların altı kıstasa uyması gerektiğini ileri sürmüştür.

Bu kıstaslar şunlardır:

1. Anavatanlarından en az iki farklı çevre bölgeye dağıtılmış olmaları,
2. Anavatanlarına dair anı, mit ve özlemlerini korumaları,
3. Göç ettikleri ülkede tam anlamıyla benimsendiklerine inanmamaları,
4. Bir gün, vakti geldiğinde anavatanlarına mutlaka geri döneceklerine inanmaları,
5. Anavatanlarının varlığını sürdürmesi ve refah seviyelerini yükseltmeleri için çaba göstermeleri,
6. Grup içi dayanışma ve grup ruhunun anavatanla kesintisiz süren ilişkilerle ifade edilmesidir.

Uluslararası göç olgusu ana hatlarıyla altı kategoride ele alınmaktadır. Bunlar;

- 1) Sürekli yerleşenler;
- 2) Müddetli sözleşmeli işçiler;
- 3) Müddetli profesyonel çalışanlar;
- 4) Saklı veya yasadışı çalışanlar;
- 5) mülteciler ve
- 6) Sığınmacılardır (de Tapia, 2002: 17).

Birleşmiş Milletlerin tanımına göre uluslararası göçten söz edebilmek için; doğup büyüdüğü ülkesini bırakarak farklı bir ülkede yaşamayı tasarlayan bireyin bu işlemi, bir seneden daha uzun bir süre ile yerine getirmiş olması şartı aranmaktadır (Gençler, 2004: 174).

Aşağıdaki bölümde önce göçün pozitif etkileri hemen sonrasında da negatif etkileri incelenecektir.

1.3.1. Uluslararası Göçün Olumlu Etkileri

Göç olgusu, göç veren ülkelerin nüfusunu, nüfusun yaş gruplarına ve cinsiyete göre dengesini de bozarak ülkenin demografik yapısında önemli değişimlere neden olmaktadır. Göç edenlerin vasıfları ve işgücü pazarına girip girmemeleri, göç veren ülkenin bu olaydan hangi ölçüde etkilendiği ortaya koymaktadır. Söz gelimi göç eden kitle, işsiz ve mesleksiz

grubunda bulunan bireylerden oluşuyorsa onların göçüyle milli gelir seviyesinde bir gerileme olmayacak hatta işsizlik oranı düşecek ve genel bütçede bireylerin payında bir yükselme olacaktır. İşsizlik meselesinin bu yolla çözülmesi, işgücünün göç etmesinin olumlu kabul edilmesini sağlayan aslı üç unsurdan biridir. İkinci unsur, fertlerin ülke dışında yaptıkları birikimlerdir. Yurt dışına göçen bireyin orada kaldığı zaman diliminde yaptığı birikimleri anavatana nakletmeleri, ödemeler dengesindeki baskıyı büyük oranda azaltarak ve ithalat finansmanını desteklemektedir (Kılıçaslan, 2006).

Uluslararası göçün bir diğer olumlu ve kendini uzun vadede hissettirecek özelliği ise, yurt dışında bir süre çalıştıktan sonra geri dönecek olan işçilerin öğrendikleri yetenek, edindikleri iş tecrübesi (know-how) ve ilişkiler ile ülke ekonomisine yapacakları katkıdır. Disbudak'a göre (2004: 88) "edindiği bilgiler ve ilişkiler ile tasarruflarını yatırıma dönüştüren başka bir deyişle teşebbüsü haline gelen muhacir işçiler ve/veya millet ötesi girişimciler bilhassa istihdam ve ihracatı artırarak hem kendi yöresine hem de ülke ekonomisine ehemmiyetli faydalar sağlamaktadır". Bu da işgücü akımlarının neden desteklendiğini göstermektedir.

Göçün, işgücü değil de beyin gücü niteliğini taşıyor olması göç veren ülkeler için analiz yapılırsa; dışarıda veya içerde eğitimini tamamlayarak ülke ekonomisine beyin sermayesi katması ve yabancı araştırma kurumları ile ilişkiler kuvvetlendirilerek, bilgi akışı ve işbirliği imkânları sağlanması, teknolojiye ve bilimde ihracat fırsatı oluşturmak, dışarıdakilerle iletişimi geliştirerek ortak girişimler ve para transferi sağlamak, değerli işletme yönetim tecrübeleri getirmek, kişisel eğitim yatırımlarından umulan geri dönüşümü artırmak gibi olumlu etkileri söz konusu olacaktır.

1.3.2 Uluslararası Göçün Olumsuz Etkileri

Nüfus hareketlerinin yukarıda anlatılan olumlu etkileri yanında ülkelere yüklediği bazı sosyo-ekonomik sorumluluklar, maliyetler ve değişimler gibi olumsuz etkileri bulunmaktadır.

İşgücü isteğinde bulunan ülke, artan nüfus dolayısıyla konut, okul, yol, hastane vs. gibi sosyal sabit sermaye yatırımlarını artırmaya mecbur olmaktadır.

Yaşanan ekonomik maliyetlere ek olarak, göç alan ülkelerde belirsiz olarak toplumsal ve kültürel uyum sorunları yaşanabilmektedir. Öyle ki bu uyum sorunları öyle bir boyuta ulaşmaktadır ki çözümü için kanuni düzenlemeler yapılması yoluna gidilmektedir. Ayrıca,

bazı belirli alanlarda daha yüksek yetenekleri elde etmek için ulusal işgücü üzerinde caydırma etkisi yapmak, yerel kişilerin en iyi okullardan ayrılmalarına veya girmemelerine sebep olmak, yabancı rakiplere veya dost olmayan ülkelere teknoloji değişimine neden olmak gibi olumsuz etkileri de vardır.

“Uluslararası göçün işçi gönderen ülke açısından en temel sayılabilecek maliyeti, genç ve becerikli işçileri ülkenin emek piyasasından uzaklaştırmasıdır” (Dişbudak,2004: 87). Göç kararı alanlar, işgücü veren ülkenin çalışanı veya vasıflı elemanı ise, o halde ait oldukları ülke hem bu bireylerin yetiştirme maliyetine katlanmış olacak hem de çalışanların ülkeyi terk etmesi ülke milli gelirinin düşmesine, toplumsal dinamizmin azalmasına ve kalkınmanın yavaşlamasına neden olacaktır. Batı Avrupa ülkelerinin 1960’lı yıllarda hızla kalkınabilmelerini sağlayan, azgelişmiş ülkelere ithal etmiş oldukları işgücüdür (Varlık, 1984). Bu dönemde Türkiye, işgücü fazlasının % 30’unu yurt dışına göndermiştir. Bu oran, ülkedeki işsizlik oranının düşmesi açısından önemlidir. Bununla birlikte, çeşitli üretim dallarındaki nitelikli elemanların bu oranı oluşturanlar arasında yer aldığı da unutulmamalıdır.

1960–1970 dönemi işçi gelirlerinin ihracat gelirine yaklaşması, ekonomi açısından olumlu gibi görülmektedir. Ancak bu kadar döviz girdisinin “üretken olmayan sektörlerde kullanılması veya tüketime yönlendirilmesi, ekonomide enflasyonist etkiler yaratacaktır” (Dişbudak, 2004: 87).

Göç edenlerin yeni yerleştikleri yere kısa sürede adapte olmaları ve göç alan ülkede hoşgörüyle karşılanıp kabullenilmeleri kolay değildir. Uğuz vd.’ne göre (2004: 387), “memleketten, aileden, sosyal statüden ve mal varlığından servetten mahrumiyet kaybolma hissi; kimliğe, moral değerlere, rollere yaklaşımda kafa karışıklığı, atılmışlık ve işe yaramazlık duygusu; muhacirlerin ruhsal yapılarına etki eden önemli faktörlerdir. Bundan başka göçe ettiği yere uyum sağlayanlar, anavatana döndüğünde de bir dizi sosyal uyum problemi ve kültür farklılığından kaynaklanana bir uyumsuzluk yaşamaktadır. Göç edenler, bir süre sonra iki toplumun karışımı melez bir kültür yapısı içinde yaşamaya başlarlar; bu durum özellikle ikinci ve üçüncü nesillerin kimlik bunalımları yaşamasına neden olmaktadır. Yüksek nitelikli işgücünün ve talebelerin gidişine bağlı olarak (en azından geçici süreyle) göçün, üretken kapasitenin kaybına kapı aralama, yükseköğretimdeki kamu yatırımlarından düşük geri dönüş oranına sebep olabilme gibi negatif tesirleri de bulunmaktadır.

1.3.3. Uluslararası Göçün Sürekliliği Teorisi

1.3.3.1 Ağ (Network) Teorisi

“Muhacir ilişkiler ağı, geldikleri ülke ile göç ettikleri ülkede daha önceki muhacirler, yeni muhacirler ve muhacir olmayan bireyler arasında orijin, soydaşlık ve arkadaşlık gibi bağlardan oluşan bireyler arası irtibatlardır” (Abadan-Unat, 2002: 18). Bu kurama göre göç ister milli olsun ister uluslararası olsun göç eden fertler gittikleri yerlerde kendi toplumsal gereklerine göre yaşayan insan topluluklarıyla birlikte yaşamaya ve geldikleri yerden insanları alternatif bulmasına yardımcı olmaktadır.

Bu kuram, göç olgusunu yalnızca nedensellik ilişkisi ile değil bu arada göçmenler arasındaki ilişkiler bakımından da yorumlamaktadır. Göç ederek bir ülkeye yerleşenler ile göç etme düşüncesi olanlar ve yahut yakın zamanda göçmüş bireyler arasında bir ilişki ve iletişim söz konusudur. Dayanışma içine giren akrabalar, hemşeriler ve yahut arkadaşların ilişkiler ağında, bu dayanışma göçü özendiren bir yaklaşım olarak öne çıkmaktadır (Mutluer, 2003:21). Bu ağlar bu arada yer değiştirmeden meydana gelen fiyat ve rizikoları azalttıkları için uluslararası göç ihtimalini artırmaktadır (Massey vd., 2003: 448). Bilhassa ekonomik kaynaklı göçlerde ve bugün yoğun olarak üzerinde durulan emekli göçünde ilişkiler ağının payının olduğunu söylemek olasıdır.

İlişkiler ağı teorisinin esasını; muhacirlerin göçtükleri ülkede oluşturdukları ve yine kaynak ülke ile göç alan ülke arasında da oluşturdukları sosyal ağların varlığı ve bu ağların, devam eden karşılıklı göçlere olan tesiri meydana getirmektedir. Bu ağlar neredeyse her çeşit toplumsal zemine ve alternatife göre değişen kuvvetli ve zayıf ağlar olabilir.

Muhacir ağları muhacirler, daha önceki muhacirler ve muhacir olmayan bireylerin arasındaki bağı, arkadaşlık, akrabalık ve ortak oldukları toplumsal kökenleri vasıtasıyla kurar. Onlar Milletlerarası göç hareketi olasılığını yükseltirler zira harekete bağlı fiyat ve rizikosu azalır ve geri dönüş göçlerinde artışlar olur. Ağ ilişkileri, bireyleri kendisine çekmek için yabancıların işe başlaması ihtimalini arttıran bir sosyal sermaye meydana getirir. Bir ülke sınırları içindeki göçmen sayısı, riskli sınıra bir defa dayandığında iyice genişleyen ağlar, göçün oluşma ihtimaline sebep olan ağları kapsamını büyüten ve bunun gibi yer değiştirmeye bağlı ücretleri ve riskleri düşürür. Göç eden toplumun kapsamı günden güne genişlemesiyle muhacirlerin tutumları görünür bir biçimde yaygınlaşır (Hugo, 1981; Taylor, 1986; Massey and Garcia Espana, 1987; Massey, 1990a, 1990b; Gurak and Caces, 1992).

Kurama göre, ilk olarak göç veren ve merkez toplulukları birbirine yaklaştıran bir zemin lider göçmenler tarafından meydana getirilir. Bu irtibat nüfusu göç eden toplumda bulunan öteki bireylerin de göç etmesine imkânı yaratır. Yeni göçlerle ortaya çıkan göç dalgası, iletişim ağını harekete geçirerek hedef ülkeye sonradan göçenler daha önce göç edenlerin deneyimlerinden faydalanırlar. Giderek göç kendini yenileyen bir organizmaya dönüşür (Yalçın, 2004: 50).

Yalçın (2004: 50) hısım akrabalık ve hemşerilik münasebetlerinin bu kadar yoğun olduğu bu yapının işlevlerini altı önemli madde ile sıralamaktadır.

1. Göçmenleri, göçün sebep olduğu masraflardan ve rahatsızlıktan büyük oranda kurtarmakta,
2. Göçmenleri, dâhil oldukları toplumdan izole edip, anavatanlarıyla ilişkilerinin devamını sağlamakta,
3. Göçün başlayışını, göç edilecek ülkeyi ve kimlerin göç edeceğini tespit etmekte,
4. Göçmenlerin yerleştikleri yerlere adapte olmalarını kolaylaştırmakta,
5. Göç etme kararı veren ve göç eden göçmenler için gittiği ülkedeki olanak ve kamusal yapıya dair haber kanalı görevini üstlenmekte,
6. Mevzu bahis göçmen ağları, göçün yoğunluğuna ve kapasitesine büyük oranda etki etmektedir.

Wilpert'e göre ağ kuramı ve göçmen ağı şöyle işlemektedir. “Öncü göçmenler, geldikleri yerde göç veren ve hedef ülkedeki toplumların iletişim kurmasını sağlayan bir altyapı oluştururlar; bu irtibat nüfusu göç eden toplumda bulunan öteki bireylerin de göç etmesine imkânı yaratır. Yeni göçlerle ortaya çıkan göç dalgası, iletişim ağını harekete geçirilerek hedef ülkeye sonradan göçenler daha önce göç edenlerin deneyimlerinden faydalanırlar. Giderek göç kendini yenileyen bir organizmaya dönüşür” (aktaran Yalçın, 2004, 50)

Wilpert'e göre bu ağlar önce giden göçmenlerin sonradan gelenlerle deneyimlerini paylaşımlarıyla büyümektedir. Bu sosyal bağlar mutlaka önemli olmakla beraber ekonomik ve politik bağların önemi de unutulmamalıdır. Ne var ki meydana gelen bu ağların içyapıları değil, ağların var olması önemlidir. Bunun nedeni zamanla ağların konu muhtevasının değişerek gelişmesidir (Massey ve Arango, 1993: 449).

Çağlayan'a göre Almanya'ya yerleşmiş olan Türk işçileri, bunun en iyi örneğidir. Bugün Almanya'da aktif politikanın önemli aktörleri haline gelmiş, partiler kurup politik karar alma sürecine dâhil olmaya başlayan Türkler, yıllar önce istihdam eksikliğinin kapatılması için Almanya'ya davet edilen işçilerdi (Çağlayan, 2006).

Gurak ve Caces'a göre mevcut göçmen ilişkiler ağının farklı özelliğinden, ağın karmaşık bir sistem ve üst düzey bir örgütlenme biçiminde olmasının zorunlu olmayışdır. Göçmen ağlarının pratik bir veya bir oluşum formülü söz konusu değildir. Ağlar öncelikle pek çok değişik ihtiyaçtan kaynaklanarak kendiliğinden meydana gelir ve zamanla ihtiyaca göre kendi kendine gelişerek yeni boyutlar alabilir. Tabi ki bu ilişkiler ağının gelişmesine destek olan bir faktör de, göçün devamlılığı ve göç sürecinin destek bulmasıdır. Çünkü göçün ilk aşamasında tesis edilen sosyal ağ sonraki göçlerle birlikte güç kazanarak gelişir ve varlığını devam ettirir (aktaran Yalçın, 2004, 49).

Göçmenlerin topluma intibak etme süreci dikkate alındığında ağın sosyal uyumuna olumlu ve olumsuz tarafları olduğu tespit edilebilir. Yeni gelen göçmenin topluma katılımı, göçmen ağının varlığıyla, kolaylaşmaktadır. Ne var ki kimi vaziyetler ve örnek olaylar bu durumun tam zıttı da olabileceğinin göstermektedir. Göçmen ilişki ağları ve mevcut sosyal ağların muhtevassından dolayı, göç edilerek yerleşilen ülkenin hayat şartlarına göçmenlerin problem yaşamadan alışması ve uyumuna sağlaması söz konusu olur. Okul süreci, göçmenleri toplumsal uyuma katkısı olan asli süreçlerden biridir. Göçmen çocukların gittikleri ülkede kısa bir süreçte okul sistemine dâhil olması, göçmen ağının varlığı ve etkisiyle mümkün olmaktadır. Bu okul süreci, göçmen ailelerinin ve çocuklarının sosyal uyumu için çok önemli bir faktördür.

Önemli katkılar sağlayan ve göçmen ağlarıyla birlikte geliştirilen bazı değerler, göçmenlere ve göçmen ailelerine destek olmaktadır. Bunlardan biri de göçmen ailelerindeki mevcut ataerkil aile kabulü, göçle edilen ülkede birtakım değişikliklere uğramasıdır. Globalleşme sürecinin işgücüne dair önemli etkilerinde biriside, düşük ücretle istihdamı mümkün kılan işgücüne talebin aşırı düzeyde artmasıdır. Bunun ortaya çıkardığı meselelerden birinin de kadın ve çocuğun iş yaşamına dâhil olması olduğunu daha önce de ifade etmiştik. Göç ettikleri ülkede kalıcı olmak ve hayata tutunmakla birlikte daha gelir elde etme isteği, göçmen kadınların çalışma girmesini sağlamış ve hem aile yapısında hem de toplumsa yapıda büyük değişikliklere sebep olmuştur. “Buna göre, göçün meydana getirdiği ilişkiler ağları

yalnızca göçmenlere destek hizmeti sağlamakla yetinmiyor, bir yandan da toplumsal rollerin yeniden yapılanmasını temin ediyor, denilebilir” (Abadan-Unat, 2002, 19).

Göçmen ağının göçmenler üzerindeki bir diğer tesiriyse, içinde bulundukları toplumdan izole etme, kendi grubunun içine kapanmadır. Ağın varlığı sayesinde tüm ihtiyaçlarını kendi grubu içerisinde karşılayan yeni göçmen kişiler, daha çok kendi grubunun içine kapanmakta ve göç ettiği ülkedeki halkla temastan kaçınmaktadır. Pek çok filme, belgesele ve bilimsel çalışmaya konu olan Almanya’da yaşayan Türk muhacirlerin vaziyeti, bu uyumdan uzaklaştıran sürece örnek olarak gösterilebilir. Zira Almanya’da yaşayan Türk muhacirler arasında hâlâ Almanca bilmeyen, yaşadığı Türk mahallesinden dışarıya çıkmamış ve bunlarla da öğünen pek çok insanın varlığı bilinmektedir. Bu vaziyet de, muhacir ağı ilişkiler sisteminin, tam anlamıyla kişileri nasıl kendi kültürünün içerisine kapatıp, göç edilen ülkenin beklediği uyumdan uzaklaştırdığını göstermektedir (Yalçın, 2004, 53–54).

Crisp devletlerarası muhacir ağlarının önemli etki alanını ve sistemini dört ayrı bölümde ele almıştır. Crisp’e göre uluslararası muhacir ağlarının temel etkisi bilgiye dairdir. Kurulan ağ potansiyel muhacirler için göçe dâhil olacak bireylere bilgiyle destek olmuş ve çok değerli bir bilgi kaynağıdır. Bu bilgi akışı, muhacirin adayını hangi yollardan, hangi yöntemle gideceğini, başka bir deyişle yer değiştirme stratejisini oluşturma, ülkeye girişte ihtiyaç duyulan vesikaları tedarik etmekle ilgili, değişik ülkelerde muhacirlik yasaları hakkında bilgilendirmekle beraber, gözaltına alınma ve hudut dışı edilmekle ilgili hukuki bilgileri aktarır. Mevcut muhacir ilişkiler ağının diğer etki alanı, muhacir adayının anavatanından çıkıp hedef ülkeye hedef ülkeye ulaşım ücretini temin etmek ve bunu en uygun seviyeye düşürmeye odaklıdır. Başka bir ifadeyle muhacir ilişkiler ağı, yeni muhacirler için ekonomik bir destek kaynağı olması bakımından da önemlidir. Crisp’e göre ülkelerarası muhacir ağının farklı bir yönü de illegal göçü artırma ve bunun organize edilmesine yol açmaktadır. Muhacir ilişkiler ağı bir ülkeden diğer ülkeye göçecek kaçak muhacirlerin muhtaç oldukları alt yapı organizasyonlarını hazırlamaktadır. Ağın son tesiri ise hedef ülkedeki destekle ilgilidir. Kurulan ağ muhacirlerin o ülkedeki ilk günlerinde hayatlarını idame etmekle hususunda destek olmaktadır (Crisp, 2006, 6–7).

Muhacir ağı teoremi önceden söz edilen teorilerden farklı olarak teorinin tabanına göç kavramından çok “muhaciri” alarak, bu minvalde hareketle analizlerini yapmıştır. Globalleşmeyle beraber bir sorun olarak ortaya çıkan göç kavramını muhacir üzerinden en ince ayrıntısıyla ele almak son zamanlarda ortaya çıkan göçleri anlamamızı

kolaylaştırmaktadır. Göç ve muhacir kavramları, her ne kadar birbirinden değişik kavramlar olarak görülse de birbirinden ayrı olarak düşünülemez. Nihayet göç eylemini yapan yine bireyin kendisidir, başka bir deyişle muhacirdir. Bu manada ferdi olarak muhacirin tercihleri, eğitim düzeyi, iş vaziyeti gibi ferdi nedenleri göç olgusunu anlayabilmek için göz önünde bulundurmak gerekir.

Muhacir ağı teorisi, muhacir üzerinden göçü benimsemeye çaba ederek başka teori ve modellerden farklılık ortaya koymaya çabalamaktadır. Bu gayretin en önemli nedeni ise, öteki teori ve modellerde göç alanında kaybolan ve hiçe sayılan muhaciri başka bir deyişle kişiyi göz önünde tutmaktadır. Kuram yapılacak olan tahlilde, yalnızca yapısal etkenleri göç sebebi olarak değerlendirmekle kalmamakta, şahsi tesirleri de göç nedeni olarak çalışmaya ekleyerek olasılıklı kılmaktadır. Zira bu kuram, hem geniş bir bakış açısı geliştirmeye olanak vermekte hem de ansızın fazla etkenli ve işler bir çalışmaya yönelmeye de imkân sağlamaktadır. Bu itibarla bu kuram; göçü, göç alan ve göç veren ülkeler özelinde özümsemeye ve kavramaya olanak vermektedir. Eldeki veriler, bu kuramın günümüzde görülen göçleri ve göç kavramını özümsemede ağ kuramının büyük bir izah edici etkisiyle şahsi tahlile en çok imkân tanıdığını göstermektedir.

1.3.3.2. Kurumsal Kuram

Guilomoto ve Sandron (2001) tarafından geliştirilen bu teoriye göre göçmen ağları (network) kendilerini kurumsallaşma yoluyla devam ettirmekte, ancak aynı zamanda dışsal faktörlerden (örneğin; işgücü piyasasında yaşanan değişimler gibi) de etkilenmektedir. Bir göçmen ağının kurumsal kısmı, o ağı yöneten ve göçmenlerin işlem ve göç maliyetlerini azaltan kural ve normları temsil ederken, ağın örgütsel çehresi ise o ağ içindeki öncü göçmenlere pratikte yapılan yardımları temsil etmektedir. Yine de göçmen ağlarının göçmenler açısından en etkili çözüm olduğu düşünülmemelidir. Çünkü öncü bir göçmenin başına gelenler tüm ağı etkileyebilmektedir. Bu sebeple göçmen ağları, potansiyel bir göçmen açısından hem şans hem de tehdit olabilmektedir. Göçmen ağları, sosyal sermaye de denilen bu kurumsallaşmış normlar sayesinde ayakta durmakta ancak harici göçmen kurumları tarafından tamamlanmaktadır. Bu harici kurumlar insan kaçakçılarından, iş bulma ajanslarına ya da insani yardım kuruluşlarına kadar uzanabilmektedir (Hagen-Zanker, 2008: 17).

Uluslararası göç yapmak isteyenler genelde anapara yatırımı bol olan memleketleri dana fazla tercih etmektedir. Fakat bu ülkeler kısıtlı sayıdaki göçmeni kabul etmektedir. Bu

lkelerde göç etmek isteyenlere vize problemi çıkarmakta ve birçok konuda ihtiyaçları karşılamak yerine eyleme geçmeyerek engeller oluşturmuşlardır. Bu adil olmayan engellerle g alan ülkeler bireyleri ülkeye almayarak girişimciler için ekonomik açıdan yüksek krlı ve yatırıma uygun ortamlar hazırlamaktadırlar; bu işletmeler ülkelerarası piyasada kazançlarını arttırmak için g sürecinde karaborsanın kr odaklı çalışmalar yapmasına kendilerini adanmışlardır. Bu yasa dışı pazar ekonomisi, sömürüye ve haksızlığa kapı aralayan şartları oluşturduğu için demokratik ve kalkınmış ülkelerde legal ve belgesi olmayan muhacirlere yönelik işlemleri iyi hâle getirmek ve onların hukukunu gerçekleştirmek için gönüllü yardımlar yapan kuruluşlar oluşturturmuştur.

Messeseselci kuram, ge makroekonomik açıdan bakmaktadır. Bu teoriye göre, g uluslararası düzeyde başladıktan sonra sermaye zengini ülkelere gitmek isteyenler tarafından oluşturulmuş talebi karşılamak için çeşitli özel ve gönüllü kuruluşlar ortaya çıkmaktadır (Massey, 1993).

Kr etmek gibi bir amacı olmayan kuruluşlar ve özel girişimciler kayıt altına alınmamış pazarlarda tespit edilen ücret mukabilinde muhacirlere illegal yollardan kaçakçılık veya taşımacılık amacıyla sınırlara ulaştıran, patronlar ve göçmenler arasında kontrat yapmak; düzmece belgeler ve vizeler, hedef noktasında muhacirler ve oranın yurttaşları arasında anlaşmalı evlilik organize etmek, varılan ülkelerde barınacak yer ve kredi imkânı sağlamak gibi çeşitli hizmetler sunar. Hayırsever gruplar rehberlik, sosyal hizmet, kalacak yer, resmi evrak edinmeyle ilgili kanuni önerilerle göçmen polis ile göçmenler arasındaki ilişkilerin kurulmasına yardım ederler. Göçmenlere yardım eden bu gönüllü kuruluşlar, zaman içinde vatandaşlar, göçmenler kurum ve kuruluşlar tarafından bilinir hâle gelmiş; bu gelişmeyle muhacirlerin emek pazarı için gerekli olan toplumsal sermayenin de oluşmasında etkili olmuştur.

Messeseselci teorinin dayandığı faraziyeler şunlardır:

1. Kuruluşlar ve müesseseler, uluslararası göçü devam ettirmek ve teşvik etmek için g edenlerin uluslararası akımı daha çok messeseselleşmiş bir hale gelmeyi sağlamaktadır.
2. G alan ülkelerde, muhacirlerin girişine yönelik talepleri karşılayacak olan çıkar düşünüldüğünde bir karaborsa ortamı yaratılmaktadır (Massey, 1990).

Ekonomik bakımdan zengin olan devletlere gitmek isteyenlerin sayısı çoğaldıkça bunlar üzerinden para kazanmak isteyen yapıların da sayısı ve çeşitliliği artmaktadır. Bir de bazı sektörlerin desteğini alarak müessese haline geldiklerinden bahsedilebilir. Aldıkları aşırı ücretlerle göçmenleri sömüren bu tür yapılar, kârdan başka amacı olmayan müesseselerdir. Bu yapılar; “fahiş denilebilecek karaborsa ücretleri mukabili muhacirleri hudutlardan geçirmek; düzmece belgeler ve vizeler; hedef noktasında muhacirler ve oranın yurttaşları arasında anlaşmalı evlilik organize etmek, varılan ülkelerde barınacak yer ve kredi imkânı sağlamak gibi çeşitli hizmetler sunar”(Abadan Unat, 2002: 20).

Bu kurama göre, “müesseseselleşme süreci, bu göç akımını denetlemek isteyen hükümetlere engel çıkarmaktadır. Emniyet güçlerinin denetimleri, karaborsa ücretlerini artırmaktadır; daha sıkı denetimi öngören göç siyasetleri ise insan hak ve hürriyetinden yana olan kurumların direnişine sebep olmaktadır” (Abadan Unat, 2002: 21).

Göçün yapmış olduğu bir diğer müessesesel yapılanma, kazanç hedefinden uzak gönüllü kurumlardır. Bu müesseseler insan hakları odaklı uğraş vermektedirler. Aynı zamanda, göçmenlerin haklarını müdafaa edip onlara hukuki danışmanlık yapmaktadırlar.

İKİNCİ BÖLÜM

2. ZORUNLU GÖÇÜN BİR TÜRÜ OLARAK SIĞINMACILIĞIN TARİHSEL VE EKONOMİK SÜREÇTE HAREKETLERİNİN DEĞERLENDİRİLMESİ

Zorunlu göç, silahlı çatışma veya şiddetten, doğal ya da insan eliyle meydana gelen felaketlerden kaçan bireylerin kendi iradeleri dışında göç etmeye yönelişlerini ifade etmektedir. Zorunlu göç özellikle uluslararası göç literatüründe sığınmacıları, insan ticaretine konu olanları ve hükümetlerin zorunlu nüfus mübadeleleri sonucu yerinden olan kimseler için kullanılmaktadır (Toksöz, 2006:109-110).

Mülteci, zulümden korunma sığınma hakkı gibi kavramların kökeni tarih kadar eskilere dayanıyor. Fakat 2012 yılından itibaren tarihin hiçbir döneminde dünya gündemine ve insanlık tarihini etkilemediği kadar etkili olmuştur. Son 10 yılda 50 milyona yakın insan evlerini yurtlarını ve imkânlarını savaş açlık zulüm gibi sebeplerle terk etmek zorunda kalmışlardır.

Küresel anlamda refah dağılımında görülen eşitsizlik ve çoğu ülkenin siyasi ve iktisadi bakımdan istikrardan uzak ve yetersiz olmaları, bireylerin daha iyi olanaklara ve hayata şartlarına erişme isteği, yeniden ülkesinin içinde bulunduğu kıtlık savaş ve istikrarsızlık gibi istenmeyen faktörlerle karşılaşmamak için göç yollarına müracaat etmektedirler. Her geçen gün daha da artan erişim olanakları ve ucuzlayan yol fiyatları ve gelişen ülkelerin makineleşmenin de geliştirdiği müthiş ucuz insan gücü ihtiyacının tesiriyle ve legal yolların yanında yasal olmayan yollarla da oluşan istihdam imkânları da son zamanlarda göç olaylarının hızlanması ve çoğalmasının nedenlerindendir.

Peki, dünyanın her bir yanından bu saydığımız olanak ve koşulların tesiriyle yurtlarını terk eden milyonlarca insan, 21. asırda iltica etmekteki dayanakları nedir? Giderek hakka dönüşen bu istek, hangi koşullarda oluşmuş, zamanımızdaki durumuna gelinceye kadar nasıl bir gelişim safhalarından geçmiştir. Bu meselenin yanıtı dinler tarihi kadar uzun bir geçmişe sahiptir diyebiliriz. Daha önceki Hint ve Yahudi sığınma ve göç müessesesine ait tasvir etmeler ve tasvirler bugün son zamanlarda yaşadığımız göç vaziyetinin daha önceki çağlardan beri insanlar tarafından kabul görünen uygulanan bir beşeri hareket olduğunu gösteriyor. Hem de daha önceki Yahudi yazıtlarından birtakım şehirlerin kurulma emellerinin insanlar içi tanrılar tarafından yapılmış yeryüzünde bulunma emellerinin insanların göç esnasından buralara gelmeleri için kullanılmasını dile getirmektedir.

Eskilerden günümüzdeki din anlayışlarına da bir göz atmak gerekirse; İslam dini de sığınmaya temel insan hakları arasında yer vermiştir. Nitekim Hz. Muhammet (sav) döneminde gerçekleşmiş olan ‘zulümden kaçma zulme boyun eğmeme kabul etmeme düşüncesi de günümüzdeki çağdaş göç kavramıyla birebir eşleşmektedir. Çünkü insan fitratına ters olan zulümden ve bunun politik, ekonomik sonuçlarından kaçınma yakın tarihimize kadar insanları yer değiştirmeye ve yeni insanlarla etkileşim içinde olmayı ve onların sistemlerine tabi olmayı gerektirmiştir. Yeniden İslam tarihinde Hz. Muhammed (sav) dönemindeki olaylardan örnek verilecek olursa; savunmaya ihtiyaç duyanların camilere, Peygamber’e ve peygamberin refakatçilerine sığınmaları vaziyetinde emniyet olanaklarını sağlanması da bu açıdan günümüze yansıyan ehemmiyetli örneklerden biri olarak arz etmektedir. Yeniden mukaddes dinlerin hepsinde geçen Kâbe ve Mescid-i Aksa gibi mukaddes kabul edilen yerlerin ve Yahudi inancındaki birtakım şehirlerin dokunulmaz olduğu ve korunaklı kabul edildiğini de görmekteyiz.

Dini açıdan incelendiğinde her dinin bu gibi örnekleri barındırdığını; kendi açısından kendi milletlerinin dinsel nedenlerle ve başka şekillerde yapmış oldukları göçleri anlattıklarını görmekteyiz. Bu anlatımları günümüzde kendi inananlarına bir nasihat olarak veya ihtiyaç duyulan durumlarda geçmişteki insanların stratejilerini ve yollarını kendi bulundukları modern dönemin ışığında yorumlamalarını ve uygulamalarını öğütlemiştir.

Her ne kadar sığınak/sığınma antik çağlara kadar uzanan bir olgu olsa da sığınmacılık daha modern bir kavram olup günümüze daha yakın bir kavram olarak karşımıza çıkmaktadır. Yine tarihi olayların bize anlattığı örneklerle bakılacak olursa sığınmacı olarak nitelendirilen ilk insanların, XVI. asırda Hollanda ve Belçika gibi ülkelerden dinsel sebeplere Fransa ya kaçmak mecburiyetinde kalmış bireyler olduğunu biliyoruz. Birçok Katolik ülkesinin baskısına maruz kalmış Calvinist olarak adlandırılan bu dini azınlık, zulme uğramış insanlar olup bu vaziyet ve şartlar onların sürgüne gönderilmelerine kapı aralamıştır.

Kalvinistleri takiben yine tarihin bize anlattıklarından yola çıkarak 17. yy asır Avrupa’sında Fransa’dan kaçmak zorunda kalan Fransız Protestanları olan Huguenots topluluğunun hareketi, daha büyük çaplı bir mülteci hareketidir. Bu topluluk, İngiltere, Hollanda, Prusya ve Güney Afrika gibi ülkelere kendilerine iltica edecek yeni yerler aramış topluluklardır. Bunlara dini olarak özgürlük verilmesi müdafaa eden İrlanda ve İngiltere o dönemin koşulları ve dünya nüfusu göz önünde bulundurulacak olarak epeyce yüksek bir rakam sayabileceğimiz 100 bin civarında mültecinin kendi ülkelerine girişlerine izin

vermişlerdir. Ne var ki günümüzde de benzer örnekleri olan bu tutum, savaş ile göç zorunluluğunu da beraberinde getirmiştir; nitekim İrlanda'nın Cromwell'in silahlı güçlerince zapt edilmesinden sonra bu durum ironik olarak tam tersine dönmüştür; İskoçya'dan getirilmiş olan muhacirler sebebiyle topraksız (ekonomik açıdan) kalan Katolik topluluklar Fransa ve İngiltere'ye zorunlu göç etmişlerdir. Huguenots olayında karşımıza çıkan durum zaruri olarak göç etmek zorunda kalan toplulukların acısından ortaklaşa mülteci tanımı, tarihi bir ışık tutmaktadır. Bu durum, yine karşımıza mültecilik ve göç olaylarının erken dönemde bir topluluk tarafından normal bir faaliyet olarak kabul edildiğini göstermektedir. Nitekim daha geniş açıdan bakıldığında devamındaki iki asırda bu göç faaliyetleri, iyice daraltılmış bir göçmen tarifine doğru yol almış ve kitle göçleri, dünya milletleri bakımından daha ehemmiyet arz eden bir öge ve harekât durumuna gelmiştir. Uluslararası ekonomi ve bununla birlikte iş gücü ihtiyacı özgür/köle işçi gücüne genişlemeye beraber daha fazla ihtiyaç duymuştur. Yine Avrupa da baş gösteren kırsal kesimden şehirlere büyük göç hareketleri gözlenmiş, uzun mesafeli göçlerde beraberinde getirdiği yenedünya da oluşan erişim ağında gelişmeler getirmiştir. Bunun bir örneği olarak Atlantik'te yapılan köle ticaretiyle beraber Afrika da daha fazla mağdur olan ve zulme uğrayan insan gücü arayışını artırmıştır. Buna bir reaksiyon ve karşılık olarak da Avrupalı ülkeler istenmeyen yurttaşlarını zorunda göç (hudut dışı) yapmak suretiyle sömürgelere transfer etme yoluna girişmiştir.

19. asırda mülteciler çoğunlukla Fransa Almanya ve Avusturya gibi köklü denilebilecek siyasi akımlardan gelmişlerdir. Yine birçoğu zanaatkâr ve şehirli işçi sınıfından olan kişiler başarısız olan 1830'daki ve 1848'daki devrim hareketlerinden sonra kaçmak mecburiyetinde kalmışlardır ve birçoğu da bu kaçma girişimi esnasında hapsedilmiş ve öldürülmüştür yahut Fransa örneğindeki gibi zorunda sürgün veyahut göç ile Cezayir gibi sömürgelere gönderilmişlerdir. Yeniden bu dönem örneklerinden İngiltere değişik bir yol izleyerek 19. Asrın sonuna kadar tüm sığınmacıları İngiltere'ye gelmesine destur vermişlerdir.

Ne var ki 1870'lere gelindiğinde dünya genelindeki ülkelerin göçün kontrol altında tutulması ve yabancılık tanımı hususunda daha ilgili hale geldiği söylenebilir. Yeniden bu dönemde bu tanımla ilintili olarak ayrımcılık niteliği taşıyan yasaklar çıkmıştır. Bunlardan ilkinde örnek olarak 1850'li senelerden beri Çin'den kazançlar işçilere birleşmiş milletler tarafından sınırlama getirilmesi ve bu kişilerin Amerikan yurttaşlığı kazanması yeniden birtakım kazanımları engelleyici yasaların hayata geçirilmesi gösterilebilir. Yeniden buna benzer örnekleri tabi ki Avrupa da bulmakta zorluk çekmemekteyiz. Yeniden örneklendirilecek olursak milliyetçilik akımının yoğun olarak hâkim olduğu dönemlere

Avusturya ve Fransa da meydana gelmiştir. Bu huzursuz ortamlarda iç politika genel olarak yabancı düşmanlığı üzerinden ulusal aidiyet duygularının da baskısı ile ilk sefer ırk normu ortaya atılmıştır. Yabancı düşmanlığı ise genel olarak oryantal öge olarak Amerika Birleşik Devletleri ve Avusturya da Çinliler olarak ortaya çıkmıştır. Yeniden ise bilindiği üzere bu korku batıda Yahudiler ve Afrika orijinliler olarak ortaya çıkmıştır.

1880 senesinden itibaren yaşanan ekonomik değişimler ve ana meslek sahiplerinin çoğunun Musevi zanaatkârlar ve küçük tüccarların oluşturduğu nüfusun parasal olanaklarının zayıflaması Avrupa da gelen politik istikrarsızlıkla paralel oranda artan antisemitizm muhtevalı devlet kampanyalarına taban hazırlamıştır. Yeniden devamında 1881 senesinde Rus Çarı Nikola Ignatiev'in tahta çıkmasıyla beraber başlattığı batı hudutlarının Musevi göçmenlere serbest olması siyaseti neticesinde 1881-1914 seneleri arasındaki süreçte takriben 2,5 milyon Musevi batıya göç etmek zorunda kalmıştır.

Yeniden İngiltere de 1870 senesinde ekonomik kaygıların bir neticesi olarak ekonomik savunma siyaseti ortaya çıkmış ve bu vaziyet da artan bir milliyetçiliğe sebep olmuştur. Bunun devamında İngiltere sulh döneminde göçü denetim altında tutmak için yabancılar yasanını kabul etmişlerdir. Yeniden bu yasaya göre kendi ekonomik masraflarını karşılayamayarak devlete yük olabilecek akıl hastası veyahut sayıları yirmiden fazla olan muhacirlerin ülkelere girişine yasak getirilmiştir. Öte yandan bu yasa ilk sefer genel olarak muhacirler ile ileride sığınmacılar olarak ifade edilecek gruplar arasındaki ayrıma da taban hazırlamıştır. Bu dönemde sığınmacılar ayrı bir sınıflandırmaya tabi tutulmasa da belli kişilere yasak uygulanması gerektiğini belirtmektedir. Bu kişiler, dini ve yahut siyasi nedenlerinden dolayı cezaya uğramaktan korkan ve yahut zulüm görme riski olan bireylerdir.

1870'lerde ortaya çıkan iktisadi burhanlardan sonra da dünya ekonomisinin büyüme trendi sürmüş, dünyanın ticari ve finans piyasalarındaki yükselişle beraber kıtalararası karmaşık ilişkilerin ortaya çıkmasına kapı aralamıştır. Avrupalı devletler arısından olan rekabet bu süreçte daha kızışmış dünya üzerinden yürütülen bu vaziyet 1914 senesinde birinci dünya savaşı ile kendini daha bariz bir şekilde göstermiştir. Bu uyuşmazlık yalnızca ticaretin vaziyetin getirmiş olduğu rekabetten değil artan milliyetçiliğin getirmiş olduğu bir vaziyetti. Bu ekonomik şartlar devletler arısındaki enerji rekabeti beraberinde devletlerin yurttaşlarını ülke dışına çıkarmama olarak karışımıza çıkmıştır. Bu dışa çıkarmama olayı kendini pasaport olarak göstermiştir. Bu ortamda İngiltere 1914 senesinde yabancıların sınırlandırılması önerisi ile yasa kabul etmiş ve kanunla ülkeye giren yabancıların polis tarafından kaydının alınmasına

ve gerekli görüldüğü durumlarda sınır dışı edilmesine neden olmuştur. Yine buna paralel olarak diğer devletler süper milliyetçi konumuna yükselmişlerdir.

I. Dünya Savaşı'ndan sonra mültecilere yardım etmek amacıyla ilk kez milletlerarası düzeyde birtakım faaliyetler başlamıştır; bu faaliyetlerin içerisinde göze ilk batan gelişme uluslararası Kızılhaç örgütünün Rus mültecilere yardım etmek emeliyle milletler cemiyetine yapmış olduğu müracaat ile başlamıştır. Yine açlık kıtlık içerisinde bulundukları için ülkelerinden ayrılmaya mecbur olan bir milyonun üzerinde olan Rus mülteciye yardım götürülmesi kararı ve bu yardımları koordine etmesi için Dr. Fridtjof Nansen'in in yüksek komiser sıfatıyla atanması ilk mülteci çalışmaları arasından tarihteki yerini almıştır. Yine bu olayın ışığında Almanların işgal ettiği vatanlarından ayrılmak zorunda kalan ve durumu daha karmaşık hale getiren Avrupalıların hâli, Amerika Birleşik Devletleri sorunun çözümü için 1938 senesinde Evian'da 32 ülkeyle katıldığı bir konferans tertip ederek ulus cemiyetinden ayrı olarak hükümetler arası mülteciler komitesi kurulmasıyla sonuçlanmıştır. Bu çalışmaların devamı niteliğın olana Kasım 1943'de 44 ülkenin katılımı ile imza adan yeni bir anlaşma ile uluslara arası sığınmacı örgütü kurulmuştur. Bu örgüt üç seneliğine oluşturulmuş olsa da resmi olarak 1952'ye dek takriben beş sene görev yapmıştır. Öteki komünist rejimlerin karşı çıkmasını karşın yeniden Sovyetlerle iş birliğı yapılması ile Hindistan, Pakistan ve özellikle Avrupa ülkelerinin ısrarlı gayretlerinden sonra Birleşmiş Milletler Yüksek Komiserliğı tesis edilmiştir. Bu komiserliğın niteliğı hali hazırda devam etmektedir. Yeniden bu komiserlik 1956 senesinden itibaren 5 senelik görev uzatmaları ile çalışmalarını yürütmektedir. Bu komiserliğın temel görevi iki evreli bir yol izlemeleridir. Birinci vaziyette sığınmacılara uluslararası savunma sağlamak ikinci evrede ise hükümetlere sağlanacak yardımlar konusundan sığınmacıların gönüllü geri dönmelerini veyahut katılımlarını sağlamaktadır. Yeniden bu komiserliğın ilgi alaka alanına giren kişilerin kapsamı son derece geniş tutulup ve sorunların çözümünde aktif rol oynaması amaçlanmıştır.

Yine soğuk savaş bitiminden sonra Kafkaslar, Ortadoğı, Balkanlar ve Afrika'da harekete geçen göç dalgaları; I. Körfez Savaşı (1991) II. Körfez Savaşı zamanında iç savaş ve çatışmaya dönüşmesiyle milyonlarca insan bu ortamlardan göç etmek suretiyle yerlerinden ayrılmak durumunda kalmışlardır. Yine bu dönemde 2012'de Kongo, Mali, Suriye ve Güney Sudan ile Sudan'ın dâhil olduğı bölgelerde ortaya çıkan sıkıntılardan dolayı 1 milyonun üzerinde birey, diğer ülkelere sığınmak mecburiyetinde kalmıştır. Dünya genelinde ise 2012 yılında 15 milyondan fazla insan ülkelerinden edilmiş olup bir milyona yakın mülteci sığınma başvuruları ile sonuçlanmıştır. Bu istatistik bilgileri ortaya koyan Birleşmiş Milletler'in

belirtiği üzere bu rakam, mülteci sorunları bakımından önceki senelerde yaşananların çok ötesindeki rakamlardır. Yalnızca 2010 ile kıyaslandığında aşağı yukarı bir günde beş kattan daha fazla bireyin 2012 yılındaki mülteci kriziyle yer değiştirdiği görülecektir.

Diğer taraftan etnik, dini ve kabileler arası çatışmalar bilhassa 1990 sonrası yaşanan sivil savaşlarla yüksek boyutlara erişmiştir. Baskıcı rejimler ve gerilla grupları, askeri ve siyasi taktiklerinin bir neticesi olarak çeşitli etnik grupları yerlerinden zorla alıp başka bölgelere göndermişlerdir. Bu göçler genellikle ekonomileri tahrip olmuş ve politik istikrarsızlıkların yaşanmakta olduğu ülkelerde gerçekleşmiştir. Angola, Sudan, Somali, Liberya, Afganistan ve Azerbaycan gibi ülkeleri tahrip eden sivil savaşların kaynağı da etnik tam tersleşme ve kabile düşmanlıklarıdır. Çoğu vaziyette savaş sebebi belirli bir etnik grubun üzerinde yasadıkları devleti tarihsel süreçte kendi vatanları duyuru etmesi ve kontrolü kendi eline almak istemesidir. “Etnik temizlik” de bu sürecin bir parçası olarak karşımıza çıkmaktadır. İkinci Dünya Savaşı esnasında Yahudilerin vaziyeti veyahut daha yakın bir tarih olarak 1993’te, Bosna-Hersek’te toplam nüfusun %57’si gibi bir oran olan 2,5.milyon Bosnalının, daha önceki Yugoslavya’nın etnik olarak homojen üç devletten oluşmasını amaçlayarak hanelerinden edilmeleri bunun en dramatik örnekleridir. (Wood, 1994:621).

Bugün ticaret, yatırım, bilgi ve insan hareketleri manasında hudutların diğer dönemlere kıyasla daha çarpıcı boyutlarda asılıyor olmasının her ülke ve her insan grubu için kazancı aynı değildir. “Zengin” ve “fukara” arasında artan farklılıklar, serbest seyahat edebilen zengin azınlıklarla, yasadıkları huzursuzluklardan kurtulmak için büyük rizikoları göze alan fukara çoğunluklar arasındaki farklılıklar anlamına gelmektedir. Bu bakış açısıyla mecburi göç, zengin ve fukara ülkeler arasındaki boşluk ve bu boşluğun kapatılması için nelerin yapılacağı noktasından incelenmektedir (Turton, 2003a:8).

Mecburi göçün kategorileştirilmesiyle beraber göçün öznesi konumunda olan insanlar da içinde bulundukları vaziyete göre türlere ayrılmaktadırlar. Bunlardan en bilineni olan sığınmacılar diğer mecburi muhacir türlerine göre legal alanda tanımlanması nedeni ile çözümlere daha açık bir konumdadır. Çünkü takriben 200 devletten 150’si 1951 Cenevre Sözleşmesi ve devamı niteliğindeki 1967 Protokolüne imza atarak sığınmacılara yardım etmeyi ve zulme uğradıkları ülkelere geri göndermemeyi taahhüt etmişlerdir. Diğer bir mecburi muhacir grubu mültecilerdir. Bu grup da 1951 Cenevre Sözleşmesi altında savunma aramaktadır. Ancak mültecilerle aynı koşulları taşımalarına rağmen daha bu statüyü ele geçirememiş, haklarında karar verilmemiştir (www.forcedmigration.org).

2.1. MÜLTECİLER VE SİĞINMACILARA İLİŞKİN KAVRAMSAL ÇERCEVE

Zaruri göç kategorisinde incelenen sığınmacılık/mültecilik özellikle 20.yy'ın kazancı olan paylaşım savaşlarının sebep olduğu kitlesel göçün neticesi olarak dünya gündeminin alaka odaklarından biri haline gelmiştir. Ülkelerdeki siyasi istikrarsızlık, iç savaşlar, etnik temizlik hareketleri insanları, kendi ülkelerini terk ederek başka ülkelerde hayatlarını sürdürecek yerler bulmaya itmiştir. Aynı zamanda bu gelişmeler bir hayli ülkenin ekonomisini negatif istikamette etkilemiş ve siyasi mültecilerin/sığınmacıların yanı sıra ekonomik manada da sığınmacıları ortaya çıkarmıştır (Toksöz, 2006:119–120).

Sığınmacı ve mülteci kavramları arasındaki ayrım bir muhacirin yasal anlamda hangi statüde bulunduğunu yansıtmaktadır. Kavram karmaşasını gidermek adına ilk bölümde de açıklamaya çalıştığımız gibi sığınmacı veya sığınma arayan (asylumseeker), bir devletin hudutlarından geçen fakat kanuni bit müracaatı olmayan veyahut müracaatta bulunsa bile hakkında herhangi bir kanuni karara varılmamış bireydir. Başka bir ifadeyle, herhangi bir ulaşım aracıyla eriştiği devlette iltica talebini ilk işlem olarak ilgili makamlara arz eden birey veya “ülkesinden ayrılarak, sığınmacı olduğu iddiasıyla diğer bir devletten sığınma talebinde bulunan fakat yetkili makamlar ve/veya BMMYK (Birleşmiş Milletler Mülteciler Yüksek Komiserliği) tarafından mülteci olup olmadıklarıyla ilgili karar verilmemiş bireylerdir (Castles&Miller, 1998:88).

Mülteci ise sığınma müracaatı pozitif sonuçlanan ve o ülkede mülteci olarak kalmasına müsaade verilen, dolayısıyla birtakım hakları ele geçirmiş olan kimseleri ifade etmektedir. Mültecilik hukuki bir statüyü belirtirken sığınmacılık daha çok fiili bir vaziyeti dile getirmektedir. Sığınmacıya sağlanan haklar mültecilere sağlananlara göre daha hudutlu düzeyde kalmaktadır. Milli ve uluslararası kuruluşlar konuya ait değişik noktaları vurgulayabileceklerinden, ekseriyetle bu kavramlardan bir tanesini kullanmaktadırlar (Aybay, 2005:20).

Cenevre Sözleşmesi öncelikli olarak mülteci tanımında yer alan uluslararası yerel evrak ve bunlardaki ifadeler, mülteci/sığınmacı ayrımının netleşmesine ve mülteci sayılma şartlarına açıklık getirecektir.

2.1.1. 1951 Tarihli Cenevre Sözleşmesi'ndeki Mülteciler

Şu anda tüm dünyada yerlerinden savaş açlık ve politik sebeplerden dolayı zorlanan insan sayısı 65.3 milyon olarak bilinmektedir. Birleşmiş milletler yüksek komiserliğine göre bu rakam gelmiş geçmiş en yüksek düzeyine erişmiş vaziyette...

II. Dünya Savaşından sonra Avrupa'nın sığınmacı vaziyeti belirsiz bir şekilde kamplarda yaşıyordu. Birleşmiş milletler sayıları hızla artan sığınmacıların meselesine çözüm bulabilmek ve sığınmacı hukukuna ait temel bir tertip getirmek emeliyle birleşmiş milletler harekete geçme kararı almıştır. Sığınmacıların adli vaziyeti konusunda Cenevre sözleşmesi, birleşmiş milletler geneli heyetinde tertip eden özel bir konferansta 28 Temmuz 1951 senesinde imza atmış ve 22 Nisan 1954 tarihinde yürürlüğe girmiştir. Avrupa'daki koşullardan dolayı sığınmacı tanımını 1951 senesinden önce olan olaylar hasebiyle sınırlamıştır.

Bu olayların devamında, 1967 senesinde ve 1951 sonrasındaki dönemlerin alana getirdiği olaylar neticesiyle sığınmacıların savunma yasası gibi biri savunma yasası ile savunma sağlanması gerektiği kabul edilmişti. Yeniden bu savunma yasası mültecilerin hukuki statüsüne, 1967 protokolü olarak kabul edilmiş ve Cenevre sözleşmesini tarih sınırlaması protokolü taraf ülkeler için kaldırılmıştır. Türkiye ise 1967 protokolü 1 Temmuz 1968 tarihinde onaylamış ancak Cenevre sözleşmesi ile tertip etmiş coğrafi sınırlama ilkesini sürdürmeyi seçmiştir. Bu sebeptendir ki Türkiye yalnızca Avrupa konseyi azası ülke yurttaşlarına mülteci statüsü verebilmektedir. 1951'den günümüze eşit gecen 65 senelik süreçte kaleme alındığı Nutulie Muller in Deutsche Welle de çıkan 28 Temmuz 2016'daki yazısını bu konuyu detaylı şekilde izah etmektedir.

2.1.2. 1967 Tarihli Cenevre Sözleşmesine Ek Protokol

Bu kontrat 28 Temmuz 1951 tarihinde imza adan sığınmacıların adli vaziyetinin ait sözleşmenin 1951'den önce olmuş olaylar göz önünde bulundurularak sığınmacı tanımındaki kişileri kapsadığını belirtmek ve yeniden bu protokolün yeni sığınmacı vaziyetlerinin ortaya çıkmasındaki vaziyetlerin sığınmacı protokolüne giremeyecek vaziyetlerden ayırmak için yapılmasına karar verilmiştir. Bu protokoldeki birtakım maddeleri şu şekilde;

1. madde 'de tanımı yapılan sığınmacıların uygulamayı taahhüt eder şeklinde başlar ve bu maddeler ışıında kalanların mülteci tanımı içinde olmadığını bundan sebeple mültecilere sunulacak vaziyetlerin bu kişiler için geçerli olmadığını belirtir.

2. madde ise kısaca taraf olan ülkeler ile Birleşmiş Milletler Mülteciler Yüksek Komiserliği bürosu veya onun yerine geçebilecek Birleşmiş Milletlere bağlı kuruluşlardan biri ile bu kuruluşlarla ilişkili hükümetlerin görevlerinin yerine getirilmesi konusundaki hususlar üzerinden anlaşma yapacaklarını taahhüt ettiklerini belirtir.

3. madde 'de ise taraf devletleri ile mevcut hükümetlerin bu yasadaki uygulamaları gerçekleştirmek için iş birliği yapacakları ile ilgili birleşmiş milletler genel sekreterine bildirecekleri hususunda maddeler içerir.

4. madde 'de alakalı yasadaki uygulamalarda taraf devletler ve uygulamalarında meseleler yaşanması halinde meselelerin uluslararası adalet divanına götürülmesi konusundaki maddeleri içermektedir.

5. madde 'de ise taraf olma ve taraf devletler ile alakalı maddeler içermektedir.

6. madde federal devletler ile bu devletin kendi içinde protokol maddelerini uygulama şekilleri bulunmaktadır.

2.1.3. 1967 Tarihli Birleşmiş Milletler Kapsamında Mülteciler

1951 yılında yapılan sözleşmeden sonra küresel çapta meydana gelen olaylar karşısında sözleşme kararlarının bazı noktalarda yeterli olmadığı fark edilmiştir. Bilhassa tarihi ve coğrafi kaynaklarda sınırlamalar nedeniyle fiilen sığınmacı olan bireyler kontrat dâhilinde bulunmadıkları için uluslararası savunmadan faydalanamamışlardır. Bu istikamette, Mültecilerin Adli Statüsüne Ait 1951 Tarihli Cenevre Sözleşmesine Ek Protokol yapılmış ve 1967 senesinde yürürlüğe girmesi sağlanmıştır.

Protokolün 1. maddesinin 2. fıkrası Cenevre Sözleşmesinde kazanımları “ 1 Ocak 1951'den önce olan olaylar” sınırlandırmasını iptal etmekte ve mülteci vasfını taşıyan herkesi, tarihi çekince olmadan mülteci olarak kabul edilmektedir. Protokolün 1. maddesinin 3. fıkrası ise Cenevre Sözleşmesinde yer alan coğrafi sınırlandırmasını iptal etmekte fakat tam olarak anlaşılamayan kararlara de yer vermektedir. Buna göre, önceden Cenevre Sözleşmesini coğrafi endişelerle onaylamış olan devletler isterlerse bu çekincelerini devam ettire

bileceklerdir; ancak coğrafi çekince koymayan ülkeler, sonraki süreçte de hiçbir coğrafi sınırlama olmadan protokolün emrettiği hükümlere uyacaklardır (Özcan, 2005:17).

2.1.4. BMMYK Tüzüğünde Mülteciler

14 Aralık 1950 tarihli Birleşmiş Milletler Sığınmacılar Yüksek Komiserliği (BMMYK) Tüzüğünde 1951 yılında yapılan sözleşmede geçen tanıma benzeyen bir sığınmacı tanımı yapılmıştır. Bu tanıma göre; “ırkı, dini, milliyeti veyahut politik fikrinden dolayı, zulme uğrayacağına dair haklı bir korku hissettiği için yurttaşı olduğu devletin veya eğer bir ülkeye yurttaşlık bağı yoksa önceden ikamet ettiği devletin sınırlarının dışında bulunan ve geri dönemeyen ya da yurttaşı olduğu devletin hükümetinin savunmasından faydalanmak ya da eğer bir ülkeye yurttaşlık bağı yoksa eskiden yerleşmiş olduğu ülkeye geri gitmek istemeyen” bireylerin BMMYK’nin görev kapsamına gireceği ifade edilmiştir (BMMYK Tüzüğü).

2.1.5. Bölgesel Anlamda 1969 Afrika Birliği Örgütü Sözleşmesi’nde Mülteciler

Afrika’nın sömürsüz bir ortamın oluşma sürecinde ve sonrasında ortaya çıkan çatışma ve iç savaşlar sebebiyle bir hayli insan ülkesi dışına çıkmış veya çıkarılmış; başka ülkelere sığınmak vaziyetinde kalmıştır. Bu doğrultuda Afrika Birliği Örgütü, 1969 senesinde “Afrika’daki Sığınmacı Meselelerinin Özel İstikametlerini Tertip eden 1969 Afrika Birliği Örgütü Sözleşmesi’ni” kabul etmiştir. Legal bağlayıcılığı olan tek yerel kontrat (Özcan,2005:19) olmakla beraber, sözleşmede 1951 tanımı genişletilmiş ve tanıma ek olarak, “dışarıdan gelen saldırı, işgal altında kalma, yabancı egemenliği ve kamusal düzeni büyük ölçüde bozmaya yönelik olaylar”dan dolayı anavatanından göç eden kimseler de sığınmacı statüsüne müracaat edebilir hale gelmişlerdir (Wood,1994:622; Turton,2003a:13) Ayrı olarak bu sözleşmede Cenevre Sözleşmesinde yer verilen coğrafi ve tarihsel sınırlamalar bulunmamakta ve iç karışıklık, şiddet ve savaş yüzünden kaçanlar mülteci statüsünü kazanmakta, 1951 Sözleşmesinde olduğu gibi haklı bir zulüm korkusunun varlığı bu mültecilerde aranmamaktadır (Özcan, 2005:19).

Dünyadaki insan kaynaklı hareketlerden biri olan yakın asra kadar insanlığın büyük meselelerinden biri vaziyetinde bulunan kölelik ve onun getirmiş olduğu endüstrileşme de ucuz insan gücü kullanımı ve dünyadaki bu olaylara karşı hareketlerden Afrika’nın sömürge’siz olmuş şeklinde kendini göstermiştir. Yine Afrika’nın sömürge ‘sözleşme çalışmalarında taraflar arasında çıkan karşıtlık, çatışma ve uyuşmazlıklar hasebiyle bir hayli insan ülkesine

ayrılmak zorunda kalmıştır ya da yurdundan vazgeçirilme zorunda bırakılmıştır. Bunun neticesinde bu insanlar başka ülkelere sığınma oralarında tutunma yollarına gitmişlerdir.

Bu olay dünyadaki büyük devletlerin gözünden kaçmamış ve dünya devletleri bu meseleyle alakalı çalışmalara koyulmuşlardır. Bu çalışmaların neticesinde 1969 senesinde “Afrika’daki Sığınmacı Meselelerinin Özel İstikametlerini Tertip eden Birliği Örgütü Sözleşmesi’ni” kabul etmiştir. Bu kontrat Afrika’da baş gösteren göç hareketlerinin temelinde bulunan ekonomik ve kültürden sebeplerden çok insanların göç hareketlerinin neticesinde odaklanmış, yeniden bu mesele nedeniyle sıkıntıya düşen veyahut bu sorun sebebiyle endüstrileşme ve insan gücü ihtiyacını gidermeye çalışan ülkeleri arka tasarıya atmıştır.

Bu anlaşmanı yararlarından bir tanesi de Afrika’daki bu göç hareketleri neticesinde diğer ülkelere göç etmek zorunda kalan insanların az da olsa sıkıntılarından kurtulma; dolayısıyla ayrıldıkları ülkelere geri dönmeyi amaçlamış olup geri dönme olanağı ve ortamı bulamamışlar için ise göç ettikleri ülkelerde yeni bir düzen kurabilmelerine ortam sağlamayı amaçlamıştır. Bu anlaşmanın bir diğer özelliği de legal bağlayıcılığı olan tek bölgesel sözleşme olma özelliğine sahip olmasıdır. Bu sözleşme konusunda bir diğer vaziyet ise 1951 senesindeki tanımına ek ilaveler yapılması ve üzerinde aktüelleştirmelere gidilmiş olunmasıdır. Çalışmalarında sözleşmeye ek olarak “dışarıdan gelen saldırı, işgal altında kalma, yabancı egemenliğe ve kamusal düzeni büyük ölçüde bozmaya yönelik olaylar maddesinin ilave etmesi ve bu madde ile bu koşullara maruz kalmış insanların başka bir ülkeye göç etmeleri veyahut göç müracaatında bulunmaları vaziyetinde sığınmacı statüsüne müracaat edebilen kimse olarak tanımlanmasıdır.

Bu ilave maddelerdeki tanımları biraz daha açacak olursak Cenevre sözleşmesinde söz edilen coğrafi ve tarihsel sınırlamalar bulunmamış olup yeniden ülkesinden ayrılmak zorunda kalan insanların ayrılma sebepleri arasında iç karışıklık şiddet savaş gibi sebeplerden dolayı kaçanların ve bu kaçma neticesinde ülkelerinde ayrılmak durumunda kalanların bir başka ülkeye göç etmiş ya da göç etme durumundaki kişilerin haksız zulme uğradıkları ya da uğrama korkusu sebebiyle bu mültecilerde aranmamaktadır maddesinde ilave edilmiş olmuştur.

2.1.6. 1984 Cartagena Bildirisi’nde Mülteciler

Afrika’da olan bu olayların yanı sıra sığınmacıların gözde kaçış yeri olan bunun yanında sığınmacılık dışında farklı hayal ve hedeflerle Amerika yolunu tutanlar için Amerika

bu konuyla alakalı çalışmalar yapmıştır. Yeniden 1980 senesinde Orta Amerika da ortaya çıkan iç çatışma ve bu olayların sonucunda beliren sığınmacı krizine alınan önlemlerden bir tanesi de 19-22 Kasım 1984 tarihinde Kolombiya'nın Cartegana şehrinde bir grup hükümet temsilcisi, akademisyen ve hukukçunun katılımıyla toplanan “Orta Amerika, Meksika ve Panama'daki Mültecilerin Yasal ve İnsancıl Problemlerden Korunması Hakkında Uluslararası Konferanslar Dizisi”. Yeniden bu tertip etme sonrasında yapılan çalışmalardan bir tanesinde “1984 Cartagena Sığınmacılar Deklarasyonu” kabul edilmiştir.

Afrika kıtasının yanı sıra Amerika’da da yerel manada mültecilerin konumunu belirlemeye yönelik kararlar alınmıştır. 1980’lerde Orta Amerika’da meydana gelen iç savaş ve onun sonucunda ortaya çıkan sığınmacı krizinden sonra “Orta Amerika, Meksika ve Panama'daki Mültecilerin Yasal ve İnsancıl Problemlerden Korunması Hakkında Uluslararası Konferanslar Dizisi” tertip etmiş ve sonrasında “1984 Cartagena Mülteciler Deklarasyonu” kabul edilmiştir (Özcan,2005:21). Deklarasyonda 1951 Sözleşmesi ve 1967 Protokolü kapsamına giren sığınmacı tanımı kabul edilmekle beraber, bölgesel olayların niteliğiyle irtibatlı olarak sığınmacı tanımı genişletilmekte; “yaygın şiddet, dış saldırı, iç çatışmalar, yaygın insan hakları ihlalleri veyahut kamu düzenini ciddi biçimde bozan diğer vaziyetlerden dolayı hayatları, güvenlikleri ya da özgürlükler tehdit altında olduğu için ülkelerinden kaçan kimseler” de mülteci tanımına dâhil edilmektedir (Buz, 2004:13; Turton, 2003’a:13)

Bu sözleşmede 1967 protokolden söz edilmiş olup korkudan ve zaruri koşullardan ülkesinden ayrılmak zorunda kalan insanların statüsünü konu almış olup 1967 protokolü kapsamına giren kişileri mülteci tanımı içinde kabul etmiş ve yeniden bu mülteci tanımını ayrılma ya da ayrılma korkusuna bağlı olarak başka bir deyişle bu vaziyetin kapsamına bağlı olarak mülteci tanımını genişletmiştir. Bu madde şu şekilde; “dışarıdan gelen saldırı, yaygınlaşan şiddet hareketleri, işgal altında kalma, yabancı egemenliği ve kamusal düzeni büyük ölçüde bozmaya yönelik olaylardan dolayı yaşamları, güven ortamları veya da hürriyetleri tehdit edildiği için memleketlerinden kaçan bireyler” şeklinde tanımlanan maddeler kapsamına giren kişiler mülteci tanımına dâhil edilmektedirler.

Görüldüğü gibi mülteci tanımı bölgesel dokümanlarda genişletilmiş olsa da uluslararası bağlayıcılığı olan vesikalarda soğuk savaş döneminin gereksinimlerine uygun olarak “haklı zulüm görme korkusu” çevreninde şekillendirilmekte; natürel afetlerle, savaş ve iç karışıklık gibi konular sığınmacı statüsüne müracaat etme nedenlerinden olmadığı için

bilhassa Cenevre Sözleşmesi literatüründe eleştirilmektedir. Bunun yanı sıra sığınmacılara ait vesikalarda sığınma kavramının tanımlanmadığı da dikkat çekmektedir.

Sığınma kavramı Afrika Birliği Örgütü Sözleşmesinde kısaca tanımlanırken, Birleşmiş Milletler Ülkesel Sığınma Deklarasyonunda da geçmekle birlikte tanımı yapılmamıştır. Bilhassa çeşitli yerel sözleşmelerde yer alan mülteci tanımı “haklı bir zulüm korkusu” yerine, sığınmacının yurdundan olması veyahut şiddete maruz kalması gibi daha objektif nedenler üzerine vurgu yapmaktadır. BMMYK’nın seçenек ettiği tanım da bu istikamettedir (UNHCR, 1997).

Yine tanımlarda ve olaylarda görüldüğü gibi mülteci ve mültecilik tanımı ülkelerin yapmış olduğu belgelerlerde yer alan çalışmalarla ve dokümanlarla genişletilmiş olsa da uluslararası bağlayıcılığı olan ve yine bu dokümanların soğuk savaş dönemi koşulları ve ülkelerin ihtiyaçları doğrultusunda hazırlandığı gözlenmektedir. Yine dönemin soğuk savaş dönemi gereksinimlerine göre “haklı zulüm görme korkusu” maddesi çevresinde şekillenmektedir. Yine bu sözleşmenin çevresinde doğal afetlerle, savaş ve iç karışıklık gibi konular zamanın devletleri tarafından mülteci statüsüne müracaat etme sebeplerinden olmadığı ve saydığımız ülkelerdeki zorunlu göç ya da göçe zorunlu bırakılan insanların vaziyetlerinde bir iyileşme hareketi içermediği için özellikle Cenevre sözleşmesi literatür de tenkit edilmektedir.

Bununla birlikte bu belgeler içerisinde sığınma kavramının tanımlanmadığı da görülmektedir. Sığınma ya da mülteciler kavramı yukarıdaki konularda söz etmiş olduğumuz Afrika Birliği Örgütü sözleşmesinde kısaca tanımlanmıştır. Yeniden bu konunun devamında Birleşmiş Milletler Ülkesel Sığınma Deklarasyonunda geçmekle beraber zıddı bir vaziyette tanımı yapılmamıştır. Bilhassa söz etmiş olduğumuz yerel sözleşmelerde tanımı yer alan “haklı bir zulüm korkusu” şeklinde söz etmiş olduğumuz tanım yerine, sığınmacıların yurdundan olması, göç etmesi veyahut göç etme zorunda bırakılması gibi olayların ve vaziyetlerin üzerinde durulmuş olup bu konulara ağırlıklı olarak vurgu yapılmıştır. BMMYK’nın da tanımlarında ifade edilen tanımı bu şekilde yapılmış olarak görmekteyiz.

Bunları takiben ve bu vesikaların ve açıklamaların dışında sığınma ve sığınmacıların tanımı savunumu ve hakları ile ilgili kararlara yer veren diğer kimi uluslararası belgeler şu şekilde; İnsan Hakları Global Bildirgesi (1948), Savaş Vaktinde Sivil Kişilerin Savunmasına ilişkin 1949 Tarihli Cenevre Sözleşmesi, Uluslararası Ekonomik, Sosyal ve Kültürel Haklar

Sözleşmesi (1966), Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi (İnsan Hakları ve Temel Özgürlüklerin Savunmasına İlişkin Kontrat ve Protokolleri-1950), Vatansız Kişilerin Statüsüne İlişkin Kontrat (1954), Vatansızlığın Azaltılmasına ilişkin Kontrat (1961), Her Tür Irk Ayrımcılığına Bitirilmesine İlişkin Kontrat (1965), Uluslararası Sivil ve Siyasi Haklar Sözleşmesi (1966), Soykırım Suçunun Önlemesi ve Cezalandırılması Sözleşmesi, 1979 Tarihli Kadınlara Yönelik Her Türlü Ayrımın Ortadan Kaldırılmasına İlişkin Birleşmiş Milletler Sözleşmesi, 1984 Tarihli Eziyete ve Diğer Zalimane İnsanlık Dışı veya Onur Kırıcı Muamele ve Cezaya İlişkin Kontrat, Çocuk Hakları Sözleşmesi (1989)'dir.

2.2. TARİHSEL SÜREÇTE MÜLTECİ HAREKETLERİNİN DEĞERLENDİRİLMESİ

Mülteciliği göçmenliğin diğer gruplardan farklı kılan en belirgin özelliği talepleri dışında meydana gelen olaylar nedeniyle doğdukları veya yaşadıkları toprakları bırakıp gitmeye zorlanmalarıdır. Yaşadıkları ekonomik ve sosyal zorluklarla beraber, psikolojik manada herhangi kimsenin ülkesiyle tüm iletişimini kesmesi ve gördüğü veya göreceği zulüm korkusuyla belirsiz bir dünyaya gitmesi insani ve psikolojik açıdan da araştırılması gereken bir olaydır.

Göç olgusunun meydana gelişini belirli bir tarihle başlatmak olası değildir. İnsanlık tarihi kadar eski olan bu kavram, her dönemde farklı sebeplerden ötürü nüfus hareketlerine şahitlik etmiştir. Henüz yerleşik hayata geçilmeyen dönemde göçler büyük ölçüde iklim ve coğrafi değişikliklerin etkisiyle oluşmuştur, Yerinden edilen insan toplulukları, yeni hayat alanları arayışına girmişler; bunu yaparken coğrafi ve iklim şartları açısından elverişli boş alanlara yerleşmişler veya diğer yerleşik halkları topraklarından kovup o toprakları işgal etmişlerdir. Böylelikle yeni yerler arayışıyla başlayan göç dalgaları dünyanın pek çok yerine yayılmıştır. Bunun haricinde sınıflı toplumların meydana gelişi de göç hareketlerine yeni hareketler kazandırmıştır. Özellikle köleci imparatorluklar arasında yaşanan savaşlarla yerli halklar köleleştirilmiş, öldürülmüş ya da göç etmeye zorlanmıştır. Feodal toplumlarda toprak için yapılan savaşlarda kapitalizm öncesi dönemin zorunlu ve kitlesel göçlerinin en önemli sebeplerini oluşturmuştur (Peköz, 2002:12-13).

Uluslararası göçün “modern” tarihini kabaca 16.yy’dan başlatmak olasıdır. 16.yy ve 19.yy arasında, merkantilist dönem boyunca Avrupa göç akınlarına egemen olmuş ve bu egemenlik merkantilist kapitalizm altında ekonomik büyümeden ve

sömürgeleşmesüreçlerinden kaynaklanmıştır (Massey,1999:34). Özellikle Batı Avrupa’da 1650’den başlayarak göç, toplumsal hayatın ve politik ekonominin önemli bir yüzünü oluşturmuş, modernleşme ve sanayileşmede önemli bir rol oynamıştır (Castles ve Miller,1998:54). Avrupalılar 300 yıl boyunca Amerika, Afrika, Asya ve Okyanusya’nın büyük bir kısmına yerleşmişler ve dönemin göç hareketlerine yönlendirmişlerdir (Weiner, 1995:21).

“Sömürgeleştirici” göçmenlerin tam olarak sayısı bilinmemekle birlikte, dünyanın diğer bölümlerinde Avrupa hâkimiyetini kurmaya yetecek ölçüde dışa göç verildiği olasıdır. Bu göçmenler genellikle üç bölüme ayrılmaktadırlar: diğerlerinden görece çok sayıda olan tarımla uğraşanlar, daha küçük bir grup olan yönetici ve zanaatkârlar, daha da küçük bir grup olan ve Avrupa’nın gelişen merkantilist ekonomisine hammadde üretmek için plantasyonlar kuran girişimciler. Avrupalıların plantasyon üretime katılmadaki katılımların az olmasına karşılık, bu sektörün Amerikan nüfusunun büyüklüğü ve kompozisyonunda öncelikli etkisi gözden kaçmamaktadır. Endüstri öncesi teknolojiyle, plantasyonlar oldukça büyük sayıda ucuz işgücüne gereksinim duymuşlardır. Bu talep kısmen Doğu Asyalı sözleşmeli işçilerle karşılanmış fakat işgücünün en önemli kaynağını mecburi göç ettirilen Afrikalı köleler oluşturmuştu. 300 yıl boyunca yaklaşık on milyon Afrikalı Amerika’ya “ithal edilmiş” ve Avrupa kolonileriyle beraber Amerika’nın sosyal ve demografik oluşumunda bulunmuşlardır (Massey,1999:34).

Avrupa’da kölelik bilhassa 18.yy’ın ekonomik ve politik açıdan egemen ülkeleri olan İngiltere ve Fransa tarafından yaygın bir şekilde kullanılmış, şeker, tütün, kahve, pamuk gibi malların imalatında bu sisteme müracaat edilmiştir. Kölelerden ve sömürgelerden oluşan işçilerden sağlanan imalatla Avrupa’da kısa vakitte servet birikimi sağlanmıştır. Böyle bir zenginlik birikimi 18. ve 19.yy’a endüstri devrimiyle damgasını vuracaktır. Özellikle İngiltere sömürgelerinden sağlanan karlar, imalat için yatırıma dönüşecek, ticari tarımın yapılmasını körükleyecektir (CastlesveMiller,1998:55). Bunun sonrasında sanayi kapitalizmi gelişecek ve onun gereksinimlerine yönelik nüfus hareketleri yaşanacaktır. Sanayi kapitalizminin gelişimi için kazançlar yeni muhacirler daha çok sanayi şehirlerine ve iş merkezlerinin etrafında yapılan konutlara yerleştirilecekler ve bugünkü haliyle hiçbir benzerlik göstermese de aynışmanın ilk örneklerini alana getireceklerdir. Peköz’ün aktardığı kadarıyla Marx kapitalizm öncesi ve kapitalizmle birlikte farklılaşan nüfus hareketlerini şöyle açıklamaktadır: “Daha önceki çağlarda nüfus, imalat güçleri üzerine baskı yaparak mecburi göçe sebep oluyordu. Hâlbuki çağdaş kapitalizmde mecburi göç tam aksinedir. Burada ‘artık nüfusu’

ortaya çıkaran üretici güçlerin eksikliği değil nüfusun azalmasını zorlayan, ‘artık nüfusu’ kıtlık ve göç yoluyla dışarı süren, üretici güçteki artıştır; nüfusun üretici güce baskısı değil, üretici gücün nüfusa baskısıdır.” Marx’a göre kapitalizm nüfusu tarımdan ayırdıkça nüfus yeni yerleşim alanları bulmak mecburiyetinde kalmıştır. Marx bunu şu şekilde anlatmaktadır: “Kapitalist ilerleme tarımın ana yapısını çözdükçe işsizlik ve sefalet ortaya çıkar. Toprakten sökülen yığınlar göreceli bir şekilde daha iyi işve hayat koşulları için diğer ülkeler aramaya başlar. Bu, toprak sahipliğinin, çiftliklerin yoğunlaşmasının, tarımda makineleşmenin ve modern tarım sisteminin büyük ölçekli uygulanmasının neden olduğu zorunlu göçtür” (aktaran Peköz,2002.13-14).

17.yy sonu ve 18.yy süresince egemen olan kölelik 19.yy’a gelindiğinde farklı bir durumla karsımıza çıkmaktadır. Pre-kapitalist toplumların kölelik sistemi, sömürgeci sistemle bütünleşerek küresel bir yapı durumuna gelme eğilimindedir. Bu yapının meydana gelişindeki esas sebep ticari sermayenin egemen olduğu bir dünya pazarı kurmaya başlayan küresel imparatorlukların meydana gelişidir. Artık uzman ticaretçiler vardır ve dünyanın bir ucundan getirilen kölelerin alınıp satıldığı ya da kullanıldığı küresel bir pazar oluşmaktadır (Castles ve Miller,1998:64).

18.yy’ın ortalarında başlayan ve 19.yy’ın sonlarına doğru devam eden sanayileşme aşaması merkez ve çevre ülkeler arasında günümüze kadar gelen ekonomik bağların temellerinin atıldığı bir dönemdir. Çoğu zaman merkez ülkenin çevre ülkeden hammadde vb. gibi gereksinimlerini gidermesi ve sanayi ürünlerini çevre ülkeye ihraç etmesi biçiminde süren süreç, çevre ülkedeki özellikle kırsal kesimde yaşayan bölümün topraklarını kaybetmesine ve işsiz kalmasına sebep olmuştur. Bu döneme has “sözleşmeli işçilik” sistemi topraklarını yitirerek boşta kalan bu nüfusu ağır koşullarda işgücüne dâhil etmenin yeni bir yolu şeklinde meydana gelmiştir (Toksöz, 2006:13-14).

19.yy’ın ikinci yarısından itibaren kölelerin yaptığı bir sürü ayaklanma ve kölelerin bırakılmalarını destekleyen Avrupa sayesinde 1830’da dönemin temel güçleri tarafından kölelik sistemi resmi şekilde kaldırılmış fakat bir süre daha kimi bölgeler de sürmüştür. Kölelik sisteminin kaldırılmasıyla beraber boşluğunu doldurmak ve yeni göçmen dalgalarını sağlamak için “sözleşmeli işçilik getirilmiştir (Marfleet, 2006:61).

Sözleşmeli işçi sistemi, işçilerin geniş gruplar şeklinde, bazen zorla, işe alınmalarını ve farklı bölgelere çalıştırılmak amacıyla gönderilmelerini kapsayan bir sistemdir. Buna örnek

olarak Britanya sömürge yöneticilerinin Hindistan alt kıtasından, Trinidad, Guyana ve başka Karayip ülkelerine büyük şeker üretim çiftliklerinde çalıştırmak amacıyla işçi almaları verilebilir. İşçilerin bir bölümü de (Fiji, Malaya ve Doğu Afrika’da) madenlerde, demiryolu inşaatında çalıştırılmaktadır. Britanya için verilen örnek başka sömürge sahibi ülkelerde de sıklıkla gözlenmektedir. Potts tarafından yapılan bir çalışmada 100 yıllık bir zaman diliminde 40 ülkenin sözleşmeli işçi kullandığını ve 20.yy’ın ortaları itibariyle 37 milyon insanın bu sözleşmelerle transfer edildiği belirtilmektedir (aktaran Marfleet, 2006:61).

19.yy’ın ortaları bakımından transatlantik göçünde görülen hızlı yükselme ulaşım imkânlarındaki ilerlemelerle direk ilişkilidir. Endüstri öncesi Avrupa’da da oldukça yüksek nüfus hareketleri yaşanmasına karşılık, ekonomik ve teknolojik ilerleme göçün hem ölçeğini hem de çeşitlerini arttırmıştır. Bilhassa Atlantik’in iki yakasında demiryollarının yapılması ve daha gelişmiş deniz erişim araçlarının yapılması, göç süreçlerini oldukça hızlandırmıştır (Skeldon,1997:67). Birinci Dünya Savaşı’nın başlamasıyla birlikte Avrupa’dan ortaya çıkan bu kitlesel göçler, duracak seviyelere kadar inmiş ve yaklaşık olarak kırk sene kadar sürecek olan hudutlu göç dönemini başlatmıştır. Bu göç döneminde, önceden göç alan ve göç veren ülkeler artık muhacirleri engellemek için sınırlarını yükseltmeye başlamışlar; bilhassa Kuzey Amerika ve Avrupa’da yurttaş olmayanlara-“yabancılar” karşı düşmanlık gözlemlenmiştir. Üstelik ilk sefer bu dönemde göçmenler arasında geniş çapta ve resmi şekilde farklılıklar vurgulanmış, “sığınmacıların” özel bir göçmen sınıflandırması şeklinde tanımlanması gereği duyulmuştur (Marfleet, 2006:71-72).

Birinci Dünya Savaşının başlangıcı itibariyle milyonlarla ifade edilen insan grupları yerlerinden olmuşlardır. Bu grupların içinde her sınıftan insan yer almaktadır. Çoğunluğunu kadın ve çocukların oluşturduğu bu mülteci grupları Avrupa’nın başlıca şehirlerinde güvenli yaşam alanları arayışıyla yola çıkmışlardır. Bu dönemde mültecilerin uluslararası alanda ilk kez tanınması ve yardım görmeleri milletler Cemiyeti bünyesinde 1930’da kurulan Mülteciler Yüksek Komiserliği sayesinde mümkün olmuştur. Komiserliğin kuruluşuyla mültecilerin sorunlarını çözmeye yönelik olarak “köken ülkeye geri gönderme” ve “yeni bir ülkeye yerleştirme” politikaları 1930’lardan itibaren temel bir politika olarak benimsenmiştir. Ancak barışçıl bir ortamda mültecilerin durumlarına çözüm bulmayı hedefleyen uluslararası koruma istemi 1933’ten itibaren yükselişe geçen faşist rejimler sonucu başarıya ulaşamamıştır. Almanya’dan Nazilerin Yahudilere karşı başlatmış oldukları ırkçı politika zamanla İtalya ve İspanya’ya da yayılmış ve giderek artan oranda insanın yersiz yurtsuz kalmasına ya da öldürülmesine yol açmıştır (Loescher and Loescher,1982:8-13).

Birinci Dünya Savaşı sonrası dünya politikanın da politik gerginlikteki tırmanış ve gittikçe bozulan ekonomik ilişkiler ve bir hayli ülkenin ekonomik krize sürüklenmesi ikinci bir Dünya Savaşının patlamasına ortam hazırlamıştır. İki dünya savaşı arası dönemde siyasi ve ekonomik eşitsizlikler doğu-batı göçlerine neden olmuştur. I. Dünya Savaşı'nın sona ermesiyle Doğu ve Orta Avrupa ile Balkanlardaki ülkelerin arasındaki sınırlar yeniden çizilmesiyle, yeni etnik gruplar ortaya çıkmıştır. Savaş sonrası yeni devletlerin kurulmasıyla birlikte 1918'de etnik azınlıklara yapılan baskılardan dolayı yeni göç hareketleri ortaya çıkmıştır. 1918-39 arasındaki mecburi göç hareketleri yaklaşık 8,6 milyon kişiyi kapsamaktadır (Toksöz, 2006:129).

İkinci Dünya Savaşı dünyada yerinden edilmiş olan insanların konumunu daha dramatik hale getirmiştir. Dünya nüfusunun büyük bir çoğunluğu yerinden olmuş, savaş yılları boyunca 40 milyon insan yurtlarından kaçmak zorunda kalmıştır. Avrupa'da her 8 kişiden biri mülteci durumuna gelmiştir (Loescher ve Loescher, 1982:13).

İkinci Dünya Savaşı bitiminde uluslararası mülteci yardım kuruluşları öncelikle Avrupa'daki mülteci sorununa özellikle Yahudilere ve Komünist rejimden kaçanlara çözüm bulmak amacıyla kurulmuşlardır. Öte yandan mültecilere ilişkin konular basta Amerika olmak üzere Batılı devletlerce ulusal güvenlik başlığı altında yer almış ve mülteciler sadece komünizmden kaçanları ifade etmiştir. Bu anlamda bu göçmenler Soğuk Savaş döneminin bir aracı konumuna gelmekle birlikte, özellikle Doğu Avrupa ülkelerinin vatandaşları komünist rejimden kaçmaları anlamında cesaretlendirilmişlerdir. Mültecilerin aynı zamanda Soğuk Savaş'ın ideolojik yarısının da sembolü haline gelmişlerdir. “Komünist rejimden kaçanlar, Batı ülkelerinin sınırlarını geçerek, tercihlerini ayaklarıyla oylamışlardır” söylemi Batı için ideolojik ve siyasi bir başarıyı gösterirken, komünist rejimler de vatandaşların ülke sınırlarından dışarı çıkmalarını engellemeye çalışmışlardır (Loescher, 2001:35).

İkinci Dünya Savaşının hemen sonrasında genel itibariyle Avrupa'da toplanmış olan mülteci nüfus, özellikle 1960 ve 1970'ler süresince Afrika, Asya ve Latin Amerika'da yaşanan siyasi ayaklanmalarla giderek artan rakamlarla ifade edilir hale gelmiştir. 1960'lara kadar Avrupa merkezli devam eden mülteci rejimi 1960'lar itibariyle sömürgelerin tasfiye edilmesi süreciyle Afrika'da baş gösteren çatışma ortamıyla uluslararası bir görünüme sahip olmuştur. Bu bölgelerdeki mülteci hareketleri Avrupa'da görülenden çok daha karmaşık bir görünüm sergilemektedir. Bu dönemde sömürgelerin tasfiye edilmesi ve İngiltere, Fransa gibi sömürgeci güçlerin bölgeden fiilen çekilmesi ve bölgede ulusal sınırların belirginleşmesi,

etnik azınlıkların sayılarında bir artışı da beraberinde getirmiştir. Aynı zamanda bağımsızlığını yeni kazanan ülkeler ulusal kimlik bilinci oluşturma yolunda çalışmışlar ancak bu süreç bölgede azınlıklara karşı sertleşen tutumları da beraberinde getirmiştir (Loescher ve Loescher, 1982:18).

Sığınma çerçevesinde uluslararası gelişmiş ülkelerde göç ve sığınmaya karşı büyük bir muhalefetin yaşandığı söylenebilmektedir. Bu muhalefet, sığınmacı kavramının ortaya çıkışı ve bunların sayılarındaki artışla birlikte, yani 80'lerden ve 90'lardan beri, artarak devam etmiştir.

Bu tarihin öncesinde muhalefetten farklı isleyen bir süreç karşımıza çıkmaktadır. Bu dönemin sığınmacıları anti-sömürgeci çabalar ve ulusal özgürlüğe karşı verilen bir savaşın ürünü olarak ortaya çıkmışlardır ve bu yüzden aynı durumlar basından geçmiş olan komşularından destek görmüşlerdir. Bunun yanı sıra uluslararası yardımlarla bu destek pekiştirilmiştir. Hatta gelişmekte olan bölgelerde bu göçmen kitlelerine batıdaki gelişmiş ülkelerin yardımıyla da yasamaları hatta kullanabilmeleri için araziler verilmiş ve sağlık, eğitim, korunma ve beslenme ihtiyaçları giderilmek üzere ödenek sağlanmıştır. Önemli bir insanlık jesti olmasına karşın bu yardımlar batılı devletlerin sağladığı sıradan yardımlar değildir. Bu yardımlar genişlemekte olan komünizm tehdidini kontrol altında tutmak amacıyla gelişmekte olan ülkelerle yakın ve dostça ilişkiler kurulması gerektiği hesabından doğmuştur. Dolayısıyla sığınmacı veya mülteci grupları, ortaya çıktığı andan itibaren uluslararası politikanın yeni araçları olarak gündeme oturmuşlardır (Crisp, 2003a:5).

Doğu ve Batı arasındaki paylaşım savaşları Üçüncü dünyada süper güçlerin desteğini alan hükümetler arasında devam etmiştir. Vietnam, Afganistan, Kamboçya, Angola, Etiyopya ve Nikaragua komünizm ve batı arasında rekabetin sürdüğü ve kitlesel mülteci hareketlerinin yaşandığı ülkeler haline gelmiştir. 1970 ve 1980'li yıllar mültecilerin "kronik" hale geldiği dönemler olmakla birlikte, mültecilerin kamplarda kalış süresi de giderek uzamıştır (Keely, 2001:310). Ayrıca 1980'lerden itibaren mültecilerin Avrupa'daki kompozisyonun değiştiği de gözlemlenmektedir. Daha çok üçüncü dünyadan gelmekte ve rakamlar Avrupa'nın kontrolü dışında artmaktadır. Bu durum Avrupa tarafından, Sovyetlerin Avrupa'ya karşı olan mücadelesinde mültecileri kullandığı, mültecilerin göçlerini kolaylaştırarak Avrupa'ya mali yük getirmelerini sağladığı yönünde algılanmış; ya da bir diğer bakış açısıyla üçüncü dünyadan Avrupa'ya yönelen göç, Avrupa'nın komünizme karşı savaşında Sovyetlere yönelik politikalarının bir faturası olmuştur. Bu gelişmeler ve değişen, aynı zamanda sayıları artan

mülteciler Tek Pazar oluşturma yönündeki Avrupa Topluluğunun çekimser durmasına neden olmuştur. Üstelik sağ politikalar yükselişe geçmekle birlikte anti-mülteci söylemler sınırlayıcı ve seçici göç politikaların oluşumunu hızlandırmıştır (Keely, 2001:311).

Daha önce komünizme karşı savaşında potansiyel müttefik olarak görülen mülteci yardım programları ve mültecilerle kurulan yakın bağlar, soğuk savaşın sona ermesiyle birlikte gelişmiş ülkeleri daha az ilgilendirir hale gelmiştir. Bunu kanıtlar biçimde dünyanın en geniş mülteci nüfusu jeopolitik açıdan önemsiz olan ve “küreselleşmenin es geçtiği” ülkelere kaymıştır. Bu ülkeler aynı zamanda yüksek nüfus artışlarının yaşandığı, işsizliğin arttığı ve resmi kalkınma yardımlarının azaldığı ülkeler haline gelmişlerdir (Crisp, 2003a:5).

Zolberg, Suhrke ve Aguago, az gelişmiş ülkelerdeki mülteci hareketleri konusunda Crisp’e paralel bir tartışma üzerinde odaklanmışlardır. Buna göre; “azgelişmiş ülkelerdeki bu hareketlerin temel nedeni kıtlık ve az gelişmişlik düzeyi değil, aksine koşulları gelişmiş ülkelere saptanan hızlı sömürsüzleşme ve küreselleşmenin meydana getirdiği genel bir hal almış olan sürekli şiddettir. Bunun sonucu ortaya çıkan durum; zayıf devletler, az gelişmiş ekonomiler ve zayıf sosyal koşullardır” (Castles ve Miller, 1998:88).

1990’lardan itibaren sığınma yolu kullanılarak ekonomik amaçlarla yapılan başvurulara, 1992’den itibaren Rusya dışında ülkelere gelen sığınmacıların kendi ülkesinden çıktıktan sonra ilk girdikleri ülkede sığınma aramasına ilişkin düzenlemeler getirilmiştir (Toksöz, 2006:120). Vize kısıtlamaları, “güvenli üçüncü ülke”, “güvenli kaynak ülke” gibi 1951 Sözleşmesinin tanımını daraltacak şekilde uygulamalar sığınma başvurularını azaltmıştır (Turton, 2003a:14). Bu sistemle sığınmacıların iltica başvuruları kısa sürede değerlendirilerek başvuruları reddedilenlerin ilk girdikleri ülkeye geri gönderilmeleri sağlanmaktadır. Bunun yanı sıra kimi ülkeler alınan kararla güvenli kaynak ülke kabul edilerek, sığınmacıların bu ülkelerde kalmalarının yolu açılmaktadır. Örneğin en fazla sığınma başvurusunun yapıldığı ülkelere biri olan Almanya’da Temmuz 1993’te, Anayasada yapılan bir değişiklikle yürürlüğe giren başvuruların kabul edilmeyeceği güvenli ülkeler arasında eski Yugoslavya, Romanya, Türkiye, Nijerya ve Gana sayılmaktadır (Toksöz, 2006:120).

Sığınma sağlama 20.yy’ın son devrindeki siyasi önemini kaybetmeye başladıkça, sığınmacılar kendilerini kabul edecek olan devletler tarafından getirecekleri sosyal, ekonomik ve çevresel maliyetler yüzünden reddedilmektedirler. Eskisi gibi siyasi çıkarların bir aracı

olarak kullanılamadıkları yerlerde önemlerini yitirmekte ve ‘11 Eylül saldırıları’ gibi olaylar nedeniyle uluslararası güvenliğe bir tehdit olarak görülmektedirler. Özellikle 11 Eylül’ün ardından uluslararası mülteci rejiminin teröristler tarafından kötüye kullanılması gündeme gelmiş ve sığınmacılar potansiyel teröristler olarak görülmüşlerdir. Bu nedenle 11 Eylül sonrası yabancılara ilişkin kısıtlayıcı kanun ve düzenlemelerin arttığı bir dönemdir. Öte yandan mülteci rejiminde açılan bir oyuk olarak görülen bu olay sonrasında Birleşmiş milletler tarafından konuya ilişkin tedirginlikler giderilmeye çalışılmıştır. Birleşmiş Milletlerin kaygısı yaklaşık 50 yıl boyunca birçok insana sığınma hakkı tanıyan bir sistemin teröre ilişkin önlemleri taşımadığı gerekçesiyle bertaraf edilmesi yönündedir. Aslında Sözleşmenin 1.maddesinin F fıkrasında “insanlığa karşı suç işlemiş olanların sığınma prosedürüne dâhil olamayacakları belirtilmekte ve terör suçu da insanlığa karşı islenmiş bir suç olarak yorumlanarak, bu suçu isleyenler sığınma prosedüründen dışlanmaktadır. Ayrıca yine 1.maddenin F fıkrasının (c) bendinde Birleşmiş Milletlerin amaç ve ilkelerine karşı suç işlemiş olanlar da sığınma sürecinden dışlanmaktadır. Ancak BM, 11 Eylül sonrası kaygıları da dikkate alarak Kasım 2002’de kabul ettiği 1377 sayılı Güvenlik Konseyi Kararıyla açıkça uluslararası terörizmin Birleşmiş Milletlerin amaç ve ilkelerine ters düştüğünü belirtmiştir. Dolayısıyla bu kararlar birlikte terörizmle suçlanan mülteciler uluslararası korumadan yararlanamamaktadırlar (Zard, 2002b:32-34).

Bu süreçten sonra sığınma ve güvenlik konularının bir aradalığı sorgulanır hale gelmiştir. Gibney’e göre sığınmacılar ve güvenlik konusu arasındaki ilişki ve konuya ilişkin endişeler 11 Eylül olayları öncesinde de bulunmaktadır ve 1980 sonrası dönemde yaşanan dört gelişme bu kaygıları kanıtlamaktadır. Bunlardan ilki 1987’de Avrupa Topluluğu ülkeleri arasındaki sınır kontrollerini kaldırmaya yönelik ilk adım olan Avrupa Tek Senedi’nin imzalanmasıdır. Bu adım sınır serbestisi olan bir Avrupa’nın güvenlik endişelerini de beraberinde getirmiş, bu anlamda sığınmacı ve göç konuları organize suçlar, terörizm ve yasadışı göç gibi konularla ilişkilendirilmeye başlamıştır. Bu bağlantılara ilişkin endişeler göz önünde bulundurularak Amsterdam Antlaşması’nın imzalanmasıyla konunun kurumsallaşması sağlanmış; sığınma konusu “Özgürlük, Güvenlik ve Adalet (Freedom, Security and Justice)” başlığı altında düzenlenmiştir (Gibney, 2002:40).

İkinci olarak Soğuk Savas döneminin bitimiyle mülteci ve güvenlik konuları bir arada anılır hale gelmiştir. Devletlerin birbirlerinden gelebilecek fiziksel tehditlerin etkisiz hale gelmesiyle, bunların yerini yeni güvenlik endişeleri almış, Soğuk Savas döneminde yerinden olmuş kimseler çözülmesi gereken sorunlar ve aynı zamanda da güvenlik tehditleri haline

gelmişlerdir. Üçüncü gelişme ise dönemin askeri müdahaleleridir. 1990'lı yıllarda Irak, Somali, Haiti ve Eski Yugoslavya'ya yapılan askeri müdahaleler dönemin hâkim güçlerinin mülteci hareketlerini durdurmaya yönelik müdahaleleri olarak yorumlanmakta ve bu durum mültecilerin uluslararası barış ve güvenliğe tehdit oluşturdukları ölçüde meşru sayılmaktadır. Son olarak, güvenlik-mülteci ilişkisinin 1989'dan itibaren demokratikleşme hareketleriyle gündeme geldiği öne sürülmektedir. Özellikle Afrika'da çok partili demokrasinin yükselişi devlet elitlerinin güvenlik hakkındaki söz haklarını azaltmış, kıtada yaşayan mülteciler küresel ekonominin gelişimiyle birlikte sosyal, ekonomik ve kültürel anlamda tehdit olarak algılanmıştır (Gibney, 2002:40).

Sığınma isteyenlerin çoğu geri göndermeme (non-refoulement) ilkesinin varlığına rağmen sınırlardan geri gönderilirken, sınırlardan içeri girebildikleri durumlarda da gördükleri muamelelerden mağdur olmaktadır. Özellikle mülteci kamplarındaki güvenli olmayan ortam ve kampların giderek politiğe ve militarizme olması, kamp içinde şiddet görüntülerine ve komsu ülkelere de sıçramalara yol açmaktadır. Bununla birlikte BMMYK'nin devletlerarasındaki mültecilere ilişkin sorunlara çözüm getirmedeki özellikle siyasi işlevi giderek azalmaktadır. Deneyimler birçok kez göstermiştir ki, siyasi nedenlerle ortaya çıkan mülteci sorunlarında sadece insani yardım sağlamak, problemlerin üstesinden gelememektedir. Öte yandan devletler uluslararası medyanın ilgisini çekmeyen bölgelere yardım etmemekle birlikte, BMMYK bu alanlarda yeterli finansal ve siyasi destekten yoksun bırakılmaktadır (Bwakira, 2001:282).

Günümüzde bölgesel manada Avrupa Birliği çerçevesinde ortak göç çalışmalarının geliştirilmesi için yapılan araştırma ve gayretler de tartışma konusu haline gelmiştir. Özellikle politikaların uyumlaştırılması ve aday ülkelerde bu uyumun sağlanmış olmasının şart koşulmasıyla, göçün öngörülebilir ve yönetilebilirliği sağlanmaya çalışılmaktadır.

Bahsettiğimiz bu tartışmalar “yönetilebilir göç” kavramının da sorgulanmasını gerektirmiştir. “Göç yönetimi (migration management)” olarak adlandırılan kavram _mülteci ve sığınmacıları da kapsayacak biçimde öngörülebilir ve organize edilmiş bir göçe ilişkindir. Ancak belirtmek gerekir ki bu tip organizasyonlar kontrol edemeyecekleri ya da kontrol edebileceklerini düşündükleri bir kavramı göz ardı etmektedirler. Burada göz ardı edilen birbirinden farklı beklentileri ve korkuları olan bireyler ve gruplarla karşı karşıya olunmasıdır (Crisp, 2003a:14).

Özellikle kitlesel göç süreçlerinde göçün yönetilebilir olması mümkün görünmemektedir. Cohen ve Joly'e göre Avrupa hükümetleri bu anlamda Afrika, Asya ve Latin Amerika'dan gelen mülteci akınlarını önlemek adına yoğun bir yardım programının Üçüncü Dünyaya uygulanmasını bir çare olarak düşünmüşlerdir. Yapılacak yardım programları Üçüncü Dünyanın borçlarına çözüm bulma ya da mal fiyatları üzerindeki denetimi kaldırma gibi konuları içermektedir. Ancak ortadaki sorun, Avrupa'nın yardım paketlerinin çözebileceğini düşündüğü kadar basit değildir; sanayileşmiş ülkelerle Üçüncü Dünya arasındaki ilişkilerin tümüyle yeniden gözden geçirilmesini gerektirmektedir (Cohen ve Joly'den aktaran Marfleet, 2006:55).

Son zamanlarda bazı göç türlerinin giderek gündemde yer alması, bu konuda deneyimsiz ülkeleri de yeni yasal düzenlemeler oluşturma yükü altına girmiştir. Özellikle mülteci/sığınmacı gibi siyasi göçmenler ve ölçümü yapılamayan yasadışı göç ülkeleri göçmen alımlarında daha sıkı ve seçici politikalar üretmeye yönlendirmiştir. Bununla birlikte devletlerin göçmen alımlarında getirdikleri niteliksel ve niceliksel kısıtlamalar göçmenleri kategorileştirmekte, her göçmene ülkenin sosyo-ekonomik yapısında bir yer vermektedir. “Mülteciler/sığınmacılar, öğrenciler, yasal ve yasal olmayan göçmenler, iş adamları, geçici işçiler” gibi göçmen türleri bu kategorileştirmenin bir örneğidir. Ancak bazı ülkeler bu çeşitliliği kısıtlandırmak için göç politikalarında değişikliğe giderken, göçmenler de kendilerini bu politikalara göre konumlandırmakta, yeni yasa ve düzenlemelere uyacak biçimde kendilerini tanımlamaktadırlar. 20.yy'ın son çeyreğinden beri uluslararası göç yapılarının karmaşıklığının farkına varılmış ve göçmenlerin farklı ülkelerdeki ücret ve iş olanaklarına otomatik tepkiler vermedikleri anlaşılmıştır. Bazı göçmenler tepki verseler de motive oldukları olaylar ve aldıkları kararların içerikleri birbirinden farklıdır. Göçün bu çok özel ve sosyal boyutu daha derin araştırmalar yapmanın da mecburiyetini göstermiştir. Son zamanlarda ailelerin ya da tek bir bireyin hayat hikâyelerinde yapılan derinlemesine incelemeler bu mecburiyetin bir sonucu olarak görülebilir. Özellikle 1980 sonrasında siyasi nedenli göçlerin sayısındaki artış ve bunların geleneksel ekonomik yaklaşımlarla açıklanamaması, dışında sıra özellikle sığınmacı grupların trajik göç öyküleri, birebir görüşülerek elde edilen veriler üzerinde çalışmanın yolunu açmıştır (Massey ve diğerleri, 1998:15).

2.3. MÜLTECİLİK STATÜSÜNÜN VERİLMESİ

1951 Sözleşmesi kimin mülteci durumuna düşeceğinin tanımını yapmış, ancak ülkelerin mültecileri kabul ederken uygulayacakları prosedürlere ilişkin açıklamalara yer vermemiş, bunun ulusal karar vericilerce insan haklarını gözetecek biçimde yapılmasını bırakmıştır. Genel olarak mülteci statüsünü kazanmak adına içinde bulunduğu durumu yetkililere kanıtlamak sorumluluğu, sığınmacıların kendilerine aittir. Ancak göçmenin ülkesinden kaçmak durumunda kalması gibi bazı nedenlerden ya da mültecinin yaşadığı travmadan ötürü durumunu ispatlaması imkânsız hale gelebilmektedir. Bu aşamada çeşitli delillerin varlığı ve göçmenin güvenilirliği gibi sübjektif mekanizmalar devreye girmektedir (Goodwin-Gill, 1989:22).

Hükümetler 1951 Mülteci Sözleşmesine veya diğer uluslararası ve ulusal belgelere göre sığınma başvurularını değerlendirmek üzere “mülteci statüsünü belirleme” prosedürleri oluşturmaktadırlar. Eğer sığınılan devlet herhangi bir mülteci antlaşmasına taraf değilse veya ulusal makamlar BMMYK’nin yardımına ihtiyaç duyuyorsa, bu durumlarda BMMYK mülteci statüsünün verilmesi sürecini yürütmekle görevlidir (BMMYK, 2003:33).

Sığınma başvurusu bekletilen insanların durumlarının ne olacağı konusunda Cenevre Sözleşmesinde açık bir hüküm bulunmayışı, sanayileşmiş ülkelerde sığınmacıların toplumsal yardım, kamu hizmetlerinden yararlanma, çalışma hakkı, konuttan yararlanma ve alıkonma koşulları gibi konularda farklı muameleler görmelerine neden olmaktadır. Bu nedenle BMMYK sığınmacılara uygulanacak işlem standartlarının belirlenmesi konusunda çalışmaktadır. Bu standartlar bir zorlamadan çok hükümet ve sivil toplum kuruluşlarını bir araya getirme ve uygulanacak standartlarda insani koşulların yerine getirilmesi yönündedir (BMMYK, 1997:207).

Mülteci statüsü verilmesi aşamasında BMMYK bir danışma kurumu işlevi görmekte ve devletlerin karar verme aşamasında yardımcı olmaktadır. Ancak bu süreç her zaman rahatlıkla isleyen bir süreç olarak karşımıza çıkmamaktadır. Mültecinin hem BMMYK’nin koruması altında yer aldığı hem de 1951 Sözleşmesinin Sartlarına uyduğu durumlarda anlaşmazlık görülmezken, BMMYK’nin ilgilendiği fakat sözleşme dâhilinde yer almayan mülteciler konusunda, özellikle coğrafi ve tarihsel çekinceler nedeniyle, problem yaşanmaktadır. Bunun dışında mültecilerin statüsüne ilişkin verilecek kararlarda uyumun sağlanması konusunda BMMYK ile bir uzlaşma mevcuttur. BMMYK’nin devletler üzerinde

bir yaptırım yetkisi bulunmamasına rağmen, uluslararası destek ve devletlerin sorumluluklarını yerine getirmede işlerini kolaylaştırması, bu uzlaşmayı desteklemektedir (Goodwin-Gill, 1989:20-21).

1951 Sözleşmesinde de yer alan en genel haliyle bir kimsenin mülteci statüsünü alabilmesi için köken olarak bağlı olduğu ülkeden kaçmış olması ve uluslararası sınırı geçmiş olması gerekmektedir. Bunun yanı sıra sığınan kişinin ülkeye dönmemesine gerekçe olarak yaşadığı bir korku bulunması ve bunun da haklı nedenlere dayanması gerekmektedir. Sığınma statüsünün değerlendirilmesi sürecinde, haklı korkunun yaşandığı bazı durumlar açıkken, bazı durumlarda da sığınmacının ifadesine başvurulmaktadır. Bu süreçte öncelikle sığınmacının yaşadığı zulüm korkusunun içeriğine ve gerçekleşme olasılığına bakılır. Konuya ilişkin güçlü delillerin bulunamaması halinde ise köken ülkeden toplanan koşullara ilişkin birtakım genel bilgilerin ışığı altında, sığınmacının kendi ifadesi ve tutarlılığı, sığınmacının güvenilirliği verilecek kararda yol göstericidir (Goodwin-Gill, 1989:25).

Sığınmacılar ülkeye girişlerine göre farklı prosedürlere tabi tutulmaktadırlar. Buradaki ayırım sığınmacıların kitleler halinde ya da bireysel veya küçük gruplar halinde ülkeye giriş yapmalarına ilişkindir. Kitleler halinde gelen sığınmacılar “varışta mülteci (prima facia)” olarak adlandırılmakta ve bu gruplara yasal sığınma başvurusunda bulunma zorunluluğu getirilmemektedir. Bireysel veya küçük gruplar halinde giriş yapan mültecilerin ise acilen sığınma başvurusunda bulunmaları ve durumlarını yasallaştırmaları gerekmektedir. Ancak çoğu durumda sığınmacılar ülkeye yasal yollardan ve gerekli evraklarla girme olanağı bulamadıkları için başvuru sürecinden çekinmektedirler. Özellikle az gelişmiş ülkelerden gelişmiş ülkelere sığınan göçmenler zor koşullar altında seyahat etmeleri veya ülkelerinden kaçarak gelmeleri dolayısıyla gerekli evraklarla giriş yapamadıklarından cezalandırılma korkusuyla sığınma prosedürüne başvurmaktan kaçınmaktadır (UNHCR, 2006a:46).

Uluslararası hukukun yabancılar ve dolayısıyla yabancı kategorisinde tanımlanan mülteciler için sağlamış olduğu güvencelerin basında, mültecinin bir hukuk öznesi olarak tanımlanması ve hak sahibi olabilmesi gelmektedir. Bu hak sahipliğinin sınırları ülkeden ülkeye değişmekle birlikte çoğu durumda mültecilere kısıtlı haklar sağlanmakta ya da haklardan hiç yararlandırılmamaktadırlar (Aybay, 2005:42).

Pratikte sığınma süreçlerine bakıldığında sığınmacıların bu haklardan yararlandırılmadığı, özellikle yasadışı giriş yapan sığınmacıların çoğu ülkelerde hapisanede,

kapalı kamplarda veya havaalanlarının transit bölümlerinde gözaltına alındığı izlenmektedir. Çoğu vaziyette gözaltındaki haklarına ait bilgi verilmemekle beraber adli müracaat etme almalarına, BMMYK veya alakalı sivil toplum kuruluşlarına erişimleri de engellenmektedir. Gözaltına alma, sadece “kanunlarda belirtilmiş olan kimlik tespiti yapmak, sığınmacı statüsü veyahut sığınma başvurularının dayandırıldığı hususları saptamak, mülteci ya da sığınmacıların sığınma talebinde bulunmayı düşündükleri ülkenin yetkililerini yanıltmak için yolcu veya kimlik belgelerini yok ettikleri veya düzmece doküman kullandıkları vaziyetlerle basa çıkmak ya da milli güvenliği ve asayişini savunmak” için uygulanabilmektedir (UNHCR, 2001).

Bunların dışında esas itibariyle sığınma aramak bir suç değildir ve gözaltına alınmış olan sığınmacının neden dolayı bu işleme tabi tutulduğunu bilmeye ve bu emre itiraz etmeye hakkı bulunmaktadır (BMMYK, 2003:34).

Öte yandan uygulamada mülteci kabul süreçlerine ilişkin ilkelerin objektif uygulanmaması nedeniyle sığınmacıların birçoğu mülteci statüsü alamadan ülkeden dışarı çıkarılmak durumunda kalmaktadır. Özellikle mülteci kabul sürecinde göç büroları, mültecilerle birebir yaptıkları görüşmelerde başvuru sahibinin gerçekten mülteci konumunda olup olmadığına ilişkin öncelikle genel bir inançsızlıkla, şüphecilikle ise başlamaktadır. Nitekim İngiltere ve Kuzey Amerika’da göç bürolarında çalışanların konuya yaklaşımları bu şekildedir. Yapılan bir röportajda İngiliz bir göç bürosu çalışanı, mülteci statüsüne başvuranları, İngiltere’nin iyi yaşamını ve yerli halkın işlerini paylaşmaya gelen ekonomik göçmenler olarak gördüklerini ve gerçekten mülteci statüsünü hak ettiklerini ispatlayıncaya kadar “sahtekâr” olarak muamele gördüklerini açıklamıştır (Marfleet, 2006:233).

2.4. MÜLTECİLİK STATÜSÜNÜN KAYBEDİLMESİ VEYA REDDEDİLMESİ

Hem BMMYK, hem de 1951 Sözleşmesi mülteciler için uluslararası korumanın gerekliliğinin ortadan kalktığını düşündüklerinde, gönüllü olarak mültecilik statüsünü bitirme olanağı tanımıştır. Bu durum, köken ülkenin korumasından yararlanma olanağının ortaya çıkması, köken ülkenin uyruğuna yeniden kabul edilme, başka bir ülkenin uyruğuna kabul edilme vb. durumları kapsamaktadır. Mülteciliğe neden olan durumların değişmesi, genellikle zulüm görüleceği korkusunun ortadan kalkmasını sağlayan ülke içindeki temel değişimleri ifade etmektedir. En belirgin örneği baskıcı rejimlerin demokratik rejimlerle yer değiştirmesidir (Goodwin-Gill, 1989:47-51).

Diğer bir ülkenin koruması ve yardımı altında olma durumu da mültecilik statüsünü ortadan kaldırmakta ya da sığınma başvurusunun geri çevrilmesine neden olmaktadır. Örneğin, bir devletten yasal olarak mülteci statüsünü elde etmiş ol ankimse 1951 Sözleşmesine göre başka bir ülkeye sevk edilmesini talep edemeyecektir. Yasal olarak mülteci statüsü verilmemiş ancak bir ülkenin “koruması” altında olan kişiler de aynı prosedüre dâhil olmaktadır. Buradaki korumanın gerçekleşmesi için göçmenin ülkede yasama, çalışma ve zulüm gördüğü ülkeye geri gönderilmemesi gibi birtakım hakları elde etmiş olması gerekmektedir (Goodwin-Gill, 1989:55).

1951 Cenevre Sözleşmesinde mülteciliği sonlandıran haller sayılmıştır.

Buna göre Kontrat dâhilinde olan sığınmacılardan,

- Yurttaşı olduğu ülkenin savunmasından kendi isteği ile tekrar yararlananlara,
 - Yurttaşlığını kaybettikten sonra kendi isteğiyle tekrar kazananlara,
 - Yeni bir yurttaşlık kazanan ve yurttaşlığını kazandığı yeni ülkenin koruma sisteminden istifade edenlere,
 - Kendi isteğiyle ayrıldığı veya zulme uğrama endişesiyle dışında bulunduğu devlete kendi isteğiyle tekrar yerleşmek üzere dönenlere,
 - Sığınmacı olarak kabul edilmesinin temin eden koşullar ortadan kalktığı için vatandaşı olduğu ülkenin koruma sisteminden istifade etmekten sakınmaya devam edemeyenlere (geçerli zulme ait haklı sebepler devam etmiyorsa),
 - Milliyetsiz olup da sığınmacı tanınmasına sebep olan koşullar ortadan kalktığı için normal ikametgâhının bulunduğu ülkeye dönebilecek durumda olanlara, kontrat ilkelerinin uygulanması bitecektir.
- Bunlara ek olarak; – Sulha karşı suç, savaş suçu veya insanlığa karşı suç gibi suçlar için kararlar koyan uluslararası vesikalarda bahsedilen suçlardan en az birini işlediğine,
- Sığınmacı olarak kabul gördüğü devlete sığınmadan evvel sığınmacı olduğu devletin sınırları dışında politik olmayan ağır bir suç işlediğine ve

– Birleşmiş Milletler’in esas ve ilkelerine (uluslararası sulh ve güvenliğin sürdürülmesine, her insana sağlanan eşit haklara ve kişilik haklarına saygıya, ekonomik, sosyal, kültürel ve beşeri mevzularda uluslararası işbirliğine ve insan haklarının ayırım yapılmaksızın gözetilmesine) ters fiillerden suçlu olduğuna ilişkin ile ilgili ciddi kanı bulunan kimseler kontrat kararlarından istifade edemeyeceklerdir (1951 Cenevre Sözleşmesi, 1.madde C ve F Fıkraları).

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

3. TÜRKİYE’DE MÜLTECİLİĞE İLİŞKİN TARİHSEL, KAVRAMSAL VE YASAL ÇERÇEVE

Göç yolları güzergâhındaki önemli ülkelerden biri olmasına karşın 1923 ile 1950 seneleri arasındaki süreçte Türkiye’nin açık bir göç siyaseti olduğunu söylemek mümkün değildir. Bazı devletler iltica etme hakkı ve bununla ilgili tedbirleri anayasalarında belirtmiş oldukları halde Türkiye’de bununla ilgili anayasal seviyede bir tanım yapılmamış; bu süreçte Türkiye ekseriyetle özellikle politik sebeplerle iltica müracaatında bulunanların sığınma hakkı vermiştir (Kirişçi, 2001:74).

3.2.1. İkinci Dünya Savaşı Öncesinde Türkiye’de Göç ve İltica Politikaları

Türkiye Cumhuriyeti’nin kuruluş döneminden itibaren takip ettiği göç ve sığınma siyaseti, Osmanlı İmparatorluğu’nu çöküş dönemini en önemli olaylarından biri olarak kabul edilen Balkan Savaşları (1912-1913) ile beraber Balkanlar’da meydana gelen radikal politik ve demografik değişimin etkisi altında kalmıştır. Balkanlarda bağımsızlıklarını ilan eden devletlerin dinsel ve etnik olarak homojen bir millet olma teşebbüsleri; bölgede yaşamakta olan birçok etnik ve dinsel grubun yaşadıkları yerlerden göç etme sürecini de başlatmıştır. Bu bağlamda bölgede meydana gelen milliyetçi faaliyetler, etnik orijinine bakılmaksızın bağımsızlığını ilam etmiş devletlerde ister istemez sığınmacı durumuna gelen Müslümanların Osmanlı Devleti’nin iç bölümlerine doğru bir göç akımı başlatmasına ya açılmış ve Osmanlı İmparatorluğu eliyle göç yoluyla gelen bu nüfus için uzun vadeli bir yerleştirme politikası uygulanmıştır (Hirschon,2003:3).

Bulgar ve Türk nüfus arasında bu devirde göç etmek mecburiyetinde kalmış nüfusun gönüllülük esasına dayalı olarak gerçekleştirdiği mübadele ilk olması bakımından önemlidir. Osmanlı İmparatorluğu döneminde yurdundan ayrılmakta zorunda kalmış nüfuslara dair

bundan sonra da birtakım düzenlemelere giderek çözmek yerine müesseseselleşme yolu tercih edilmiştir. Türkiye Cumhuriyeti'nin kurulduğu süreçte de göç yeniden ehemmiyetli konular arasında yerini almış, bilhassa Balkan Savaşları, I. Dünya Savaşı ve Milli Mücadele Dönemi'nin ardından demografik yapıdaki dönüşüm yeni bir devlet olan Türkiye Cumhuriyeti'nde ele alınması şart olan meselelerden biri olmuştur. İskân siyaseti ve nüfus değişimi meselesi bu dönemde demografik yapının sağlıklı hâle gelmesi için kullanılan önemli araçlar olmuştur (Ahmad, 2005).

Osmanlı İmparatorluğu, mecburi ve isteğe bağlı göçün meydana geldiği, uzun sınırlarla çevrilmiş olduğu için Müslüman olmalarına rağmen etnik olarak birbirinde çok farklı aidiyetlere sahip nüfusu olan bir devlettir. Türkiye ise bu etnik yapıdan hareketle homojen bir milli devlet oluşturma çalışmalarına başlamış ve bu bunu sağlamak için mecburi nüfus değişimi üzerinde durulmuştur. Bu kararın alınmasının geri planında Osmanlı İmparatorluğu'nda önceden hâkim unsur olan dinsel bağın, Balkanlar'da ortaya çıkan milliyetçi akımlarla zayıflayıp yok olmasından sonra Türklük bilinci üzerinden bir bağlantının sürdüğü tespit edilmektedir. Türk kimliği, Türk ulus devletini tarif etmek için tercih edilen kavram oldu; bu devlet anlayışının yerleşmesinden sonra göç ve iltica ilgili siyaset uygulamalarında, Türk soyu ya da kültürü esas alınacaktır (Karpas, 2000:1-2).

(Kirişçi, 2000:3)'ye göre 1926 yılında yayımlanarak yürürlüğe göre 885 sayılı İskân Yasası, Türkiye Cumhuriyeti'nin göçle ilgili bir takım düzenlemeler getiren ilk resmi belgeler, sınırlayıcı bir politika takip edilmesini sağlamıştır. İskân Yasası, ülke sınırlarından girecek muhacirlerin durumuyla birlikte çeşitli bölgelerde yaşayan göçerlerin; sağlık şartlarından uzak ve çağın getirdiği imkânlardan haberi bile olmadan yaşayanlardan ormanların içinde birbirlerinde uzak yerleşenlerin hem kırdaki hem de kentte uygun alanlara uzun süreli olarak yerleştirilmesi amaçlamaktadır. Bu amaca uygun olarak yerleşik hayata geçmeye mecbur bırakılan ailelere tarımla uğraşmaları için tarla verilmesi, işyeri, çift sürcek hayvan, tohumluk, tarım aletleri ve çeşitli araçlar temin edilmiştir. Bu ailelerin işlerini sürdürebilmeleri için işletme sermayesi olarak bir miktar nakit para verilmesi de kanunla sağlanmıştır. Bu devir için barınacak yer ve şehirleşme kaygısından önce yurttaşların sıhhatli şartlarda ikamet etmeleri temin asıl amaçtır. (Aksu, 2005).

1934'te kabul edilen 2510 sayılı iskân Yasası'nın 3. maddesinde yer alan

“Türkiye’de yerleşip yaşamak kastı ile sınırları dışından bireysel olarak göç etmek isteyen Türk soyundan yerleşik ya da göçer bireyler Sıhhat ve İçtimai Muavenet Vekilliğinin bilgilerine başvurmak mecburiyeti ile Dâhiliye Vekilliğinin buyruğuyla ve kabile olarak gelmesi muhtemel Türk soyundan yerleşik ya da göçer bireyler, aşiretler ve Türk kültürüne uyan yerleşik bireyler işbu kanunun hükümlerine göre Dâhiliye Vekilliğinin bilgilerine başvurmak şartı ile Sıhhat ve içtimai Muavenet Vekilliğinin buyruklarıyla kabul edilirler. Bunlara göçmen denir” şeklinde bir muhacir tanımlaması yaparak yalnızca Türk soyu veya kültüründen olanların Türkiye’de kalmayı ve ülkeye entegrasyonu seçebileceklerini belirtmiştir. Yine 3. maddede Türkiye’de yerleşip yaşamak kastı taşımadan bir zorunluluk neticesinde geçici olarak ikamet etmek amacıyla gelenlere sığınmacı deneceği tanımlanmıştır. Türk nesli ve kültüründen olma tanımı içine kimlerin gireceği Kabine’ni bırakılmışken, uygulamada bilhassa Balkanlardan gelen Türkler, Arnavutlar, Bosnalılar, Çerkezler, Pomaklar (Bulgarca konuşan Slav Müslümanlar) ve Tatarlar; doğudan ise Kazaklar, Kırgızlar, Türkmenler, Özbekler ve Uygurlar bu grupta bulunmaktadır (Kirişçi, 2001:74). Bu süreçte 1935 senesinde Bulgaristan’dan gelen 95 bin 2410 sayılı iskan Yasayı çerçevesinde yerleştirilmişlerdir (Sallan-Gül, 2002:86).

İskân Yasası ülke sınırları içinde kimlerin muhacir sıfatıyla kabul edilemeyeceğini açıklarken, 1934 senesinde yürürlüğe giren 15035/6599 sayılı “İskân ve Nüfuslarının Süratle İkmali İle ilgili Tamim”de ülke sınırları içinde kalmaları uygun olacak muhacirlere ait bir hiyerarşik bir sınıflandırmaya da yer verilmiştir. “Türk ırkından olan veyahut Türk kültürüne bağlı olan ve Türkçeden başka dil bilmeyenler” bu sıralamanın en başında bulunurken, listenin en sonunda “Türk kültürüne bağlı olmayanlar” diye tarif edilen yabancı Kürtler, Arnavutlar, Araplar, Türkçeden başka bir lisanla konuşan öteki Müslümanlar, tüm yabancı Hristiyan ve Yahudiler bulunmaktadır. Bu bölümde bulunanlara asla göçmen kâğıdı verilmeyeceği ve bunların tamamıyla yabancı olarak işlem yapılacağı genelgede özellikle belirtilmiştir (Çagatay, 2002:218-220).

3.2.2. İkinci Dünya Savaşı Sonrası Türkiye’de Göç Ve iltica Politikaları

II. Dünya Savaşı bittikten sonra Bulgaristan gibi komşu ülkelerde komünist ideolojinin varlığının Türkiye’ye yönelik bir tehdit olarak algılanmasıyla bu rejimin karşısında yer alan Batıdan destek alabilmek amacıyla Türkiye NATO ve Birleşmiş Milletler gibi bazı

uluslararası teşkilatlara üye olmaya mecbur kalmıştır. 1951 yılında Cenevre Sözleşmesi'nin imza edilmesi, Türkiye'nin destek beklentisinin sürdüğünün bir başka sonucudur. Bu döneme kadar bu konudaki tek kanunuyla Türk ve Türk soyundan olanları mülteci diye tarif eden Türkiye, 1951'de bir sözleşme ile uluslararası bir senetle milletlerarası savunma grubuna katılmıştır. Bu, Cenevre'de 28 Temmuz 1951 tarihinde imzalanmış ve 5 Eylül 1961 tarihinde 1089 sayı ile Resmi Gazete'de yayımlanarak yürürlüğe giren “Mültecilerin Hukuki Durumuna İlişkin Sözleşme” sözleşme şu çekincelerle onaylanmıştır (Aybay,2005:101-102):

“Bu sözleşmede yer alan kadarlardan hiçbirisi sığınmacıya Türkiye’de Türk tebaalı bireylerin haklarından fazlasını temin ettiği biçiminde izah edilemez.”

“Türkiye, 1. maddede bahsedilen sığınmacılarla alakalı 12 Mayıs 1926 ve 30 Haziran 1928 tarihli iki sözleşmeye taraf olmadığını ortaya koymuştur. Bu sözleşmelerden birincisi Rus ve Ermeni kökenli sığınmacılara, diğeri ise Suriye veya Asur- Keldani orijinli ve bunun emsalleriyle alakalıdır.”

Türkiye 1.maddede ifade edilenleri “1 Ocak 1951’den önce ortaya çıkan olaylar neticesinde” ibaresini “1 Ocak 1951’den önce Avrupa’da ortaya çıkan olaylar” olarak algılamaktadır.

“Madde 1 (c) 1’deki ‘yurttaş olduğu devletin himayesinden kendi iradesiyle yine faydalanırsa ya da yurttaşlığını yitirdikten sonra kendi iradesiyle buna yeniden sahip olursa” biçiminde ifade edilen durumun ortaya çıkmasının yalnızca konuyla ilgisi olanın talebine değil, bu arada mevzubahis ülkenin de onayına bağlı olması gerektiğine dair bir çekince konulmuştur.”

1951 Sözleşmesi’ne ilave olarak 1967’de imzalanan protokolle (New York Protokolü) Türkiye “1 Ocak 1951” öncesi olarak dile getirilen tarihi çekincesini iptal etmiş fakat bir tek Avrupa’dan ülkesine göç edenleri, sığınmacı statüsünde göreceğine dair coğrafi çekincesini de sürdürmüştür.

Sözleşmeye ait çekincelerin ilave edilmesiyle asıl amaçlanan şey, Avrupa orijinli olmayan göç edenlere sığınmacı statüsünün verilmeyeceği biçiminde ifade edilmiştir. Bu manada tarihi dönemde 1951 Sözleşmesi’nin coğrafi çekince konularak onaylanması, Doğu Avrupa ve SSCB’deki komünist rejimden kaçarak gelenlerin mülteci statüsünde sayılacağını

göstermektedir. Türkiye'nin yaptığı bu tercih, Soğuk Savaş süresince takip edilen anti-komünist siyaset ile de uygunluk göstermektedir (Kirişçi, 1991:512; çduygu,2000:360).

Avrupa'dan Türkiye'ye göçenlerin mülteci statüsüyle kabul edilmesi ve bu dönemde çok düşük düzeyde bireyin Türkiye'den iltica etmek istemesi sebebiyle Cenevre Sözleşmesi Türkiye'ye “sığınmacı yükü” bakımından herhangi bir sıkıntı yaratmamıştır. 1951 Sözleşmesinde sığınmacılara taahhüt edilenler, milli kanunlarda yer bulan mültecilere ait kararlarla bitirmiştir. Bu yasalardan bazıları: 14.6.1934 tarihli 2510 sayılı İskân Yasası, 15.7.1950 tarihli 5683 sayılı Yabancıların Yolcu ve İkametlerine Ait Yasa, 15.7.1950 tarihli 5682 sayılı Pasaport Yasası ve 11.02.1964 tarihli ve 403 sayılı Türk Yurttaşlık Yasası'dır (Kirişçi, 1991:3).

1951 Sözleşmesi'nin coğrafi çekinceyi koyarak imza edilmesinden sonra mülteciler ve sığınmacılar üç grupta değerlendirilmişlerdir: “Kontrat sığınmacıları”, “kontrat dışı sığınmacılar” ve “etnik Türk sığınmacılar veyahut milli sığınmacılar.” Kontrat sığınmacıları bilhassa Doğu Avrupa'dan göç edenlerden meydana gelmektedir. Bulgarlar, bu gruptaki sığınmacılar ilk sırada yer almaktadır. Bulgaristan sınırları içinde yaşayan Türk kökenli bireyler ve bunların dışında baskıcı idarelerden kaçan topluluklar, Türkiye'den iltica talebinde bulunanların içindedirler. Türkiye'ye iltica etmek isteye başka gruplar içinde ise Romanya Yugoslavya ve Yunanistan'dan göç edenler bulunmaktadır. Balkan devletlerinden göç edenlerden başka Asya'nın farklı ülkelerinden gelerek iltica etmek isteyenlerin sayısı da çok değildir. Sığınma talebinde bulunanların içinde Kazak, Kırgız, Özbek ve Türkmen kökenliler bulunmaktadır (Özmenek,1998:44-45). Türkiye genel olarak bu muhacirlerin “ilk sığındıkları ülke” olmaktan öte bir işleve sahip olmamıştır. Bu muhacirler çok az bir süre Türkiye'de ikamet ettikten sonra BMMYK ve “Uluslararası Katolik Göç Komisyonu” etkisiyle ikinci bir ülkeye gönderilmişlerdir. Bunların çok küçük bir bölümü, Türkiye'de ikamet ettirmeyi sürdürerek 1951 Sözleşmesi'nde ifade edilen bütün haklardan istifade etmişlerdir (Kirişçi, 1991:512).

Kontrat dışı sığınmacılar ise Ortadoğu'dan gelen İranlılar, Iraklılar, Kürtler ile Asya, Afrika ve Ortadoğu'nun diğer bölgelerinden gelen sığınmacılardan oluşmaktadır. Bu grup 1980'lere kadar Türkiye için büyük bir mesele oluşturmazken 1980 sonrasında sığınmacı akınlarının yaşanmasıyla Türk sığınmacı siyasetinin yetersiz kaldığı gözlemlenmiştir (Mübarek, 2002:47).

Üçüncü grupta da bilhassa Bulgaristan'dan göç eden Türk kökenliler bulunmaktadır. Bu muhacirler için ekseriyetle “sığınmacı” teriminden çok “muhacir” terimi tercih edilmekte ve kanunda muhacir ibaresi üzerinden bir tanımlama yapılmaktadır. Öte yandan bu muhacirler ülkeye sığınmacı statüsü verilerek değil muhacir statüsü verilerek kabul edilerek Cenevre Sözleşmesi'nde vücut bulan hakların hepsinden de yararlanmaktadırlar. Türkiye'nin bu kategorilerle ilgili tavrı da farklılık arz etmektedir. Kontrat sığınmacıları ve Türk kökenliler, daha pozitif davranışlarla muhatap olduklarından farklı bir yere yerleştirilme veya topluma entegre olma sürecinde savunma ve yardım şartlarından yeterince istifade ederken kontrat dışı sığınmacılar, Türkiye'de sadece geçici mülteci olarak kalabilmekte ve devletin tekrar gönderme hakkı gizli tutulmaktadır. Şayet bu sığınmacılar bir grup olarak gelmişlerse korunma gereksinimleri tartışılmaz bir gerçek olduğu için ekseriyetle kamplara yerleştirme yoluna gidilmektedir (Kirişçi, 1991:515).

Kontrat dâhilindeki sığınmacılar ile etnik Türk sığınmacı gruplarının Türkiye'ye sığınma süreçlerindeki kolaylığın arka tasarısında, bu muhacirlerin hem az sayılar halinde gelmeleri, dolayısıyla barındırılmalarının kolay olması, hem de Batı Avrupa'nın bu sığınmacıları Batı ülkelerine yerleştireceği taahhüdü tesirli rol oynamaktadır. Bu yüzden Türkiye'de kalışları da kısa müddetlidir ve kontrat sığınmacıları ekseriyetle Doğu Avrupa'dan gelmekle beraber bir taraftan uluslararası örgütlerden de yardım görmektedirler. Ancak kontrat dâhiline giren sığınmacıların her birinin iyi yaşam şartlarında barındığını ve her vakit aynı konukseverlikle karşılandıklarını söylemek yanlıştır. Nitekim mültecilere yönelik politikalar dönemden döneme farklılık sergilemektedir (Yılmaz, 2006). BMMYK verilerine göre 1945-1991 Aralığında Doğu Avrupa ve Sovyetler Birliği'nden gelen sığınmacıların sayısı 8000'den azdır ve bu sığınmacıların büyük bir çoğunluğu Türkiye'yi ayrılarak üçüncü bir ülkeye yerleşmişlerdir (Kirişçi, 1991:516; İçduygu, 2000:360). Diğer taraftan Osmanlı Devleti'nin çöküşünden sonra Balkanlarda bırakılan Etnik Türkler için Türkiye bir mesuliyet hissetmekte ve Türkiye'ye yerleştirilmelerini kolaylaştırmanın yanı sıra Balkan Devletleri ile yapılan anlaşmalarda Türk azınlıkların hakkını savunma yükümlülüğünü de taşımaktadır (Kirişçi, 1991:516).

1950-1980 seneleri arasındaki süreçte Müslüman olmayan bir nüfusun Türkiye'den hızla göç ettiği açık bir şekilde görünüyordu. Bu sürecin başlarında aşağı yukarı 225 000 civarında olduğu bilinenden Müslüman olmayan kitle, zikredilen dönemin sonunda 150 000'in altında kalmıştı. Bu dönüşümün istatistiki karşılığına bakmak gerekirse; genel nüfusta % 1'lik bir seviyeden % 0,2'lik bir seviyeye gerilediğini ifade edebiliriz. Kıbrıs meselesi

bahane edilerek ilk başta 6-7 Eylül 1955'te tarihinde Rum vatandaşlar başta, Müslüman olmayan bütün nüfusu hedef alan şiddet olaylarını takip ederek başlayan kitlesel göç, on yıl kadar sonra 1964'te başlayan Kıbrıs meselesinden dolayı İstanbul'dan Rumların yeniden zorunlu kitlesel göçü, 1974'te Türkiye'nin Kuzey Kıbrıs'a düzenlediği Barış Harekâtı sırasında yükselen Rum ve "azınlık" düşmanlığı ile meydana çıkan göç, öte yandan özellikle İsrail devletinin kuruluşundan sonra Türkiye yaşayan Musevi'lerine de İsrail'e göçeri Müslüman olmayan nüfusun hızla azalmasına sebep olan temel olaylardır. Bu süreçte Müslüman olmayan nüfusun Türkiye'yi bırakarak başka ülkelere göç etmesi, Türkiye'nin diğer ülkelerle yaşadığı kimi meselelerde azınlık nüfusun genel olarak Türkiye'yi bir günah keçisi olarak gördüğünü ortaya koymaktadır (İçduygu vd. 2008).

Sözleşme kapsamı dışında tutulan özellikle Irak ve İranlı mülteciler içinse tamamıyla değişik politik etmenler dikkate alınmaktadır. Türkiye'ye kitlesel olarak göç eden ve kısa süreli bir göç dalgası diye yorumlanabile sığınmacı ilk grup olan İranlılar, sözleşme kapsamı dışında tutulan mülteciler kategorisindedir. 1979'da ülkelerinde meydana gelen ağır rejim değişikliği, İslami Devrim'den sonra ülkesinden ayrılan İranlılar, geçerliği olan belgeleri olmadığı halde Türkiye'de sığınma olanakları bulmaya çalışmışlar; ne var ki Cenevre Sözleşmesi hükümlerine göre Türkiye'de sığınmacı statüsünde kabul edilmedikleri için geçici bir süre Türkiye'de "turist" statüsünde bulunmalarına müsaade edilmiştir. BMMYK aracılığıyla bu sığınmacıların küçük bölümünün üçüncü bir başka devlete nakledilmeleri yöntemi seçilirken bunların büyük kısmı kendi bağlantıları aracılığıyla Batıdaki ülkelere göç etmişlerdir. Elimizde kesin istatistiki bilgiler olmamasına rağmen bir milyon civarında İranlının Türkiye'yi transit bir geçiş ülkesi olarak kullandığı öne tahmin edilmektedir (İçduygu, 2000:360).

Global göç rejimleri arasında Türkiye'nin yeri 1980'li yıllarda farklı bir yöne gitmiştir. 1960 yılından itibaren bu göç rejimleri içinde genel olarak göç-ihraç eden bir ülke niteliği ağır basan, dünya göç hareketlerine Batıya verdiği işçi göçü ile öne çıkan Türkiye yakın zamanlardan itibaren ilk defa yabancı göçü ile yüz yüze kalarak göç-alan ülke kimliği de kimliğine sahip olmaya başlayan bir ülke olmaya başlamıştır (Kirişçi, 2003; İçduygu, 2004b).

1988-1991 seneleri arasındaki süreçte Irak'tan gelen sığınmacılar, İranlıların oluşturduklarından sonra ikinci büyük göç dalgasını meydana getirmişlerdir. 1988 senesinde İran-Irak Savaşı'nın son dönemlerinde Irak hükümeti, Kürtlerin isyan hareketlerine karşı Kürt nüfusun yaşadığı bölgeye kimyasal silah saldırısı yapmasıyla ortaya çıkan göç dalgası, u

döneme dair ilk sığınmacı akınıdır. Halepçe Kırımı denilen olay sonrasında çok sayıda Kürt aileleriyle birlikte İran ve Türkiye'ye kaçmıştır. Özellikle güneydoğu bölgesinde Kürt nüfusa ilişkin sorunlar gündemdeyken Iraklı Kürtlerin bölgeye akısı Türkiye'yi zor vaziyette bırakmıştır. İran-Irak savaşı bittiğinde Irak tarafından çıkarılan genel aflla geri çağrılan Kürt sığınmacılar kırımın izleri sürdüğü için geri dönmeye yanaşmamışlardır. Aynı dönemde Batı Avrupa'nın Türkiye'nin topluluğa katılım sürecini değerlendirmekte oluşu ve dolayısıyla Türkiye'de "beşerilik" öğelerinin yakından izleniyor olması; bununla birlikte Kürt mültecilerin ülkeye akın etmesi bölgede düzenin yeniden gözden geçirilmesinin gerekliliğini ortaya koymuştur. Bununla birlikte Türkiye daimi beşerilik öğeleri çerçevesinde tenkitlere maruz kalırken ne Türkiye'de 29 Ekim 1991 bakımından bulunan 20,000 sığınmacı, ne bunun ülkeye getireceği yük, ne de ülkenin güvenlik kaygıları dikkate alınmamıştır. Hepsinden öte, Batı ülkeleri 20,000 sığınmacıdan sadece 1018'ini hudutlarına kabul etmiş; Türkiye'yi de Kürtleri insan haklarını gözetmeksizin negatif şartlarda barındırmakla suçlamışlardır (Kaynak vd. 1992:24-25).

Bu arada Türkiye bu türden kitlesel göçlere karşı hazırlıklı olmayan, önceden de böyle bir kitlesel göç tecrübesi olmadığından gelen göçmenlerle ilgili nasıl bir muamele yapacaklarıyla ilgili bir belirsizlik yaşanmış; daha sonra Cenevre Sözleşmesi'nin amir hükümleri gereğince bu coğrafyadan göç edenler mülteci statüsünde görülmediklerinden dolayı bu kitleye "geçici konuk, sığınma arayan veya peşmerger" olarak adlandırılmışlardır. Bu mültecilerin statüleriyle ilgili ortaya çıkan bu türden belirsizlikler, Türkiye ile Batı ülkeler arasında bir sorun olarak ortaya çıkmıştır. Türkiye-Irak sınır bölgesinde, Türkiye tarafında tesis edilen kamplarda barınmaları sağlanan sığınmacıların Avrupa'ya geçişine muhalefet eden Batı ülkeleri, bir de Türkiye'yi Iraklı mültecilere kâfi düzeyde yardım sağlayamadığı iddiasıyla durmadan eleştirmişlerdir. Iraklı sığınmacıların daha iyi koşullarda yaşamasını temin etmek için Batı ülkeleri Türkiye'ye 14 milyon dolarlık bir yardım teklifinde bulunmuşlar ancak Türkiye bunun mültecileri Batıya yerleştirmek amacıyla değil, onların Türkiye'de kalıcı olmalarını temin etmek için yapılan bir yardım olduğunu iddia ederek bu teklifi reddetmiştir (Özmenek, 1998:49-50).

Körfez Krizi boyunca Irak istikametinde Türkiye'ye ikinci göçmen dalgası yönelmiştir. Körfez Krizi sırasında Türkiye'ye göç eden mülteciler iki grupta ele alınmaktadır. Genel yoğunluğunu Pakistan ve Bangladeş'ten çalışmak amacıyla bu bölgeye gelmiş olanların meydana getirdiği Irak ve Kuveyt'ten kaçmayı amaçlayan yabancı işçiler ve teknik elemanlar ilk grubu oluşturmaktadır. 62.922 yabancı işçi Irak hududundan Türkiye'ye

kaçmış ve bu işçilerin ülkeleri veya uluslararası örgütler ihtiyac duyulan anlaşmalar yapıldıktan sonra Türkiye’den ayrılmışlardır. İkinci grupta da 1991’de Irak silahlı gücünden kaçan eski askerlerden ve sivillerden meydana gelen beş yüz bin civarında Kürt, Türkiye ile Irak arasındaki dağlarla kaplı bölgeye akın etmişlerdir. Türkiye, dış göçlere kapılarını kapatma kararını 1988’deki mülteci akınındaki tecrübesinden sonra almış; ancak kanuni bütün tedbirlere karşın göçü denetim altına almakta zorlanmıştır. Diğer taraftan 1988’e kıyasla uluslararası alanda konuya reaksiyon ivedi gelmiş, yiyecek ve barınak ihtiyaçları karşılanmıştır. Kuzey Irak’ta güvenli bölge kurulması fikriyle beraber gönüllü ve güvenli geri gönderme programları başlatılmış ve prosedürse işlemler devam ederken mülteciler Sivas-Kangal Geçici Sığınma Merkezi, Tatvan Sığınmacı Konukevi, Kayseri-Kuşçu Barınma Merkezi ve Silopi Hac Konaklama Tesisi gibi merkezlerde barındırılmışlardır (Kaynak vd, 1992:27).

Bu süreçte Türkiye’nin bilhassa Irak’tan hudutlarına ulasan mülteciler barındırmaya ait gönülsüzlüğünü ve Türkiye’nin Güneydoğusunda yaşadığı Kürt nüfusa ait problemlerden dolayı Kuzey Irak’tan gelecek olan akınların ülkenin hassas konumunda bir ayrımcı Kürt hareketine dönüşebileceğine ait kaygılarından kaynaklandığını belirtmek gerekmektedir. Bu manada Kürt mülteciler millet-devlet ve ulusal güvenlik için bir tehdit olarak idrak etmişlerdir. Diğer taraftan bu göçmenler ülkeye çeşitli illegal yollardan giriş çıkış yapmaktadırlar. Bu bağlamda konu sadece Türkiye ile hudutlu kalmamış, özellikle Batı Avrupa konuya ilişkin kaygılarını ifade etmiş ve nihayet 1994’te mülteci statüsüne karar sürecine ilişkin bir tertip etme oluşturmuştur (Mübarek, 2002:49-50).

1989 yılında Bulgaristan’daki totaliter devlet anlayışından kaçarak Türkiye’ye sığınan mülteciler, Ortadoğu bölgesinden gelenler dışında Türkiye’ye yönelmiş, önde gelen mülteci akınlarından. Bu mültecilerin büyük bir bölümü ilerleyen zamanda geldikleri yere dönmüşlerdir. Bunun yanında Türkiye; Afganistan, Sudan, Tunus, Somali, Sri Lanka, Filistin gibi Asya ve Afrika’nın çeşitli ülkelerinden sürekli göç almakta olan bir ülke konumundadır (Kirişçi, 2001:77).

Küreselleşmenin yoğun olarak kendini belli ettiği 1990’dan sonrası, aynı zamanda milli devlet olan Türkiye’nin dünya ile uyum ivmesinin hızlandığı bir sürece denk gelmektedir. Modern ulus-devlet ve milletlerarası göçle ilgili ilişkiler konusuna meydana gelen kırılmaların oluşturduğu farklı bir dönem yaşanırken Cumhuriyet’in ilk senelerinden itibaren devamlılığı savunan müesseseselleşmiş bir ortam olduğu da kendiliğinden belli

olmaktadır. Ulus-devletin bu devamlılığı benimsemiş olduğu belli ve üzerine en çok kafa yorulan öğelerden birinin de milletlerarası göç siyaseti ve bununla ilgili uygulamalar olduğunu göstermektedir.

Türkiye, 90'lı senelerden itibaren, sınırları içinden Afganistan, Irak, Pakistan, İran ve Bangladeş'ten gelip Batı Avrupa'ya yönelen, illegal kitlesel göçlere maruz kalmıştır; SSCB'nin ve dolayısıyla onun etkisindeki blokun dağılmasıyla beraber Romanya, Rusya, Moldova, Ukrayna, Belarus gibi devletlerin yurttaşlarının yasal olmayan göç hareketlerinde geçiş noktası olarak hedef ülkelerden biri durumuna gelmiştir (Yasadışı Göç ve Göçmen Kaçakçılığı, 2014). Öteden beri uluslararası göç hareketlerinde bir kaynak alanı olarak kabul edilen Türkiye (Castles ve Miller, 2003: 7), bu dönemle birlikte hem transit göçler için bir köprü halinde gelmiş, hem de yasal ve yasadışı yollardan artan bir şekilde göç almaya başlamıştır. 1995 yılında Türkiye'de yakalanan yasadışı göçmen sayısı 11.362 iken, bu rakam senesinde %900'lük bir artışla 94.514'e erişmiştir (Südaş, 2005: 1) (Avrupa Komisyonu'nca hazırlanan Türkiye 2011 Senesi İlerleme Raporunda (2011: 89).

(İçduygu 2003: 18) Türkiye'ye yönelen illegal göçleri üç grupta değerlendirmektedir. Birinci grup ağırlıklı olarak Romanya ve Moldova gibi doğu Avrupa ülkelerinden çalışma emelli gelen muhacirlerdir. Buna göre özellikle batı bölgelerinde yaşayan rençperler ve inşaat firmaları doğu Avrupalı erkek göçmenleri sezonluk işçi olarak çalıştırmakta, orta ve üst sınıf aileler ise kadınları hizmetçi, yardımcı vb. işlere almaktadırlar. Bu kişilerin çoğu ülkeye legal yollardan giren ancak vize müddetini geçiren veya yeniletemeyen bireylerdir. İkinci grup Türkiye'ye Ortadoğu'dan (ağırlıklı olarak İranlılar ve Iraklılar), Pakistan, Sri Lanka, Bangladeş gibi çeşitli Asya ülkelerinden Afrika'dan Kongo, Nijerya, Somali gibi ve gelen transit illegal muhacirlerdir. Bukesiler esasen Türkiye'yi transit (geçiş) bölge olarak kullanarak batı Avrupa ülkelerine gitmek istemektedirler ve illegal giriş/çıkış veyahut geçerli olan vize müddetlerini geçirmek suretiyle illegal muhacir haline gelirler. Üçüncü grup ise sığınma müracaatları reddedilen ve ülkelerine geri dönmek yerine yasadışı işlerde çalışan veyahut başka ülkelere gayri muntazam göç gerçekleştirmek için fırsat kollayan sığınmacılardır (İçduygu, 2003:18).

Bunlardan başka ülkeye yönelen göç hareketleri incelendiğinde, bir taraftan yukarıda bahsedildiği gibi Türkiye'nin dış göç alan bir devlet hâline gelmesi, öte yandan Avrupa Birliği uyum sürecinin getirdiği yeniliklerle beraber Türkiye'de göç olgusuyla ilgili siyaset oluşturma döneminin ortaya çıkardığı çeşitli tartışmalar olduğu görülmüştür. Türkiye'de

milletlerarası göç olgusu ve sığınmacı hareketleriyle ilgili yeni politika üretilmesi ve bunu uygulamaya geçirilmesine dair aktif olma çabasıyla özellikle son on beş senedir kanuni düzenlemeler yapıldığı fark edilmektedir. Bu yasaların arasında 1994 Sığınma Yönetmeliği, 2003 Yabancıların Çalışma Müsaadeleri İle ilgili Yasa, 2005 İltica ve Göç Alanındaki Türkiye Ulusal Eylem Tasarısı ve 2006 İskân Yasası; Türkiye'nin göç olgusuyla ilgili kamusal bakışın uğradığı değişimi; buna bağlı olarak da eğilim ve direnç düzeylerini ortaya koyması bakımından dikkate değerdir (İçduygu vd., 2014:60- 61).

Bu açıdan değerlendirildiğinde Türkiye istikametine yoğunlaşan göçün “Türk kökeninden olan ve Türk kültürüne bağlı olanların” Türkiye’ye göçmen ya da mülteci olarak göç etmeleri haricinde, öncelikle ulus-devlet yapısının muhafaza edilmesi ve güvenlikle ilgili bir problemin önüne geçmek bakımından müspet karşılanmadığı anlaşılmaktadır. Bu bakış açısının daha önce bahsettiğimiz yasalarla ve yönetimle ilgili düzenlemelerin oluşturulması ve bunu tatbikine verilen önem açıkça ortaya konulmaktadır. Esas olarak bir yönüyle milletlerarası göçü, ulus-devlet bakışına uygun olarak yalnızca “Türklerin” göç etmesine izini vererek sınırlaması, küresel dünya düzeninin ortaya koyduğu göç olgusuyla ister istemez yabancı göçüyle yoğun olarak karşı karşıya kalan Türkiye, bir bakıma bu yeni koşullara ayak uydurmaya çalışmaktadır. Ne var ki bu çabaya rağmen genel olarak muhafazakar bir ulus-devlet algısına sahip vatandaşların tepkisi ile karşılaşmakta ve bu yeni göç dalgasının yönetim ile ilgili hayli zorlukla karşılaşılmaktadır (İçduygu vd., 2014:61).

Türkiye'nin her gün değişime uğrayana koşullarda göç ve sığınma siyasetini ve bununla ilgili uygulamalarını küresel anlamda kabul edilebilir kılmak için ortaya konan teşebbüsler içerisindeki ilk örnek, 1994'te yayımlanan Sığınma Yönetmeliği'dir (Kirişçi, 2002: 19).

Coğrafi sınırlama şartıyla 1951 Cenevre Sözleşmesi'ne imza atan ve bu kapsamda yalnızca Avrupa'dan göç edecek mültecilere sığınmacı hakkı veren Türkiye, gerçekte kitlesel mülteci akımıyla İran ve Irak üzerinde göçen mülteciler ile karşı karşıya kalarak tanışmıştır. Bu yönetmelik bir manada coğrafi sınır koyma şartını ortadan kaldırmadan gelen mültecilere kısa süreli sığınma hakkı sağlayarak ve sığınmacı statüsüne sahip olduktan sonra onlara üçüncü bir ülkeye ikamet etme hakkı vererek bu konudaki taleplerinin yerine getirilmesini kolay hâle getirmiştir. Ama 1951 Cenevre Sözleşmesi'ndeki sınırlı coğrafi şartını muhafaza etmeye gayret ederek de Türkiye tarafından yabancı diye adlandırılan (Türksoy'undan olmayan ve Türk kültürüne bağlı olmayan) sığınmacıların ikamet ettiği ülke olmasına mani

olmaya çaba gösterilmiştir. Avrupa Birliği uyum süreci içerisinde yerine getirilen 2005 tarihli İltica ve Göç kapsamındaki Türkiye Milli Eylem Tasarısı, Cenevre Sözleşmesi'ndeki coğrafi tehdit şartının 2012 senesine kadar iptal edilebileceğinden bahsederken, bir yandan da yeni bir Sığınma Yasayı ve yeni bir Yabancılar Yasayı yapılmasının da yine 2012 seneye kadar gerçekleştire bilineceğini de ifade etmiştir. Hem coğrafi sınırlama şartının kaldırılması hem de yeni Sığınma ve Yabancılar Yasaları hususunda yapılan tartışmalar (ki bu tartışmalar hudutlu etraflar da yapılmaktadır) bilhassa Türkiye'nin bir göç ve iltica devleti statüsünde görünüp çok sayıda göçmenin ülkeye gelmesi kaygısını genel olarak ortaya koyar (Kirişçi, 2006: 343).

Esasında yakın kaygılar ve bu çizgideki düşünce yapısının ışığında, 1934'te yürürlüğe giren İskân Kanunu'nun yerine ikame edilen 2006'da yürürlüğe giren yeni İskân Yasası'nın Avrupa Birliği uyum sürecinde sınırlandırma yapmayacak bir biçimde yeni bir düzenleme yapılacağı tahmin edilirken 1934'daki yasanın devletlerarası göçle ilgili muhafazakâr tavrının muhafaza etmeye gayret eder bir yapıda olması beklenmeyen bir gelişme olmuştur. Enteresandır ki, bu yeni yasal tanım göçmeni şaşırtıcı bir şekilde "Türk kökeninden ve kültürel olarak Türk'e bağlı olup, yerleşmek amacıyla bireysel olarak veya kitlesel olarak Türkiye'ye gelip bu yasa ölçüsünde kabul olunanlardır." diye yapmıştır (Madde 3/d). Bu tanım 2006 yılında bile Türkiye'nin uluslararası göç olgusunu 1920 ya da 1930'lardaki anlayışıyla algıladığını göstermektedir. 2003 Yabancıların Çalışma Müsaadeleri İle İlgili Yasa özellikle bundan sonra yabancıların yoğun olarak Türkiye'ye göç ederek işe girmeleri olgusundan hareketle göçmenlerin Türkiye'deki çalışma şartlarını yeniden düzenlemiştir (İçduygu, 2007: 213).

5543 sayılı İskân Yasayı farklı göçmen türlerini tanımlamakla birlikte soydaş odaklı düzenlemelere yer verdiği için hudutlu bir yapı oluşturmuştur. Bu bağlamda yasada yer alan göçmen, serbest göçmen, iskânlı göçmen, münferit göçmen ve toplu göçmen olarak farklı göçmen tanımlarında izlemiş olduğu sınır koyucu yaklaşım, bugünün şartlarında düzen içinde olan, düzen içinde olmayan göç ve milletlerarası koruma alanlarını ihtiva eden göç olgusundan uzak kalmaktadır. Yabancılar dair iş ve işlemler ise 1950'de yürürlüğe giren 5682 sayılı Pasaport Yasası ve 5683 sayılı Yabancıların Türkiye'de İkamet ve Seyahatler ile İlgili Kanun aracılığıyla yürütülmüştür (<http://www.goc.gov.tr>).

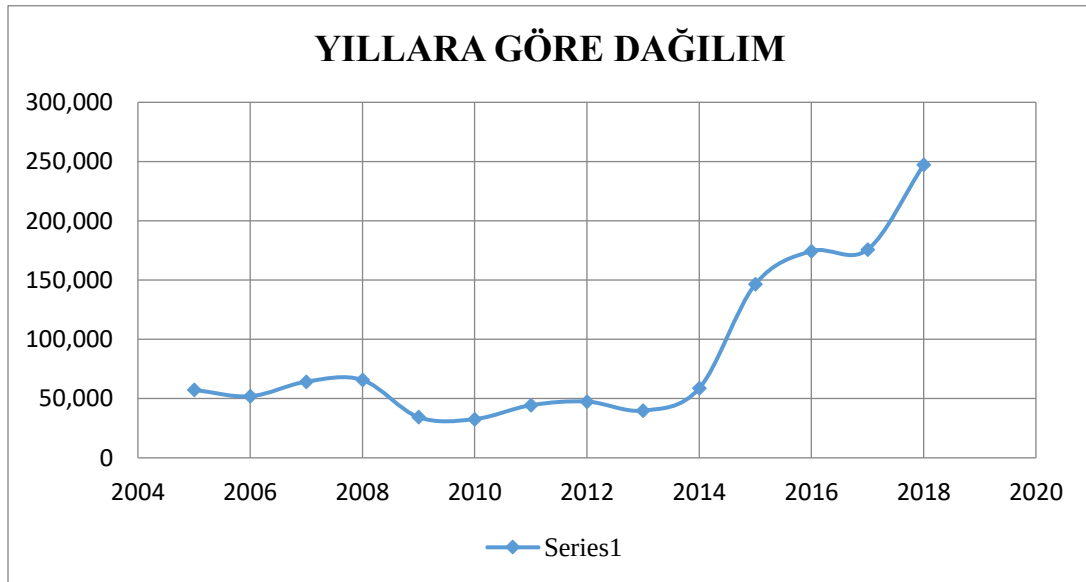
Bunun yanında Türkiye'nin Avrupa Birliği'ne aza olma yolunda göstermiş olduğu uyum çalışmalarında göç mevzuatının ele alınarak günün şartlarına uyarlanması gerekliliğini ortaya çıkarmıştır. Gerek son zamanlarda yaşanan küresel açılımlar ile birlikte komşu

lkelerde yaşanan savaş, gerekse de AB ile uyum sürecinin bir neticesi olsun Türkiye artık yalnızca dışarıya gç veren devlet değil, aynı zamanda dünyanın çok farklı ülkelerinde gç alan bir devlet konumundadır (Sağıroğlu, 2015: 73; Duvell, 2014: 37).

Türkiye ekonomisinin ekonomik sistem içerisinde 18.sıraya gelmesi ile diziliş de ileri de yükseleceği ihtimalini da artırmaktadır. Ancak yalnız ekonomik sebeplerle Türkiye'nin gç konusundaki konumunun artık hedef ülke olduğu istikametinde bir ilerlemenin mevcut olduğu bir değerlendirme eksik ve yetersiz bir değerlendirme olacaktır. Türkiye'nin son 10-15 senelik evre içerisinde siyasal manada istikrarlı bir idare yapısı sergilemesi ile beraber ele geçirmiş olduğu demokratik elde edişler, beşeri değerler ile tarihsel bağ gereği evreninde bulunan ülkelerde yaşanan savaş ve çatışma ortamlarından kaçan insanlara yönelik izlediği "açık kapı siyaseti" gibi etkenler Türkiye'yi aşırı bir gç dalgasıyla karşı karşıya getirmektedir. Bu gelişen dış etkenlerin Türkiye'nin yine revize edilmiş temel bir gç yasasını ve siyasetini acilen hayata geçirmesi ihtiyaı olmuştur.

Aşağıdaki Grafik 1'de Türkiye'nin hedef ülke konumuna ilerlendiği görülmektedir. Son 13 yılda hem uluslararası göçün artması hemde sınılarımızdaki siyasi sorunlardan dolayı artış gözlenmektedir.

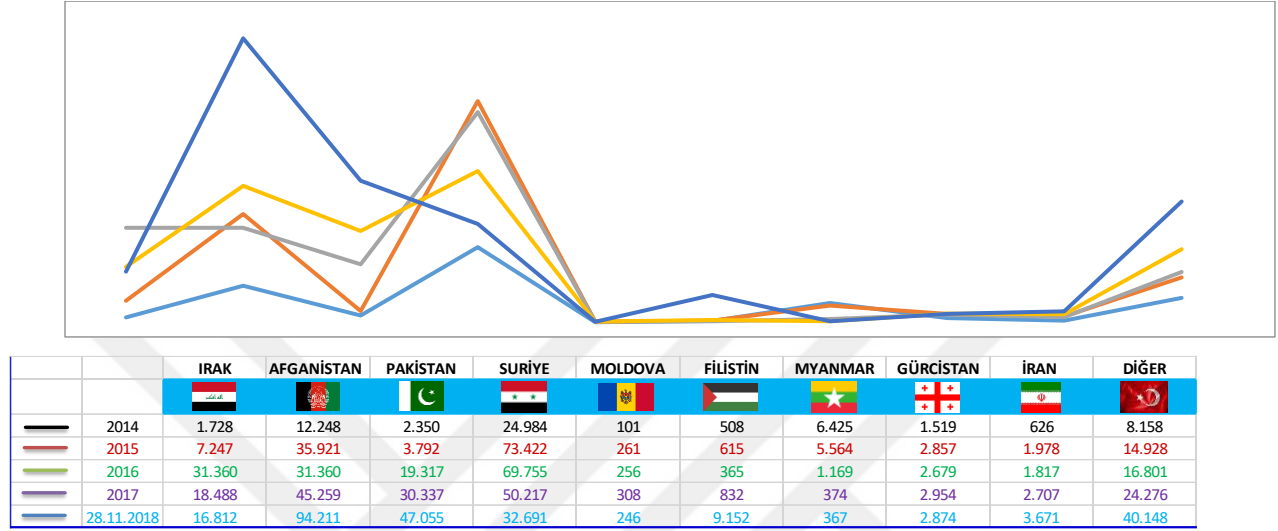
Grafik 1: Yıllara Göre Düzensiz Göçmen Sayısı

Kaynak: T.C. İçişleri Bakanlığı Göç İdaresi Genel Müdürlüğü, 2018

Grafik 2 de ise bu düzensiz göç yoğunluğunun ülkesel bazda ayrımı görülmektedir. Grafiğe dikkat edildiğinde ilk üç sırada yer alan ülkelerin siyasi istikrarsızlığı ve terörün etkisi olduğu analiz edilmektedir.

Grafik 2: Düzensiz Göçmenlerin Uyruk Dağılımı

Kaynak: T.C. İçişleri Bakanlığı Göç İdaresi Genel Müdürlüğü, 2018

Uluslararası göç hareketleri karşısında hedef ülke konumunda olan Türkiye’de, bu göç hareketleri karşısında uzun yıllar süresince müesseseselsel bir boşluğun yanı sıra kimi dağınık yasa düzenlemeler neticesinde de adli bir boşluk mevzubahis olmuştur. Bu bağlamda 2011 senesinde Türkiye’de göç alanında bir dönüm noktası olarak Yabancılar ve Uluslararası Savunma Yasası Krokisi oluşturulmuştur (Eroğlu, 2015: 210).

Göç edenlerin Türkiye’ye girişleri, Türkiye’de kalışları ve Türkiye’den çıkışları; Türkiye’den milletlerarası himaye talebinde bulunan yabancı bireyler temin edilecek himayenin sınırları ve bunun uygulanma biçimine ait yöntem ve esaslarla İçişleri Bakanlığına bağlı Göç İdaresi Genel Müdürlüğünün kuruluş, görev, yetki ve sorumluluklarını tertip etmek gayesiyle üç bölüm olarak yürürlüğe konulan yasa ele alınan başlıca konu başlıkları şunlardır (6458 Sayılı Yabancılar ve Ulu Savunma Yasası, 11 Nisan 2013 Tarih ve 28615 Sayılı Resmi Gazete):

- ✓ Türkiye’ye girişle ve Türkiye’den çıkışla ilgili kararları
- ✓ Vizelere ait kararlar
- ✓ İkamet müsaadesi ve türleri

- ✓ Vatansız bireyler ve onların hakları
- ✓ Hudut dışına çıkarma
- ✓ Kabul etme ve barınma merkezleri ile geri gönderme merkezleri
- ✓ Uluslararası savunma ve türleri
- ✓ Geri göndermeme ilkesi
- ✓ Geçici savunma
- ✓ Uyum
- ✓ Göç İdaresi Genel Müdürlüğünün kuruluşu ve görevleri
- ✓ Göç Siyasetleri Heyeti
- ✓ Merkez, taşra ve yurt dışı örgütü, hizmet birimleri
- ✓ Daimi heyet ve komisyonlar (Kaynak: T.C. İçişleri Bakanlığı Göç İdaresi Genel Müdürlüğü)

2013 senesi öncesi Türkiye’inde yalnız göç idaresini oluşturmak, bu alanda problem belirlemek ve ilgili problem ile kamu siyasetlerini kullanıp tespit ederek yürürlüğe koymak ve bu siyasetlerin daimiliğini sağlamak için denetimini gerçekleştiren kurumsal yapıların oluşumundan söz etmek oldukça zordu. 2013 senesinde Göç İdaresi Genel Müdürlüğü’nün kurulması bu alandaki problemleri çözmek hesabına oldukça ehemmiyetli bir adım atılmıştır. Müdürlüğün göç alanına ait siyaset ve taktikleri yerine getirmek, bu konularla alakalı müessese ve kuruluşlar arasında eş güdümü temin etmek, yabancıların Türkiye’ye girişleri ve Türkiye’de kalışları, Türkiye’den çıkışları ve hudut dışına çıkarılmaları, uluslararası savunma, geçici savunma ve insan ticareti mağdurlarının savunmasıyla alakalı iş ve işlemleri yürütmek için Türkiye’de merkez ve taşra örgütü yapısı oluşturulmuş, idarenin de geri gönderme merkezleri, kabul ve barınma merkezleri ve insan ticareti sığınma haneleri devir alınıp ve yeni bina yapımlarına Avrupa Birliği ile beraber kurulmaya başlanmıştır. Müdürlüğün en ehemmiyetli görevi, milli ve uluslararası hukukta yer alan tertip etmeler doğrultusunda Türkiye’nin göç siyasetlerini, göç idarenin oluşturarak belirlemektedir.

Bu bağlamda, ehemmiyetli bir eksikliğin giderildiğini söylemek ve Türkiye’nin göç idaresi ve göç politikası yapım sürecindeki sıkıntıların çözülmesine yardımcı olmaktadır. Son senelere doğru bilhassa yaşanan uluslararası politik ve ekonomik problemlerin beraberinde ki gelişmeler Türkiye’nin göç olgusuyla daha uzun bir müddet muhatap olacağını söylemek olasıdır. Bununla birlikte, göçün dizayn edilmesi hususunda kurumsal düzeyde Göç İdaresi Müdürlüğü’nün kurulması oldukça ehemmiyetli bir hamledir. Ancak göç olgusunun çok istikametli ve uluslararası bir problem olması ve her geçen gün gittikçe katlanması ile birlikte

göç dalgalarının yaşanması, göç idarenin olanaksız hale gelmişine kapı aralamaktadır. Sadece yürürlüğe konulması ve göç politikalarının oluşturulması yeterli değil, uluslararası düzeyde hedef ülke olan diğer ülkelerle birlikte hareket edinilmesi bir zorunluluk olmuştur. Türkiye’de hem kamu kurumları arasında hem de kamu kurumları ile sivil toplum örgütleri arasında koordinasyon ve iş birliğinin geliştirilerek Uluslararası iş birliğinin gücünü kullanarak göçün toplumsal düzeydeki negatif tesirlerini sıfır düzeyine indirme gayretini göstermek için çeşitli çalışmalar ve bu çalışmaların desteklenerek muhacirlere erişme da ve onlara sunulan hizmetlerin kalite ve hızının artırılması için bir an önce harekete geçilmesi büyük önem taşımaktadır.

3.1.TÜRKİYE VE AB ARASINDA MÜLTECİLİK, SİĞINMA ÜZERİNE KURULAN İLİŞKİ

Türkiye’nin doğudan batıya uzanan göç yolları üzerinde transit bir ülke konumunda oluşu AB ile ilişkileri açısından belirleyicidir. Widgren’in de belirttiği gibi AB Türkiye’den birlik hudutlarını bilhassa yasadışı göçe ve mülteci akınlarına karşı savunmasını beklemektedir. Türkiye’ye biçilen bu “kilit rol” ve Türkiye’nin taşıdığı göç potansiyeli uzun bir görüşme ve geçiş dönemiyle de denetim altında tutulmaktadır (Toksöz, 2006:119).

Avrupa Birliği’nin ve azalarının benimsemişle olduğu mülteci ve göç siyaseti bu çalışmanın kapsam içerisine girmemekle birlikte Avrupa Birliği’nin Türkiye’ye karşı bu konudaki tavrı ve taleplerini kavramak itibarıyla bu konuya genel bir bakışla yararlı olacaktır. Bu bağlamda Avrupa Birliği’nin ’nin sığınmacı ve göç siyasetinin bir tarafı, mültecilerin haklarının genişletilmesi ve korunması amacıyla olan ‘açıklık mekanizmasının’, ötekisi ise yasa dışı göçü engellemek emelinde olan ‘kontrol’ mekanizmasının oluşturduğu bir madalyonun iki değişik yüzünü temsil etmektedir (Apap ve Carrera, 2003:.3).

Türkiye’de sığınmacıların konumuna ve illegal göçe ait bu süreç Türkiye’nin AB’ye uyumu çerçevesinde uluslararası arenada hayati bir konu olarak ortaya çıkmaktadır. Schengen ve Dublin gibi antlaşmalar AB’nin dış hudutlarını sağlamlaştırmaya çalışırken, Türkiye yasadışı göç edebilmek isteyen muhacirler için bir tampon bölge konumunda görülmekte ve AB’ye adaylığı konusu illegal göçü yaşayan bir ülke olması eleştirilere hedef olarak görmektedir. Dolayısıyla AB’nin Türkiye’den istediği ilk konu coğrafi çekincelerini kaldırması ve sığınma mevzuatını AB’ye uyum manasında tertip etmesi olmuştur. Bu manada Türkiye hudut kontrollerini geliştirecek, sığınmacılara müracaat kolaylıkları tanıyacak,

sığınma prosedürlerinin ve sığınmacıların konumuna ilişkin karar alım süreçlerinin sıhhatli işlemesi yerine yönetsel tertip etmelerde bulunacak ve vize rejimini AB ile uyumlu hale getirecektir (Mübarek, 2002:64).

19 Haziran 2004 tarihinde yapılan Brüksel Doruğunda üzerinde uzlaşma sağlanan Avrupa Birliği Anayasası krokinin III – 161 maddesi ile tek bir mülteci statüsü ve ortak sığınma prosedürünü içeren bir ortak iltica konsepti ve siyaseti geliştirilmesi süreci de Türkiye'nin konumu üzerinden süren tartışmalara neden olmaktadır. En çok kaygı duyulan konular; “iltica başvurusu reddedilen kişilerin sınır dışı edileceği üçüncü ülkeler konusunda tanımlar, bu kişilerin güvenli olmayan veya topraklarına hiç ayak basmadıkları üçüncü ülkelere sınır dışı edilmelerine olanak tanınması ve iltica başvurusunda bulunmak isteyen bir sığınmacının itiraz hakkı karara bağlanmadan sınır dışı edilmesi manasına gelen hususlar” la alakalıdır. Bu prosedür özellikle Türkiye ve “üçüncü ülkeler” tarafından dikkatle izlenmektedir. Çünkü AB güvenli üçüncü ülke olarak Türkiye'yi düşünmekte ve AB ülkelerinden sınır dışı edilen kişileri, Türkiye'ye göndermeleri tasarlamaktadır (Odman, 2004: 2).

Konuya ilişkin tartışmalar devam ederken Türkiye'nin sığınmacı akınlarını karşıladığı ve yeterli yardımı sağlayamadığı gerekçesiyle tenkit edildiği dönemden beri, sıkıntı paylaşımı konusu Batıdan istenen istekler arasında yer almaktadır. Kirişçi'nin 1991 senesinde yayınlanan bir yazısında belirtilen Türkiye'ye beşeri yardım vb. konularda açık ve ikna edici biçimde tesirli bir sıkıntı paylaşımının sağlanması gerektiğine ait tartışma bu çalışmanın yapıldığı tarih olan 2007 senesinde bile devam etmektedir (Kirişçi,1991:528).

1980'ler bakımından yaşanan aile birleşimleri AB ile Türkiye arasındaki göç rejimini yeni bir boyuta taşımıştır. Aile birleşimleri sonrasında 1990'larda transit göç ve sığınma konuları öne çıkmaya başlayınca birlik siyaseti bu istikamette değişime uğramıştır. Bu manada sığınma rejimi “liberal rejimden”, “seçici rejime” doğru değişim yoluna girmiştir. Diğer taraftan bu değişim yalnızca birlik ülkelerinde değil, Birlik hudutları dışındaki mülteci ülkelere öncelik verilerek gerçekleştirilmeye çalışılmış, mülteciler olası olduğu ölçüde orijin ülkelerine yakın ülkelere yerleştirilmişlerdir. “Geri kabul anlaşmaları, güvenli üçüncü ülke çözümleri” bu sürecin bir aracı olarak kullanılmıştır. Transit konumu dolayısıyla göç alan-veren ve transit bir ülke olarak Türkiye bu sürecin ortasında bulunmaktadır (İçduygu,2000:358). AB'nin kendini “istenmeyen” muhacirlerden savunmasına ilişkin siyasetlerden biri olarak işleyen etraf ülkelerde güvenlik tedbirlerinin etkinleştirilmesi süreci,

Türkiye içinde işletilmekte ve Türkiye’de özellikle yasadışı göç başta olmak üzere mülteci üreten ülkelerden Türkiye’ye yönelen göç hareketlerine yönelik tedbirler arttırılmaktadır. Legal olarak giriş yapan muhacirlerin önü de vize gereklilikleriyle kesilmektedir. Bu çerçevede AB’ye katılım sürecindeki Türkiye, 1 Eylül 2002 itibariyle 6 Körfez ülkesi, 2003’te de 13 ülkeye daha vize gerekliliği öngörmüş ve 2004 sonuna kadar da vize siyasetini AB’nin negatif vize listesine göre %75 oranında bitirmiştir (Çiçekli, 2004).

Türkiye’de sıklıkla karşılaşılan yasadışı göç hareketlerinin neticelerinin direk Avrupa’yı etkilemesi sebebiyle AB’nin ilgisi bu konu üzerine yoğunlaşmıştır. AB’ye adaylık statüsü ile Türkiye genel manada göç, özel manada da gayri muntazam göç ve sığınma konularında siyasetlerini ve uygulamalarını AB’nin belirlediği standartlar ve normlar doğrultusunda uyumlaştırma yoluna girmiştir (İçduygu, 2004:93).

AB çerçevesinden bakıldığında konunun sınır kontrollerinin tam olarak sağlanması ve istenmeyen göç akınlarına karşı bir kontrol mekanizması oluşturulması hesabına geliştirilen bir süreç olduğu gözlemlenmektedir. Dolayısıyla bilhassa AB’ye aday ülkelere uygulanan geri kabul anlaşmaları AB’nin kale Avrupası görünümünü pekiştirmekte, bu ülkelerden illegal transit göçle mücadele edilmesi manasında çalışmalar beklenmektedir (Kirişçi, 2001:96).

Ancak bu sürecin bilhassa Türkiye’de illegal göçü tetikleyeceği ve bu istikametiyle insan haklarının daha çok ihlal edildiği bir tabloyu ortaya koyacağı ihtimali gözden çıkarılmaması şart olan bir gerçektir. Nitekim geri kabul anlaşmalarının Türkiye’deki vaziyeti de ikili bir ayrım içinde devam ettiği için bu süreci perçinlemektedir. Bu ikili ayrım “AB-Türkiye” ve “Türkiye ile diğer üçüncü ülkeler arasında imzalanan anlaşmalar” biçimindedir. Evvela Türkiye’nin üçüncü ülkelerle imza atacağı geri kabul anlaşmaları çoğu kez sonuçsuz kalmakta, bir hayli devlet bu anlaşmaları imza atma ile ilgili gönülsüz davranmaktadır. AB-Türkiye ilişkileri çerçevesinden bakıldığında ise 2004’ten bu yana Türkiye’nin gönülsüz de olsa Avrupa ülkeleriyle geri kabul anlaşmalarının imza atması istikametinde müzakerelerde bulunduğu görülmektedir. Zira 2002’de gerçekleştirilen Seville Doruğundan bu yana Türkiye’ye bu konuda baskı uygulanmaktadır. Doğudan batıya göç akınlarının yaşandığı transit ülke konumu nedeniyle Türkiye, Birlik ülkeleriyle yaptığı anlaşmalar gereği kendi üzerinden Birlik sınırlarına ulaşan muhacirleri geri kabul etmek zorunda kalmaktadır. Böylelikle Türkiye Avrupa’dan gönderilen muhacirlerin biriktiği bir tampon bölge haline gelmektedir. Bu mertebede külfet paylaşımı konusu gündeme gelmekte ve Türkiye’nin

muhacirleri kendi olanaklarıyla ülkelerine geri gönderiyor olması ve Türkiye'ye teklifle mali ve teknik desteğin diğer üçüncü ülkelerle aynı düzeyde tutulması, AB'nin Türkiye'nin adaylığı sürecinde ne kadar içten olduğu da akla getirmektedir (Kirişçi, 2004:149-150).

Birlik Türkiye'nin sığınma tertip etmelerini Avrupa Birliği normlarına göre tertip etmesini istemekte ve bu bağlamda Türkiye'nin coğrafi çekincesinin kaldırılmasını, hudut kontrollerinin güçlendirilmesini, mülteci ve sığınmacılar için kabul tesislerinin açılmasını, yönetsel yapıların mültecilerin statülerine karar verebilecek şekilde tertip etmesini, Avrupa Birliği üye ülkeleriyle geri kabul anlaşmalarının imza atmasını ve vize rejiminin Avrupa Birliği uyarlanmasını beklemektedir (Kirişçi, 2001:88-90).

2001 senesinde, Avrupa Komisyonu tarafından hazırlanan Türkiye Katılım Ortaklığı Vesikasının hemen peşinden Türkiye tarafından hazırlanan Avrupa Birliği Müktesebatının Üstlenilmesine İlişkin Türkiye Ulusal Programı'nın onaylanmasıyla, sığınmacılık, göç ve sığınma mevzuatları Avrupa Birliği müktesebatıyla ortak bir hale getirilmesi amaçlanmıştır.

Bu açıdan 2003 senesinde “Sığınma Taktik Vesikası ve Göç Strateji Vesikası”, 2005 senesinde ise “Sığınma ve Göç Alanındaki Avrupa Birliği Müktesebatının Üstlenilmesine ait Türkiye Milli Eylem Planı” tasarı ve belgeler yürürlüğe konmuştur. Eylem Planı Türkiye'nin göç ve sığınma konularında insan hakları odaklı bir sistem geliştirmesi ve Avrupa Birliği standartlarına uygunluğu itibarıyla bir vesika niteliği taşımıştır. Yapılan araştırma ve geliştirme evrelerinden sonra göç siyasetinin oluşturulması ve Türkiye'nin ihtiyaç duyduğu alanların oluşturulabilmesi hedefiyle legal ve müessesesal kapasite kurulması için göç ve iltica alanında yeni yasa çalışması yapılmıştır. Bu kapsamda hazırlanan 6458 sayılı Yabancılar ve Uluslararası Savunma Kanunu 11 Nisan 2013 tarihinde Resmi Gazetede yayımlanmıştır. 6458 sayılı Kanun'un idari yapıya ilişkin kararları 11 Nisan 2013 tarihinde; diğer kararları ise 11 Nisan 2014 tarihinde yayımlanarak kanunlaşmıştır. 6458 sayılı Kanunla, İçişleri Bakanlığına bağlı Göç İdaresi Genel Müdürlüğü tarafından yürütülmektedir.

Avrupa Birliği kendi iç işleyişi içerisinde ortak göç politikası yapılandırması yolunda yaşanan gelişmeler göçün dış boyutu anlamında güvenlik odaklı yapılanma benimsenmiştir. Dünyanın farklı bölgelerinde yaşanan çatışma ve istikrarsızlıkların yanı sıra ekonomik kaygılar neticesinde Avrupa Birliği her zaman düzensiz göçmenler için hedef konumunda olmuştur. 2000'li yıllarda Avrupa Birliğine yönelik artan düzensiz göç hareketleri neticesinde

dış sınırların güvenliğini arttırıldığı “Kale Avrupası” (Fortress Europe) düşüncesi pek çok üye devlet nezdinde ağırlık kazanmıştır.

Schengen sistemiyle iç sınırların kaldırılması ile beraber Birlik içerisinde güvenlik odaklı zaafpların artışına sebebiyet vermiştir. İç güvenlikteki zafiyet endişeleri ve Avrupa Birliğine geçmek isteyen göçmen, mülteci ve sığınmacı sayısındaki artışlar Avrupa Birliğinin en son dönem göç siyasetine istikamet vermektedir. Düzensiz göçün önüne geçme çabalarına yönelik ortak vize politikası oluşturulması ve dış sınırların güvenliğini sağlanması, transit, kaynak ülkelerle iş birliğinin arttırılması ve komşuluk politikası çerçevesinde geri kabul anlaşmaları imza atması konuları Avrupa Birliği göç siyasetinin temel unsurlarını kapsamaktadır. Avrupa Birliği dış sınırlarını oluşturacak olan aday ülkeler ile AB yolunda transit ülke olarak bulunan komşu ülkeler komşuluk siyasetinin hedefinde yer almaktadır. Bu siyasetle mevzu bahis üçüncü ülkelerin Avrupa Birliği göç siyasetine yakın siyasetler ve uygulamalar gütmeleri beklenmektedir.

Avrupa Birliğine yönelen düzensiz göç hareketlerini azaltmaya yönelik olarak kullanılan geri kabul anlaşmaları başta vize serbestisi veya vize kolaylığı olmak üzere çeşitli siyasi argümanlar aracılığıyla üçüncü ülkeler imzaya teşvik edilmektedir.

Avrupa Birliği’nin düzensiz göçle mücadelede transit ve üçüncü ülkelerle geri kabul anlaşması imza atması, en başta gelen dış siyaset aracı olarak kullanılmaktadır. Anlaşmalarla Avrupa Birliği üye devletlerinde gayri muntazam olarak bulunan üçüncü ülke yurttaşlarının menşe ülkesi veya AB yolunda transit olarak kullandıkları ülke tarafından geri kabul edilmelerini sağlamaktadır.

Geri kabul anlaşması yoluyla transit ve üçüncü ülkelere göç, sığınmacı ve mülteci transferi yapılmakta olup ve Avrupa Birliği hudutlarının ötesinde tampon bölgelerin oluşturulması amaçlandığını de söylemek yanlış olmayacaktır. Ayrıca Avrupa Birliği aday ülkeleri için geri kabul anlaşmaları ve vize kolaylığı sağlanması önemli müzakere başlıklarını oluşturmaktadır. Türkiye ile Avrupa Birliği, 16 Aralık 2013 tarihinde “Türkiye Cumhuriyeti ile Avrupa Birliği Arasında Destursuz İkamet Eden Kişilerin Geri Kabulüne İlişkin Anlaşmayı imza atmışlardır. Böylelikle ileride detaylandırılacak olan “vize serbestisi diyalogu” süreci resmen başlamıştır. 1 Ekim 2014 tarihinde anlaşma Türk yurttaşlarının geri kabulü için yürürlüğe girmiş olup anlaşmanın 1 Ekim 2017 tarihi itibarıyla üçüncü ülke vatandaşları ve vatansız kişiler için de yürürlüğe gireceği tertip etmiştir. Ancak Suriye

krizinin 2015 yılı itibarıyla Avrupa Birliğini etkilemeye başlaması ve düzensiz göç hareketlerini artırması neticesinde anlaşmanın yürürlük tarihlerinde farklılığa gidilmiştir.

Ancak yapılan antlaşma ile ülkelerine gönderilmesi planan yabancılar bu konu da sessiz kalmayıp birtakım eylem ve gösteri düzenlenmiştir. Avrupa Birliği ile Geri Kabul Anlaşması'nın Uygulanmasında Birtakım sorunlarla karşılaşmış olup ve problemeler aşağıda belirtilmiştir.

Avrupa Birliği'nin son zamanlarda yaşadığı en önemli meselesi, kendisine gelen ve sayıları ekonomilerinin kaldırma gücünün üstünde olan gayri muntazam/yasaya aykırı muhacirler oluşturmaktadır. Bu sorunu ortadan kaldırabilmek ve mevzubahis yasaya aykırı muhacirlerin kendisine üye ülkelere girişini engelleyebilmek için Türkiye'ye üyelik mütalaaları sürecinde daimî olarak sınırlarında denetimleri artırmasını ve AB'ye Türkiye üzerinden giriş yapmış yasa dışı muhacirlerin yakalanması halinde bunların iadesini Türkiye'nin kabul etmesini şart koşturmaktadır (Toksöz vd., 2012: 20). Bu yüzden, Türkiye'nin Avrupa Birliği ile üyelik için yaptığı mütalaa sürecinde önüne çıkan, aşması ve halletmesi şart olan ehemmiyetli konulardan birisi sığınma konusu, ötekisi ise Avrupa Birliği'nin ısrarla üzerinde durduğu Geri Kabul Anlaşması olmaktadır. Avrupa Birliği Türkiye'den bu mütalaa sürecinde 1951 tarihinde Cenevre Sözleşmesi'ne koyduğu şerhi kaldırmasını ve Türkiye'nin sığınma uygulamasını Avrupa Birliği standartlarına göre tertip etmesini, ayrı olarak kendisine Türkiye üzerinden geldiğini öne sürdüğü yasaya aykırı muhacirleri geri kabul etmesini sağlayacak Geri kabul Antlaşması'nı imza atmasını istemektedir (Dışişleri Bakanlığı, 2015p; Avrupa Komisyonu, 2015a; 2015b; 2015c).

Ancak Türkiye tamamen kendi aleyhinde olduğunu düşündüğü bu iki hususta çekinceli davranmıştır. Çünkü bu maddelerin onaylanması durumunda Türkiye iltica konularında ilk iltica ülkesi olacak ve Avrupa Birliği ülkelerinin kabul edip uyguladıkları

Dublin Sözleşmesi'ne taraf olarak bu sözleşmede sayılan hususları yerine getirmek zorunda kalacaktır. Türk yetkililer bu anlaşmalar nedeniyle Türkiye'nin bir tampon bölge olmasından korkmaktadırlar. Çünkü bu takdirde Dublin Sözleşmesi gereği bir Avrupa ülkesi kendisinde bulunan bir mülteciyi, mültecinin kendisine geldiği transit ülkeye ya da mültecinin istediği güvenli üçüncü bir ülkeye gönderebilecektir. Ayrıca her Avrupa ülkesi kendisine gelen yasa dışı göçmenlerin kendisine Türkiye üzerinden geldiğini iddia edebilecek ve bu yasa dışı göçmenleri Türkiye'ye geri göndermek isteyebileceklerdir. Türkiye bu durumda taraf olduğu anlaşma gereği tüm bu yasa dışı göçmenleri kabul etmek zorunda kalacaktır. Bu nedenle Türk yetkililer Türkiye'yi tampon bölge olmaktan kurtaracak formüller üzerinde çalışmakta ve bunun için Avrupa Birliğine Yük ve Sorumluluk Paylaşımı önerisinde bulunmaktadır. Bir yandan da bütün bu koşulların Türkiye tarafından yerine getirilmesine rağmen Avrupa Birliği tam üyeliğinin halen verilip verilmeyeceği endişesini tanımaktadırlar (Avcı ve Kirişçi'den akt. Castles ve Wise, 2007:241).

Geri Kabul Anlaşması hakkında Türkiye'de yetkililer arasında iki temel farklı görüşün öne çıktığı açıkça görülmektedir. Bunlardan birincisi, Türkiye günümüzde sınırlarında yaşanan yasa dışı göçü yönetmekte zorlanmaktadır. Ayrıca, bu anlaşma ile AB ülkelerinde yakalanan ve Türkiye'den geldiği ispatlanan her yasa dışı göçmen Türkiye'ye iade edilecek ve büyük sorunlar yaşanacaktır. Çünkü mevcut durumda Türkiye, zaten kendi yakaladığı ve temsilciliği olmadığı için seyahat belgesi alamayıp geri gönderemediği birçok yasa dışı göçmenle baş etmektedir. Bu kişileri geri gönderemediğinden barındırdığı geri gönderme merkezleri dolu kapasitede bulunmaktadır. Yük ve sorumluluk paylaşımı kapsamında kişi başına AB'nin vermeyi düşündüğü 70 avronun yetersiz kalacağı görülmektedir. Suriye örneğinde görüldüğü gibi aşırı sayıdaki göçmenler sokaklarda dilencilik, seyyar satıcılık gibi işlerin yanında bazı suç olaylarına da karışabilecek ve işlenen suç sayılarının sayısı artacaktır. İkinci görüşe göre ise, Türkiye'nin mevcut durumda sınırlarını yasa dışı göçe karşı yeterli düzeyde koruyamadığı gerçeğinden ötürü bu anlaşma ile daha dikkatli olmak zorunda kalacaktır. Bunu sağlamak için yeterli oranda bütçe ayıracak ve göçmenlerin ülkelere iadelerinde gereken adımları atacaktır. Dolayısıyla bu anlaşma yasa dışı göç ile mücadelede bir itici güç olacaktır (Toksöz vd., 2012:20-21).

Bu kapsamda geri kabul antlaşması 1 Haziran 2016 tarihinde uygulanma tarihi olarak belirlenmiştir. Bu antlaşma ile birlikte Avrupa Birliği ülkelerine illegal olmayan yollardan giriş yapmak suçundan işlem görmüş ve transit ülke olarak Türkiye'den geçmiş yabancı uyruklu düzensiz göçmen geri alım sürecin başladığı görülmüştür. Ancak geri kabul alım

tarihi Avrupa'nın yoğun göç dalgası yaşamasından dolayı antlaşma tarihi tekrardan revize edilerek 4 Nisan 2016 olarak değiştirilmiştir.

Bununla birlikte Göç İdaresi Genel Müdürlüğü tarafından koordine edilen geri kabul alım süreci 4 Nisan 2016 tarihinden itibaren Avrupa'nın çeşitli ülkelerine illegal geçiş yapmış göçmenlerin Yunanistan'a ait adalarda kurulan kamp merkezine alınmıştır. Türkiye ile yapılan görüşmelerle birlikte etaplar şeklinde geri gönderilmesi gereken göçmen sayısı belirlenerek İzmir ilçesi olan Dikili de bulunan göçmen kampına Aynı tarihte 131 düzensiz sığınmacı getirilerek düzenli bir şekilde yerleştirilmiştir. Daha sonra kamplardan kendi ülkelerine gönderilme işlemlerinin başlatılması amacıyla uygun olan illerdeki geri gönderme merkezlerine sevkleri sağlanmıştır. Ancak şu anda siyasi olarak Avrupa ile yaşanan sorunlardan dolayı geri kabul alım süreci durma noktasına gelmiştir. Aşağıdaki Tablo 1'de yer alan yabancı uyruklu şahısların ülke bazında dağılımı görülmektedir.

Tablo 1: 4 Nisan 2016 İtibaren Teslim Alınan Düzensiz Göçmenler

UYRUK	TOPLAM	UYRUK	TOPLAM
GENEL TOPLAM	1794	GENEL TOPLAM	1794
PAKİSTAN	700	FİLİSTİN	6
SURİYE	347	TUNUS	5
CEZAYİR	189	FİLDİŞİ	5
BANGLADEŞ	102	HAİTİ	4
AFGANİSTAN	101	LÜBNAN	4
IRAK	78	MALİ	4
FAS	56	DOMİNİK	3
İRAN	49	HİNDİSTAN	3
MISIR	20	KONGO	2
NİJERYA	18	YEMEN	2
SRİ LANKA	17	BURKİNA FASO	1
DEMOKRATİK KONGO	16	GAMBİYA	1
KAMERUN	14	KOMORLAR	1
NEPAL	11	NİJER	1
MYANMAR	9	SİERA LEONE	1
GİNE	8	SUDAN	1
SENEGAL	7	ÜRDÜN	1
GANA	6	ZİMBABVE	1

Kaynak: T.C. İçişleri Bakanlığı Göç İdaresi Genel Müdürlüğü, 2018

Göç siyaseti, sığınmacı ve mülteci açısından bakıldığında Türkiye'nin Avrupa Birliğiyle ilişkilerinde problemlerin çözümü ve iş birliğinin boyutunu değişik boyutlara

taşımak için iki tarafın göçe bakış açılarını iyi tahlil ve etüt etmek ile yakından ilintilidir. Bu itibarla Türkiye'nin, kuruluşundan itibaren sığınmacılık ve mültecilere uygulamaya çalıştığı siyasetleriyle göç olgusuna bakış açısını ve Avrupa Birliğiyle olan ilişkilerini nasıl etkilediğini göstermeye çalışılmaktadır. AB bu zorlu durumla mücadelede Türkiye'ye sağlık, eğitim yardımlarına erişim konusunda acil insani yardımlar ve diğer alanlardaki yardım faaliyetleriyle beraber 5.3 milyar Avro'yu geçmiştir.

Bunun için ilk önce Türkiye'nin uğramış olduğu göç hareketleri, sonucunda meydana gelen değişimler dönüm noktası kabul edilerek iki dönemde incelenmiştir. İlk dönem Türkiye'ye kontrollü bir göçün olduğu ve ana problemin sığınmacı statüsüyle sınırlı kaldığı bir süreç olurken, ikinci dönem kontrol edilmesi çok da kolay olmayan ve çeşitlenmiş bir göç hareketinin gerçekleştiği bir dönem olarak karşımıza çıkmaktadır. Türkiye'nin bu göç hareketlerine karşı takındığı tavır da bu iki dönem arasında farklılık göstermektedir. Türkiye ilk dönemde daha esnek bir siyaset izlerken ikinci dönemde daha kontrollü bir siyaset izlemeyi seçmiştir. Avrupa Birliğiyle olan ilişkiler incelendiğinde sığınmacıların haklarının savunulması yasaya aykırı göçün kontrol altına alınmasının Türkiye üzerinde baskı oluşturduğu görülmektedir. Türkiye ve Avrupa Birliği ilişkisinde önemli bir başka konuda coğrafi kısıtlamanın kaldırılması ile ilgili Türkiye'ye olduğu kadar Avrupa Birliğine de çok ehemmiyetli görevler düşmektedir.

3.2. GÖÇMEN, MÜLTECİ VEYA SİĞINMACININ HEDEFİ KONUMUNDAKİ AVRUPA'NIN YABANCIYA OLAN ALGISI

Avrupa Birliği'nin(AB) göçmenler konusundaki politikası incelenirken, yasal ve yasadışı göçmenler şeklinde bir sınıflandırma yapılabilir. Sürdürülebilir bir göç politikası ancak yasa dışı göç ile ilgili düzenlemelerin yapılması ile sağlanabilir. Bu nedenle AB' nin belirlenen öncelikli hedefi, yasadışı göçmenlere işverenler, insan ticareti yapanlar ve belgesi olmayan göçmenler üzerinden kar elde edenlerdir. Yasa dışı yolları kullanarak göç edenler ile ilgili AB politikasının saç ayakları şu şekildedir (Baydarol ve Turan, 2014: 19);

1. Yasa dışı yollarla Avrupa Birliği ülkelerine gelen göçmenlerin temel İnsan Hakları Şartına uygun olarak ülkelerine geri gönderilmesi
2. Kaynak ve Geçiş ülkeleri ile işbirliği yapılması

AB, II. Dünya Savaşından sonra hızla gelişen ekonomik yapısı nedeniyle emek gücüne ihtiyaç duymaya başlamasıyla birlikte hızla göç almaya başlamıştır. İşgücüne duyulan ihtiyacın karşılanması için misafir işçi programları geliştirilmeye başlanmıştır. Bu durum Avrupa Birliğinin ortak bir göç politikası oluşturmaya sebep olmuştur (Şen ve Özkorul, 2016: 97).

Göç ve iltica ile ilgili ilk düzenlemeler Amsterdam Anlaşmasında yer almıştır. Amsterdam Anlaşmasının IV. Başlığı Vize, Sığınma, Göç ve Kişilerin Serbest Dolaşımı başlığı altında ilgili düzenlemelere yer vermiştir. Avrupa Birliği Konseyi 15-16 Ekim 1999 tarihleri arasında Tampere Zirvesini düzenlemiştir. Bu zirvede Avrupa Birliğinde özgürlük, güvenlik ve adalet alanlarında düzenlemeler getirilmiş ve iltica/göç konularında kaynak ve transit ülkelerle işbirliği yapılması konularında anlaşılmıştır. 2003 yılında Lahey Zirvesi sonrasında 2010 yılına kadar devam edecek olan bir plan ortaya konmuştur. Bu plana göre, kaynak ve transit ülkelerin iltica sistemlerinin geliştirilmesi ve üçüncü ülkeler ile işbirliğinin güçlendirilmesi, düzensiz göçle mücadele, yeniden yerleştirme programlarının geliştirilmesi ve sınır güvenliğinin sağlanması çerçevesinde çalışmalarını artırılması planlanmıştır (Şen ve Özkorul, 2016: 98).

AB'nin göç ve iltica konusundaki belirleyici rol oynayan hukuki düzenlemelerinin başında 1990 tarihinde imzalanan Dublin Sözleşmesi (Avrupa Topluluklarına Üye Devletlerin Birinde Yapılan Sığınma Başvurularının İncelenemesinden Sorumlu Devletin Belirlenmesine İlişkin Sözleşme) gelmektedir. Bu sözleşme 1997 yılında yürürlüğe girmiştir. AB ülkelerinin göçten sorumlu bakanları 15 Haziran 1990 tarihinde İrlanda'nın Dublin şehrinde bir toplantı gerçekleştirmişlerdir. Bu toplantıda ilgili bakanlar, kişilerin serbest dolaşımını sağlamak ve sığınmacıların başvurularından sorumlu üye devletlerin belirlenmesi sözleşmesi Danimarka hariç tüm birlik üyeleri tarafından imzalanmıştır. Danimarka sözleşmeyi 1991 yılında imzalamıştır. Dublin Sözleşmesinde taraflar, siyasi sığınmacının tanımı ve sığınma başvurusunu incelemekle sorumlu olan devletin belirlenmesi konularında anlaşmaya varmışlardır. Buna göre; Sığınmacıların birden çok ülkeye başvuru yapmasının önüne geçilmesi adına sığınmacıların başvurularının tek bir ülke tarafından değerlendirileceği konusunda anlaşmaya varılmıştır (Özcan, 2005).

Daha sonrasında ise 2001 yılında Geçici Koruma Yönergesi çıkarılmıştır. Bu yönerge ile ülkelerinden çeşitli nedenlerle kitlesel olarak kaçan kişilere istisnai bir şekilde olağanüstü hal koşullarına uygun olarak ve sınırlı bir süre için çözüm bulunması amaçlanmıştır. Bu yönerge ile söz konusu kişilerin acilen güvenli bir ortama taşınmasını sağlamak ve geri

göndermeme ilkesi başta olmak üzere temel insan haklarını güvence altına almak hedeflenmiştir (Eren, 2016).

2003 yılında ise, Dublin II yönetmeliği çıkarılmıştır. Bu sözleşme ile sığınma taleplerini inceleyecek sorumlu üye devletlerin belirlenme kriterleri tespit edilmiştir. Buna göre sorumlu üye devlet belirlenirken, bir sığınmacının bir üye devlete başvurduğu zamandaki koşullar dikkate alınarak sorumlu devlet belirlenir. Sığınma talebinde bulunan kimsenin refakatinde bulunma yan reşit olmayan bir kişi olması durumunda, kişinin aile fertlerinden birinin yasal olarak bulunduğu üye devlet sorumlu devlet olacaktır. Eğer herhangi bir aile ferdi bulunmuyorsa, bu durumda başvuruyu incelemekle sorumlu olan devlet kişinin sığınma başvurusu yaptığı devlet olacaktır. Eğer ailenin daha önceden sığınma talep ettiği ve mülteci olarak kalan bir aile ferdinin bulunması halinde, sığınma talebini incelemeye yetkili olan devlet mülteci olarak kalan kişinin bulunduğu devlet olacaktır (Madde14, 2016).

Avrupa Birliği'nin aza ülkelerinin ekonomik büyümelerinde son senelerde yavaşlama olmasına karşın, istihdam ilişkili işgücü göçü artışına kapı aralayan birkaç etken bulunmaktadır. Bilgi ve iletişim teknolojileriyle ilgili, sağlık sektörü ve eğitimle ilgili alanlarda vasıflı insan gücüne ihtiyacı olan ve bunu talep eden Avrupa Birliği üyesi devletler, bu nitelikleri taşıyan ve eğitilmiş işgücünü mensubu oldukları devletlerine dâhil edebilmek için oturum ve işe yerleştirmenin önündeki engelleri kaldıran kanuni düzenlemeler yapmışlardır (Gençler, 2005).

Avrupa Birliği içerisinde her devlet birlik mevzuatına uygun olmayan bir eylemde bulunduğunda kendi milli mevzuatını ileri sürerek siyasetini yasallaştırabilmektedir. Avrupa Birliği'nin göç siyaseti temel alındığında Birlik içinde bu tarz bir yaklaşım ortak uzlaşının sağlanmasını güçleştirmektedir. Üye ülkelerin yürürlükte olan yasaları ve tertip etmeleri Avrupa Birliği mevzuatı ile birebir örtüşmese dahi siyasetler arasında en azından uyumun sağlanması ehemmiyetlidir. Bu uyum birliğin dışarıya karşı izleyeceği siyasetlerde de sesinin daha etkin çıkmasını sağlayacak ve elini güçlendirecektir (Değirmenci, 2011: 96). AB ülkelerinde mevcut demografik vaziyetin bir bakıma göç siyasetini mecburi kıldığı göz önünde bulundurulursa, Lizbon Antlaşması ile göç konusunda yetki sahibi olan Birliğe fazlaca iş düşmüştür (Karaşahin, 2012: 133).

Avrupa Birliği ülkelerinin göç ve sığınma siyasetleri kabaca iki evreye ayrılabilir. Birinci evre, muhacirlerin ve sığınma arayanların sayısını sınırlandırmak ve başvuru sahiplerini sığınma talep etmekten caydırmak için tasarlanmış ulusal siyasetlerdir. Bu siyasetler

birbirleriyle koordineli değildir. İkinci evre, bütünleşmiş edilmiş ve koordine edilmiş bir Avrupa göç ve sığınma siyasetinin sunulmasıyla başlamıştır. Göç siyasetlerinin bu şekilde “Avrupalılaştırılması” iki ana hedef tarafından teşvik edilmiştir. Birincisi, muhacirlerin sayısında alana gelebilecek rastgele bir ilave artışı kontrol etmek ve sınırlandırmak ve tek taraflı göç idaresinin yol açacağı negatif tesirlerden kaçınmak iken, ikincisi AB’ye üye olan devletler arasındaki hudut kontrollerinin kaldırılmasına yol açacak tek bir Avrupa Pazarı’nı gerçekleştirme teşebbüslerine hazırlanmaktır (Bingöl, 2006: 47).

Bir diğer taraftan, son yıllarda görüldü ki, göç sadece kaynak ya da gidilen ülkelerin sorunu değildir. Yani, göç edilen ülkelerin yöneticileri aşırı göçler nedeniyle ve ortaya çıkan baş edilemez sıkıntılar yüzünden, göç edenlerin kaynak ülkelerinde de var olan sorunları azaltmaya yönelik politikaları gündemlerine almaya ve soruna çok daha geniş perspektiften bakmaya başlamışlardır (The Economist, 2016). Bu anlamda, ilk olarak kaynak ülke ve komşu ülkelerdeki göçmenlere yönelik çalışma, eğitim ve sağlık imkânlarının geliştirilmesi önemlidir. İkinci olarak ise, Avrupa Birliği tarafından sığınmacıların taleplerinin zamanla alınması ve son olarak ise, göçmenlerin mobilitesinin engellenmesi veya bulundukları yerlerde kalmalarının teşvik edilmesi için politikalar üretilmelidir (Sutherland, 2016).

Göçmenlerin entegrasyonu, göçmenin yeni bir toplum içerisine ulaştığı gün başlamaktadır. Hükümetlerin seçtiği yaklaşım, göçmen entegrasyonun ve hizmetlerinin çıktılarını belirlemektedir. Bu süreç beraberinde bireysel olarak göçmenin entegrasyonunu etkileyecektir. O nedenle göçmen entegrasyonu hem dâhil olunan toplumları hem de göçmen birey ve toplumların taleplerini dikkate almalıdır (Ecre, 2016).

Avrupa Birliği devletleri arasında hala var olan farklılıkları azaltıcı uyumlaştırıcı bütünleşme politikalarına rağmen, Avrupalı politikacılar göçmenleri ve azınlıkları, halklarının içerisine bütünleşmiş etmek amacıyla bireyi önceleyen güçlü neo-liberal devlet anlayışını (muscular liberalism) öne çıkararak “çok kültürlülüğün sonu” tartışmalarını gündeme getirdiler. Bu durum, bütünleşme politikalarında ekonomik olandan kültürel odaklanmaya evrilen bir değişime neden olmuştur. Yıllarca göçmenlerin kendi kendilerine yetmesi gerektiği beklentisi vardı. Günümüzde ise yeni gelen göçmenlerden yeni beklentiler söz konusudur. Bu süreç, her ülkenin politikalarının farklılaşmasına neden olmuştur. Almanya’da dil öğrenimi ve ülke hakkında temel bilgilerin kazanımına odaklanma söz konusu iken, Fransa’da dil bir sorun olarak görülmemiştir. Daha ziyade, Fransız kültürü ile uyumlu olan tutum, davranış ve değerler görülmektedir. Hollanda’da “kalben Hollandalı” olmayı öne çıkaran kültürel

bütünleşme benimsenirken, aksine İngiltere’de öğrenilen kültürün uygulamaya yansımaları önemslenmektedir (Berlinghoff, 2013: 10).

Son yıllardaki aşırı göç, Avrupa Birliği’nin siyasi yapısını tehdit etmeye neden olacak değişiklikleri tetiklemektedir. Aşırı göç ve mevcut göçmenler, Avrupa Birliği içerisinde yabancı düşmanlığını (xenophobia) tetiklemekte ve Şark Avrupa’dan başlayarak radikal sağ partilerin yüksek oy oranlarına sahip olmalarına yol açmaktadır. Köktencilik sağın Doğu Avrupa’dan Batı Avrupa’ya doğru yayılması ise Avrupa Birliği içinde belirsizliklerin ve beraberinde korkuların artmasına yol açacaktır.

Göçmenlere karşı daha ılımlı yaklaşımlar sergileyen Almanya ve İsveç, Avrupa’ya göç eden ve geneli Suriyeli olan göçmenler için politikalar üretmeye gayret etmektedir. Her ne kadar bu politikalar ulusal olsa da önemli olan bu politikaların Avrupa Donanması’nın yaklaşımı olması ve diğer ülkelerce de benimsenmesidir. Böylece göçmen krizinin yönetimi daha bütüncül olacak ve hem göçmenler bununla birlikte ülkeler açısından kolay olacaktır.

Avrupa Birliği’nde net ortak bir göç politikasının bulunmaması, bu alanda geliştirilen politikaların ve uygulamaların organik olarak, ekonomik, siyasi ve sosyal gelişmelere bağlı sürekli değişmesine sebebiyet vermektedir. Üye rakamları giderek artan ve bununla birlikte devamlı yenilenen yapıya sahip olmasından dolayı, değişim arasında olan durumlara uyabilecek bir göç politikasının geliştirilmesi için çalışmalar günümüzde hala devam etmektedir. Bu yenilenme döneminin önemi, Suriyeli göçmenlerin Avrupa ülkelerine göç etmeleri ile daha da hassasiyet kazanmış olup, AB nezdinde yeni stratejiler tartışılmaktadır. Ayrıca göçmenlerin sosyal ve ekonomik olarak dışlanmışlıklarını azaltmak amacıyla Türkiye ile iş birlikleri geliştirilmeye çalışılmaktadır. Bu anlamda Avrupa donanması tarafınca bizim ülkemizde göçmenlerin tahsil almaları ve emek piyasasına girebilmeleri için ekonomik yardım taahhütleri de söz konusudur.

Avrupa Birliği’nin düzensiz göçmenler için 2016-2019 yılları arasında Türkiye’ye sağlanan insan yardım fonundan yaklaşık olarak 3 milyar Avro’dur. Türkiye’deki illegal giriş yapmış bulunan yabancılara ihtiyaçlarını karşılamak için mali yardım fonundan ise 2016-2017 yılları arasında sağlanan fon 1.4 milyar Avro iken; 2018-2019 yılları arasında ise 691 milyon Avro’dur. AB tarafından bu yardım programları yapılırken en dezavantajlı konumda bulunan yabancı için en temel ihtiyacını karşılayan programların düzenlenmesi planlanmıştır. AB dezavantajlı yabancılara insani yardım sağlamak için 20 insani yardım kuruluşu ile 58

proje anlaşması yapmıştır. Projeler eğitim, sağlık, göç yönetimi, belediye altyapısı ve sosyo-ekonomik destek alanlarına yönelik olarak insani yardımlarını tamamlayıcı programlar düzenlemiştir.

Devletlerin, göç politikaları ile alakalı endişe yaratan noktaları, objektif şekilde ele alıp müspet çözümler oluşturabilmek için iyi bir atmosfer oluşturması gerekmektedir. Halkın bu konu ile ilgili doğru bilgilendirilmesi ve politikaları anlaması için şeffaf, tutarlı ve halkı içeren kavram ile yürütülmesi gereklidir. Örneğin; devletler için ancak geçici göçmen almış olduğunu söylemesi sosyal atmosfer için iyi olmayacaktır, çünkü bu göçmenlerin sürekli ikamet hakkı elde etme taleplerini önleyemeyecekleri tanınmaktadır.

Avrupa Birliği'nin gelmiş olduğu noktada, birlik üyeleri arasında ortak bir politikanın belirlenmesi önem kazandı. Sadece birliğin bazı kararları alırken veya göçmenler ile ilgili politikaları oluştururken ancak üye ülkelerin değil, ayrıca komşu ve hatta komşu olmayan ancak göç alma ihtimali olan bölgelerin ve ülkelerin dikkate alınması gerekmektedir. Doğrusu göç meselesini yalnızca birlik meselesi olarak değerlendirmek yerine, göç veren kaynak ülkelerinde problemi olarak görmek ve politikaların üretilme sürecine onları da katmak başarı şansını artıracaktır. Ancak ekonomik göçmenler için değil tüm göçmenlerinde aynı haklara haiz olması sağlanmalıdır. Hatta vatandaşlarına tanınan hakların tanınması, evrensel açıdan uygun bir uygulama olacağı gibi göçmenlerin içermeleri istikametiyle de anlamlı olacaktır. Dolayısıyla, göç kontrol altında tutmak yerine göç politikaları, emniyet yerine bütünleşme anlayışı benimsenmelidir.

Avrupa'daki mültecilerin genel durumu ile alakalı temel veriler sağlamakta ve Avrupa'nın yaşananlarla yüzleşme sürecine dair kısa malumat vermektedir. Ülkelerin bağlı olduğu hukuki aşamaları özetlemek gerekirse yaşananların hukuki çerçeveye ilişkisi desteklenmektedir. Bununla bağlantılı olarak süreçte öne çıkan ülkelerin yaklaşımları ve yaşanan ihlaller de değerlendirilerek genel bir çerçeve çizilmektedir. AB ortak göç ve sığınma politikası birçok aşamadan geçmiş olmasına karşın ortak bir politikada uzlaşamamıştır. Bu uzlaşamamanın nedenlerinden biri birlik üyesi ülkelerin alınan kararlar neticesindeki uygulamaları kendi iç hukuklarına aktarma noktasındaki isteksizliğidir. Bununla beraber kararların uygulanıp uygulanmadığını denetleyecek temassız bir mekanizmanın yoksunluğu da bunu negatif yönde etkilemektedir. Ortaklığın sağlanamaması söz mevzusu kişileri negatif etkilemekte ve verdikleri ölüm kalım mücadelesi içerisinde başka bir basamak oluşturmaktadır. Ulusal çıkarların ön planda alındığı bir yaklaşımdan öte tüm insanlık için

faydalı olabilecek kararlar alınmalıdır. Yaşanmış olan krizin başlangıcından bu yana mesuliyet alma noktasında isteksiz davranan çoğu AB ülkesinin belirlenen üçüncü ülkeler ve geri kabul anlaşmaları ile çözüm arayışına girdiği düşünülmektedir. Fakat bu aşamada insan hakları ihlallerinin en aza indirilmeye çalışılarak ve dengelerin doğru dağıtıldığı bir ortaklık zemininde vicdanlı bir diyalog çerçevesinde hareket edilmesi gerektiği unutulmamalıdır.

Avrupa Birliği'nin ortak bir iltica ve göç politikası kurması gerekliliğidir. Tekrar bu bağlamda ülkelerin uygulamalarının hukuki sürece uygunluğunu denetleyecek bağımsız bir mekanizmaya duyulan ihtiyaç da öne çıkmaktadır. Temel haklara duyarlı bir hukuki çerçeve üzerine oturtulan politikaların sığınmacıların kırılganlığını azaltarak sürece olumlu katkı sunacağı kararına varılmaktadır. Mülteci ve sığınmacı tartışmaları, dışsallaştırma perspektifi dışında Avrupa Birliği'nin haiz bulunduğunu iddia ettiği demokrasi ve insan hakları gibi değerler üzerinden yürütülerek söz mevzusu değerlerle ahenkli politikalar üretilmelidir.

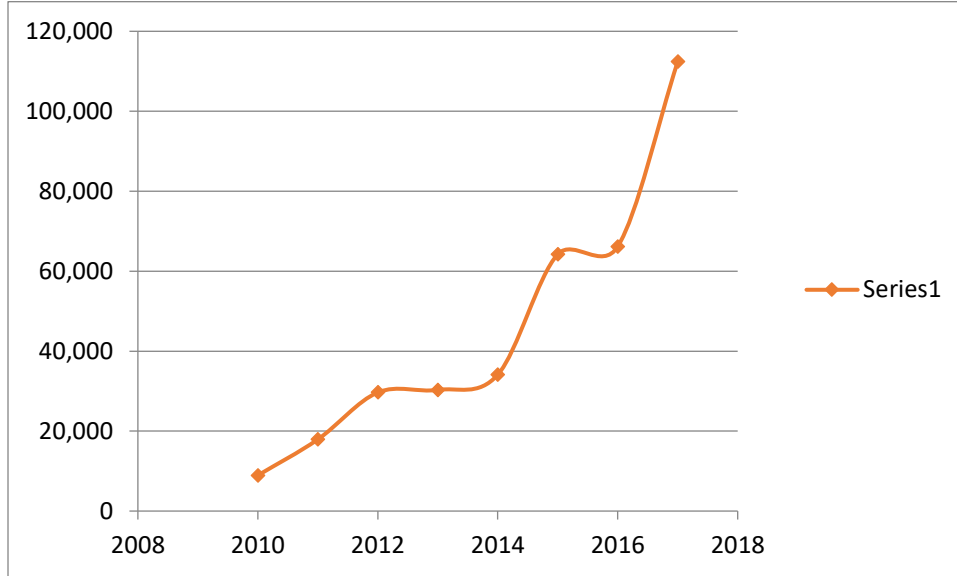
3.3. GÖÇ ENTEGRASYONUNDA RAKAMLARLA TÜRKİYE'NİN SON DURUMU

Her geçen gün çeşitlenerek artan Türkiye istikametindeki göç hareketleri, ülkemizin iktisadi, toplumsal ve nüfus yapısına, kamusal sistemine ve emeğine büyük ölçüde etki etmiştir. Bu durumdan dolayı göç yönetimiyle ilgili yeni bir bakış açısına gereksinim duyulmuştur. Böylece emniyet kaygıları ile bireysel hukuk ve hürriyetin garanti edilmesi gereksiniminin de bir dengeye oturtulmasına çalışılmaktadır. Bahsedilen bu uyumlu sistemin kuvvetli bir göç idaresiyle oluşturulması ve dünyadaki benzerleri gibi göç ve uluslararası savunma (sığınma) alanında taktiklerin tespit edildiği, insan hak ve hukuk zemininde, yönetilebilir ve müessesesal bir sistem için, ehemmiyetli mevzuat ve etüt araştırmaları yapılmış ve araştırmaya da devam edilmektedir.

Bilhassa günümüze gelindiğinde hedef veya transit ülke konumunda olması nedeniyle uluslararası göçte yoğunluğun arttığı görülmektedir. İlk olarak Suriyeliler dışında ülkemize kendi ülkesinde ekonomik, politik, düşünce ve terör baskısından kaçan mültecilerin aşağıdaki şekilde görüleceği üzere Türkiye'nin transit ülke konumundan hem transit hem de hedef ülke konumuna geldiği görülmektedir. Bu vaziyetten dolayı kavramsal açıdan yukarıda sayılan nedenlerden dolayı ülkemize gelen Suriyeliler haricindeki diğer ülke yurttaşlarına uluslararası savunma statüsü verilmektedir.

Grafik 3 ve 4’de ülkemize illegal yollardan girerek uluslararası koruma başvurusunda bulunan yabancı uyrukluların sayıları verilmiştir.

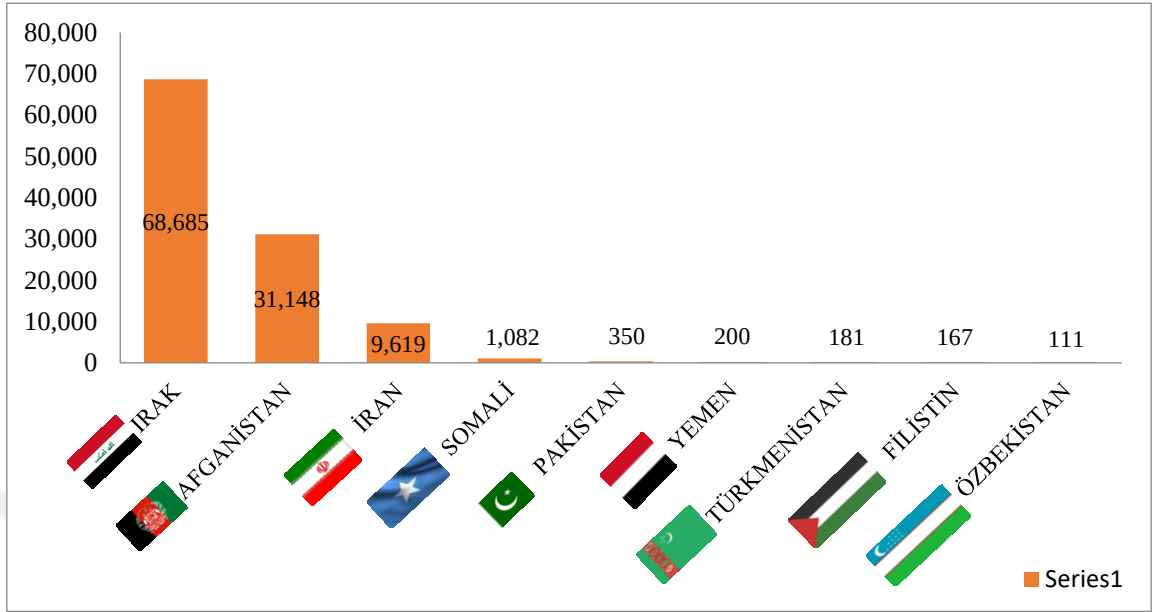
Grafik 3: Yıllara Göre Uluslararası Koruma Başvurusu Yapanlar

2010	8.932
2011	17.925
2012	29.678
2013	30.311
2014	34.112
2015	64.232
2016	66.167
2017	112.415

Kaynak: T.C. İçişleri Bakanlığı Göç İdaresi Genel Müdürlüğü, 2018

Grafik 4: Yıllara Göre Uluslararası Koruma Başvurusu Yapanların Uyruk Dağılımı

IRAK	68.685
AFGANİSTN	31.148
İRAN	9.619
SOMALİ	1.082
PAKİSTAN	350
YEMEN	200
TÜRKMENİSTAN	181
FİLİSTİN	167
ÖZBEKİSTAN	111

Kaynak: T.C. İçişleri Bakanlığı Göç İdaresi Genel Müdürlüğü, 2018

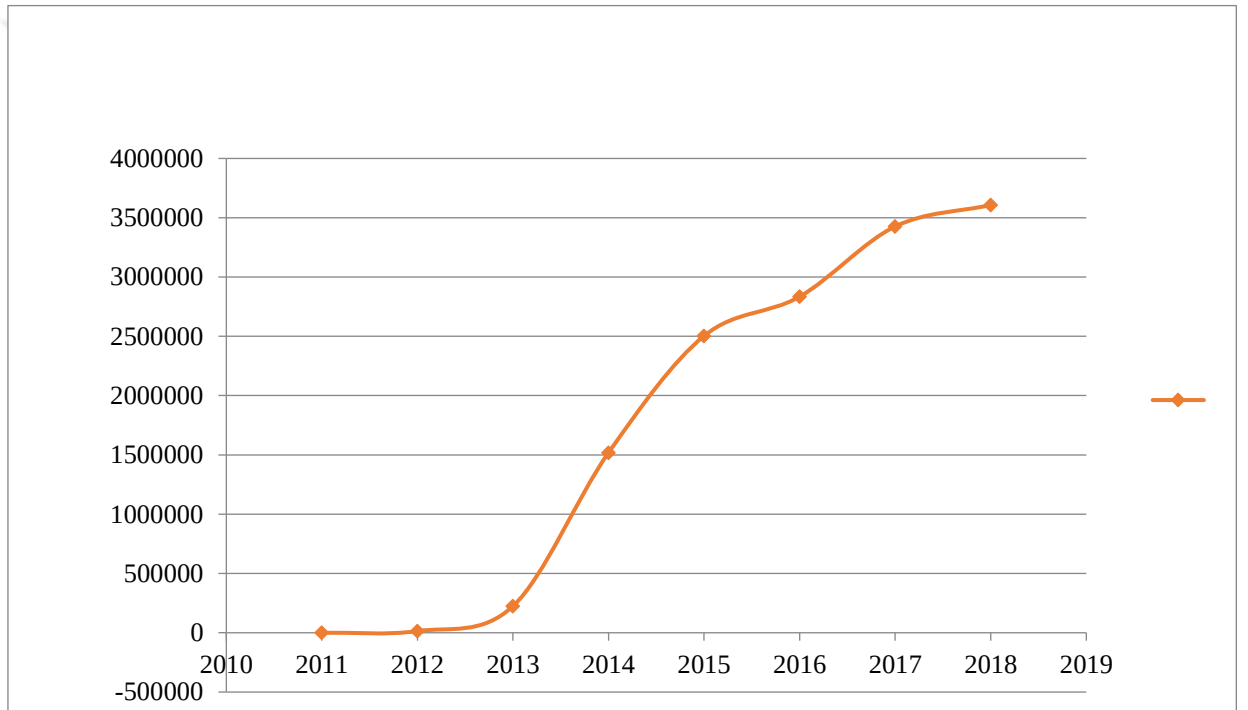
Uluslararası savunma; ülkesinden ırkı, dini, uyrugu, bir gruba mensubiyeti veya politik düşünceleri nedeniyle zulme uğrayacağı olasılığından dolayı ülkesinin dışında yaşamak zorunda kalan şahıslara verilen statüdür. BMMYK aracılığıyla ülkemizde kalma hakkı sağlamaktadır.

Grafik incelendiğinde 2002’den bu yana siyasi ve dış etkenlerden dolayı iç karışıkların yoğun olarak yaşandığı ülkenin Irak olduğu görülmektedir. Afganistan’ın ise ülkede var olan ekonomik yetersizlik ve terör örgütlerinin aktif bir şekilde rol oynamasında dolayı yerel halka yaşam alanını daraltması ülkeyi terk etme sebeblerinden biri olarak görülmektedir. Üçüncü sırada bulunan İran’da ise ülke yönetimine siyasi ve düşünce suçlusu konumunda bulunan veya sosyo- ekonomik problemler yaşayan yabancılar yer almaktadır.

Suriyelileri ayrıca incelemek istersek mevzuat olarak Suriyelilere verilen statü geçici koruma statüsüdür. Geçici koruma ise ülkesinden istemeyerek ayrılmaya zorlanmış ve geri dönmeyen acil bir şekilde ülkeyi terk etmek zorunda kalan Suriyelilere verilen statüdür. Özellikle Suriyeliler için bu statü oluşturulmuş ve bu statü başka yabancı uyruklu şahıslara verilmemektedir. Bu durum aşağıdaki grafik 5 da görülmektedir.

Grafik 5’de görüleceği üzere Suriye’deki savaşın başlama tarihi olan 2011 yılından bu yana geçici koruma kimlik belgesiyle ülkemizde resmi olarak kalan Suriyeli sayısı belirtilmektedir. Yukarıda yer alan rakamlar hem kamplarda hem de illerde yaşayan Suriyelileri kapsamaktadır.

Grafik 5: Yıllara Göre Geçici Koruma Kapsamındaki Suriyeliler

2011	0
2012	14.237
2013	224.655
2014	1.519.286
2015	2.503.549
2016	2.834.441
2017	3.426.786
2018	3.607.563

Kaynak: T.C. İçişleri Bakanlığı Göç İdaresi Genel Müdürlüğü, 2018

Suriyeli sayısı illere göre Tablo 2’de barınma merkezleri ve kamplar da kalanlar ise tablo 3 gösterilmiştir.

İL SIRA	ÜLKEMİZDE GEÇİCİ KORUMA KAPSAMINDA BULUNAN SURIYELİLERİNDAĞILIMI 29.11.2018 (ALFABETİK)				İL SIRA				
	İLLER	KAYIT EDİLEN	NÜFUS	İL NÜFUSU İLE KARŞILAŞTIRMA YÜZDESİ		İLLER	KAYIT EDİLEN	NÜFUS	İL NÜFUSU İLE KARŞILAŞTIRMA YÜZDESİ
	TOPLAM	3.607.563	80.810.525	4,46%		TOPLAM	3.607.563	80.810.525	4,46%
1	ADANA	228.976	2.216.475	10,33%	42	KAHRAMANMARAŞ	84.309	1.127.623	7,48%
2	ADİYAMAN	27.815	615.076	4,52%	43	KARABÜK	775	264.453	0,32%
3	AFYONKARAHİSAR	5.461	715.693	0,76%	44	KARAMAN	728	266.672	0,30%
4	AĞRI	998	536.285	0,19%	45	KARS	161	287.654	0,06%
5	AKSARAY	2.682	402.404	0,67%	46	KASTAMONU	1.268	372.373	0,34%
6	AMASYA	655	329.888	0,20%	47	KAYSERİ	77.373	1.376.722	5,62%
7	ANKARA	87.340	5.445.026	1,60%	48	KIRIKKALE	1.447	278.749	0,52%
8	ANTALYA	1.389	2.364.396	0,06%	49	KIRKLARELİ	2.428	356.050	0,74%
9	ARDAHAN	165	97.096	0,15%	50	KIRŞEHİR	1.241	234.529	0,53%
10	ARTVIN	40	166.143	0,02%	51	KİLİS	122.169	136.319	89,62%
11	AYDIN	7.446	1.080.839	0,69%	52	KOCAELİ	53.330	1.883.270	2,83%
12	BALIKESİR	4.276	1.204.824	0,35%	53	KONYA	103.430	2.180.149	4,74%
13	BARTIN	131	193.577	0,07%	54	KÜTAHYA	789	572.256	0,14%
14	BATMAN	22.071	585.252	3,77%	55	MALATYA	28.760	786.676	3,66%
15	BAYBURT	32	80.417	0,04%	56	MANİSA	13.162	1.413.041	0,93%
16	BİLECİK	599	221.693	0,27%	57	MARDİN	90.046	809.719	11,12%
17	BİNGÖL	902	273.354	0,33%	58	MERSİN	206.562	1.793.931	11,51%
18	BİTLİS	856	341.474	0,25%	59	MUĞLA	14.063	938.751	1,50%
19	BOLU	2.056	303.184	0,68%	60	MUŞ	1.368	404.544	0,34%
20	BURDUR	8.845	264.779	3,34%	61	NEVŞEHİR	9.456	292.365	3,23%
21	BURSA	162.471	2.936.803	5,53%	62	NİĞDE	4.340	352.727	1,23%
22	ÇANAKKALE	4.419	530.417	0,83%	63	ORDU	658	742.341	0,09%
23	ÇANKIRI	529	186.074	0,28%	64	OSMANİYE	48.958	527.724	9,28%
24	ÇORUM	2.516	528.422	0,48%	65	RİZE	851	331.041	0,26%
25	DENİZLİ	12.587	1.018.735	1,24%	66	SAKARYA	15.401	990.214	1,56%
26	DIYARBAKIR	33.592	1.699.901	1,98%	67	SAMSUN	5.374	1.312.990	0,41%
27	DÜZCE	1.608	377.610	0,43%	68	ŞİRT	3.902	324.394	1,20%
28	EDİRNE	968	406.855	0,24%	69	SİNOP	119	207.427	0,06%
29	ELAZIĞ	12.468	583.671	2,14%	70	SİVAS	3.904	621.301	0,63%
30	ERZİNCAN	104	231.511	0,04%	71	ŞANLIURFA	456.754	1.985.753	23,00%
31	ERZURUM	1.062	760.476	0,14%	72	ŞİRİNAK	15.268	503.236	3,03%
32	ESKİŞEHİR	4.179	860.620	0,49%	73	TEKİRDAĞ	12.263	1.005.463	1,22%
33	GAZİANTEP	417.013	2.005.515	20,79%	74	TOKAT	990	602.086	0,16%
34	GİRESUN	150	437.393	0,03%	75	TRABZON	3.011	786.326	0,38%
35	GÜMÜŞHANE	79	170.173	0,05%	76	TUNCELİ	49	82.498	0,06%
36	HAKKARİ	5.527	275.761	2,00%	77	UŞAK	2.300	364.971	0,63%
37	HATAY	44.197	1.575.226	28,01%	78	VAN	2.102	1.106.891	0,19%
38	İĞDIR	88	194.775	0,05%	79	YALOVA	3.393	251.203	1,35%
39	İSPARTA	7.301	433.830	1,68%	80	YOZGAT	4.108	418.650	0,98%
40	İSTANBUL	558.548	15.029.231	3,72%	81	ZONGULDAK	514	596.892	0,09%
41	İZMİR	14.138	4.279.677	3,30%					

Kaynak: T.C. İçişleri Bakanlığı Göç İdaresi Genel Müdürlüğü, 2018

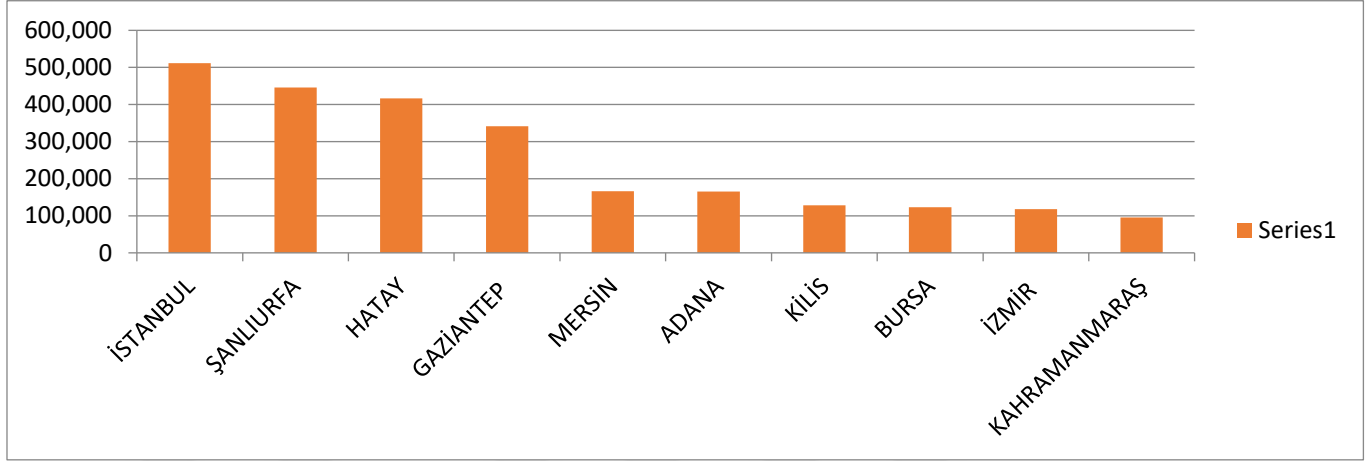
Tablo 3: Barınma Merkezleri ve Kamplarda Kalanlar Suriyeliler

İL	GBM ADI	GBM MEVCUDU	TOPLAM MEVCUT
ŞANLIURFA (3)	CEYLANPINAR	17.656	44.986
	HARRAN	9.732	
	SURUÇ	17.598	
ADANA (1)	SARIÇAM	26.700	26.700
KİLİS (2)	ÖNCÜPINAR	8.523	23.141
	ELBEYLİ	14.618	
KAHRAMANMARAŞ (1)	MERKEZ	14.811	14.811
HATAY (3)	ALTINÖZÜ	8.127	16.991
	YAYLADAĞI	4.356	
	APAYDIN	4.508	
OSMANİYE (1)	CEVDETİYE	14.107	14.107
MALATYA (1)	BEYDAĞI	8.937	8.937
GAZİANTEP	NİZİP 2	3.740	3.740
TOPLAM		153.413	
GEÇİCİ BARINMA MERKEZLERİ DIŞINDA BULUNAN SURIYELİ SAYISI		3.454.150	

Kaynak: T.C. İçişleri Bakanlığı Göç İdaresi Genel Müdürlüğü, 2018 (2011-2018 arası)

Suriyeli sığınmacıların ülkemizde il dağılımı ve sığınmacı krizinin gayri muntazam göç hareketlerine etkisi Tablo 4’de görülmektedir.

Tablo 4: Suriyelilerin Ülkemizde İl Dağılımı

İSTANBUL	511.380
ŞANLIURFA	445.584
HATAY	416.589
GAZİANTEP	341.649
MERSİN	166.332
ADANA	165.028
KİLİS	128.306
BURSA	123.376
İZMİR	117.434
KAHRAMANMARAŞ	95.431

Kaynak: T.C. İçişleri Bakanlığı Göç İdaresi Genel Müdürlüğü, 2018

Türkiye, Suriyelilere ev sahipliği yapmasının yanı sıra coğrafi konumu itibarıyla düzensiz göçmenlerin Avrupa ülkelerine ulaşma yolunda önemli bir transit ülkedir. Afganistan, Pakistan, Irak başta olmak üzere kaynak ülkelerden yola çıkan düzensiz göçmenler Türkiye (şark Akdeniz rotası) üzerinden Avrupa’ya geçmektedir. Suriye kriziyle beraber ise düzensiz göçmenlerin arasındaki Suriyelilerin sayısında gözle görünür bir artış yaşanmıştır. Yaşanmış olan kitlesel akınlar neticesinde artan düzensiz göç hareketleri AB emniyet gündeminin en önemli başlıklarından biri haline gelmiştir. Bu bağlamda düzensiz göçmenlerin AB sınırlarına ulaşmalarını engellemek amacıyla frontex koordinasyonunda birçok operasyon başlatılmıştır.

3.4. MÜLTECİLERİN VE SİĞINMACILARIN TÜRKİYE’NİN SOSYO-EKONOMİK YAPISINA ETKİLERİ

Türkiye’de yaşanan göç hareketlerinin boyutu ve uluslararası gelişmeler, göçün yönetişimmi anlamında yeni idari ve yasal düzenlemelerle beraber ekonomik ve toplumsal boyutlarda farklı bir bakış açısı kazandırılarak çözümler üretmek zorundan kalınmıştır. Bu süreçte Türkiye’nin artık bir transit ülke olmaktan çıkıp, hedef ülke konumuna geldiğinin kabul edilebilir olması gerekmektedir. Göç politikasında Avrupa Birliği uyum sürecinin devamında “sosyal ve ekonomi” odaklı bir temelden “insan onuruna yakışır” temelli bir yaklaşımına geçiş yaşanmaktadır.

3.4.1. Mülteciliğin ve Sığınmacının Sosyal Etkileri

İnsanların kendileri ve aileleri için daha sıhhatli ve mutlu bir hayat isteği ile gerçekleştirdikleri gönüllü göçlerin yanında zorunlu bir şekilde gerçekleşen göçler de vardır. Her ne nedenle olursa olsun ferdin yeni bir topluma yerleşme ve o topluma uyum sağlama sürecinde bir hayli meselesi beraberinde getirmektedir. Ferdin kültürel, siyasi, sosyal, ekonomik ve eğitimsel geçmişi ve deneyimleri göç ettiği ülkelerde uyum sağlamalarını zorlaştırmakta veya kolaylaştırmaktadır. Bir muhacirin yaşı, cinsiyeti, göç sebebi, eğitim seviyesi ve kültürel mazisi kesinlikle muhacirlik durumundan ötürü, onun iç dünyasında farklılıklar oluşmaktadır. Dolayısıyla Göç olgusu içinde birçok dışsal sebebi bulunmaktadır (Tunç, 2013:9).

Milletlerarası göçün çok sayıda devlet için önem arz eden bir kavrama dönüştüğü göze çarpmaktadır. Çeşitli sebeplerle yapılan göç hareketleri, kültürlerin karşı karşıya gelmesine yol açmakta ve çeşitli kültürlerden oluşan insanların bir arada hayatlarını devam ettirme mecburiyeti uyum ve çatışmaya konusunda ehemmiyetli mevzular gündeme getirmektedir. Bu meseleler kültürlerin birbirleriyle iletişimini engelleyecek şekilde görülmektedir. Kültürel farklılıkların neden olduğu uyum meseleleri, iletişime engel olan unsurları ve bunlarla baş etme metotları bugün çoğu toplumun ilk olarak ele aldığı sorunlarından biri vaziyetindedir. Milletlerarası göç olgusunun ortaya koyduğu önem arz eden problemlerin başında çeşitli kültürlerden oluşan insanların bir arada yaşamaları, farklılıklarla başa çıkmaları ve iletişim engellerini aşmaları gelmektedir. Milletlerarası göçün globalleşme yönünde kazandığı günümüzdeki boyutları, kültürlerini birbirleriyle iletişiminin ne kadar önemli olduğunu ortaya koymaktadır. Teorik bir tahlil niteliğinde olan bu çalışmayla amaçlanan milletlerarası göç

olaylarına iletişim biliminin meydana getirdiği kavramlar ile bir bakış açısı yakalamak ve milletlerarası göç hareketlerinin yol açtığı meselelerin çözümünde kültürlerarası iletişimin artan rolünü ve önemini irdelemektedir (Aksoy,2012:2).

Yabancılık duygusu incelendiğinde; da özlem duygusu ile birlikte gelir. Birey geride bıraktıkları nedeniyle şuurlu veya şuursuz bir şekilde kendini yalnız ve mutsuz hisseder. Muhacir kendi dilini, yasayış biçimini, var olan alışkanlıklarını aniden değiştiremez ve kendini yetersiz ve kabiliyetsiz hissetmeye başlar. Bu sebepten ötürü göçmenler göç ettikleri ülkede aslında yabancılık yaşamaktadırlar (Tunç, 2013:9).

Gönüllülük esasına dayanan veya mecburi, kısa veya yahut uzun süreli olsun, göçün bireylerin yaşamını sosyal, politik, iktisadi ve kültürel olarak etki eden temel faktör, yaşanan yerin değiştirilmesidir. Bu yerin değiştirilmesi yakın veya uzak mesafeli olabilmekte; aşılacak yönetimsel ve politik hudutlar, göç kavramına yeni ve çeşitli anlamlar yükleyebilmektedir (Mutluer, 2003: 10).

Bu kapsamda yabancıların ülkemize ilk girişinde yaşana durumlar sosyal yapı ve kültürel uyum açısından problemler yaşanmaktadır. Mültecilerin ve sığınmacıların sosyo-kültürel uyum sorunları aşağıda belirtilmiştir.

İnsanların kendileri ve aileleri için daha sıhhatli ve mutlu bir hayat isteği ile gerçekleştirdikleri gönüllü göçlerin yanında mecburi bir şekilde gerçekleşen göçler de vardır. Her ne nedenle olursa olsun ferdin yeni bir topluma yerleşme ve o topluma uyum sağlama sürecinde bir hayli meselesi beraberinde getirmektedir. Ferdin kültürel, siyasi, sosyal, ekonomik ve eğitimsel geçmişi ve tecrübeleri göç ettiği ülkelerde uyum sağlamalarını zorlaştırmakta veya kolaylaştırmaktadır. Bir muhacirin yaşı, cinsiyeti, göç sebebi, eğitim seviyesi ve kültür bakımından mazisi her ne olursa olsun muhacirlik durumundan ötürü, onun iç dünyasında farklılıklar oluşmaktadır. Dolayısıyla Göç olgusu içinde birçok dışsal sebebi bulunmaktadır (Tunç, 2013:9).

Göç hareketlerinin temel unsuru vaziyetinde olan, bir ülkeden başka bir ülkeye yerleşmek niyetiyle uygun bir vakit dilimi için hareket eden kişiler ve yahut topluluklar muhacir şeklinde dile getirilirler. Yapılan tanımlamalarda Birleşmiş Milletler birliği sağlamak için, kendi yurttaşı olduğu devletten ayrılıp diğer bir ülkenin sınırları içinde minimum on iki ay kalan kişileri muhacir sınıfında değerlendirmektedir. Göç toplumun toplumsal, kültürel, iktisadi, siyasi vb. bütün benliğiyle irtibatlı bir olgu şeklinde kabul edilmektedir. Tarih

süresince toplumların ve fertlerin hayatına iktisadi, siyasi, kültürel, toplumsal, psikolojik ve ekonomik açıdan çok çeşitli ve karmaşık bir şekilde etki etmiştir. Bugün küreselleşme ile birlikte ülkeler arası etkileşimin artması, iletişim olanaklarının gelişmesi gibi sebeplerle milyonlarca insan uluslararası göç sürecinin kapsamına dâhil olmaktadır. (Tunç, 2013:1).

Türkiye’deki Suriyelilere ait olarak yapılan saha araştırmalarında bölgede Suriyelilere yönelik negatif reaksiyonun en ehemmiyetli nedenlerinin başında Suriyeliler ile yerel halk arasında değişik dil, kültür ve hayat tarzından meydana gelen meselelerin (Oytun ve Gündoğar, 2015: 16) başta geldiği görülmektedir. Bu vaziyet toplumsal tesir boyutunda kabul ve uyum sürecinin yavaş ilerlemesine kapı aralamaktadır.

Göç hareketleri gönüllü veya mecburi bir şekilde oluşmaktadır. Tarih incelendiğinde kitlesel göç hareketlerinin çoğunlukla belirli bir mecburiyetten kaynaklandığı görülmektedir (Aksoy, 2012:2).

Uluslararası göçün birçok devlet için önem verilen bir gerçeklik durumunda olduğu görülmektedir. Farklı sebeplerle yapılan göç hareketleri, çeşitli kültürel yapıların karşı karşıya gelmesine sebep olmakta ve çeşitli kültürel çevrelerden gelen bireylerin birlikte yaşam sürdürme mecburiyeti uyumdan çatışmaya kadar farklı meseleler söz konusu olmaktadır. Bu meseleler farklı kültürlerin birbirleriyle iletişim kurmasının karşısındaki engeller şeklinde önümüze çıkmaktadır. Kültür farklılıkların sebep olduğu uyum meseleleri, iletişimin önündeki engeller ve bu engelleri aşma yöntemleri günümüzde birçok toplumun asli problemlerinden biridir. Uluslararası göç kavramının oluşturduğu en büyük problemlerden ilki çeşitli kültürlerden oluşan bireylerin bir arada yaşam sürmeleri, farklılıklarla başa çıkmaları ve iletişim engellerini aşmaları gelmektedir. Uluslararası göçün globalleşme yönünde kazandığı günümüzdeki boyutu kültürlerin birbirleriyle iletişim kurmasının ne kadar önemli olduğunu göstermektedir. Teorik bir değerlendirme niteliğinde olan bu çalışmayla amaçlanan uluslararası göç olgusuna iletişim teknolojilerinin ortaya koyduğu yeni terimlerle yaklaşabilmek ve uluslararası göç hareketlerinin sebep olduğu meselelerin çözümünde kültürlerarası iletişimin artan rolünü ve ehemmiyetini irdelemektedir (Aksoy,2012:2).

Yabancılık duygusu incelendiğinde; da özlem duygusu ile beraber gelir. Birey geride bıraktıkları nedeniyle bilinçli ya da bilinçsiz bir şekilde kendini yalnız ve mutsuz hisseder. Göçmen kendi dilini, yasayış biçimini, var olan alışkanlıklarını aniden değiştiremez ve

kendini yetersiz ve yeteneksiz hissetmeye başlar. Bu sebepten ötürü göçmenler göç ettikleri ülkede aslında yabancılık yaşamaktadırlar (Tunç, 2013:9).

Mecburi göçe maruz kalan sığınmacılar alıştıkları etrafı, uzun yıllar sahip oldukları eşyalarını, hanelerini, arkadaşlarını kaybetmektedirler. Mecburi muhacir bir anda kendini değişik bir dünyada bulmaktadır. Bu açıdan bilhassa küçük çocuklar ve yaşlılar için göç daha büyük bir baskı sebebi olmakta, çocuklar ve yaşlılar çoğu kez yeni bir çevreye uyum sağlamakta ve yeni bir dostlar dost çevresi meydana getirmekte zorlanmaktadırlar. Çocuklar göç ettikleri ülkelerde dil ve diğer nedenlerden ötürü eğitim ortamından uzak kalma tehlikesi ile karşı karşıya kalmakta, eğitim müesseselerine devam etseler dahi bilhassa dil sorunu yaşadıklarından dolayı kendi yaşlılarıyla bir iletişim ortamı oluşturmakta zorlanmaktadırlar. Okullarda yaşanan dışlanma, yabancı olmaktan kaynaklanan ezilmişlik gibi duygularla ortaya çıkan toplumsal ortamdan kopmaya kadar giden hâl, muhacir çocuk ve genç bireylerin kendi içlerine kapanmaları ve psikolojik problemlerle örülü bir yaşam arz etmektedir. Eğitim ve lisan bilmemekten kaynaklanan istediği iş ve hayal ettiği hayat standardın kavuşamayacağı hissine kapılan bu çocukların suça yönelme ihtimalleri daha yüksektir. Muhacirlik meselesi özellikle mülteciler açısından ciddi bir psikolojik sarsıntı nedenini içinde barındırır. Can güvenliğini sağlamak düşüncesiyle bir yerden ayrılmak mecburiyetinde olan bu bireyler, hem buna sebep olan tehdit ve zulümlerin oluşturduğu sarsıntıyla hem de aniden, tamamıyla hazırlıksız bir biçimde yerinden yurdundan ayrılmanın getirdiği yüklerle uğraşmak mecburiyetinde kalmaları onların psikolojisinde bazı yılmalar yol açmaktadır. Aynı olarak gittikleri yerde karşılaştıkları dışlayıcı tavırlar sığınmacıların uyum sürecini daha da negatif etkilemektedir. Bilhassa mecburi göçlerde bahsedilen psikolojik sarsıntı daha da derin yaşanmaktadır (Tunç, 2013:12-13).

Göç ve göçle ilgili problemlerden en çok etkilenen grup genç ve çocuk göçmenlerdir. İki dilli ve farklı kültürlerin bir arada olduğu ortamlarda yetişen çocuklar için özgüven hissinin gelişimi de büyük bir önem arz etmektedir. Çünkü bireysel kültürel karakterini kazanan kişiler; yaşadıkları sosyal yapının kültürel değerlerine de saygı duyarlar ve yaşadıkları sosyal ortamın değerleriyle uyumlu bir hayat sürerler. Sosyal bir varlık olan sürecinde, gençlerin yaşadıkları toplumun ahlaki değerlerini, kurallarını, hayat tarazlarını öğrenirken, bir yandan da farklı kültürlerden gelen ailelerinin değer ve semboller sistemiyle ilgili meseleler yaşamaktadırlar. İşsizlik, ayrımcılık ve kendi kültürüne yapısına ters gelen sosyal ortam, gençleri toplumun dışına yöneltmektedir. Bu gençler gerçekçi etkinliklerden

ziyade alkol, kumar, uyuşturucu eroin gibi kötü alışkanlıklara ve suç işlemeye yatkın ortamlara sürüklenebilmektedir (Tunç,2013: 21-22).

3.4.1.1.Mülteciliğin ve Sığınmacılığın Ülke Nüfus (Demografik) Yapısına Etkisi

Ekonomik gelişmeye katkı sağlaması açısından nüfus yapısının devletlerin iktisadi yapısında önemli bir yeri bulunmaktadır. Nüfus yapısındaki değişimler devletlerin iktisadi gelişmelerini ve refahını yakından etkilemektedir (İpek, 2006:25).

Nüfus artışının iktisadi büyümeyi engelleyip engellemediği tartışıla gelmiştir ve bu yönde çok sayıda deneye dayalı çalışma yapılmıştır. Nüfus artışının iktisadi gelişmeler üzerinde etkisinin kısa dönemli olduğu, Türkiye’de uzun dönemde nüfus artışının ekonomik büyüme üzerinde olumsuz bir etkisinin bulunmadığı kabul edilmektedir(Güneş, 2004:135).

Arz ve talebe dayalı göç yönetiminde (Nakhoul, 2004:51-52); devletin ihtiyaç duyduğu göçmen profili yerleşik işveren veya kamu otoritesi tarafından dizayn edilirken kitlesel Osığınma hareketlerinde böyle bir seçim yapılması mümkün değildir. Çünkü ani ve kitlesel dış kaynaklı göçler; doğal nüfus artışının dışındadır ve ülkelerin mevcut nüfus artış hızını etkileyen önemli bir unsurdur.

Özelde Suriyeli sığınmacıları irdelersek 2011 yılında başlayan savaş genelde sınır illerde yaşarken savaşın uzamasıyla beraber ülkedeki farklı illere dağılmaya başlanmıştır. Farklı illerde ikamet etmeye başlamaları beraberinde bir takım problemlerinde başlamasına neden olmuştur. Bu etkiler sosyal, ekonomik, siyasi, güvenlik ve temel hizmetleri etkilemeye başlamıştır.

3.4.1.2. Mülteciliğin ve Sığınmacılığın Toplumsal Etkileri

Suriyeli mültecilerin Türkiye’deki en ehemmiyetli meselesi sosyal uyum sorunudur. Bu noktada Suriyeli mülteciler ile mahalli halk arasındaki din, dil, kültür, hayat biçimi gibi farklılıklar halkın gösterdiği reaksiyonun en ehemmiyetli nedeni olarak görülmektedir. Ayrı olarak çok eşliliğin görülmesi ve bu vaziyete bağlı olarak boşanmaların artması, kadın ve çocuk istismarının artması, bazı şehirlerde yaşanan etnik ve mezhepsel kutuplaşmanın yanması veya ortaya çıkması, çarpık yapılaşma mülteciler ile ortaya çıkan toplumsal meselelerdir (ORSAM, 2015).

Muhafazakâr bir kültürün hâkim olduğu hudut şehirlerinde yaşayan yerel halk, bu kültürü sallayan her hangi bir olaya reaksiyon göstermektedir. Bu manada Kilis, Şanlıurfa ve Hatay gibi şehirlerde genç veya yaşlı bekâr veyahut evli erkeklerin genç Suriyeli kadınlar ile izdivaç etme oranında görülen artış başta kadınlar olmak üzere yerel halkın büyük reaksiyonunu çekmektedir. Çünkü söz edilen üç şehirde Suriyeli kadınların gelin getirilmesi boşanma oranının arttırmıştır. Her ne kadar resmi kayıtlarda bu oran düşük gibi görünse de, Suriyeli kadınların daha çok dini nikâh seçenek etmeleri gerçek rakamı gizlemektedir. Bu vaziyetin kadınlar üzerinde psikolojik baskı yaratmasının yanında diğer bir meselesi ise evliliklerin parasal çıkar sağlamaya yönelik bir hal almaya başlamış olmasıdır. Aracılık yapan kişiler parasal çıkar sağlamakta ve Suriyeli gelinlerin ailelerine başlık parası ödenmekte, aileler kızlarını izdivaç ettirerek para kazanmaktadır. Dolayısıyla kazanç sağlamak için kızlarını çocuk yaşta izdivaç ettiren mültecilerin yarattığı bir diğer mesele çocuk istismarıdır (ORSAM, 2015).

Bir takım hudut şehirlerinde ortaya çıkan bir diğer kaygı, nüfus yapısında ortaya çıkan değişim ve bunun yarattığı güvensiz hissetme hâlidir. Bu etki, her şehirde aynı düzeyde olmasa da en başta Kilis ve Hatay'da; sonra da Şanlıurfa, Gaziantep gibi illerde ortaya çıkmaktadır. Kilis bu yönüyle çok dikkat çekici bir örnektir. Nüfusu itibarıyla bir Türkmen şehri olan Kilis'te yerleşik olanlar, kendi şehirlerinde kendilerini bir azınlık mensubu olarak hissetmektedirler. Bir kısmı, Türkmen kökenli olsa da Suriyeli göçmenlerin büyük çoğunluğu Arap orijinlidir. Hatay'da bile Arap Alevi nüfusun kaygı içinde olduğunu ifade etmek olasıdır. Büyük çoğunluğu Sünni olan Suriyelileri şehrin demografik yapısını değiştirmesi, Arap Alevi nüfusun kendisini güvensizlik içinde hissetmesine sebep olmaktadır (ORSAM, 2015).

Kamplar yerine şehirde yaşamayı seçenek eden mülteciler düşük kira ödeyebilmek için birkaç aile bir arada yaşamaları ve kenar mahalleri seçenek etmeleri çarpık şehirleşme ve gecekondulaşmaya teşvik etmektedir. Mahalli halk gelir beklentisiyle mevcut yapılarını genişletmeye çalışmakta sıhhsiz ve gayri muntazam inşa ederek çarpık şehirleşme sorununu büyütmektedir. Çarpık şehirleşme ile bağlantılı olarak mültecilerin mevcut yaşam şartları onları yasaya aykırı işe teşvik etmektedir. Genç mülteciler uyuşturucu kullanımına ve ticaretine açık iken kadınlar ise fuhuş tehlikesi ile karşı karşıyadır. Okul çağındaki çocuklar aileye katkı sağlayacağı beklentisi ile okula gönderilmek yerine çalıştırılmaktadır. Ailenin maddi zorluğu sebebiyle her alanda çalışan çocuklar, sokakta ürün satmakta, iş yerlerinde ucuz işgücü olarak çalıştırılmaktadır. Yaşanan diğer toplumsal tesir ise sığınmacıların yoğun

olarak yaşadığı bölgelerde demografik değişimlere kapı aralamasıdır. Yerel halk azınlık vaziyetine düştüğünü hissederek kaygılanmakta ve güvensizlik hissine kapılmaktadır. Özellikle Kilis, Hatay, Şanlıurfa gibi şehirlere olan göç dalgaları yerel halkı endişelendirmekte; ayrı olarak Hatay'da yaşayan Arap nüfusu gelen mültecilerin büyük çoğunluğunun Sünni olmasından dolayı bölgedeki hassas balansları tehdit etmektedir (Erdoğan, 2014).

3.4.1.3 Mülteciliğin ve Sığınmacılığın Siyasi ve Güvenlik Etkileri

Suriyeli sığınmacıların politik etkileri birden fazla farklı açıdan incelemek mümkündür. Bu etkinin ilki sığınmacıların siyasi ortama etkisidir. Yerel halk ile çatışma riskinin ortaya çıkması, artan güvenlik kaygısı ve siyasi kutuplaşma söz konusu etkileri arasında sayılabilmektedir. Siyasi tercih sebebiyle halk sığınmacılara daha ılıman yaklaşmakta; aksi durumlarda ise halk Suriyeli sığınmacıları görmezden gelmekte veya sıcak karşılamamaktadır. Dolayısıyla yerel halk Suriyeli sığınmacılara siyasi tercihinin göre tavır takınmaktadır. Bu perspektiften bakıldığında Suriyeli sığınmacılar Türkiye'de siyasi kutuplaşmayı besleyen bir unsur olarak görülebilmektedir. Sığınmacıların ortaya çıkarabileceği muhtemel ve en önemli korunma zafiyeti ise, Mahalli halk içinde var olan tepkinin provokasyonlar sonucunda şiddet içeren kitlesel tepkilere dönüşmesidir. Bu gibi durumların yaşanmasında Suriyeli sığınmacılar örgütlenerek kendi güvenliğini ve adaletini sağlama ihtiyacı hissetmeleri durumu daha karmaşık bir hale sokacaktır, zira son zamanlarda Suriyeli sığınmacılar arasında kendilerini korumak adına örgütlenme yoluna gitme fikri gündeme gelmekte bu durumda ufak tepkilerin büyük kitlesel hareketlere dönüşmesine neden olmaktadır. Diğer taraftan sığınmacılara karşı ılıman yaklaşan halk dahi onların örgütlenmesi karşısından tepki göstermeye başlamakta ve toplum giderek kutuplaşmaktadır. Bu durum bütünleşme ve adaptasyon sürecini güçleştirmektedir (Güçer, Karaca, Dinçer, 2013; Türkmen, 2013).

Suriyelilerin yoğun yaşadığı illerdeki vatandaşların öncelikli korkuları terör saldırılarına karşı kendilerini güvende hissetmemeleri ve devamında hırsızlık, cinayet tecavüz gibi olayların yaşanmasına yönelik belirtilerin olmasıdır. Suriyeli sığınmacılar arasında mezhepçilik, ırk veya ekonomik farklılıkları temel alarak kışkırtma çıkarmaktır. Ayrıca çalışmalar yaparak Türkiye'ye karşı tepkili olan kişilerin onları harekete geçirmek istemeleri nedeni ile huzursuz olunmaktadır. Kilis, Şanlıurfa, Hatay, Gaziantep, İstanbul gibi sığınmacıların yoğun olduğu illerde yaşananlar vatandaşlarımızın sığınmacılara olan sempati

bakış açısının değişmesine neden olmuştur. Bu gelişen olaylardan sonra daha büyük problemlerin meydana gelmesi ihtimali güvenlik riskini beraberinde getirmesi olasıdır.

Kamp ve barınma merkezi dışında yaşayan Suriyeli sığınmacılar illerde kendi mahallelerini oluşturmaları ve bir arada yaşamaları nedeniyle, öncelikli olarak beklenen uyumun olmasını zorlaştırması ve uzun vadede güvenlik sorunlarının doğmasına ortam hazırlamaktadır. Zor şartlar altında yaşamları kendilerine savunma kalkanı oluşturmalarına zemin hazırlamıştır. Böylelikle suç, güvensizlik ve şiddet ortamının doğmasına sebep olmuştur. Uzun vadede eğitimsiz kalmış, dışlanmış hissine kapılan, kimlik bunalımı yaşayan genç nüfusunun ileriki dönemlerde suç kaynağını teşkil etmeleri muhtemeldir. Bu doğrultuda önlem alınmaması durumunda uzun ve orta vade de güvenlik riskleri ile karşılaşılması ihtimaldir.

3.4.1.4 Mülteciliğin ve Sığınmacılığın Temel Hizmetler Üzerindeki Etkileri

Kamplarda ikamet eden sığınmacılar tahsil, sıhhat, barınma şeklinde gereksinimleri alma konusunda sıkıntı yaşamamakta lakin şehirlerde yaşayan mülteciler ise kayıt altına alınma durumunda sıhhat hizmetlerinden ücretsiz yararlanabilmektedir. Sınır bölgelerinden hastaneler yaklaşık olarak %30-40 oranında sığınmacılara hizmet vermektedir. Bundan dolayı sınır bölgesinden hastaneler salt Türkiye'ye sığınan Suriyelilere değil hem de Suriye'de yaşayıp çatışmalarda yaralanan kişilere de hizmet vermektedirler. Bu vaziyet sınır bölgesinde hastanelerin gerek fiziki gerekse sağlık personeli bakımında kapasite problemi yaşamasına niçin olmaktadır. Mahalli halk ise hizmet alamadığı öne sürülen sebebi ile bu duruma reaksiyon göstermektedir. Ayrıca sınır bölgelerinde mültecilerin yarattığı öteki bir sağlık problemi ise, Türkiye'de görülmeyen birtakım hastalıklar ve aşıları kaldırılmasına rağmen çocuk felci sınır bölgelerinde görülmeye başlanmıştır (ORSAM, 2015).

Mültecilerin şehirler üzerinde yarattığı öteki bir etki ise belediye hizmetleridir. Mülteciler ile beraber belediyelerin sorumluluğunda olan çöp toplama, toplu taşıma, trafik, su sağlanması ve dağıtımı, şehrin temizliği, zabıta hizmetleri, inşaat etütleri, kültür faaliyetleri belediyeler üzerindeki iş yükünü arttırmaktadır. Ayrıca mülteciler belediyeler üzerinde iki açıdan yük oluşturmaktadır. İlki belediyelerin bütçe yükü oluşturmalarıdır. Bu sebeple belediyeler il ve ilçelerdeki şahıs sayısına göre bütçe alabilmekte, mülteciler ile artan nüfus karşısında belediye aynı bütçe ile daha çok kişiye hizmet sunmaya çalışmaktadır. İkinci ise alt yapı (yol, şu şebekesi, kanalizasyon sistemi vb.) sorunudur. Alt yapı mevcut nüfusa ve uzun

vade de artması olası nüfusa göre dizayn edilmektedir. Lakin birden artan nüfusun ihtiyacının karşılanmasında güçlük çekmektedirler (ORSAM, 2015).

3.4.2. Mülteciliğin ve Sığınmacılığın Ekonomik Etkileri

Özellikle göçe maruz kalan şehirlerde yaşamlarını sürdürmek isteyen ve henüz kendilerine yönelik çalışma mevzuatı olmayan Düzensiz Göçmenler, kayıt dışı çalışmak zorunda kalmaktadırlar. Bu eksiklik, istihdam konusunda sorunlarını tam olarak çözememiş olan Türkiye’deki iş ortamlarında her türlü istismarlara neden olmaktadır. Düzensiz Göçmenlere yardım amacı ile kurulmuş olan Sivil Toplum Kuruluşları yetkilileri; ucuz işçi konumunda çalıştırılan düzensiz göçmenler, daha çok tarım, inşaat sektörü ve metal işlerinde çalışmakta olduklarını söylemektedirler (Doğan, 2017).

Her şeyi bir yana koyarsak, kabul edebileceğimiz en temel gerçek “Düzensiz Göçmenlerin” Türkiye’de ekonomik ve sosyal dengeleri şimdiden değiştirmiş olduğudur. Düzensiz Göçmen veya Mülteci krizinin Türkiye’ye ekonomik ve sosyal boyutunu açıklamaya çalışılacaktır (Doğan, 2017).

2011 yılında Suriye’de başlayan savaş nedeniyle, başta İstanbul olmak üzere, Gaziantep, Hatay, Kilis, Şanlıurfa, Mersin, Adana, Kahramanmaraş, Osmaniye ve Mardin gibi şehirler yoğun bir şekilde özellikle Suriyeli düzensiz göçmenlerin akımına uğramıştır. Göçmenler bulundukları şehirlerde yaşamlarını sürdürmek zorundadırlar. Suriyeli mültecilerin ekonomik manada zor vaziyette olması onların sanayide, tarımda ve küçük ölçekli işletmelerde ucuz iş gücü olarak çalışması neden olmakta, bu vaziyet mahalli halk üzerinde mülteciler hasebiyle işlerinden oldukları izlenimi oluşturmaktadır. Mahalli halk tarafından iş imkânlarını gasp ettikleri gerekçesi ile mültecilere karşı bir reaksiyon söz konusudur. İşletme sahipleri Suriyeli sığınmacıların iş gücü piyasasına girmesini istemekte lakin bu vaziyetin legal bir zemine oturtulmasını da istemektedir, zira olası iş kazanlarının yaşanması, işlerinin ellerinden alındığını düşünerek reaksiyon gösteren mahalli halk ve bu durumun ortaya çıkaracağı sosyal meseleler işletme sahiplerini kaygılandırmaktadır. Bunun yanı sıra kayıt dışı işçi çalıştıran ve çalıştırmayan işletmeler arasında haksız rekabet yaratmakta, iş gücü piyasası uzun vade de bozulma riskini beraberinde getirmektedir. Diğer taraftan gerek kamplarda yaşayan Suriyelilere gerekse şehirde yaşayanlara yapılan yardımların büyük çoğunluğu yerel firmaların üzerinden sağlanmaktadır. Bu anlamda Suriyeli

mültecileri ekonomik manada hem pozitif hem de olumsuz etkiye sahip olduğunu söylemek olasıdır (Kirişçi, 2014).

3.4.2.1 Mülteciliğin ve Sığınmacılığın İş Kayıpları ve Ücret Düzeyine Etkileri

Düzensiz göçmenlerin yaşadıkları Türkiye'deki illerde, ucuz şekilde çalışma hayatında yer aldıkları için, işsizliği arttırdıkları, ücret düzeylerinde olağanüstü bir düşüşün yaşanmasına neden oldukları ve yerel halkın iş fırsatlarının elinden aldıkları inkâr edilemez bir gerçektir. Göçle gelen Suriyeliler, bulundukları illerde çok düşük yevmiye (günlük ücret) ile özellikle tarım işçisi ve inşaat işçisi olarak çalışmaktadırlar. Ne iş verilirse yapan Suriyeliler, iş güvenliği olmayan işlerde kayıt dışı olarak çalışmaktadır. İş dünyasında rekabeti dengesizleştiren bu durum, o illerde yaşayan yerli mevsimlik işçilerin işlerini kaybetmesine neden olmaktadır. Bu da düzensiz göçmenlerin ötekileştirilmesini ve toplumdan dışlanmasını gibi sosyal sorunları beraberinde getirmektedir. İş kayıpları sadece tarım işlerinin yoğun olduğu kentlerde olmamaktadır. Düzensiz göçmenlerin sayısı aynı zamanda büyük şehirlerde de gittikçe sayıları artmaktadır. Suriyeli mültecilerle ilgili verilen ekonomik bilgiler, yerleşik çalışanların düşük ücret nedeniyle iş kayıpları yaşadıklarını doğrulamaktadır. Bu durum mevsimlik olarak çalışan Türk vatandaşlarını ciddi şekilde ekonomik ve mali olarak etkilemektedir (Doğan, 2017)

Enflasyonist etki konusunda tam bir görüş birliği var. Bölgesel TÜFE endeksi Gaziantep, Adana gibi mülteci yoğunluğuna sahip belgelerde Türkiye ortalamasının üzerinde seyrediyor. Aralık 2015 itibarıyla ülke genelinde tüketici enflasyonu yüzde 9,6 olurken, Adana ve Gaziantep bölgelerinde artış yüzde 10,8 oldu. Enflasyon farkı büyük ölçüde yüksek kira artışlarından, kısmen de gıda fiyat artışlarından kaynaklanıyor (AREM, 2015:3).

Türkiye'de iş piyasasının ve bazı sektörlerin üretim kapasitesinin artacağı düşünülmektedir. Bunun nedeni ilgi görmeyen birçok iş sektörünün Suriyeli vasıfsız işçiler tarafından yapılmak istenmesidir. İş piyasalarında istihdam edecek iş gücü bulamayan sektörler iş gücü ihtiyaçlarını Suriyelilerle giderecekler ve Türk ekonomisine olumlu katkı sağlayacaklardır. Bu konuda Dünya Bankasının geçen Ağustosta yaptırdığı en yenisi olan (The Impact of Syrian Refugees on the Turkish Labor Market) araştırmasına göre ise; yeni bir ayrıştırma yönteminin kullanıldığı çalışmada istihdamdaki mültecilerin özellikle kayıt dışı, düşük vasıflı ve kadın çalışanları işlerinden ettiği gösteriliyor. İkame oranının neredeyse bire bir olduğu hesaplanıyor. Bununla birlikte bu ikameye rağmen ilgili bölgelerde işsizliğin artmadığı görülüyor. Bu sürpriz bulgunun iki nedeni söz konusu: Bir yandan genç kızların

okula devamlılığı artıyor, diğer yandan da işlerini kaybedenler işgücü piyasasından çekiliyor. Dolayısıyla işgücü arzı geriliyor. Dünya Bankası araştırmasının bir diğer ilginç sonucu da mültecilerin varlığının ve kısmen istihdam edilmelerinin sınır bölgelerinde ekonomik faaliyeti hızlandırmaları. Bu gelişme yüksek vasıflı iş arzının artmasına ve bu artışın yereller tarafından karşılanmasına yol açıyor. TÜİK'in izlediği istihdamın bileşiminde yaşanan bu değişim, diğer araştırmaların bulgularının aksine, ortalama ücreti yükseltici bir etki yapıyor. Düşük ücretliler istihdamdan çıkarken yüksek ücretlilerin ağırlığı artıyor (Wagner, 2016:27).

3.4.2.2 Mülteciliğin ve Sığınmacılığın Gıda Enflasyonuna Etkisi

Özellikle Suriyeli düzensiz göçmenlerin belki de en önemli ekonomik etkileri gıda alanında olmaktadır. Birden çok kalabalık kitlelerin geldiği ve barındığı şehirlerde yaşama tutunmak için gıda harcamaları yapılmak zorundadır. Gıda alanında birden arz oranında yükselme olduğundan ve bu alanda yapılacak veya yapılan harcamaları tahmin eden yerel esnaf gıda fiyatlarında oldukça yüksek fiyatlarla satış yaptığı gözlemlenmiştir (Doğan, 2017).

Şallı bu konuda şöyle demektedir; Sığınmacıların yaşadıkları bölgedeki en önemli ekonomik etkilerinden biri de gıda enflasyonunda yaşanan artış. TÜİK verilerine göre; Türkiye genelinde gıda enflasyonu aylık yüzde 1,72 ile 2003'ten sonraki en yüksek artışı Nisan ayında gerçekleşti. 12 yılın rekorunu kırarak gıda enflasyonu yıllık bazda yüzde 14,4'ten yüzde 14,7'ye yükseldi (Şallı, 2016:1).

3.4.2.3. Mülteciliğin ve Sığınmacılığın Konut ve Kira Fiyatlarında Artış Etkisi

Düzensiz Göçmenler geldikten sonra, yoğun göç alan şehirlerin düşük gelirli varoşlarında kira oranlarının önemli oranda arttığı gözlemlenmiştir. Bunun nedeni, daha önce Türkiye'ye gelen tanıdıkların kimselerin o semtleri tercih etmeleri, nüfus yönünden kalabalık aile oluşları ve hiçbir geliri olmamalarıdır. ORSAM'ın TÜİK verilerine dayanarak yaptığı araştırmasına göre; Gaziantep'te kira artışı Türkiye ortalamasının 2-3 katı kadardır.

Mültecilerin ekonomik olarak bütün şehirlerde yarattığı ortak tesir kiraların artışıdır. Bu durum hane sahipleri açısından fırsat yaratırken, kiracılar için sıkıntı doğurmaktadır. Kiraların artması ile bağlantılı olarak hudut şehirlerinde kiralık ev bulmak son derece zorlaşmıştır. Ev sahipleri evlerini Suriyelilere vermek istemektedir. Bir hayli müzakerede evde kalan daha önceki kiracıların çıkarılarak evlerin Suriyelilere daha yüksek fiyatla kiraya verildiği dile getirilmiştir. Suriyelilerin katılımıyla ortaya çıkan talep artışının ev sahipleri

tarafından bir fırsat olarak değerlendirildiği yadsınamaz bir gerçek olarak ortada durmaktadır. Sınır şehirlerinde bir diğer ekonomik etki, hayatın biraz daha pahalı hâle gelmesidir. Talep artışıyla beraber temel gıda maddelerinde, ev kiralarında ve fiyatlarında yükselmeler meydana gelmiştir. Bu nedenlerle Gaziantep ve Kilis gibi şehirlerde enflasyon oranı Türkiye vasatısının üzerinde çıkmaktadır(ORSAM, 2015).

Suriyelilerin 2011 yılından bu yana Türkiye'ye gelmesiyle birlikte, sınır şehirlerinde kira ve konut fiyatlarında olağanüstü artış yaşandı. Gaziantep'te kira fiyatları yıllık yüzde 12 arttı. Suriyelilerin yoğun olarak yaşadığı Kahramanmaraş, Kilis, Şanlıurfa'da konut fiyatlarında artış yaşanan şehirler arasında yer alıyor. TÜİK verilerine göre Türkiye genelinde kira fiyatlarında son 1 yılda yaklaşık yüzde 9 artış yaşandı (Şallı; 2016:2).

Çocuk işçilerin sayısı da artıyor. Eylül 2015 tarihinde Amerikan CBS televizyon muhabiri Holly Williams, İstanbul'da bulunan bir tekstil atölyesinde çalışan Suriyeli sığınmacı çocukları gizli kamerayla görüntülemiş ve "Mülteci çocuklar Türkiye'de çalışmaya zorlanıyor" başlıklı haberi dünya kamuoyuna servis etmişti. Aynı haberde çocukların haftalık 25 dolara çalıştığı da aktarılıyor (Şallı; 2016:1).

3.4.2.4. Mülteciliğin ve Sığınmacılığın Dış Ticaret Üzerine Etkileri

Düzensiz göçmenlerin (özellikle suriyelilerin) Türkiye ekonomisini sadece olumsuz olarak etkilememiştir. Bu göçün olumlu katkıları da olmuştur. Ortadoğu ve Kuzey Afrika (ODKA) ülkelerinden gelen "Düzensiz Göçmenlerden" payını alan illerde ihracat ve ithalat konusunda olumlu gelişmeler olmuştur. Türkiye Cumhuriyeti İçişleri Bakanlığı Araştırma ve Etütler Merkezi Başkanlığı'nın yaptırdığı araştırmaya göre, olumlu gelişmeler aşağıdaki şekilde sıralanabilir;

- Suriye'deki ve Türkiye'deki Suriyelilere sağlanan insani yardım malzemelerinin ve hizmetlerin yerel firmalardan temin edilmesi, özellikle gıda ve tekstil firmaları için bir fırsat oluşturmaktadır.
- Başta Halep'ten olmak üzere, tüccar ve yatırımcı Suriyeliler de Türkiye'ye gelmektedir. Deniz ve limanın varlığı bu Suriyeliler için Mersin'i bir cazibe merkezi kılmaktadır. Bu konuda öne çıkan bir diğer il Gaziantep'tir.
- Gaziantep Ticaret Odası'na kayıtlı Suriyeli firma sayısı iç savaş öncesinde 60 civarında iken 2014 Ekim itibarıyla 209'a yükselmiştir.

- Ortadoğu ülkeleri ile ticaret ve yatırım ilişkisi olan ve o pazarları iyi bilen Suriyeli tüccar ve yatırımcılar bu ülkeler ile olan ticaret ve yatırım ilişkisine katkı sunmaktadır.

Suriyeliler küçük işletmeler (fırın, ayakkabı üretimi, vb.) yoluyla üretim ve ticarete katkı sağlamaktadır. Ancak bu işletmelerin tamamına yakınının kaçak olması dolayısıyla vergi vb. yasal yükümlülükleri yerine getirmemeleri haksız rekabete neden olmaktadır (AREM; 2015:5).

Suriyelilerin ekonomik alandaki etkilerine genel olarak bakıldığında riziko ve fırsatların iç içe geçtiği bir tablo söz konusudur. Suriyelilerin genelde Türk ekonomisine özelde ise mahalli ekonomiye belli açılardan katkı sunduğu söylenebilir (ORSAM, 2015).

Ekonomik alanda en fazla dile getirilen ikinci yakıntı Suriyelilerin endüstride, ziraatta ve küçük ölçekli işletmelerde illegal yöntemlerle ucuz işgücü olarak çalıştırılmasıdır. ORSAM'ın anket çalışmasına dayalı olarak Suriyelilerin Türkiye'ye ekonomik etkisini inceleyen raporundaki bulgulara göre sınır şehirlerinde işini kaybedenlerin %40 ile %100'ü farklılık gösteren oranlardaki bölümü "Suriyeliler nedeni ile işini kaybettiğine" inanmaktadır. Bu durum yerel halk arasında iş fırsatlarının ellerinden alındığı şeklinde bir tepkiye kapı aralamaktadır. Gerçek duruma bakıldığında sığınmacıların işgücü piyasasına girmesinin hem olumlu hem de negatif etkilerinin olduğu görülmektedir (ORSAM, 2015).

Mültecilerin düşük fiyatla emek yoğun işletmelerde çalışmalarının nedenleri Suriyeli muhacirlerin düşük fiyatla çalışmalarının temel nedeni Türk Lirasının Suriye Lirasına göre daha değerli olduğu görüşü ve nitelikleri yüksek olsa da dil farklılıkları olarak sıralanabilir (İKA, 2014). Yapılan araştırmalar muhacirlerin yerel vatandaşlara göre daha niteliksiz işlerde çalıştığını da göstermektedir.

Bunun da sebeplerine bakıldığında:

1. Eğitimli muhacirlerin diplomalarının eşitliğinin olmaması veya patron tarafından görmezden gelinmesi
2. Daha en uygun işlerin varlığından haberdar olamamaları
3. Göç edilen ülke dilinin bilinmemesi ve iletişim kopukluklarının yaşanması gibi etmenler dikkat çekmektedir (OECD, 2009).

ILO, Suriyeli mültecilerin sığınma edilen ülkelerin işgücü piyasalarını olumsuz etkilediğine dikkat çekerek bu konuda çözüm üretilmesi için çağrıda bulunmaktadır(ILO, 2015).

Suriyelilerin Türkiye ekonomisine olumsuz etkileri arasında kayıt dışı işgücü piyasasını genişletmesi, asgari fiyatla çalışan niteliksiz çalışanların iş olanaklarını ellerinden alması, gıda malzemeleri başta olmak üzere enflasyonun öğrenci bağlı olarak artması ve yoğun barınma ihtiyacının kapı araladığı kira ve ev ücretlerindeki artış bulunmaktadır. İşgücü piyasasında kayıt dışı mültecilerin istihdam edilmesi, bölgede yaşayan niteliksiz işgücünü de göç istikametinde hareket etmek zorunda bırakmaktadır. 10 muhacirin yerleştiği bölgede 2,5yerli işgücünün başka bölgeye göç ettiği vurgulanmaktadır (Erdoğan ve Ünver, 2015:49).

Bütün bunlara rağmen Suriyelilerin ekonomiye farklı açılardan katkı sunduğunu söylemek olasıdır. Türkiye'nin kamp bölgelerinde yaşayan Suriyelilere ve Suriye'ye yaptığı insani yardımların genel olarak yerel firmalardan alınarak temin edilmektedir. Tüm dünyadan dört bir tarafından Suriye'ye gönderilen yardım amaçlı malzemeler de hudut bölgesindeki şehirlerdeki firmalar tarafından sağlanmaktadır. Bu durum bilhassa tekstil ve gıda alanlarında faaliyet gösteren firmalar açısından yeni olanaklar yaratmıştır. Bu da hem imalatın artmasını hem de iç savaşla beraber sıkıntı yaşayan ihracatın istenilen seviyelere gelmesine yardım etmiştir. Sözgelişi Gaziantep'ten Suriye'ye yapılan ihracat 2011 senesinde 133 milyon dolar düzeyindeyken bu rakam 2013 senesinde 278 milyon dolara yükselmiştir (ORSAM, 2015).

Mülteciler küçük çapta olmakla beraber üretime katılmaya başlamıştır. Suriyelilerin açtığı işyerleri, fırınlar, ayakkabı imalatı yapan işletmeler bölge ekonomisine olduğu kadar ülke ekonomisine de katkıda bulunmaktadır. Bu tarzdaki küçük ölçekli işletmelerden genel olarak Suriyeliler alışveriş yapmaktadır; bu hâl, Suriyelilerin alışageldikleri tarzda ürün satan işyerlerini seçmeleri elbette anlaşılması kolay bir durumdur. Ama bu işyerlerinin birçoğunun kaçak olarak faaliyet gösteriyor olması da diğer bu tespittir. Haksız rekabete sebep olan bu duruma, mahalli esnaf tepki vermektedir. Bu yüzden de sınır illerinde Suriyeli esnaf ile mahalli esnaf arasında epeyce çok tartışma yaşanmıştır (ORSAM, 2015).

Kaçakçılık, hudut şehirlerinde iç savaş öncesinde de var olan bir olgudur. Ancak kriz ile birlikte kaçakçılığın kapasitesi de büyümüştür. Bunun yanında önceden geniş bir kesimin faydalandığı kaçakçılıktan daha az sayıda grup faydalanır hâle gelmiştir. Özellikle Kilis bu durumun iyi bir örneğidir. Kaçakçılık, Suriye'deki krizden evvel Kilis'te ekonomik bakımdan

“dumansız fabrika” olarak ifade edilmekteydi. Kilisli aileler gittikleri Suriye’den depolarını benzinle doldurdıkları araçları ve birçok ürünle Türkiye’ye döndüklerinde geçimlerini temin edebilecek seviyede bir kazanç elde etmekteydiler. İç savaştan sonra güvenlik sıkıntısından dolayı bu olanak artık ortadan kalkmıştır. Ancak huduttaki köyler büyük çapta kaçakçılık yapar hâle gelmiştir. Böylelikle geniş kesimin düşük ölçekte kazanç sağladığı kaçakçılık yerini küçük bir kesimin büyük gelirler elde ettiği bir olguya dönüşmüştür (ORSAM, 2015).

Makroekonomik temelde incelendiğinde, Suriyelilerin genel bütçe ve işsizlik rakamlarına tesiri olduğu görülmektedir. Türkiye bütçesinden Suriyeli başına 5 bin TL harcamakta olup; genel olarak harcanan para ise 30 milyar doları bulmuştur. Bunun yanı sıra 2017 Haziran ayı içinde açıklanan rakamlar ile işsizlik oranı 10,2 erişmiştir. Bu yükselişte Suriyelilerin işgücü piyasasına girişinin tesirinin olması olasılık dâhilindedir.

DEĞERLENDİRME, SONUÇ VE ÖNERİLER

İnsanların kendi ülkesinden farklı bir ülkeye gitmesinde birçok neden vardır. Göç tanımına ulaşmada sosyal bilimciler tarafından farklı görüşler bulunmaktadır. Bu farklılıklar göçün kendi içerisindeki özneliliğinden kaynaklanmaktadır. Bundan dolayı dünya tarihi boyunca göçün tanımları, nedenleri ve etkileri çok fazla değişime uğramıştır. Uluslararası göç evrim geçirerek çok yönlü ve karmaşık bir hal almıştır. Göç farklılaşmasından kaynaklı olarak göçü açıklamak için teorilerin artmasına neden olmuştur. Göçün en temel faktörü ekonomik faktördür. Bu da göçün sosyo-ekonomik teoriler ile açıklanmasına neden olmuştur. Uluslararası göç bireyleri ve toplumu etkilemeye başlamasıyla beraber uluslararası platformlarda incelenmeye ve irdelenmeye başlanmıştır.

Bu çalışmada bireyleri kitleler halinde mülteciliğe ve sığınmacılığa sevk eden olaylar kavramsal, teorik ve tarihsel açıdan incelenmeye çalışılmıştır. Zorunlu göçün tarihteki yerine bakıldığında geçmiş dönemlerde coğrafi şartlardan kaynaklanan nedenler ve daha sonra savaş nedenleri etkili olmuştur. Özellikle Birinci Dünya Savaşıyla başlayan zorunlu göç İkinci Dünya Savaşıyla beraber dönemin en büyük sıkıntılarından da beraberinde getirmiştir. Bundan dolayı İkinci Dünya Savaşıdan sonra 1951 yılında Cenevre Sözleşmesi imzalanarak resmi olarak çözüm yolları aranmış ve hukuki bir statü kazanmıştır.

Buna ek olarak 1967 yılında ise New York Ek Protokolü yapılarak kapsam ve çalışmalar genişletilmiştir. Zorunlu göç ile birlikte mültecilik kavramıyla ilgili daha kapsamlı

tanımlama yapılarak hukuki düzenlemeler ile hak kaybının önlenmesine ve bu yolla insan haklarına aykırı muamelenin önüne geçilmesi amaçlanmıştır.

Bu çalışmalar sonucunda Birleşmiş Milletler kapsamında kurulan Birleşmiş Milletler Mülteciler Yüksek Komiserliği uluslararası alanda ve sahada yapmış olduğu araştırma ve kurduğu teşkilatlarla sığınmacı olarak bulunan bireylere ulaşarak menşe ülkeden hareketle ikinci ülke ve asıl yaşayacağı üçüncü ülke çıkışını sağlamaktadır. BMMYK mültecinin üçüncü çıkışıyla beraber yerleştirilen ülkede bütün sosyal ve ekonomik imkânları kendilerine sağlamaktadır.

Yaşanılan zorunlu göçler ülkeleri de ekonomik, sosyal ve demografik olarak etkilemeye başlamıştır. Uluslararası göçün potansiyel güvenlik ve asayiş tehlikesi bulunmaktadır. Ucuz iş gücü, yurtdışı tasarrufların ve beyin niteliğinde olan insanların ülkeye gelmesi ise pozitif olarak nitelendirilecek olaydır. Özellikle günümüzde teknolojiyle beraber insanların birbirlerine ulaşmada sınırların kalktığı bir dönemde insanlar yeteneklerini daha iyi keşfetmekte olup bundan dolayı ülkelerini terk etmektedirler.

Tarihsel olarak incelendiğinde çağ açıp kapatan kavimler göçü ve daha sonraki dönemlerde yaşanan göçler her zaman dünya tarihine etkide bulunmuş ve göç edilen ülkenin geleceğini etkilemiştir. Göç veren ülkenin de insan gücünden ve yetenekli beyinlerinden mahrum kalmasına neden olmaktadır. Böylelikle gelmişlik hızının azalması ve geri kalmış ülke konumuna geçmesiyle sonuçlanmıştır.

Göç yollarının kavşağında olmasına karşın Türkiye, 1923 ve 1950 yılları arasındaki süreçte sabit bir göç siyaseti oluşturamamıştır. Sadece 1934 yılında yapmış olduğu iskân kanunu ile kısıtlı bir düzeyde kalmış olan düzenlenmeyi yapmıştır. Daha sonra ise 1951 Cenevre Sözleşmesini kabul etmesi nedeniyle mültecilik kavramı için mevzuatsal olarak giriş yapmıştır. Türkiye 2000’li yıllara kadar herhangi bir göç dalgasına maruz kalmamıştır. 2000’li yılların başında 2002 yılında çıkan Irak savaşından bu yana Iraklı 31.523 kişi ülkemize sığınma talebinde bulunmuştur. Bu rakam uluslararası göç olarak en büyük rakam gösterilmektedir. Irak savaşıyla beraber Türkiye düzensiz göçmen ve sığınma başvurusu konusunda yoğun bir dönem geçirmiştir. 2006’da yapılan düzenlemelerle beraber yabancıların Türkiye’de kalma ve çalışma şartlarına yeni düzenlemeler getirilmiştir.

Suriye Savaşı’nın 2011 yılında başlamasıyla 100 bin Suriyeli gümrük kapılarına kadar gelmiştir. Bu tarihten itibaren ise girişler devam etmiş şu anda Göç İdaresi Genel

Müdürlüğünün istatistiklerine göre 3.222.000 Suriyeli ülkemizde geçici koruma statüsü ile kalış hakkı elde etmiştir.

Şu anda ülkemize düzensiz olarak girmiş bulunan yabancı uyruklu sayısı 174.466 olup sırasıyla Suriye, Afganistan, Irak, Pakistan olarak gözükmeaktadır. 2016 yılı rakamlarına göre verilen düzensiz göçmen sayısının dağılımı 69.755 Suriyeli, 31.360 Afganistanlı, 30.947 ise Iraklı, 19.317 Pakistanlı Türkiye'ye düzensiz giriş yapmış bulunmaktadır. Düzensiz göçmen sayısı açısından Afganların göçmen sayısındaki artışın nedeni Afganistan da faaliyet gösteren terör örgütleri (Taliban, DAESH), ekonomik yetersizlik, açlık gibi sebeplerdir. Göç etme hareketliliğine insanların sevk edilmesinde iç sebepler kadar dış sebepler de mevcuttur. Dış sebeplerden en başta hedef kıta konumundaki Avrupa'nın göç politika ve uygulamalarındaki farklılıklar gösterilebilmektedir.

Özellikle Avrupa'nın 2015 yılından itibaren sığınmacı ve mültecilik üzerine başlangıçta uyguladıkları kapalı kapı politikası daha sonra kademeli olarak sığınmacı alınacağı ve bu sığınmacıların Suriyeli olacağı söylenmesine rağmen kaynak ülke konumunda bulunan ülkelerde Avrupa'ya doğru hareketlenme meydana gelmiştir. Bu hareketlenme ile beraber Suriyeliler haricinde bulunan göçmen sayısı artmış olup transit ülke konumunda Türkiye'nin geçiş noktası olarak belirlenmesinden dolayı yoğun göç dalgasına maruz kalmıştır.

Avrupa Birliği'nin sığınmacı kabulüne ilişkin çalışma yapıldığını açıklaması üzerine beraber göç dalgası başlamıştır. Avrupa Birliği kapılarında yığılmalar başlamıştır. Yığılmaya karşılık olarak Avrupa Birliği ile Türkiye arasında imzalanan Geri Kabul Antlaşmasının uygulanma tarihi öne çekilerek 01.06.2016 tarihine alınmıştır. Türkiye'yi transit ülke olarak kullanan mülteciler kara yolu veya Ege denizi üzerinden Avrupa'ya geçmiş bütün düzensiz göçmenlerin Türkiye'ye iadesi konusunda antlaşma uygulamaya konulmuştur.

2015 yılından başlayarak artan düzensiz göçmen sayıları ve Suriye sınırı haricinde bulunan sınırlarımızda fazlasıyla yoğunluk yaşanmış olup güvenlik ve terör zafiyetinin artmasına neden olmuştur. Çünkü ülkemizin kara sınırının büyük çoğunluğunun terör açısından riskli bölgeler (Ağrı-Doğubayazıt, Van-Saray, Iğdır-Aralık, gibi yerlerin terörün aktif bir yer aldığı bölgeler) olmasından dolayı bu alanlardaki geçişlerin minimuma indirilerek göçmen akınlarının önüne geçilmesine yardımcı olunmalıdır. Böylelikle terör ve güvenlik zafiyetleri azaltılmış olur.

Ancak Türkiye’den Avrupa’ya geçmek için gelen mültecilerin büyük bir kısmı Avrupa’nın sığınmacı kabulünü askıya almasından dolayı göçmenler yaşamlarını Türkiye’de devam etmek üzere ülkemizde kalmışlardır. Düzensiz göçmenler geldikleri ilk dönemde herhangi bir soruna neden olmasa da zamanla toplum içerisinde sosyal hayatı etkilemeye başlamıştır. Özellikle büyük şehirlerde kendi bölgelerini oluşturmaya başlamışlardır. Bölgeleşmenin başlamasıyla beraber suç oranlarındaki artış gözle görülebilir hale gelmiştir. Bu oranın azalması içinse sığınmacılar ile entegrasyonun ve uyumun gerçekleşmesi gerekmektedir. Çünkü uyum gerçekleşmezse sosyolojik olarak olumsuz sonuçların ortaya çıkması ihtimali yüksektir.

Mülteci krizinin dünya gündeminde yer almasının en büyük nedeni birçok ülkenin bu konuda tehdit altında olmasıdır. Özellikle Avrupa’nın hedef olması nedeniyle önlemler daha sertleşmektedir. Tekrardan uygulamaya konulan kapalı kapı uygulaması Türkiye’yi fazlasıyla etkilemiş ve tabi Avrupa Birliğiyle olan ilişkilerini zedelemiştir.

Avrupa Birliği ile gelinen son nokta ise Geri Kabul Antlaşması’nın askıya alınmış gibi görünmesidir. Çünkü antlaşma kapsamında bulunan parasal ödemenin yapılmaması sığınmacı alımını kapsayan antlaşmaya göre alım işlemini durdurmuştur. Avrupa da bulunan sığınmacılar Türkiye’ye yollanmaya çalışılmıştır. Bu yaşananlar Avrupa tarafından mültecilerin gönderilmesi ve illegal geçişlerin devam etmesi mülteci sayısının artmasına neden olmuştur.

Sığınmacı sayısının artmasıyla beraber ülkemizde birçok yönden etkilemeye başlamıştır. Kısa dönemde etkileri ev kira fiyatlarının yükselmesi, döviz girişinin meydana gelmesi, ucuz iş gücü gibi konular sayılabilir. Bu bağlamda 2017 yılında yasal olmayan yollardan Türkiye’ye geçişi önlemek amacıyla Suriye sınırına güvenlik duvarı adı verilen 911 kilometrelik örülecek olan duvar güvenliğinin sağlanması amaçlanmıştır. Duvarın örüldüğü alanda günlük geçişlerin ortalama olarak iki bin ile üç bin iken duvar ile geçişlerin çift haneli rakamlara indiği görülmektedir. Aynı şekilde Irak sınırında duvarın örülmesi yönünde çalışılmaktadır. Projenin devamı niteliğinde olan doğu sınırı için Ağrı-Iğdır arasında yer alan İran sınırına 2017 yılında başlanılan 144 kilometrelik güvenlik duvarı örüleceği ve sene sonuna kadar bitirileceği açıklanmıştır. Güvenlik duvarı ile birlikte mültecilikle mücadele de ilk adımlar atılmış olup daha fazla projenin geliştirilmesi düzensiz göçü kontrol altına alınmasına yönelik tedbirlerin alınması gerekmektedir.

Düzensiz göç ile alakalı olarak yeni bir kolluğun kurulması ve mevcut kolluğun düzensiz göç ile mücadelede kendi asli görevlerini aksamasına ve genelde terörün aktif olduğu bölgelerde illegal geçiş rakamların gün geçtikçe artış göstermesi nedeniyle düzensiz göçün ayrı bir şekilde incelenmesi gerekmektedir. Özellikle ülke sınırları çevresinde barış ortamının olmamasından dolayı sınır güvenliğinin artırılması, yeni düzenlemelerle ülkemizde bulunan göçmenlerin ülkelerine daha pratik olarak gönderilmelerini sağlayacak uygulamaların yapılmasını ve bu konuda uluslararası çalışmalar yapılması uygun görülmektedir.

Sonuç olarak günümüzün en büyük sorunu uluslararası göç için günlük çözümler değil de uzun dönemli çözümler ile insan onurunu gözeterek kalıcı politikalar oluşturulmalıdır. Özellikle Türkiye'nin geçiş noktası üzerinde olmasından dolayı ülkemizde diğer ülkelere örnek olacak politika ve uygulamalara yönelik çalışmalar yapılmalıdır.

Düzensiz göç minimuma indirgenmeye çalışılmalıdır. Düzensiz göç ile ilgili olarak yeni bir kolluğun kurulması ve mevcut kolluğun bu konudaki mücadelede asli görevini aksatmaması gerekmektedir. Genelde terörün aktif olduğu bölgelerde illegal geçiş rakamların giderek artış göstermesi düzensiz göçün ayrıca ele alınmasını gerektirmektedir. Özellikle ülke sınırlarında düzenli bir barışın olmamasından dolayı sınır güvenliğimizin artırılması, yeni düzenlemeler yaparak ülkemizdeki göçmenlerin daha hızlı gönderilmesi ve bu konuda uluslararası çalışmaların yapılması gerekli görülmektedir.

Sonuç olarak günümüzün en büyük sorunu olan uluslararası göç için günübirlik çözümler değil, uzun vadede uygulayacağımız çözümler gerekmektedir. Bu çözümlerin insan onurunu gözetmesi ve kalıcı olması bir hayli önemlidir. Ülkemizin geçiş noktası konumunda olması diğer ülkelere örnek politikalar geliştirmesi için çalışmalar yapması bu kalıcılığı artıracaktır.

KAYNAKÇA

(http://www.aksuholding.com/imar____.htm).

(www.forcedmigration.org).

“Migrants in the Transit Countries: Sharing Responsibilities in 12, Geneva: IOM. 138/impact-of-immigration-on-the-host-and-home-country-economies-546-12643/ 1991), Ankara: Tanmak Publications. 2004 9eİstanbul_conference_Proceedings_en. Pdf 2004 9eİstanbul_conference_Proceedings_en.pdf2016 from

<https://www.boundless.com/economics/textbooks/boundless-economicstextbook/343-67. 4, 53-85. 89>.

Abadan-Unat, N. (2002). Bitmeyen Göç: Konuk İşçilikten Ulus-Ötesi Yurttaşlığa. 1.b.

Abadan-Unat, Nermin (1995). “Turkish Migration To Europe” The Cambridge Survey of World Migration, R Cohen (ed.), Cambridge: Cambridge University Press.

Abadan-Unat, Nermin. (2006). Bitmeyen Göç. İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.

Ahmad, F. (2005), Modern Türkiye’nin Oluşumu, İstanbul: Kaynak YAYINLARI.

Akkayan, T., (1979), Göç ve Değişme, İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi.

Aksoy, Z. (2012). Uluslararası Göç ve Kültürlerarası İletişim, the Journal of International Social Research, Cilt Sayı:20 Volume: 5 Issue: 20.

Aksu, H. (2005), “Bilgi-Planlama, imar ve iskân Reformu”, Aldershot, Avebury. And Democracy Conference, Boulder, Colorado, Annals of the Association of American Geographers, vol.84, no.4, Aralık

Arango, J. (2000), “Explaining Migration: A Critical View”, International Social Araştırması, Denizli/Tavas, İstanbul: Çantay Kitabevi.

Autonomy”, International Migration Review, vol.35, no.1, Spring 2001.

- Aybay, R. (2005), Yabancılar Hukuku, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları: İstanbul.
- Basch, L., Schiller N.G., Blanc, C.S. (1994), Nations Unbound: Transnational Basımevi, İstanbul.
- Baydarol, Can, Turan, Aslıhan (2014), Avrupa'nın İçinde Bulunduğu Sosyo-Ekonomik Kriz ve Türkiye İle İlişkiler, BİLGESAM, İstanbul.
- Berlinghoff, Marcel, (2007). Migration and Cultural Integration in Europe, ifa-Edition Culture and Foreign Policy, Conference Report, Brussels, 11 December 2013Bertozzi Sandro, “Legal Migration, A Time for Europe to Play Its Hand” CEPS Working Document No. 257/February.
- Bingöl, Aslıhan Selcen, (2006) Almanya ve Hollanda’da Türk Göçmen İşçi Çocuklarına Dönük Eğitim Politikaları ve Uygulamaları, Gazi Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü Eğitim Bilimleri Anabilim Dalı Eğitimin Sosyal ve Tarihi Temelleri Yüksek Lisans Tezi, Ankara.
- BMMYK, (1997), Dünya Mültecilerinin Durumu: Bir insanlık Sorunu, Oxford Universty Press.
- BMMYK, (2003), Mültecilerin Korunması: Sivil Toplum Kuruluşları için Alan El Kitabı.
- Bonacich, Edna. (1993). “The Other Side of Ethnic Entrepreneurship: A Dialogue With Waldinger, Aldrich, Word and Associates”, International Migration Review, Vol 27(3).
- Borjas, George. J. (1989). “Economic Theory and International Migration”, International MigrationReview, Special Silver Anniversary Issue, pp. 3-23
- BOUNDLESS (2016). “Impact of Immigration on the Host and Home Country Economies”.
- Bozdağ, Emre, G. ve Murat Atan. (2009). “Avrupa’ya Göç Eden Türk İşçilerin İktisadi Etkinliğe Katkısı”, Gazi Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, 11, 1, s. 159-180.
- Buz, S. (2004), “Zorunlu Çıkış Zorlu Kabul: Mültecilik” , Sgdd Yayınları,2004, Ankara.

Bwakira, N. (2001), "From Nansen to Ogata: UNHCR's Role in a Changing World", *International Migration Review*, vol.35, no.1, Spring 2001.

Castles S., Miller, M.C. (1998), *The Age of Migration: International Population Movements In The Modern World* Second Edition. New York: The Guilford Press.

Castles, S. (2000), "International Migration at the Beginning of the Twenty-First Century: Global Trends and Issues", *International Social Science Journal*, 52/165:269-281.

Castles, S. ve Kosack, G. (1985), *Immigrant Workers and Class Structure in Western* ceko/armaganlar/turanyazgan/06.pdf> Centre, University of Oxford. *Century: Global Trends and Issues*", *International Social Science Journal*,

CHIMHOWU Admos, Jenifer PIESSE ve Caroline PINDER (2005). "The Socioeconomic Impact of Remittances on Poverty Reduction", *Remittances: Development Impact And Future Prospects*, Samuel Munzele Maimbo ve Dilip Ratha (ed.), <http://siteresources.worldbank.org/EXTDECPROSPECTS/Resources/476882-1157133580628/Remittances>.

Cohen, R., (1987), *The New Helots: Migrants in the International Division of Labour*. Hants, Avebury.

Cornelius, W., Rosenblum, M. R. (2004), "Immigration and Politics" Center for Comparative Immigration Studies, Working Papers: Paper wrkg105, <http://repositories.cdlib.org/ccis/papers/wrkg105>, October 1, 2004.

Crisp, J. (2003a), "A New Asylum Paradigm? Globalization, Migration and the Uncertain Future of the International Refugee Regime", UNHCR Evaluation and Policy Analysis Unit, New Issues in Refugee Research, Working Paper No.100, Geneva, <http://www.unhcr.org/cgi-bin/texis/vtx/research/openssl.pdf?tbl=RESEARCH&id=3fe16d835>

CRISP, J. (2006). "Policy Challenges of the New Diasporas: Migrant Networks and Their Impact on Asylum Flows and Regimes", www.jstor.org.

Çağlayan, Savaş. (2006). “Göç Kuramları, Göç ve Göçmen İlişkisi,” Muğla Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, sayı: 17, s.1-25.

Çiçekli, B. (02.11.2004), “Impact of Turkish-EU Accession Process on the Development Dayanışma Derneği Yayınları: Ankara.Doğan, Çoşkun (27.09.2017), Düzensiz Göçmenlerin Türkiye’ye Ekonomik Açından Etkileri.

Değirmenci, Gamze, (2011). Avrupa Birliği Göç Politikası Kapsamında Fransa’nın Göç Politikası, İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü Avrupa Birliği Ana Bilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi. İstanbul.

Dişbudak, C.(2004) “Uluslararası Göç ve Türkiye”, İktisat, İşletme ve Finans, s.217, ss,84-93

Dişbudak, Cem. (2003). “Uluslararası Göç, Ulus-ötesi Girişimcilik ve Çorum’un Anadolu Kaplı Haline Gelmesi”. Yayınlanmamış doktora tezi. Ankara: Orta Doğu Teknik Üniversitesi Sosyal Bilimler.

Duvell, F., A. Triandafyllidou ve B. Vollmer (2008), Ethical issues in irregular migration research. European Commission, https://www.compas.ox.ac.uk/media/PR-2008-Clandestino_Ethics.pdf, Erişim Tarihi: 27.12.2014

Economies.” Boundless Economics. Boundless, 26 May. 2016. Retrieved 13 Jul.

Ecre, European Council on Refugees and Exiles, Çevrimiçi, 07.02.2016 <http://www.ecre.org/topics/areas-of-work/introduction/39-integration.htm>

EROĞLU, Deniz(2015). “ulusal güvenlik kaygılarında mali külfet söylemine: Türkiye’nin Yeni sığınma politikaları”, Celal bayar Üniversitesi sosyal bilimler dergisi, sayı 2, s.209-226

Ersoy, Melih ve Tarık Şengül. (2002). Kente Göç ve Yoksulluk Diyarbakır Örneği. ODTÜ Kentsel Politika Planlaması ve Yerel Yönetimler Anabilim Dalı 2001 Yılı Stüdyo Çalışması; Ankara: Kasım, Yayın No: 6..

Experience of Turkey”, European Journal of Migration and Law, C. 7, S. 4, s. Experience, Russell Sage Foundation: New York.

Faist, T. (2003), Uluslararası Göç ve Uluslararası Toplumsal Alanlar, çev. Ayhan Kaya, Gayrimüslimlerin Türkiye’den Göçü”, Ethnic and Racial Studies, S. 31, s. 358.

Gençler, A. (2005) “Avrupa Birliğinin Göç Politikası” , Sosyal Siyaset Konferansları, Prof.Dr. Turan Yazgan ‘a Armağan Özel Sayısı 49. Kitap İstanbul Üniversitesi Yayın No:4566, İktisat Fakültesi Yayın No: 582, 173-198- (2005).

GENÇLER, A., “Avrupa Birliği’nin Göç Politikası”, Sosyal Siyaset Konferansları, Prof. Dr. Turan Yazgan’a Armağan Özel Sayısı 49. Kitap İstanbul Üniversitesi Yayın No:4566, İktisat Fakültesi Yayın No:582, 173-198 (2005).

Ghosh, B. (2000), “Towards a New International Regime for Orderly Movements of People,” Managing Migration – Time for a New International Regime?, (Edited by Bimal Ghosh), Oxford University Press, New York, ss. 6-26.

Gibney, M. J. (2002), “Security and the Ethics of Asylum After 11 September”, Forced Migration Review, No.3, 2002. S.40-42.

Giddens, A. (2010). “Göçmenlerin emek Piyasası Üzerindeki Etkisi”, Sosyoloji Başlangıç Okumaları, Ed. Anthony GİDDENS, Ankara: Say yayınları,522-527.

Goodwin-Gill, G. S. (1989), The Refugee In International Law, Clarendon Gordon and Breach Publishers: Switzerland. Government Responses”, Mediterranean Quarterly, vol.15, no.4, Fall 2004.

Gökdere, A.Y. (1978) Yabancı Ülkelere İşgücü Akımı ve Türk Ekonomisi ÜzerineEtkileri, Türkiye İis Bankası Yayınları: Ankara. Gücü Oluşumu”, Irk Ulus Sınıf, Metis, İstanbul.

Göç İdaresi Genel Müdürlüğü (GİGM), (2013a). Göç İdaresi Genel Müdürlüğü Yayınları, Yayın No: 3,Aralık 2013

Göç İdaresi Genel Müdürlüğü (GİGM), (2013b). Göç Kanunu. http://www.goc.gov.tr/files/files/goc_kanun.pdf S:2 12.01.2015 13.17

Göç İdaresi Genel Müdürlüğü (GİGM), (2013c). http://www.goc.gov.tr/files/_dokuman19.pdf 13.01.2015 18.06

Güllüpnar, F. (2012) “Göç Olgusunun Ekonomi-Politigi ve Uluslararası Göç Kuramları Üzerine Bir Değerlendirme” Anadolu Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi Sosyoloji Bölümü, 2012. Eskişehir.

Güven, H.S.(1992) Dönüş Göçünün Sosyal Politika Sorunları, “ Yurtdışından Marmara Bölgesine Dönen İşçilerin Mesleki ve Toplumsal Uyum Süreçleri Üzerine Bir araştırma”, Doktora Tezi, Uludağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü: Bursa.

GÜVENÇ, B.(2010). İnsan ve Kültür, İstanbul: Boyut Yayınları

Hagen-Zanker, J.(2008) WHY DO PEOPLE MİGRATE? A REWİEW OF THE THEO-RETICAL LİTERATURE, MPRA WORKİNG PAPER, NO.28197 Harcourt Brace Jovanovich Publishers: New York.

Hear, N. V. (1998), New Diasporas: The Mass Exodus, Dispersal and Regrouping of Migrant Communities, University College London Press: London.

Hirschon, R. (2003) “Crossing the Aegean: An Appraisal of the 1923 Compulsory Population Exchange Between Greece and Turkey” in R. Hirschon(ed), Unmixing Peoples in the Aegean Region, Oxford: Berghahn

Hobsbawm, E. (1996), Kısa 20. Yüzyıl: 1914-1991, Aşırılıklar Çağı, Sarmal Yayınları: İstanbul

<http://repositories.cdlib.org/ccis/papers/wrkg105>, October 1, 2004.

http://www.coe.int/t/f/coh%E9sion_sociale/migrations/Source/MGRCONF

http://www.coe.int/t/f/coh%E9sion_sociale/migrations/Source/MGRCONF

<http://www.colorado.edu/IBS/PEC/gadconf/papers/nagel.html>

<http://www.goc.gov.tr>

<http://www.turkishweekly.net/printerfriendly/>

<http://www.unhcr.org.tr/docs/ProtectionNGOs/Chp1.doc>

<http://www.unhcr.org.tr/multecikimdir.asp>

International Organization for Migration (IOM).(2013),World Migration Report 2013, Migrant, Well-Beingand Development, IOM: Switzerland International Regime?, Oxford University Press: Oxford.

İçduygu, A. 2007 “EU-ization Matters: Changes in Immigration and Asylum Practices in Turkey”, In T. Faist and A. Ette (eds.), The Europeanization of National Policies and Politics of Immigration, London, Palgrave MacMillan Publishers.

İçduygu, A. (2000), “The Politics of International Migratory Regimes: Transit Migration Flows in Turkey”, International Social Science Journal, vol.52, no.165, September 2000.

İçduygu, A. (2004a), “Demographic Mobility and Turkey: Migration Experiences and Government Responses”, Mediterranean Quarterly, vol.15, no.4, Fall 2004.

İçduygu, A. (2004b), “ Migration Management From the Perspective of a Transit Country-The Turkish Case”, Regional Conference on Migration “Migrants in the Transit Countries: Sharing Responsibilities in Management and Protection”, 30th September-1st October 2004, İstanbul.

İçduygu, A. , Erder, S. ve Gençkaya, F. Ö. (2014) Türkiye’nin Uluslararası Göç Politikaları 1923-2023: Ulus Devlet Oluşumundan Ulus Devlet Ötesi Dönüşümlere, MireKoç Raporları, İstanbul: Koç Üniversitesi Koç Araştırmaları Merkezi.

İçduygu, A. ve Sirkeci, İ. Cumhuriyet Dönemi Türkiye’inde Göç Hareketleri. 75 Yılda Köylerden Şehirlere, İstanbul, Tarih Vakfı Ortak Yayınları.

İçduygu, A., (2003), Irregular Migration in Turkey, IOM Migration Research Series No:25 Bilkent Üniversitesi, 2003.

İçduygu, A. (2009). “International Migration and Human Development in Turkey”, UNDP Human Developments Research Paper 2009/52 Uluslararası Göç ve Türkiye’de İnsani Gelişme, http://hdr.undp.org/en/reports/global/hdr2009/papers/HDRP_2009_52.pdf (19.02.2015).

İçduygu, A., Toktaş, Ş., Soner, B. A., (2008), “Ulus-İnşa Sürecinde Bir Nüfus Siyaseti: immigration-economics-38/introduction-to-immigration-economics- İstanbul. İstanbul: Bilgi Üniversitesi. İstanbul: Koç Üniversitesi Göç Araştırmaları Merkezi Yayını.

Kalygalak, S. (2009). Kentin Mültecileri Neoliberalizm Koşullarında Zorunlu Göç ve Kentleşme. Ankara: Dipnotlar Yayınları.

Karavaşin, Murat (2012). Avrupa Birliği’nde Ortak Göç Politikası Oluşturma Çabaları ve Ulusal Farklılıklar Sorunu, Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Uluslararası İlişkiler Anabilim Dalı Uluslararası İlişkiler Bilim Dalı, Ankara.

Karpat, K. (2000), “Historical Continuity and Identity Change or How to be Modern, Muslim, Ottoman and Turk” in K. Karpat(ed) Studies on Ottoman Social and Political History, Leiden: Brill.

KARPAT, K.H.(2003) Türkiye’de Toplumsal Dönüşüm, (Cev.) Sönmez, A. İmge Kitabevi Yayınları, Ankara Katkısı”, Gazi Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, 11, 1, s. 159-180.

KATSELI, T. L., LUCAS, R. E. B., ve XENOGIANI, T. (2006). “Effects of Migration on Sending Countries: What Do We Know?”, International Symposium on International Migration and Development, Italy.

KAYA, Ayhan (2001). Sicher in Kreuzberg Constructing Diasporas: Turkish Hip-Hop Youth in Berlin, Bielefeld: Transcript Verlag.

Kaynak M. Yinanç, R. Sahin, C. Tomanbay, M. Safran, M. Süzal, N. Aldan, M. Özkipir, A. Aytaç, F. (1992), The Iraqi Asylum Seekers and Türkiye(1988-1991), Ankara: Tanmak Publications.

Keely, C. B. (2001), “The International Refugee Regime(s): The End of the Cold War Matters”, International Migration Review, vol.35, no.1, Spring 2001.

Kılıçaslan. E.(2006) Almanya’daki Türklerin Türk-Alman İlişkileri Açısından Önemi ve Türk Nüfusunun Etkinliğinin Artırılmasına Yönelik Alınabilecek Tedbirler, Yüksek lisans Tezi, Atılım Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü: Ankara

Kınık, K.(2010). “Göç, Sürgün ve İltica”, <http://www.amnesty.org.tr/ai/node/1538>, E.T.13.05.2011.

Kirişçi, K. (1991), “The Legal Status of Asylum Seekers in Turkey: Problems and Prospects”, *International Journal of Refugee Law*, vol.3, no.3.

Kirişçi, K. (2001), “UNHCR and Turkey: Cooperating for Improved Implementation of the 1951 Convention relating to the Status of Refugees”, *International Journal of Refugee Law*, vol.13, no.1, January 2001.

Kirişçi, K. (2004), “Reconciling Refugee Protection With Combating Irregular Migration: The Experience of Turkey”, *Regional Conference on Migration “Migrants in the Transit Countries: Sharing Responsibilities in Management and Protection”*, 30th September-1st October 2004, İstanbul,

http://www.coe.int/t/f/coh%E9sion_sociale/migrations/Source/MGRCONF2004_9e_Istanbul_conference_Proceedings_en.pdf.

Kirişçi, K. (2005), “Turkey: the Political Dimension of Migration” P, Fargues (der.) *Mediterranean Migration 2005 Report Cooperation Project on the Social Integration of Immigrants, Migration, and the Movement of Persons*, Financed by the EC MEDA Programme Florence: EUI-RSCAS, CARIM Consortium ss. 349-357.

Kirişçi, K. (2006), “A Friendlier Schengen Visa System as a Tool of Soft Power: The Experience of Turkey”, *European Journal of Migration and Law*, C. 7, S. 4, s. 343-367.

Kirişçi, Kemal, *Justice and Home Affairs in Turkish-EU Relations: Assessing Turkish Asylum and Immigration Policy and Practice*, TESEV Publications, İstanbul, 2002.

Kutlu, Ü. Z. (2002), *Turkey As a Waiting Room: Experiences of Refugees in Turkey*, The Graduate School of Social Sciences of Middle East Technical University, yayınlanmamış tez, Ankara, Aralık 2002.

Lee, E. S. (1969) “A Theory of Migration”. J.A. Jackson (der.) *Migration içinde*. Great Britain: Cambridge University Press, 283-297.

Lewis, G.J. (1982). Human Migration. London: Billing & Sons.

Loescher, G. (2001), “The UNHCR and World Politics: State Interest vs. Institutional Autonomy”, International Migration Review, vol.35, no.1, Spring 2001.

Loescher, G. Loescher, A. D. (1982), The World’s Refugees: A Test of Humanity, Harcourt Brace Jovanovich Publishers: New York.

MACISCO, J. J. “International Migration: Issues and Research Needs” , Migration, Population and Redistribution Policies, (der.) Calvin Goldscheider, Westview Press, Summertown, 1992.

Marfleet, P. (2006), Refugees in a Global Era, Palgrave Macmillan: New York.

Massey, D.S. (1999), “ Why Does Immigration Occur A Theorical Synthesis ” , C. Hirschman, P. Kasinitz, J. DeWind(eds.), The Handbook of International Migration: The American Experience, Russell Sage Foundation: New York.

MASSEY, D. S. ARANGO, J. HUGO, G. KOUAOUCCI, A. PELLEGRINO, A. TAYLOR, J. E. (1993). “Theories of International Migration: A Review and Appraisal”, **Population and Development Review**, 19 (3): 431-466.

Massey, D. S. Arango, J. Hugo, G. Kouaoucci, A. Pellegrino, A. Taylor, J. E. (1998), Worlds in Motion: Understanding International Migration at the End of the Millennium, Clarendon Press: Oxford.

Massey, Douglas. S, vd. (1993). “Theories of International Migration: aReview and Appraisal”, Population and Development Review, 19(3), 1993, ss. 431-466, çevirenler Saniye Dedeoğlu et. Al. “Uluslar arası Göç Kuramlarının Bir Değerlendirmesi”, Göç Dergisi, Cilt: 1, Sayı: 1, Ekim 2014, ss. 11-46, (çevrimiçi), <http://docplayer.biz.tr/12070639-Uluslararası-goc-kuramlarının-bir-değerlendirmesi.html>, 21 Mayıs 2015.

Mutluer, M. (2003), Uluslararası Göçler ve Türkiye: Kuramsal ve Ampirik Bir Alan Araştırması, Denizli/Tavas, İstanbul: Çantay Kitabevi.

Nagel C. Staeheli, L. (2002), “Citizenship, Nation and Transnational Migration: The Case of Arab-American Activism”, Paper to be Presented at the Globalization and Democracy

Odman, T.(2004). Cografî sınırlamanın kaldırılması ve Avrupa Birliği müktesebatının uyum. Umuda Doğru Sığınmacılar ve Göçmenlerle Dayanışma Derneği Dergisi, 4(14),Ağustos 2004.

Oktik, N. (1997). Köyün Çekiciliği Kentin İticiliği [Bildiri], Sosyoloji Derneği Toplum ve Göç II. Ulusal Sosyoloji Kongresi, 1997, Ankara.

Oytun, O. Ve Gündoğar . S.S. (2015). Suriyeli Sığınmacıların Türkiye'ye Etkileri Raporu, Orsam- Tesev Rapor No: 195, Ankara.

Özcan, M. (2005), Avrupa Birliği Sığınma Hukuku-Ortak Bir Sığınma Hukukunun Ortaya Çıkışı, Uluslararası Stratejik Araştırmalar Kurumu: Ankara.

Özer, İnan (2004) Kentleşme, Kentlileşme ve Kentsel Değişme, Bursa: Ekin Kitabevi

Kaynak M. Yinanç, R. Sahin, C. Tomanbay, M. Safran, M. Süzal, N. Aldan, M. Özkipir, A. Aytaç, F. (1992), The Iraqi Asylum Seekers and Türkiye(1988- 1991), Ankara: Tanmak Publications.

Parasız, İ. Bildirici, M. (2002) Modern Emek Ekonomisi, Ezgi Kitabevi: Bursa.

Peköz, M. (2002), Avrupa Birliği'nde Göçmenler Almanya'da Türkler/Kürtler, Gün Yayıncılık: İstanbul.

Petersen, W. (1978), "International Migration", Annual Review of Sociology, Vol.4.

Petersen, W. (1958). A General Typology of Migration. American Sociological Review, Vol.23, No.3, 256-266, Erişim: 05 Haziran 2014, American Sociological Association (JSTOR), Kayıt (DOI) No. -.

Purkis, S. (2006), "Modern Köleler: Göçmenler," Eğitim Bilim Toplum, C.4, S. 13, s. 44-59.

Robinson, Rudi. (2005). Beyond The State-Bounded Immigrant Incorporation Regime: TransnationalMigrant Communities: Their Potential Contribution to Canada's Leadership Role and Influence in AGlobalized World. The North-South Institute: Ottawa.

Sağlam, S. (2006). Türkiye’de İç Göç Olgusu ve Kentleşme. *Türkiyat Araştırmaları* (Hacettepe Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü), 5, 33-44.

Sallan Gül, S. (2002), “Dış Göçler, Yoksulluk ve Türkiye’de Göçmenlere Yönelik Yardımlar”, *İnsan Hakları Yıllığı*, Cilt.23-24, 2001-2002.

Schiller, N. G. (1999), “Transmigrants and Nation-States: Something Old and Something New in the U.S. Immigrant Experience”, C. Hirschman, P. Kasinitz, J. DeWind(eds.), *The Handbook of International Migration: The American Experience*, Russell Sage Foundation: New York.

Sert, D.(2016) “Uluslararası Göç Yazımında Bütünleyici Bir Kurama Doğru”, Gülfer İhlamur-Öner ve Aslı Şirin öner (der) *Kürselleşme Çağında Göç-Kavramlar, Tartışmalar* (3. Baskı) içinde İstanbul: İletişim yayınları, 29-47.

Sinha V.N.P and Ataullah MD. (1987) *Migration- An Interdisciplinary Approach*, (First Edition), Delhi: Seema Publications.

Skeldon, R. (1997), *Migration and Development*, Longman: England.

Something New in the U.S. Immigrant Experience”, C. Hirschman, P. Kasinitz, J. Sosyoloji Kongresi, Sosyoloji Derneği, Ankara.

Source: United Nations, Department of Economic and Social Affairs, Population Division (2009). *Trends in International Migrant Stock: The 2008 Revision* (United Nations database, POP/DB/MIG/Stock/Rev.2008).) *Studies*, Cilt: 9, Sayı: 2, 2014, s. 1685-1704.

Sutherland, Peter (2016). *A Beter Year for Migrants*, Project Syndicate, Jan 7, Çevrimiçi 07.02.2016, www.project-syndicate.org.

Şallı; Barış. (2016). “Suriyeli Sığınmacıların Türkiye’ye Etkileri”, “*Ekonomist.co*” Elektronik Dergisi (Erişim Tarihi:09.05.2106)

Şahin, C (2001). “Yurt dışı göçün Bireyin Psikolojik Sağlığı Üzerindeki Etkisi İlişkin Kuramsal Bir İnceleme”, *G.Ü. Gazi Eğitim Fakültesi Dergisi* 21 (2), 51-67, http://www.gefad.gazi.edu.tr/documents/sudas_Mutluer_2008.pdf, E.T.07.02.2011.

Şen, Yusuf, F., Özkorul, Gözde (2016). *Türkiye-Avrupa Birliği İlişkilerinde Yeni bir Eşik: Sığınmacı Krizi Bağlamında Bir Değerlendirme*, *Göç Dergisi*, 2(2), 86-119.

The Economist, (2016). “A plan For The Refugees How to manage the migrant crisis”, February 6th 2016.

Toksöz, G. (2006), Uluslararası Emek Göçü, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları: İstanbul.

Toksöz, G. S.ERDOĞDU, S.KAŞKA (2012) Türkiye’de Düzensiz Emek Göçü ve Göçmenlerin İşgücü Piyasasındaki Durumları, IOM.

Turin: OECD Development Centre, Working Paper No. 250.

Turkey, The Graduate School of Social Sciences of Middle East Technical Turkish Asylum and Immigration Policy and Practice, TESEV.

Turton, D. (2003a), “Conceptualising Forced Migration”, Refugee Studies Centre Working Paper No.12, Queen Elizabeth House International Development Centre, University of Oxford.

Unhcr, (1997), The State of the World Refugees: A Humanitarian Agenda, Oxford: Oxford University Press, <http://www.unhcr.org/cgi-bin/texis/vtx/home/opendoc.pdf?id=3eb789f42&tbl=PUBL>

UNHCR (2002) “Towards A Common European Asylum System”, European Summer School, Academic Network for Legal Studies on Immigration and Asylum in Europe, European Union Law and Policy on Immigration and Asylum, Lectures on Asylum, Université Libre de Bruxelles, 3-14 July 2006, Brussels: ULB

UNHCR, (2006a), The State of the World's Refugees 2006: Human Displacement in University Press: Oxford.

UNHCR, (2007), “Asylum Levels And Trends In Industrialized Countries”, Overview Of Asylum Applications Lodged In European And Non-European Industrialized Countries In 2006, 23 March 2007, Geneva, <http://www.unhcr.org/statistics/STATISTICS/460150272.pdf>

Ügeöz, P(2003). Kültürlerarası İletişim, İstanbul: Üstün Eserler Neşriyatevi, 2003.

Wagner; Del Carpio Mathis ((2015). “The Impact of Syrian Refugees on the Turkish Labor”, Market Ximena V. , Policy Research Working Paper.

Varlık, L. (1984) Yurt Dışındaki Türk İşçileri ve İşçi Tasarrufları, Türkiye İş Bankası A.S. İktisadi Araştırmalar Müdürlüğü: Ankara.

Vural, Devrim, G. (2007). “Uluslararası Göçmen Kaçakçılığı ve İnsan Ticareti”, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Süleyman Demirel Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Wallerstein, I. (2000), “Kapitalist Dünya Ekonomisinde Hane Yapıları ve Emek Gücü Oluşumu”, Irk Ulus Sınıf, Metis, İstanbul.

WALLERSTEIN, I. The Modern World System I: Capitalist Agriculture and the Origins of the European Economy in the Sixteenth Century, Academic Press, New York, (1974).

Wallerstein, Immanuel. (1995). “Kapitalist Dünya Ekonomisinde Hane Yapıları ve Emek Göçü Oluşumu”, Irk Ulus Sınıf, (der. Balibar, E. ve Wallerstein, I) Metis: İstanbul.

Weiner, M. (1995), The Global Migration Crisis: Challenge to States and to Human Rights, HarperCollins: New York.

Weiner, M. (Sep.1985), “On International Migration and International Relations”, Population and Development Review, Vol.11, No.3.

Wood, W. B. (1994), “Forced Migration: Local Conflicts and International Dilemmas”, Annals of the Association of American Geographers, vol.84, no.4, Aralık

Yalçın, Cemal. (2004). Göç Sosyolojisi. Ankara: Anı Yayıncılık.

YILMAZ, Abdurrahman (2003). Edirne’den Gelişmiş Ülkelere Gitme Teşebbüsünde Bulunan Transit Göçmenler, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul: Yeditepe Üniversitesi Antropoloji Bölümü, 2003.

Yılmaz, Abdurrahman(2014): “Uluslararası Göç: Çeşitleri, Nedenleri ve Etkileri”, Beykent Üniversitesi, January, 2014.

Zard, M. (2002b), “Exclusion, Terrorism and the Refugee Convention”, Forced Migration Review, vol.13, June 2002.

Zolberg, A.R. (1983). International Migrations in Political Perspective, Krtiz, M.M. Keely, C.B. ve Tomasi, S.M. (Ed.). Global Trends in Migration: Theory and Research on International Population Movements, New York: Center for Migration Studies.

Zölal, A. (2002) “21. Yüzyılda Göçler”, Bilim ve Teknik, s:415, ss. 60–64.

